

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΘΟΙΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩΙ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ

Εγκριθείσα

ἐν τῇ κατὰ τὸν νόμον ΓΣΑ' διαγωνισμῷ
διὰ τῆς τετραετίας 1910-1914

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ

1910

ΔΡΑΧ. 2.10

Κ.Δ.

ΑΡ.

Γραμματοφύλα

Γραμματοφύλα

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Αριθ. *Πρωτ.* 11,821
Διεκπ. 8,654

Εν Αθήναις τῇ 29 Ἰουλίου 1910.

Πρὸς τὸν κ. Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΝ

Γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἐποπτικῆς Ἐπιτροπείας ἡ τιμὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας πρὸς χοῆσιν τῶν Γυμνασίων ἐκ σφύλων τυπογραφικῶν 10 $\frac{1}{2}$ ὥρίσθη εἰς δραχμὰς δύο καὶ λεπτὰ δέκα (2,10), τὸ δὲ ἐπιθετόν βιβλιόσημον χρώματος ῥοδίνου ἔσται ἀξίας δραχ. μιᾶς καὶ λεπτῶν εἰκοσιτεσσάρων (1,24).

Ἐντελλόμεθα, ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτας, ἐκτυλώσῃτε δὲ τὴν παροῦσαν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ περικαλύμματος τοῦ βιβλίου κάτωθι τῆς θέσεως, εἰς ἣν κατὰ νόμον ἐπικολλᾶται τὸ βιβλιόσημον.

Ὁ Ὑπουργὸς

Α. Σ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Π. ΖΑΓΑΝΙΑΡΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΡΑΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΘΟΙΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ,
" " " " " " ΓΥΜΝΑΣΙΩ.

a m m a t o
ΕΛΛΗΝΙΚΗ
g o g i e g r a m m a t o l o g i a
ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

Ἐν τῷ κατὰ τὸν νόμον, ΓΣΑ' διαγωνισμῷ τῶν διδασκalicν βιβλίων
διὰ τὴν τετραετίαν 1910—1914.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ
1910

572

Ὁρισμὸς τῆς γραμματείας καὶ τῆς γραμματολογίας.

Γραμματεία ἢ λογοτεχνία ἔθνους τινὸς καλεῖται τὸ σύνολον τῶν ἐντέχνων ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων αὐτοῦ, γραμματολογία δ' ἡ ἱστορική καὶ αἰσθητική τούτων ἐξέτασις· καὶ ἱστορική μὲν εἶναι ἡ ἐξέτασις αὕτη, διότι ἐν τῇ ἀφηγγήσει τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς πορείας ἐκάστου γραμματειακοῦ εἵδους γίνεται λόγος περὶ τῆς κατὰ τόπους καὶ χρόνους ἐμφανίσεως αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ βίου τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων μετὰ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ ἔζησαν· αἰσθητική δέ, διότι ἐν τῇ κρίσει τῶν ποιημάτων καὶ τῶν συγγραμμάτων ἐκάστου γραμματειακοῦ εἵδους καταδεικνύεται πόσον οἱ νόμοι τοῦ καλοῦ, οἱ διέποντες τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ, ἐτηρήθησαν ἢ οὐ. Κατὰ ταῦτα ἡ Ἑλληνική γραμματολογία εἶναι ἡ ἱστορική καὶ αἰσθητική ἐξέτασις τῶν ἐντέχνων ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Διαίρεσις τοῦ γραπτοῦ λόγου εἰς γένη καὶ εἶδη.

Ὁ γραπτὸς λόγος διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα γένη : τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον· καὶ ἡ μὲν ποίησις μεταχειρίζεται γλῶσσαν ἔμμετρον καὶ ρυθμικὴν μετ' ἰσχυρᾶς ἐμπνεύσεως καὶ εἰκονικῆς παραστάσεως, ὁ δὲ πεζὸς λόγος γλῶσσαν μὴ δεσμευομένην μὲν ὑπὸ μέτρου, ἀλλ' ὅμως ὑπαγομένην εἰς κανόνας καὶ πραγματικώτερον τὰς ἰδέας ἐκφράζουσιν.

Σὺν τῷ χρόνῳ καὶ παρὰ ταῖς διαφόροις ἐλληνικαῖς φυλαῖς ἢ τε ποιήσις καὶ ὁ πεζὸς λόγος ἔλαβον διαφόρους διευθύνσεις, ἐξ ὧν προέκυψαν τὰ ἐξῆς κύρια εἶδη· ἐν μὲν τῇ ποιήσῃ τὸ Ἔπος, ἢ Λυρική ποίησις καὶ τὸ Δραῆμα, ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ Ἱστοριογραφία, ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Ῥητορεία.

Σημασία πάσης γραμματείας καὶ ἰδία τῆς ἐλληνικῆς.

Ἐν τῇ γραμματείᾳ ἔθνους τινὸς κατοπτρίζεται ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ μόρφωσις, ἐξ ἧς σαφέστερον διακρίνεται καὶ αἰτιολογεῖται ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου θέσις αὐτοῦ. Συμπίπτει δ' ἡ ἀκριβὴς πάσης γραμματείας αὐτῇ τῇ ὑψίστῃ ἐπιδόσει ἔθνους τινὸς εἰς τὸν πολιτισμόν, ἐπιδρῶσα ἰσχυρῶς ἐπὶ πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἐθνικοῦ βίου· ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἑκατέρου τῶν γενῶν τῆς γραμματείας, τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου, εἶναι διάφορος· διότι ἡ μὲν ποίησις συντελεῖ εἰς ἰδεώδη ἐθνικὴν, ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν μόρφωσιν, προάγουσα συγχρόνως τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα καὶ ἐμπνέουσα εἰς σύνθεσιν λαμπρῶν ἔργων ἐν ταῖς ὡραίαις τέχναις, ὁ δὲ πεζὸς λόγος ἐξυπηρετεῖ πρακτικώτερον τὴν πνευματικὴν πρόοδον, προάγων μὲν τὴν περὶ κόσμου καθόλου γνῶσιν, ὑποδοθηῶν δὲ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, οὐ μόνον τῶν ἐλευθερίων, ἀλλὰ καὶ τῶν δημιουργικῶν. Ἀμφότερα δὲ τὰ γένη ἀσκοῦσι μεγίστην ἐπίδρασιν καὶ εἰς οὐσιωδέστατον ἐθνικὸν στοιχεῖον, τὴν γλῶσσαν, προσδίδοντα εἰς αὐτὴν τὴν προσήκουσαν μορφήν.

Ὅσῳ δὲ λαμπροτέραν καὶ πλουσιωτέραν γραμματείαν ἔσχεν ἔθνος τι, τοσοῦτῳ μείζονα πολιτισμόν ἀνέπτυξε καὶ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπέδρασεν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἔχει τὰ πρωτεία ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ γραμματεία οὐσα, ὥς καὶ πᾶσα ἄλλη, φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον προῖδν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς μορ-

φώσεως τοῦ ἔθνους, συνδέεται στενῶς οὐ μόνον μετὰ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο δ' ἐπέδρασεν εἰς τὴν ποικίλην τοῦ ἔθνους μórφωσιν· ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις αὕτη τῆς γραμματείας δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μórφωσιν· διὰ τὴν τελειότητα τῆς συνθέσεως καὶ τὸ ἀπόλυτον κάλλος τῆς μορφῆς, διὰ τὸ πλούσιον καὶ σπουδαῖον περιεχόμενον, καὶ διὰ τὴν σαφειοτάτην ἀντίληψιν τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἡδυνήθη νὰ ἐπιδράσῃ καὶ εἰς τὴν γραμματείαν τῶν ἄλλων ἐθνῶν· καὶ ἀμέσως μὲν ἐπέδρασεν εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων, ἐμμέσως δὲ διὰ τυχύτης εἰς τὰς γραμματείας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν, ἀσκήσασα οὕτω μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὴν μórφωσιν τῶν λαῶν αὐτῆς.

Ἡ ἐπίδρασις δ' αὕτη τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως δὲν ὑπῆρξεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἰσχυρά καὶ ἐδράδυνε πολὺ νὰ παρὰ γὰρ τοὺς ἀγλαοὺς αὐτῆς καρποὺς ἔνεκα τῆς καθόλου πνευματικῆς καταπτώσεως τῆς Δύσεως κατὰ τὸν Μέσον αἰῶνα. Ἀλλ' ὅτε, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λόγοι· Ἕλληνες, φεύγοντες τὴν τουρκικὴν κατάντησιν, μετέφερον εἰς αὐτὴν τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, κατενοήθη βαθύτατα ἡ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὠφέλεια καὶ ἡ σπουδὴ αὐτῶν διεδόθη εὐρύτερον, γενομένη οὐσιωδέστατον στοιχεῖον τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ προαγαγοῦσα ἔτι μάλλον τὸν πολιτισμὸν.

Διαιρέσεις τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας εἰς περιόδους.

Τὸ χρονικὸν διάστημα, ὅπερ περιλαμβάνει ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματολογία, εἶναι μακρότατον, ἦτοι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ Ὀμήρου, μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπὸ τοῦ ἐνάτου δηλονότι αἰῶνος π. Χ. μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου μ. Χ. Τὰ ἑλληνικὰ δὲ ποιή-

ματα καὶ συγγράμματα, τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως γραφέντα μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν, ἀποτελοῦσι τὴν νεωτέραν ἐλληνικὴν γραμματείαν, περὶ ἧς λόγος γίνεται ἐν ἄλλοις βιβλίοις.

Ἡ ἐλληνικὴ γραμματεία διαιρεῖται συνήθως εἰς πέντε περιόδους: 1) τὴν *Ποιητικὴν*, ἀρχομένην ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων καὶ λήγουσαν εἰς τοὺς περσικοὺς πολέμους, 2) τὴν *Ἀττικὴν*, ἧς ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων, τὸ δὲ τέλος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, 3) τὴν *Ἀλεξανδρινήν*, περιλαμβάνουσαν τοὺς τρεῖς τελευταίους π. Χ. αἰῶνας, 4) τὴν *Ρωμαϊκὴν*, διήκουσαν ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ ἔκτου μ. Χ. αἰῶνος, καὶ 5) τὴν *Βυζαντινὴν*, ἣτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἔκτου καὶ λήγει εἰς τὰ μέσα τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος μ. Χ.

Ἐκ τούτων σπουδαιότερα εἶναι αἱ δύο πρώται.

Χαρακτηρισμὸς τῆς μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων γραμματείας, ἥτοι τῶν δύο πρώτων περιόδων.

Τὴν ἐλληνικὴν γραμματείαν τῶν δύο πρώτων περιόδων χαρακτηρίζει πρωτότυπος καὶ φυσικὴ, ἐνιαία καὶ κανονικὴ ἐξέλιξις τῶν διαφόρων γραμματειακῶν εἰδῶν· καὶ πρωτότυπος μὲν καὶ φυσικὴ εἶναι ἡ ἐξέλιξις αὕτη, διότι τὰ γραμματειακὰ εἶδη δημιουργοῦνται ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἶναι φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον προϊόν τῆς πνευματικῆς μορφώσεως καὶ τοῦ καθόλου βίου αὐτῶν, ἐνιαία δέ, διότι, παρὰ τὰς φυλετικὰς διαφορὰς τῶν λογοτεχνῶν, τὰ ἔργα αὐτῶν ἔχουσι γνήσιον τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα καὶ κοινὰ τὰ γνωρίσματα ἐκάστου γραμματειακοῦ εἶδους, καὶ κανονικὴ, ἐπεὶ δὴ ἐκ τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἀτεχνωτέρων προβαίνει εἰς τὰ συνθετώτερα καὶ τεχνικώτερα, συνδυαζομένης τῆς τελειότητος τῆς συνθέσεως μετὰ σπουδαίου περιεχομένου καὶ ἐξόχου κάλλους μορφῆς.

Καὶ ἐν μὲν τῇ ποιητικῇ περιόδῳ ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τῶν

ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τοῦ ἔθνους, καὶ ἰδίᾳ τῶν ἡρωϊκῶν βασιλέων αὐτοῦ, μορφοῦται ἐντέχνως ἐν Ἰωνίᾳ καὶ εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν ἐξικνεῖται κατὰ τὸν ἑνατον π. Χ. αἰῶνα τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος διὰ τοῦ Ὀμήρου, ἐκ δὲ τῶν ἀπλῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἡθῶν κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν χαρακτηρὰ ἔχον διδακτικὸν ἔπος ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι διὰ τοῦ Ὑσιόδου· ἀμφότερα ταῦτα ἀναφαίνονται κατὰ τὸν παιδικὸν βίον τοῦ ἔθνους, καθ' ὃν ἐπεκράτει ἡ ἀφελὴς κατ' αἴσθησιν ἀντίληψις καὶ ἡ ζωηρὰ φαντασία, καὶ κύριον γνώρισμα ἔχοντα ἀπλότητα συνθέσεως, φαντασιῶδες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον περιεχόμενον, καὶ κάλλος μορφῆς. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὀγδόου μέχρι τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος, καταλυθεῖσιν τῶν βασιλειῶν καὶ τῶν τυραννίδων καὶ ἀναπτυχθείσης τῆς πολιτικῆς, κοινωνικῆς, ἠθικῆς, οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς δυνάμεως καὶ σημασίας τοῦ ἀτόμου, διεμορφώθη νέον καὶ πολύμορφον ποιητικὸν εἶδος, ἡ *λυρική*, ἐν Μ. Ἀσίᾳ τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς Ἴωσι καὶ τοῖς Αἰολεῦσιν, εἶτα δὲ καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν· ἡ ποίησις αὕτη, τελειότερα οὖσα κατὰ τὴν σύνθεσιν καὶ ἐκφράζουσα ἐν μορφῇ ἐντεχνοτέρᾳ οὐχὶ πλέον προϊόντα τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἀτομικὰς σκέψεις καὶ συναισθήματα, ἅτινα ἀρύεται ἐξ ὑψηλῆς καὶ εὐγενοῦς τοῦ βίου ἀπόψεως, ἤχθη εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα διὰ τοῦ Πινδάρου.

Ἐν δὲ τῇ Ἀττικῇ περιόδῳ συντελεῖται θαυμασίως πᾶσα ἡ γραμματεία ἀκμὴ. Μετὰ τοὺς νικηφόρους δηλονότι ἀγῶνας κατὰ τῶν Περσῶν, τὴν ἐκ τούτου ἑξαρσιν τοῦ φρονήματος καὶ τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, αἱ Ἀθηναί, προαχθεῖσαι εἰς μεγάλην ἰσχὺν καὶ εὐημερίαν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἰς βαθεῖαν καὶ πολυμερῆ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ βίου μόρφωσιν, γίνονται ἐστία τῶν φώτων σύμπαντος τοῦ ἑλληνισμοῦ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς τελείας ὀριμότητος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος δημιουργεῖται μὲν τὸ τελειότατον τῶν ποιητικῶν εἰδῶν, τὸ *δρᾶμα*, διὰ τοῦ Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου ἐν τῇ τραγῳδίᾳ

καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, ἀκμάζει δὲ τὰ μέγιστα ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ, τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ ῥητορείᾳ ὁ ἀπὸ τοῦ ἔκτου ἤδη αἰῶνος π. Χ. εἰς τὴν γραμματείαν εἰσαχθεὶς πεζὸς λόγος. Καὶ ἡ μὲν ἱστοριογραφία μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος μυθικὴ οὖσα, ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου λαμβάνει θέμα τὴν σύρραξιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ τὰ ταύτην ἐπακολουθήσαντα ἐσωτερικὰ γεγονότα· ἀπαλλαγείσα δὲ τὸ πρῶτον τοῦ μυθώδους ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, προσλαμβάνει εἰτα διὰ μὲν τοῦ κριτικωτάτου Θουκυδίδου ἐπιστημονικὸν περιεχόμενον, διὰ δὲ τῆς χαρίεσσης φράσεως τοῦ Ξενοφώντος ἐντεχνοτάτην λογοτεχνικὴν μορφήν. Ἡ δὲ φιλοσοφία, ἀρξαμένη πρῶτον ἐκ φαντασιωδῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον καὶ ἀτέχνως διατυπουμενῶν θεωριῶν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ σύμπαντος, εἰσῆλθε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς ἀσφαλέστερον στάδιον ἐρεύνης διὰ τῶν σοφιστῶν καὶ ἀνῆλθεν εἰς μέγιστα ὕψη διὰ τοῦ Σωκράτους, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους· οὗτοι διαμορφώσαντες πᾶσαν σχεδὸν φιλοσοφικὴν γνῶσιν, μένουσι μέχρι σήμερον ἀφθαστον πρότυπον φιλοσόφων συνδυασάντων ἀληθείαν καὶ πολυμέρειαν ἐρεύνης μετ' ἐντέχνου παραστάσεως τῶν φιλοσοφημάτων αὐτῶν. Ἡ δὲ ῥητορεία, φυσικὴ τὸ πρῶτον οὖσα, ἀνεπτύχθη σὺν τῇ προόδῳ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τῇ ἐμφάνει τῶν σοφιστῶν, ἐξίκετο δ' ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν κατὰ τε τὴν μορφήν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸ ὕψος τοῦ περιεχομένου διὰ σειρᾶς ἐξόχων ῥητόρων, ὧν κορυφαῖος ἐγένετο ὁ Δημοσθένης.

Αἱ λοιπαὶ τρεῖς περίοδοι τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, εἰ καὶ περιλαμβάνουσι πολλοὺς αἰῶνας καὶ μέγα πλῆθος ἔργων, ἀλλ' εἶναι ὑποδεέστεραι κατὰ ποιὸν τῶν δύο προηγουμένων, δεικνύουσιν μόνον τὴν βαθμιαίαν παρακμὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος. (1)

Οὕτω λοιπὸν αἱ δύο πρῶται περίοδοι ἀποτελοῦσι κατ' ἐξοχὴν

1. Χαρακτηρισμὸς ἐκάστης τούτων λεπτομερέστερον ὑπάρχει ἐν τῷ οἰκίῳ τόπῳ τοῦ βιβλίου.

τὴν ἀκμὴν τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας· ὑπερέχει δ' ἡ γραμματεία αὐτῶν οὐ μόνον τῆς τῶν λοιπῶν περιόδων, ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης καθόλου, ἣν ἔθνος ἀρχαῖον ἢ νέον παρήγαγεν. Οἱ Σῖται, οἱ Ἴνδοί, οἱ Ἑβραῖοι ἔχουσι μὲν καὶ αὐτοὶ γραμματείας καὶ μάλιστα πολὺ ἀρχαιοτέρας τῆς ἐλληνικῆς· ἀλλ' αὐταὶ στεροῦνται τοῦ κάλλους, τοῦ πλούτου, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς τελειότητος τῆς μορφῆς τῆς ἐλληνικῆς, οὐδ' ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν ἄλλων λαῶν ὡς αὕτη· διότι τὴν μὲν σιτικὴν χαρακτηρίζει στενὴ ἀντίληψις τοῦ βίου, πνεῦμα χρησιμοθηρίας καὶ χλιαρὰ ἠθικολογία, ἡ δὲ Ἰνδικὴ ἐξαντλεῖται εἰς ἐπίδειξιν θρησκευτικῆς σοφίας καὶ ἠθικολογίας ἢ εἰς τὴν ἄτεχον ἀφήγησιν μύθων ἡρωϊκῶν καὶ περιπετειῶν δραματικῶν, κύριον γνῶρισμα ἔχουσα, ἐν τῇ ποιήσει μάλιστα, χαώδη καὶ τεραστίαν φαντασίαν, ἡ δ' ἐβραϊκὴ, ὑπὸ τοῦ μονοθεϊσμοῦ (τῆς λατρείας τοῦ Ἰεχωβά) ἐμπνεομένη, ἔχει τὸ πάντῃ θεοκρατικόν, κατὰ τοῦτο μόνον οὐσα σπουδαία, ὅτι διὰ τῶν Ψαλμῶν ἐπέδρασε τὰ μέγιστα ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς λυρικῆς. Ἀλλ' ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ καταδεικνύεται σαφέστατα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς εἰς τὸ ῥωμαϊκόν ἔθνος. Οἱ Ῥωμαῖοι, καθόλου εἰπεῖν, οὐδόλως ἀνέπτυξαν ἰδίαν γραμματείαν, ἀλλ' ἐμμήθησαν τὴν ἐλληνικὴν. Ἡ γραμματεία αὐτῶν, καίπερ οὐσα πλουσία, ἐπέδρασεν ἀσθενῶς εἰς τε τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κοινωνίαν, καταδείξασα κυρίως τὴν ἐπιτηδειότητα, ἣν εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὸ ξένον πνεῦμα. Καὶ ἐν αὐτῇ τῷ αἰῶνι τῆς ὑψίστης ἀκμῆς τῆς ῥωμαϊκῆς γραμματείας, τῷ τοῦ Αὐγούστου ἐπικαλουμένῳ, τοῦτο μόνον παρατηρεῖται, ὅτι ἡ μίμησις τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας ἀπέβη τελειοτάτη ἐν αὐτῇ. Ὡς πρωτότυπον μόνον προῖόν αὐτῆς θεωρεῖται ἡ σάτιρα.

Παρά τῶν Ῥωμαίων παραλαβόντες τοὺς γραμματειακοὺς τύπους οἱ ὑπ' αὐτῶν ὑποταχθέντες καὶ ἐκπολιτισθέντες λαοὶ τῆς Δύσεως διεμόρφωσαν σὺν τῷ χρόνῳ τὰς ἑαυτῶν γραμματείας. Καὶ ἐν μὲν τῷ Μέσῳ αἰῶνι, καθ' ὃν ἐν γένει τὰ γραμματειακὰ εἶδη ἦσαν ἀτελεῖ καὶ ἄτεχνα, ἐπεκράτει μὲν ἡ θρησκευτικὴ ποίησις, ἀλλ'

ὅμως αὕτη δὲν ἡδυνήθη νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐθνικὴν ἡρωϊκὴν ποίησιν, ἥτις ἤρξατο ἀκμάζουσα ἀπὸ τῶν σταυροφοριῶν καὶ ἐφεξῆς· ἐν δὲ τῇ περὶ λόγῳ ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη (σχολαστικὴ θεολογία) κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν, ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις δ' αὐτῆς διετέλουν ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ῥητορεία, ἐν ᾗ ἡ ἱστοριογραφία περιωρίζετο εἰς ἀφελεῖς χρονολογικὰς ἀφηγήσεις στρατειῶν καὶ πράξεων ἡγεμόνων. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, διὰ τῆς διαδόσεως καὶ τῆς μελέτης τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς προαγωγῆς τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἀστικοῦ βίου, γενομένου ἤδη ἐλευθερωτέρου, αἱ γραμματεῖαι ἐν τῇ Δύσει ἀνέλαβον νέαν ζωὴν καὶ τεχνικωτέραν μορφήν κατὰ τὰ ἐλληνικὰ πρότυπα, οἱ δὲ μεγάλοι ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι αὐτῆς ὑποστάντες κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐκπάγλου κάλλους αὐτῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐγκρυπτομένων αἰδίων ἀληθειῶν παρήγαγον ἔξοχα ἔργα. Γενικώτατα δὲ καὶ συντομώτατα συγκρίνων τις τὰς νεωτέρας γραμματείας πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν, ἀνευρίσκει, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ κύρος τοῦ ἐν ἀμφοτέραις περιεχομένου, ὅτι ἐκεῖνων μὲν κύρια γνωρίσματα εἶναι ἡ λεπτεπίλεπτος ἀνάλυσις τῶν διανοημάτων καὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἐκδήλωσις τῆς αὐτοτελείας τοῦ ἀτόμου, τῆς δ' ἀρχαίας ἐλληνικῆς τοὐναντίον ἡ ἐκ γενικωτέρας ἀπόψεως ἀπεικόνισις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῦ κόσμου καὶ ὁ στενὸς σύνδεσμος μεταξὺ ἔθνους καὶ ἀτόμου, ὧν ἕνεκα τὰ προϊόντα αὐτῆς καὶ παγκόσμιον κύρος ἔχουσι καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὰ εἶναι.

Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ αἱ διάλεκτοι αὐτῆς.

Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα εἶναι κλάδος τοῦ ἀριανοῦ στελέχους τῶν γλωσσῶν, ἐξ οὗ, πλὴν ἄλλων, προήλθον καὶ ἡ σανσκριτικὴ καὶ ἡ λατινικὴ.

Τὸ κάλλος καὶ ἡ ποικιλία, ἡ ἁρμονία καὶ τὸ πλαστικόν, ἡ δύναμις καὶ τὸ εὐστροφον τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἶναι αὕτη ἡ

εἰκὼν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ὁ πλοῦτος αὐτῆς φαίνεται ἐν τῇ πλήθει τῶν τύπων, τῶν συνθέσεων, τῶν τρόπων τῆς συντάξεως, τῶν διαφορῶν ταύτης σχημάτων καὶ ἐν τῇ προσφιλίᾳ. Ὅτε οἱ Ἕλληνες διεσπάρησαν καὶ διεκρίθησαν εἰς φυλάς, τότε ἐγεννήθησαν καὶ αἱ διαλέκτοι· ἀλλ' ἢ εἰς διαλέκτους διάσπασις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, γενομένη πολὺ πρὸ Ὁμήρου, οὐδαμῶς αἴρει τὴν ἐνότητα τῆς γλώσσης, διότι μεταβολαί τινες γηγόμεναι ἐν αὐτῇ, μετὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τῆς ἀριανῆς ὁμοφυλίας, παρατηροῦνται ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις, ἀποτελοῦσαι οὕτω τοὺς κυρίους χαρακτῆρας τῆς ἐνότητος τῆς γλώσσης. Κυριώταται τῶν διαλέκτων ὑπῆρξαν τέσσαρες· ἡ δωρική, ἡ αἰολική, ἡ ἰωνική καὶ ἡ αἰτιακή.

Ἡ δωρική ἐλαλεῖτο εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Β. Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἐν ταῖς δωρικαῖς ἀποικίαις τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Σικελίας, ἐν Κερκύρα, Κρήτῃ, Ρόδῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν αὐτῇ γίνεται χρήσις τοῦ *α* ἀντὶ τοῦ *η* ἢ τοῦ *ω* (ἡμέρα, πρῶτος), τοῦ *ο* ἀντὶ τοῦ *α* ἢ τοῦ *ε* (τέτορες Κόρκυρα), τοῦ *ω* ἀντὶ τοῦ *ου* (ὦρανός), τοῦ *κ* ἀντὶ τοῦ *τ* (πόκε=πότε), τοῦ *σ* ἀντὶ τοῦ *θ* (σιὸς=θεός) καὶ τοῦ *ρ* ἀντὶ τοῦ τελικοῦ συνήθως *σ* ~~καλλίαρ~~=καλλίας), ὡς καὶ τοῦ *ξ* ἀντὶ τοῦ *σ* (κλάξ=κλείς). Πληγούτων καὶ ἄλλων ὑπάρχουσι διαφοραὶ καὶ ἐν ταῖς ῥηματικαῖς τύποις, ὡς : λέγομεν, φιλεῦντι, ἐπολέμιζα, δωσῶ, ἦνθε (=ἤλθε) κλπ. Ὁ δυϊκὸς ἀριθμὸς φαίνεται ὅτι ἐξέλιπεν ἐνωρίς. Ὁ Πίνδαρος καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταὶ τῆς χορικῆς λυρικῆς, καθὼς καὶ οἱ τραγικοὶ ἐν τοῖς χορικοῖς ᾄσμασι μετεχειρίσθησαν τὴν δωρικὴν διάλεκτον.

Ἡ αἰολική, λαλουμένη ἐν Θεσσαλίᾳ, Βοιωτίᾳ, Ἀρκαδίᾳ, ἐν ταῖς αἰολικαῖς ἀποικίαις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀλλαχοῦ, διαφέρει τῶν λοιπῶν κατὰ τε ἄλλα τινὰ καὶ κατὰ τὸν τονισμὸν (πόταμος), τὸν πνευματισμὸν (ἡμέρα) καὶ κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ δίγαμμο (Φοῖνος, (β)ρόδον, ὄΦις)· τὸ *α* διατηρεῖται ἐν αὐτῇ ὡς καὶ ἐν τῇ δωρικῇ ἀντὶ τοῦ *η* (δᾶμος)· πολλάκις γίνεται χρήσις διπλῶν ὑγρῶν καὶ

ἐρρίνων (φθέρων, κρίνων), ὁ δὲ δυϊκὸς ἐλλείπει. Τῆς αἰολικῆς χρῆσιν ἐποιήσαντο ὁ Ἀλκαίος, ἡ Σαπφὼ καὶ ἄλλοι λυρικοὶ ποιηταί. Ἡ ἰωνικὴ ἐλαλειτο εἰς πολλὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς τινὰς νήσους παρ' αὐτήν, ἐτι δὲ εἰς τὰς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Σικελίᾳ ἰωνικὰς ἀποικίας. Ἐν αὐτῇ, μεταξὺ ἄλλων, παρατηρεῖται ἡ χρῆσις τοῦ η ἀντὶ τοῦ α (χώρη, πειρήσομαι), τοῦ εἰ ἀντὶ τοῦ ε (ξεῖνος), τοῦ ου ἀντὶ τοῦ ο (νοῦσος), τῶν ἀσυναϊρέτων τύπων (ναυτέων, πείθεο) καὶ τῶν ψιλῶν συμφώνων ἀντὶ τῶν δασέων (δέκομαι, ἀπικνέομαι). Ἡ διάλεκτος αὕτη διαιρεῖται εἰς ἀρχαίαν καὶ νέαν. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποιήθησαν τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου· ἐν δὲ τῇ νέᾳ ἔγραψεν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Ἱπποκράτης καὶ ἄλλοι.

Ἡ ἄττικὴ τέλος, προσελθοῦσα ἐκ τῆς ἰωνικῆς καὶ προσλαβοῦσα ἐκ τῆς αἰολικῆς καὶ δωρικῆς τύπους τινάς, διεμορφώθη ἐν Ἀττικῇ, ἐνθα ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐν γένει τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Διαιρεῖται εἰς ἀρχαίαν, ἐν ᾗ ἀπαντῶσι τύποι, οἵοι οἱ ἐξῆς: βασιλῆς, θάλασσα, θάρσος, κάω, κλήω, ἐπεποιήκη, τετάχαται, ἦ, ξύν, ἐς, καὶ εἰς νέαν, ἐπικρατήσασαν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ ἀνωτέρω τύποι μεταβάλλονται καὶ γίνονται βασιλεῖς, θάλαττα, θάρρος, καίω, κλείω, ἐπεποιήκειν, τεταγμένοι, εἰσίν, ἦν, σὺν καὶ εἰς· καὶ ἄλλοι δὲ τινες τύποι δεικνύουσι τὴν διαφορὰν τῆς διαλέκτου ταύτης πρὸς τὰς λοιπὰς. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἀρχαίᾳ ἄττικῇ διαλέκτῳ ἔγραψαν ὁ Ἀντιφῶν, ὁ Θουκυδίδης, οἱ τραγικοὶ καὶ οἱ κωμικοὶ τῆς ἀκμῆς, ἐν δὲ τῇ νέᾳ οἱ ἄλλοι ἄττικοι συγγραφεῖς, πλην τοῦ Πλάτωνος ἀποτελοῦντος μετάδασιν. Ἐκ τῆς ἄττικῆς διαλέκτου, διαδοθείσης διὰ τῆς ἐπιμιξίας τῶν Ἀθηναίων εἰς πλεῖστα μέρη τοῦ ἀρχαίου κόσμου, προήλθεν ἐν τοῖς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνοις ἡ κοινή, περιέχουσα πολλοὺς τοπικοὺς καὶ διαλεκτικοὺς τύπους· αὕτη ἐπεκταθεῖσα ἐλαλειτο εἰς πολλὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τινὰς τῆς Ἀφρικῆς, ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατακτηθείσας, συνετέλεσε δὲ τὰ μέγι-

στα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν ταῖς χώραις ταύταις. Δεῖγμα τῆς κοινῆς γλώσσης παρέχει ἡμῖν ἡ ἱστορία τοῦ Πολυβίου, τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου καὶ ἄλλων, ἐτι δὲ ἡ μετάφρασις τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ὑπὸ τῶν Ο' καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη. Ὅτε δὲ αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι κατεκτήθησαν ὑπὸ διαφόρων λαῶν κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους καὶ τελευταῖον ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐφθάρη πολὺ καὶ ποικιλοτρόπως, μόλις δὲ μετὰ τὴν ἐκ τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν ἤρξατο καθαιρομένη καὶ ἀπαύστως διαμορφουμένη. Ὁ κυριώτατος δὲ καὶ μέγιστος ἀντιπρόσωπος τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς κοινῆς γλώσσης κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐγένετο ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς (1748—1833). Οὗτος ἐπεδίωξε τὴν διόρθωσιν αὐτῆς τὸ μὲν δι' ἀποβολῆς τῶν ξένων λέξεων καὶ τῶν ξενικῶν συντάξεων, τὸ δὲ δι' ἀναπληρώσεως αὐτῶν καταλλήλως καὶ διὰ συμπληρώσεως τοῦ λεξιλογίου τῆς νεωτέρας γλώσσης ἐκ λέξεων τῆς ἀρχαίας· ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ ἐτήρησε τὴν μέσην ὁδὸν μετὰ τῆς λαλουμένης καὶ τῆς ἀρχαίας γλώσσης· τὴν ὁδὸν δὲ ταύτην ἠκολούθησαν καὶ οἱ μετ' αὐτὸν λόγιοι.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ
ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Ἡ ποίησις ἀνεπτύχθη πρώτη παρὰ τοῖς Ἕλλησι, τὸ μὲν διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς φαντασίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς νεαρότητος τοῦ ἔθνους, τὸ δὲ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἢ τὴν μὴ διάδοσιν τῆς γραφῆς, ἐξυπηρέτησε δὲ αὐτὴ καὶ μόνη ἐφ' ἑκατὸν χρόνον πᾶσαν πνευματικὴν ἀνάγκην.

Γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἐλληνικῆς ποιήσεως εἶναι φυσικὴ ἔμπνευσις καὶ ἔκφρασις, ζωηρότης φαντασίας ἐν μέτρῳ, ἀκριβοὺς αἰσθησις τοῦ καλοῦ, κρίσις ἀσφαλὴς καὶ ἁρμονικὸς συνδυασμὸς τοῦ περιεχομένου πρὸς τὴν μορφήν, ἥτοι πρὸς τὸ μέτρον, τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν· πρὸς τούτοις ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἕκαστος τῶν ποιητῶν ἐκαλλιέργησεν ὁρισμένον ποιητικὸν εἶδος μὴ ἀσχοληθεὶς εἰς ἄλλα· τοῦτο δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ιδιοτήτων συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον, ἵνα ἡ ἐλληνικὴ ποίησις φθάσῃ εἰς ἀπαράμιλλον τελειότητα.

Τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως, παρακολουθήσαντα κατὰ τε τὴν ἐκδήλωσιν καὶ τὸν χαρακτήρα αὐτῶν τὰς ποικίλας φάσεις τοῦ ἔθνικοῦ βίου ἐν τοῖς διαφόροις χρόνοις, δὲν ἐκαλλιέργηθησαν ἐξ ἴσου οὐδὲ πάντα ὑπὸ πασῶν τῶν ἐλληνικῶν φυλῶν· οἱ μὲν εὐφάνταστοι καὶ φιλόμυθοι Ἴωνες ἡγάπησαν καὶ ἐμόρφω-

σαν κατ' ἔξοχὴν τὸ ἔπος, ἀσχοληθέντες ἅμα καὶ εἰς τινὰ εἶδη τῆς λυρικῆς, τὴν Ἑλεγειακὴν καὶ τὴν Ἰαμβικὴν ποιήσιν, οἱ δὲ ὀξεῖς καὶ ἐμπαθεῖς Αἰολεῖς ἀνέπτυξαν τὴν λυρικὴν ἐκείνην, ἣν διακρίνει θερμότης αἰσθήματος καὶ πάθος, τὴν Μελικὴν, καὶ τέλος οἱ σοδαροί, ἐμβριθεῖς καὶ ἀνδρώδεις Δωριεῖς ἀνήγαγον εἰς τελειότητα ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς λυρικῆς, ὅπερ ἦτο ἀρμόδιον πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς συνηθείας αὐτῶν, τὴν Χορικὴν. Οἱ δ' ὁμόφυλοι τῶν Ἰώνων Ἀθηναῖοι, δραστήριοι, νεωτερισταὶ καὶ διαλεκτικοὶ ὄντες, ἐδημιούργησαν καὶ ἐκαλλιέργησαν ἐξόχως τὸ Δράμα.

Α' ΠΕΡΙ ΕΠΟΥΣ

§ 1. Ἡ πρὸ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἔπους ποίησις.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους μυθικοὺς χρόνους ἡ ποίησις συνίστατο εἰς δημῳδὴ ᾠσματα καὶ εἰς θρησκευτικοὺς ὕμνους.

Τὰ δημῳδὴ ᾠσματα, ἀνήκοντα κυρίως εἰς τὴν ἀτεχον λυρικὴν ὡς ἐκφράζοντα αἰσθήματα, συνεδέοντο πρὸς γεωργικὰς, ποιμενικὰς καὶ ἄλλας βιοτικὰς ἐργασίας, ἀναλόγως δὲ τῶν εὐεργετικῶν ἢ τῶν καταστρεπτικῶν ἐπιδράσεων τῶν ὥρων τοῦ ἔτους ἐπ' αὐτῶν ἦσαν ἢ φαιδρὰ ἢ λυπηρά. Ἀλλὰ καὶ αἱ τύχαι καὶ τὰ συμβεβηκότα τοῦ οἰκιακοῦ βίου παρεῖχον ἀφορμὴν πρὸς ποίησιν ᾠμάτων χαρμωδῶν ἢ θλιβερῶν, οἷα ἦσαν οἱ ὑμέναιοι ἀδόμενοι ἐν τοῖς γάμοις καὶ οἱ θρηνοὶ ἐν ταῖς κηδείαις· οἱ δὲ λεγόμενοι παιᾶνες ἦσαν συνήθως ἐπικλήσεις θεῶν ἐν ὥρᾳ κινδύνου ἢ ὕμνολογίαι ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ ἐκ δεινῶν. Πλεῖστα τῶν δημῳδῶν ᾠμάτων ἐψάλλοντο ἐν συνοδίᾳ μουσικοῦ ὀργάνου καὶ ὀρχήσεως.

Οἱ δὲ θρησκευτικοὶ ὕμνοι προήλθον ἐκ τῶν περὶ θεῶν βαθμηδὸν διαμορφωθέντων μύθων, ἐν οἷς μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ εὐφυΐας ἐξετίθεντο τὰ κατὰ τοὺς θεοὺς καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐκ τῶν μύθων τούτων, ὑπὸ τοῦ λαοῦ διαπλασθέντων, ἐμπνεόμενοι οἱ τῶν μυθικῶν χρόνων ποιηταί, οὔτινες ἄοιδοὶ ἐκλήθησαν, ἐξύμνου ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ ταῖς πανηγύρεσι

τοὺς θεοὺς ἐνώπιον τοῦ πλήθους ἐν συνοδίᾳ λύρας, μεταχειριζόμενοι μέτρον ὁμοιότατον πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα τελείως διαμορφωθὲν *δακτυλικόν*.

Ἡ οὕτω πως διαμορφωθείσα θρησκευτικὴ ποίησις, τῆς ὁποίας, ὡς καὶ τῶν δημοδῶν ᾠμάτων, οὐδὲν δείγμα ἔχομεν. ἀνήκει μὲν εἰς τὸ ἔπος, διότι οἱ ποιηταὶ αὐτῆς διηγοῦντο τὰ κατὰ τοὺς θεοὺς, ἢ δὲ λέξις ἔπος γενικώτερον σήμαίνει διήγησιν, ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ τὸ κυρίως ἔπος, ὅπερ εἶναι τὸ λεγόμενον *ἡρωϊκόν*· τοῦτο, εἰ καὶ ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ποίησιν τὸ μέτρον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, ἀλλ' ὅμως ἔχει διάφορον περιεχόμενον.

Τῶν θρησκευτικῶν αἰδῶν, ὧν τὰ ὀνόματα εἶναι μυθώδη ἢ ἀλληγορικά, ὁ δὲ βίος καὶ οἱ χρόνοι καθ' οὓς ἔζησαν κεκρυμμένοι εἰς τὸ σκότος τῶν αἰώνων, διασημότητος πάντων ἐγένετο ὁ Ὀρφεὺς· πλὴν αὐτοῦ ἀναφέρεται καὶ ὁ Εὐμολπος, ὁ Μουσαῖος, ὁ Χρυσόθεμις καὶ ἄλλοι τινές. Ὁ δὲ μετὰ αὐτῶν καταλεγόμενος Θάμυρις, ἐπειδὴ ἐξύμνησεν οὐ μόνον θεοὺς, ἀλλὰ καὶ ἥρωας, ἀποτελεῖ μετὰ δασιν ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως εἰς τὸ ἡρωϊκόν ἔπος.

§ 2. Διαμόρφωσις τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους.

Ὡς περὶ τῶν θεῶν, οὕτω καὶ περὶ τῶν ἡρώων καὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν ὁ εὐφάνταστος ἑλληνικὸς λαὸς ἐπλασε θαυμασιωτάτους μύθους, ἐξ ὧν κατ' ἀρχὰς ἐμορφώθη δημοδῆς τις καὶ ἀτεχνος ἡρωϊκὴ ποίησις. Κατὰ δὲ τὸν ἐνδέκατον καὶ τὸν δέκατον π. Χ. αἰῶνα πλήθη Ἰώνων καὶ Αἰολέων μετοικήσαντα, ἔνεκα τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπελθούσης μεταναστεύσεως τῶν φύλων, εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, συναπεκόμισαν ἐκεῖ καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ποιήσεως ἐκείνης· ἐνταῦθα ὁ κύκλος αὐτῆς ἐγένετο εὐρύτερος ἔνεκα τῶν ἀγώνων, οὓς οἱ ἔποικοι διεξήγαγον πρὸς τοὺς γείτονας λαοὺς μέχρι τῆς τελείας αὐτῶν ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ νέᾳ πατρίδι. Τούτου δὲ γενομένου οἱ ἄνθρωποι, εἰσελθόντες εἰς βίον ἡρεμώτερον, ἔστρεψαν τὴν φαντασίαν αὐτῶν πρὸς τὰ θαυμαστά γεγονότα

τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων καὶ οἱ ποιηταὶ ἤρξαντο τεχνικώτερον ἤδη ἐξυμνοῦντες τὰς ἐξόχους τῶν ἡρώων πράξεις· εἰς τὴν ἐξύμνησιν ταύτην διεκρίθησαν ὑπὲρ πάντας οἱ Ἴωνες, οὕτω δὲ τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος ἐμορφώθη τεχνικῶς τὸ πρῶτον ἐν Ἰωνίᾳ.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ποιηταὶ ἐξυμνοῦν ἄδοντες τὰ κατορθώματα τῶν ἡρωϊκῶν προγόνων τῶν βασιλέων κατὰ τὰ συμπόσια τούτων ἢ καὶ ἐν ταῖς ἐορταῖς· μετὰ δὲ ταῦτα ἔλαβον ὡς θέμα εἴτε ἀγῶνας ἐθνικῶν ἡρώων, ὡς τοῦ Ἡρακλέους, εἴτε κοινὰς ἐπιχειρήσεις, ὡς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἀργοναυτῶν, εἴτε πολέμους μεγάλων πόλεων καὶ λαῶν κατ' ἀλλήλων, ὡς τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τὸν Τρωϊκόν· οὕτω δ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐμορφώθη ἡ μεγάλη ἐθνικὴ ἐποποιΐα.

§ 3. Ἡρωϊκὰ ποιήματα πρὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν.

Ἦδη πρὸ τοῦ Ὀμήρου ὑπῆρξε πληθὺς ἡρωϊκῶν ποιημάτων καὶ ἡρωϊκῶν ποιητῶν προπαρασκευασάντων τὴν ὁδὸν εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν αὐτοῦ. Τῶν ποιημάτων τούτων οὐδὲν ἐσώθη, ἀλλὰ μόνον ἐπιγραφαὶ τινων ἐξ αὐτῶν εἶναι γνωσταὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὀμήρου, ἐξ ὧν ἐπιγραφῶν καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν διαφαίνεται· οὕτω π. χ. ἐν μὲν αὐτῶν ἐπραγματεύετο τὰ κατὰ τὸν Δούρειον Ἴππον, ἕτερον δέ, οἱ Νόστοι, τὰς τύχας τῶν ἐκ Τροίας ἐπιστρεφάντων Ἑλλήνων καὶ ἄλλο, ἡ Ἰτίσις, τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ὀρέστου κατὰ τῆς συζυγοκτόνου μητρὸς αὐτοῦ· καὶ ὀνόματα δὲ ἡρωϊκῶν ἀοιδῶν φέρονται παρ' Ὀμήρῳ δύο μόνον, τὸ τοῦ Φημίου, ἐν Ἰθάκῃ μένοντος, καὶ τὸ τοῦ Δημοδόκου ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαιάκων.

Ἀπὸ ἡγγελλον δ' οἱ ποιηταὶ τὰ ποιήματα αὐτῶν ὡς ἐξῆς : πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀπαγγελίας ἔκρουον τὴν φόρμιγγα ἢ λύραν, ἵνα ἡ φωνὴ λάβῃ τὴν προσήκουσαν βάσιν· εἶτα δέ, γενομένης ἐμμέτρως καὶ ῥυθμικῶς τῆς ἀπαγγελίας, ἡ λύρα ἐκ διαλειμμάτων μόνον συνώδεε τὴν φωνήν. Τὸ οὕτως ἀπαγγέλλειν ἐν τοῖς μεθ' Ὀμηρον

Ἑλληνικὴ γραμματολογία

2

χρόνοις ὠνομάσθη θραυφθεῖν (ἐκ τοῦ θάπτειν ἀοιδῆν = ἐν συνεχείᾳ ἀπαγγέλλειν ἔπη) καὶ οἱ τοῦτο ἐκτελοῦντες θραυφδοί. Οὗτοι λαμπρῶς ἐνδεδυμένοι καὶ ἐστεφανωμένοι ἀπήγγελλον ἐν ταῖς ἐορταῖς πρὸ τοῦ πλήθους ποιήματα ἢ ἱδία ἢ καὶ ἄλλων ποιητῶν διὰ τῶν θραυφδῶν διετηρήθησαν καὶ μετεδόθησαν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

¶ § 4. Ὅρισμός τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους· ἐσωτερικὰ
στοιχεῖα καὶ ὑποθέσεις αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἐξάγεται ὅτι τοῦτο εἶναι ἕμμετρος διήγησις ἀξιωματικῶν πράξεων ἡρώων παρελθόντων χρόνων. Ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ ὁ ποιητὴς δὲν ἀναμινύει ἰδίαις κρίσεσι καὶ αἰσθήματι, οὐδὲ συγκλονεῖται βαθύτατα.

Ὅφειλε δ' ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους νὰ ἔχῃ ἐνότητα ἐν τῇ πράξει· ἔγκειται δ' ἡ ἐνότης ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐκλογῇ μιᾶς ἐκ τῶν πολλῶν πράξεων τοῦ ἥρωος, περὶ τὴν ὁποῖαν ἄλλαι παρεμβάλλονται ἐν ἐπεισοδίοις· οὕτως ἡ ἐνότης ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι συγκεντροῦται περὶ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ περὶ τὸν νόστον τοῦ Ὀδυσσεύς. Οὐ μόνον δὲ τὰ δρῶντα πρόσωπα πρέπει νὰ εἶναι σπουδαῖα καὶ ὑπέροχα, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀναφερόμεναι πράξεις ἔξοχοι, πιθαναὶ καὶ θαυμασταί, ἵνα συναρπάξωσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ. Πρέπει πρὸς τούτοις τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος νὰ περιέχῃ δέσιν καὶ λύσιν· καὶ δέσις μὲν εἶναι τὰ κωλύματα τὰ διακόπτοντα τὴν συνέχειαν ἢ ἀπειλοῦντα τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἡρωϊκῆς πράξεως· λύσις δὲ ἡ ἀπὸ τούτων ἀπαλλαγὴ.

Οἱ κυριώτατοι κύκλοι, ἐξ ὧν οἱ ποιηταὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἦν-τλησαν τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, εἶναι τρεῖς : ὁ τρωϊκός, ὁ εὐρύτερος καὶ δημοτικώτερος πάντων, περιλαμβάνων πράξεις ἡρώων διαπρεφάντων κατὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον, ὁ θηβαϊκός, πραγματευόμενος ἰδίᾳ τὰς τραγικὰς τύχας τοῦ οἴκου τῶν Λαδδακιδῶν, καὶ ὁ ἀργο-

ναυτικός, θέμαι ἔχων τὰς περιπετείας τῶν ἡρώων τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας.

Κορυφαῖος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἐγένετο ὁ Ὅμηρος. //

Handwritten: 28/11/12 § 5. Περὶ Ὀμήρου.

Ἑμίρυη, Χίος, Κορογαῖς Ἀρβῶ, Φαίωνα, Δάριον, Φαῖων.

Βίος Ὀμήρου. — Οὐδὲν εἶναι σαφῶς γνωστὸν περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως τοῦ Ὀμήρου. Ἐκ τῶν ἐπτὰ πόλεων τῶν ἐριζουσῶν περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, εἰς τὴν ἰωνικὴν φυλὴν ἀνήκοντος, πιθανωτέρα πατρίς αὐτοῦ θεωρεῖται ἡ Σμύρνη· ὡς γονεῖς αὐτοῦ ἀναφέρονται μυθώδη πρόσωπα, ὁ ποτάμιος θεὸς Μέλης καὶ ἡ νύμφη Κριθηΐς. Ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς τοῦ Ὀμήρου τίθεται περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνάτου π. Χ. αἰῶνος. Ἡ παράδοσις ὅτι ἦτο τυφλὸς ἐκ γενετῆς δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ὁ οὕτω τυφλὸς δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ ἀκριδέστατα διάφορα φαινόμενα τῆς φύσεως καὶ ἀντικείμενα τῆς τέχνης, οἷα περιγράφονται ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ποιήμασι. Λέγεται ὅτι ὁ Ὅμηρος ἀπέθανεν ἐν τῇ νήσῳ Ἴφ ταφεῖς ἐκεῖ μετὰ μεγάλης πομπῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων· ἐν δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἐτιμήθη τὰ μέγιστα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, γενόμενος ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸς ποιητὴς αὐτῶν.

Ποιήματα αὐτοῦ. — Ὁ Ὅμηρος ἐποίησε δύο μεγάλα καὶ θαυμαστά ποιήματα, τὴν Ἰλιάδα, ὀνομάσθεισαν οὕτως ἐκ τῆς πόλεως Ἰλίου, περὶ ἣν συμβαίνουσι τὰ ἐν αὐτῇ ἐκτιθέμενα, καὶ τὴν Ὀδύσειαν, κληθεῖσαν οὕτω ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ ὀρῶντος κυρίου προσώπου, τοῦ Ὀδυσσεύς.

Περὶλήψις τῆς Ἰλιάδος. — Κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τῆς πολιορκίας τοῦ Ἰλίου ἐνέσκηψεν ὀλέθριος λοιμὸς εἰς τὸ πρὸ αὐτῆς ἑλληνικὸν στράτευμα. Αἰτία τούτου ἀπεκαλύφθη, ὅτι ἦτο ἡ ὀργὴ τοῦ Ἀπόλλωνος ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος ὕβριστικῆς ἀποπομπῆς τοῦ πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς αἰχμαλώτου αὐτοῦ θυγατρὸς ἐλθόντος ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος Χρύσου· ὁ Ἀγαμέμνων ἐπιστρέφει μὲν ταύτην τῇ πατρί, ἀλλ' εἰς ἀντάλλαγμα λαμβάνει τὴν αἰχμάλωτον τοῦ

Ἀχιλλέως Βρισηΐδα· ὀργισθεὶς οὗτος ἐπὶ τούτῳ ἀποφασίζει, μετὰ δεινῇ πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ἔριδα, νὰ μὴ μετέχῃ τοῦ πολέμου, ἐπικαλεῖται δὲ διὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Θέτιδος τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Διὸς· ἡ ἐκδίκησις αὕτη δὲν βραδύνει, διότι οἱ Ἀχαιοὶ νικῶνται ἀλλεπαλλήλως ὑπὸ τῶν Τρώων, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἀποσταλέντες πρέσβεις, ὅπως οὗτος μετὰσχῃ πάλιν τοῦ πολέμου, ἐπανέρχονται ἄπρακτοι. Ἐν ταῖς ἐπομέναις μάχαις τὸ στράτευμα τῶν Ἀχαιῶν διατρέχει τὸν ἔσχατον κίνδυνον, τῶν πολεμίων ἀπειλούντων νὰ ἐμπήρσωσι καὶ αὐτὸ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Ἰδὼν τὸν κίνδυνον τοῦτον ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ πεισθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὰς ἱκεσίας τοῦ φιλότατου αὐτοῦ Πατρόκλου ἐκδίδει καὶ ἀποστέλλει τοῦτον κατὰ τῶν Τρώων· οὗτοι νικῶνται, ἀλλ' ὁ Πάτροκλος φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἑκτορος· σφόδρα λυπηθεὶς ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπέρχεται μακρινῶς κατὰ τῶν Τρώων, νικᾷ αὐτοὺς καὶ φονεύει ἐν μονομαχίᾳ τὸν Ἑκτορα, οὗ τὸ πτώμα δέσας ἀπὸ τοῦ ἄρματος σύρει θριαμβευτικῶς περὶ τὴν πόλιν τῶν Τρώων. Μετὰ τοῦτο κηδεύει μὲν τὸν Πάτροκλον μετὰ μεγάλων τιμῶν, παραδίδει δὲ τὸ πτώμα τοῦ Ἑκτορος εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ Πρίαμον, εἰ καὶ πρότερον εἶχεν ἀποφασίσῃ νὰ ῥίψῃ αὐτὸ βορὰν τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων. Ὁ Πρίαμος, παραλαβὼν τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ, ἀπέρχεται εἰς Ἴλιον, ἔνθα κηδεύει αὐτὸ ἐν μέσῳ γενικοῦ θρήνου.

Ἡ δρᾶσις τῆς Ἰλιάδος, ἥτοι ὁ χρόνος, καθ' ὃν συμβαίνουσιν αἱ εἰρημνεαὶ πράξεις, εἶναι τεσσαράκοντα καὶ μῆρας ἡμερῶν, τοῦ ποιητοῦ παρεμβάλλοντος ἐν αὐταῖς ἄλλας ἐν ἐπεισοδίοις, ἅτινα ποικίλλουσι καὶ περικοσμοῦσιν ἐκείνας.

Ἡ ἑξῆς τῆς Ὀδυσσεΐας.—Ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Ἰθάκην μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰλίου ὁ Ὀδυσσεὺς περιεπλανήθη μετὰ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ εἰς πολλοὺς καὶ θαυμαστοὺς τόπους, κινδυνεύων καὶ κακοπαθὼν ἕνεκα τῆς ὀργῆς τοῦ Ποσειδῶνος, οὗτινος τὸν υἱὸν Πολύφημον τὸν Κύκλωπα ἐτύφλωσε. Καὶ πρῶτον μὲν ἦλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν *Κικόνων* ἐν Θράκῃ, πρὸς οὓς συνήψεν ἀτυχῇ μάχην, εἶτα δ' εἰς τὴν τῶν *Λαιτοφάγων*, ἔνθα τινὲς τῶν

ἑταίρων αὐτοῦ φαγόντες τὸν λωτόν, εἶδος φυτοῦ, ἐπελάθοντο τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου· ἐντεῦθεν δ' ἀφίκετο εἰς τὴν χώραν τῶν Κυκλώπων, ἐν ᾗ κινδυνεύσας νὰ καταβρωθῇ ὑπὸ τοῦ Πολυφήμου ἐσώθη τυφλώσας τοῦτον διὰ δόλου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον τοῦ Αἰόλου, ὅστις ἀπέπεμψεν αὐτὸν δοῦς ἄσκον περιέχοντα πάντας τοὺς ἀνέμους πλὴν τοῦ Ζεφύρου· ἀλλ' ἀνοιχθέντος τοῦ ἀσκού κατὰ τὸν πλοῦν ὑπὸ τῶν ἑταίρων καὶ τῶν ἀνέμων ἐξαπολυθέντων ἐξερράγη δεινὴ θύελλα, ἣτις ὥθησε τὸν Ὀδυσσεά πάλιν εἰς τὴν νῆσον τοῦ Αἰόλου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεδιώχθη ὑπὸ τούτου. Πορευθεὶς δὲ κατόπιν εἰς τὴν χώραν τῶν γιγαντωδῶν καὶ ἀνθρωποφάγων Λαιστρυγόνων μόλις ἐσώθη ἐπὶ τῆς νηὸς αὐτοῦ μετ' ὀλίγων ἑταίρων· φυγὼν ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον Αἰαίαν, ἔνθα ἡ μάγισσα Κίρκη μετεμόρφωσέ τινας τῶν ἑταίρων εἰς σῦς, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπανήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν μορφήν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἑρμοῦ· ἐλθὼν δ' εἶτα εἰς τὴν μυστηριώδη χώραν τῶν Κιμμερίων συνεβουλεύθη ἐκ τοῦ Ἄδου τὴν ψυχὴν τοῦ μάντεως Τειρεσίου περὶ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου, μεθ' ὃ προσήγγισε πάλιν εἰς τὴν νῆσον Αἰαίαν· ἐξακολουθήσας δὲ μετὰ τοῦτο τὸν πλοῦν καὶ διαφυγὼν τὸ ἄσμα τῶν Σειρήνων καὶ τὸν κινδυνώδη διάπλουν μεταξὺ Σκύλλης καὶ Χαρύβδews ἔφθασεν εἰς τὴν νῆσον Θρινακίαν· ἐνταῦθα οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ σφάζαντες τὰς ἱεράς βοῦς τοῦ Ἥλιου ἀπώλοντο πάντες ὑπὸ τοῦ Διὸς διὰ τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο, μόνον τοῦ Ὀδυσσεὺς σωθέντος καὶ ναυαγοῦ ῥιφθέντος εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς Ὀγυγίαν, ἔνθα ἔμεινεν ἑπτὰ ἔτη. Ἡ ἐν τοῖς τόποις τούτοις περιπλάνησις τοῦ Ὀδυσσεὺς διήρκεσεν ἐπὶ δέκα ἔτη· κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ μνηστῆρες τῆς συζύγου αὐτοῦ Πηνελόπης ἐν Ἰθάκῃ, εὐωχοῦμενοι ἐν τοῖς ἀνακτόροις, κατέτρωγον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, ἐν ᾧ μάτην ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τηλέμαχος ἀπῆλθεν εἰς Πύλον καὶ Λακεδαίμονα, ὅπως μάθῃ τι περὶ αὐτοῦ. Τέλος ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὸ δέκατον ἔτος ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς νήσου Ὀγυγίας, ῥιφθεὶς δὲ μετὰ φοβερὸν ναυάγιον εἰς τὴν φιλόξενον νῆσον τῶν Φαιάκων, γίνεται δεκτὸς φιλοφρόνως ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀλκίνου· οὗτος, πρὸς ὃν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀφηγγήθη τὰς

πλάνας αὐτοῦ, ἀποστέλλει αὐτὸν εἰς Ἰθάκην, ἔνθα μετὰ τοῦ Τηλεμάχου σὺν τῇ βοήθειά τῆς Ἀθηναΐς φονεύει τοὺς μνηστήρας· στασιασάντων δὲ τῶν ὁπαδῶν τούτων παρεμβαίνει ἡ Ἀθηναΐα καὶ καταπαύει τὴν στάσιν.

Ἡ δρᾶσις τῆς Ὀδυσσεΐας εἶναι τριάκοντα ἑννέα ἡμερῶν.

Ποιητικὴ ἀξία τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας. — Ἡ Ἰλιάς ἔχει μέγεθος εὐσύνοπτον, ἡ δ' ἐνότης αὐτῆς, καίπερ διακοπτομένη ὑπὸ τινῶν ἐπεισοδίων, καταφαίνεται ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς ἡρωϊκῆς πράξεως τοῦ ποιήματος πλεκομένης περὶ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως· ἡ πορεία δηλονότι τῆς ἐν αὐτῇ ἐκτυλισσομένης πολεμικῆς δράσεως, κινδυνεύουσα νὰ ματαιωθῇ ἔνεκα τῆς ἀπροόπτως ἐπελθούσης μῆνιος, ἀναλαμβάνεται πάλιν μετὰ τὴν κατάπαυσιν ταύτης. Καὶ πολλὰ μὲν εἶναι τὰ ἐν τῇ ποιήματι δρῶντα πρόσωπα καὶ γενναῖα, ἀλλ' ἡ δεσπόζουσα ἐν αὐτῇ μορφή εἶναι ἡ τοῦ Ἀχιλλέως.

Αἱ ἐν τῇ Ἰλιάδι διηγήσεις ἔχουσι μὲν πολλὴν ἀπλότητα, ἀλλὰ καὶ δύναμιν καὶ ἐνάργειαν, ἐνῆαχον δὲ καὶ δραματικὸν μεγαλεῖον. Ἡ ἀγωνιώδης πάλη τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἑκτορος ὑπόκειται λαμπρότατον παράδειγμα διηγήσεως (X, 131 καὶ ἑξῆς).

Αἱ δὲ περιγραφαὶ εἶναι ζωηραί, γραφικαὶ καὶ σαφεῖς, ἀναφερόμεναι οὐ μόνον εἰς ἡρωϊκὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ εἰς κοινάς, τοῦτο δ' ἔχει ἱστορικὴν σημασίαν περὶ τοῦ βίου τῶν χρόνων ἐκείνων (Λ, 91-9 καὶ Ι, 206-18).

Αἱ δὲ παραβολαὶ εἶναι λίαν ἀκριβεῖς, παραλαμβανόμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως καὶ ἐφαρμοζόμεναι πολλάκις εἰς τὰς διηγήσεις ἢ καὶ ἀναμιγνύμεναι ἐν ταύταις· ἡ θέα τρικυμίας ἐν θαλάσῃ ἢ καταιγίδος ἐν ξηρᾷ, αἱ συνήθειαι καὶ αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀγρίων θηρίων ἐμπνέουσι πολλάκις τὸν ποιητὴν πρὸς τὴν διὰ παραβολῶν ἑξαρσιν ἀνθρωπίνων γεγονότων καὶ χαρκτηρῶν (Ι, 4-9 καὶ ΙΙ, 155-167).

Οἱ ἥρωες ἐν Ἰλιάδι εἶναι ἀπλοὶ καὶ ἀνεπιτήδευτοι τοὺς τρόπους, οἱ δὲ λόγοι αὐτῶν φυσικοὶ, σύντομοι καὶ εὐστοχοί. Ἡ δ' ἐν αὐτῇ

παρατηρουμένη παρέμβασις τῶν θεῶν ἐν ἔργοις ἢ ἐν λόγοις μεταξὺ τῶν διαμαχομένων καθίστησι τὴν ἡρώϊκὴν πράξιν ἔτι μᾶλλον θαυμαστὴν καὶ περιβάλλει τὰ γεγονότα διὰ μείζονος σπουδαιότητος καὶ ὕψους. Προσλαμβάνουσι δὲ καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες ἰδεώδη τινὰ ἔκφρασιν διὰ καταλλήλων ἐπιθέτων, δι' ὧν κοσμεῖ αὐτοὺς ὁ ποιητής, ὡς: Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, θεοείκελος Ἀχιλλεύς· ἀλλὰ καὶ ζῶα καὶ πράγματα χαρακτηρίζονται πολλάκις προσφυῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, οἷον: βόες εἰλίποδες, ἄμαξα καλλίτροχος, ἔλαιον ἐγρόν.

Ἡ Ὀδύσσεια εἶναι κατὰ τι μικροτέρα τῆς Ἰλιάδος. Ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς εἶναι μὲν ἀπλουστέρα καὶ ἥττον σπουδαία τῆς ἐν Ἰλιάδι, ἀλλὰ ποικίλλεται διὰ τῶν θαυμασίων περιπετειῶν τοῦ Ὀδυσσεύς. Ἡ ἐνότης ἐν αὐτῇ εἶναι ὑπερτέρα, διότι ἡ πράξις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶναι μία, ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ὀδυσσεύς εἰς τὴν πατρίδα συνυφασμένη μετὰ πολλῶν ἐπεισοδίων καὶ παρεχάσεων.

Αἱ διηγήσεις ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ δὲν ἔχουσι μὲν τὴν δύναμιν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἐν Ἰλιάδι, ἀλλ' εἶναι ἡρεμώτεραι καὶ πραγματικώτεραι (X, 1—43), αἱ δὲ περιγραφαὶ ἀπεικονίζουσι πιστῶς καὶ φυσικῶς τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ αἱ παραβολαί, οὔσαι ὀλιγώτεραι ἐν αὐτῇ, χρησιμεύουσι μᾶλλον πρὸς διασάφησιν τῆς διηγήσεως καὶ οὐχὶ πρὸς ἑξαρσιν καὶ καλλωπισμὸν αὐτῆς.

!

Ἡ παρέμβασις τοῦ θεοῦ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ εἶναι λίαν ἀσθενής, τοῦ Ποσειδῶνος μόνον καταδιώκοντος τὸν Ὀδυσσεά διὰ τὴν τύφλωσιν τοῦ Πολυφήμου καὶ τῆς Ἀθηναῆς παρισταμένης προστάτιδος τοῦ ἥρωος ἐν τῇ διωγμῷ τούτῳ.

Καθόλου ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ποιήμασι διαλάμπει ἔκφρασις ἀφελῆς καὶ ζωηρά, χάρις πολλή καὶ ἐνάργεια, ὕψος καὶ μεγαλοπρέπεια, ἀγάπη τῆς φύσεως καὶ βαθεῖα γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Γλῶσσα αὐτῶν εἶναι ἡ ἀρχαία ἰωνικὴ διάλεκτος μετὰ πολλῶν αἰολισμῶν καὶ ἄλλων ποικίλων τύπων καὶ ἐκφράσεων τῆς προγε-

νεστέρας ἐπικῆς ποιήσεως, στερεοτύπων πολλάκις· τούτου ἕνεκα ἡ ὁμηρικὴ γλῶσσα ἀποβαίνει τεχνητή. Ἡ σύνταξις βαίνει κατὰ παράταξιν ἄνευ συνθέτου περιοδολογίας. Συχνὰ εἶναι αἱ ἐπαναλήψεις στίχων αὐτολεξεῖ· πολλάκις δ' ὁ ἥχος τῶν λέξεων καὶ τῶν συλλαβῶν εἶναι δηλωτικὸς τῶν ἐκφραζομένων δι' αὐτῶν πράξεων ἢ συναισθημάτων (Ἰλ. Γ, 362—3, Ὀδ. Ε, 395).

Μέτρον τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων εἶναι τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον, οὗ ὁ στίχος περιέχει ἕξ πόδας καλουμένους δακτύλους· τούτων ἕκαστος περιλαμβάνει μίαν μακρὰν συλλαβὴν καὶ δύο βραχείας (— υ υ), ἀλλ' ὁ τελευταῖος εἶναι ἢ σπονδαῖος (—) ἢ τροχαῖος (— υ). Τὸ μέτρον τοῦτο, ἀναγνωρισθὲν ὡς τὸ ἄριστον ἐν τῇ ἐπικῇ διηγῆσει διὰ τὴν κανονικότητα τοῦ ρυθμοῦ, τὴν σεμνότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτοῦ, διετηρήθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας παρὰ τοῖς Ἑλλησιν.

Οὐχὶ ὀρθῶς ἀποδίδονται εἰς τὸν Ὅμηρον τριάκοντα τέσσαρες Ὕμνοι εἰς θεοὺς, ἡ Βατραχομουμαχία, παρῳδία τοῦ ἐν Ἰλιάδι περιγραφομένου πολέμου, ὁ Μαργίτης, ποίημα κωμικὸν περὶ μωροῦ ἀνθρώπου καὶ τινὰ ἄλλα μικρὰ ποιήματα.

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἐν τῇ ἀρχαιότητι. — Οἱ Ἕλληνες ἐτίμων καὶ ἀνεγίνωσκον ἐπιμελῶς τὸν Ὅμηρον, ἀντλοῦντες ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ πᾶσαν γνῶσιν καὶ ἀρετὴν· ἕνεκα δὲ τῆς ἐθνικῆς σημασίας καὶ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως αὐτῶν εἰσῆχθησαν εἰς τὰ σχολεῖα, ἔνθα οἱ παῖδες ἀπεμνημόνευον αὐτά. Ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἐνεπνεύσθησαν μετὰ ταῦτα πολλοὶ ποιηταὶ οὐ μόνον ἐπικοί, ἀλλὰ καὶ λυρικοὶ καὶ τραγικοί, Ἕλληνες τε καὶ Ῥωμαῖοι, ἔτι δὲ καὶ καλλιτέχναι, πρὸς σύνθεσιν ἀρίστων ἔργων ἐν τῇ ποιήσει καὶ ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις· ἀλλὰ καὶ φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες ἕξ αὐτοῦ πολλάκις ἐλάβδανον ῥήτὰ καὶ ἐκόσμουον ἢ ἐνίσχυσον τοὺς λόγους αὐτῶν.

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα διετηρήθησαν ἀπαγγελλόμενα ἀπὸ μνήμης ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν ἐν ταῖς ἐορταῖς καὶ ταῖς πανηγύρεσι κατὰ τεμάχια· ἕνεκα τούτου διεσπῶντο, διὰ δὲ τῆς ὑπ' αὐτῶν τῶν ῥαψωδῶν εἰσαγωγῆς προσθηκῶν ἢ ἄλλων μεταβολῶν παρεφθείροντο. Λέγεται ὅτι πρῶτος ὁ Λυκοῦργος μετένεγκεν ἐκ Σάμου εἰς Σπάρ-

την τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα καὶ ὅτι ὁ Σόλων ἐν Ἀθήναις εἰσήγαγε τὰξιν τινὰ ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ αὐτῶν κατὰ τὰς ἐορτάς· μετ' αὐτὸν δὲ Πεισίστρατος ἀνέθηκεν εἰς λογίους ἄνδρας τὴν συλλογὴν, ἐκκαθάρισιν καὶ συναρμολόγησιν αὐτῶν ἀποδοῦς εἰς ἑκάτερον τῶν ποιημάτων τὰ μέρη αὐτοῦ. Ἰππαρχος δ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὤρισεν, ἵνα κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Παναθηναίων ἀπαγγέλλωνται ἐν τάξει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Οὕτω δὲ διαδοθέντων ἔτι μάλλον τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων παρὰ τοῖς Ἑλλήσι, πόλει, ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται ἐφιλοτιμοῦντο πρὸς ἐκδοσιν αὐτῶν. Τῶν κατ' ἄνδρα ἐκδόσεων ἀξία μνείας εἶναι καὶ ἡ πρὸς χρῆσιν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου γενομένη, ἣτις ἐκαλεῖτο ἡ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ διάφοροι ἐκδόσεις δὲν συνεφώνουν ἀκριδῶς πρὸς ἀλλήλας, οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τὸν τρίτον καὶ δεύτερον αἰῶνα π. Χ. ἐπεδόθησαν μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς τὴν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν, διαιρέσαντες ἅμα ἑκάτερον τῶν ποιημάτων εἰς εἴκοσι τέσσαρας ῥαψωδίας κατὰ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Τὰ σχόλια τῶν φιλολόγων τούτων, ὧν κορυφαῖος ὑπῆρξεν ὁ Ἀρίσταρχος, ἐχρησίμευσαν ὥς βάσεις τῶν νεωτέρων τοῦ Ὀμήρου ἐκδόσεων.

Τὸ ὁμηρικὸν ζήτημα ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἐν τοῖς νέοις χρόνοις. — Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἀνεφάνησάν τινες διατεινόμενοι ὅτι ὑπῆρξαν δύο Ὀμηροί, ὧν ὁ εἰς ἐποίησε τὴν Ἰλιάδα, ὁ δ' ἕτερος τὴν Ὀδύσειαν, διότι παρατήρησαν ὅτι ἡ μὲν πρώτη εἶναι τραχυτέρα, πλήρης πολεμικῆς ὁρμῆς καὶ ἄνευ αὐστηρᾶς ἐνότητος, ἡ δὲ δευτέρα μαλακωτέρα, πραγματικωτέρα καὶ τεχνικώτερον συντεθειμένη. Οἱ παραδεχόμενοι δύο Ὀμήρους ἐκλήθησαν χωρίζοντες, ἐπολεμήθησαν δὲ σφοδρῶς ὑπ' ἄλλων, μάλιστα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου.

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὁ Γερμανὸς Αὐγουστος Βόλφιος, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἐν ἔτει 1774 ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Βίκου λεχθέντων περὶ Ὀμήρου ὡς ὀνόματος οὐχὶ κυρίου, ἀλλὰ συνοφίζοντος τὴν παρὰ τῷ λαῷ διαδεδομένην ἡρωϊκὴν ποίησιν, ἐξήνεγκεν ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς Ὀμηρον τῷ 1795 τὴν ἐξῆς γνώμην :

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, ἀγνώστου οὔσης τῆς γραφῆς ἢ καὶ οὐχὶ γενικῶς διαδεδομένης καθ' οὓς χρόνους ἐποιήθησαν, δὲν ἠδύναντο ὡς λίαν ἐκτενῆ νὰ διατηρηθῶσι διὰ τῆς μνήμης, τούτου δ' ἔνεκα ἐποιήθησαν οὐχὶ ὑφ' ἑνὸς ποιητοῦ, ἀλλ' ἦσαν ἄθροισμα μικρῶν ἐπῶν κατὰ διαφόρους χρόνους ποιηθέντων καὶ περὶ τὸν αὐτὸν μυθικὸν κύκλον στρεφόμενων, οἱ δὲ ποιηταὶ αὐτῶν ἀνήκον εἰς τὴν αὐτὴν σχολὴν ἐπικῶν ποιητῶν, ὧν εἰς ὑπῆρξε καὶ ὁ Ὅμηρος, ἐπισκιάσας πάντας τοὺς λοιποὺς διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ὑπεροχὴν. Ἐτερος δὲ κριτικός, ὁ Λάχμαννος, ἀπεφάνητο ὅτι εἴκοσι καὶ δύο βραψφῳδαὶ τῆς Ἰλιάδος (Α—Χ) ἀποτελοῦσι δέκα καὶ ἑξ αὐτοτελεῖ ἄσματα. Ὁ δὲ Γοδεφρείδος Ἐρμαννος ἐγνωμάτευσεν ὅτι ἐποιήθη πρώτη τις Ἰλιάς καὶ πρώτη τις Ὀδύσεια, αἵτινες, σύντομοι κατ' ἀρχὰς οὔσαι, ἠρξήθησαν κατόπιν διὰ προσθηκῶν καὶ παρεμβολῶν καὶ ἀπετέλεσαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Τὰς γνώμας τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ τὰς θεωρίας ἄλλων κατὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὁμήρου ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἄλλοι μὲν ἐδέξαντο, ἄλλοι δ' ἀπέκρουσαν, ἕτεροι δ' ἔτεμον νέας ὁδοὺς, οὕτω δὲ τὸ ζήτημα ἐγένετο εὐρύτατον καὶ δύσλυτον, ἔχον σήμερον ὡς ἐξῆς περίπτου: Κατὰ τὰς νεωτέρας ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας, ἀποδειχθείσης τῆς χρήσεως τῆς γραφῆς ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς χρόνοις πιθανὸν εἶναι ὅτι καὶ οἱ ποιηταὶ ἔγραφον τὰ ποιήματα αὐτῶν· τούτου οὕτως ἔχοντος, ὁ Ὅμηρος ἐποίησε πρῶτον ἐκτενὲς καὶ μεγαλοπρεπὲς ποίημα, τὴν Ἰλιάδα· ταύτην συνεπλήρωσαν μετὰ ταῦτα καταλλήλως ἄλλοι ἐπικοὶ ποιηταὶ μέχρι τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος διὰ διαφόρων ἐπεισοδίων καὶ ποιικίλων προσθηκῶν. Ἀπὸ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἐνάτου αἰῶνος π. Χ., εἴτε ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἐν τῇ γῆρατι εἴτε ὑπ' ἄλλου ποιητοῦ, διάφορον πνευματικὴν τάσιν ἔχοντος καὶ ἐκείνον μιμηθέντος, ἐποιήθη ἡ ἀρχικὴ Ὀδύσεια· ταύτης πολλὰ τῶν πρώτων βραψφωδιῶν εἶναι μεταγενέστεραι ποιηθεῖσαι καὶ συμπληρωθεῖσαι ὑπὸ διαφόρων ἐπικῶν ποιητῶν μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος.

Οὕτω τὰ ἀρχικὰ ποιήματα, τὰ γνησίως φερόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα

τοῦ Ὀμήρου, υπέστησαν τοιαύτας μεταβολάς, ὥστε δύσκολον εἶναι νὰ διακρίνῃ τις τὰς προσθήκας καὶ τὰς συμπληρώσεις ἀπὸ τὰ γνήσια μέρη αὐτῶν.

§ 6. Περὶ κυκλικοῦ ἔπους.

Τὸ κυκλικὸν ἔπος περιλαμβάνει γεγονότα μυθικὰ προγενέστερα ἢ καὶ μεταγενέστερα τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἐκτιθεμένων. Ἡ ποιήσις αὕτη ὑπόδειγμα εἶχε τὰ δύο μεγάλα ὁμηρικὰ ποιήματα στρεφομένη περὶ αὐτὰ ὡς περὶ κέντρον, διὸ καὶ κυκλικὸν ἔπος ἐκλήθη.

Οἱ κυκλικοὶ ποιηταὶ ἤκμασαν ἀπὸ τοῦ ὀγδόου μέχρι τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστοὶ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἕκαστος ἔζησε. Τὰ ποιήματα αὐτῶν ἀπώλοντο, σωθέντων μόνον τοῦ τίτλου ἢ τῆς ὑποθέσεως ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ καὶ ὀλίγων ἀποσπασμάτων, μάλιστα δ' ἐκ τοῦ τρωϊκοῦ καὶ τοῦ θηβαϊκοῦ κύκλου. Εἰς τὸν πρῶτον ἀνήκουσι τὰ Κύπρια ἔπη τοῦ Στασίνου, ὧν ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὀμήρου ἐθεωρεῖτο συνέχεια, ἡ Αἰθιοπὶς τοῦ Ἀρκτίνου, οὗσα συνέχεια τῆς Ἰλιάδος, ἡ Ἰλίου πέρις τοῦ αὐτοῦ, ἡ μικρὰ Ἰλιάς τοῦ Αἰσχίου καὶ οἱ Νόστοι τοῦ Ἀγίου, περιέχοντες τὰς τύχας τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰλίου εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν ἐπιστρεψάντων Ἀχαιῶν, πλὴν τοῦ Ὀδυσσεύς· εἰς δὲ τὸν δεύτερον ἡ Θηβαῖς, πραγματευομένη τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, οἱ Ἐπίγονοι καὶ ἡ Οἰδιπόδεια. Πλὴν τούτων εἰς διαφόρους μύθους ἀναφέρονται ἡ Τιτανομαχία, ἡ Δαναῖς, ἡ Οἰχαλίαις ἄλωσις, ἡ Τηλεγόνεια καὶ θεογονικά τινα ποιήματα. Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ κυκλικοῦ ἔπους, ἅτινα εἶναι ὑποδεέστερα τῶν ὁμηρικῶν καὶ δεικνύουσι τὴν ἀρχομένην παρακμὴν τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους, ὑποχωροῦντος εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἡντλησαν βραδύτερον οἱ Ἕλληνες ποιηταί, ἰδίᾳ οἱ τραγικοί, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, τὰς ὑποθέσεις τῶν δραμάτων αὐτῶν. Πλὴν τούτου τὸ

κυκλικὸν ἔπος ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ὥς ταμεῖον πάσης ἱστορικῆς γνώσεως μέχρι τῆς διαμορφώσεως τοῦ πεζοῦ λόγου.

Μω203/12 § 7. Περὶ διδακτικοῦ ἔπους.

Μετὰ ἓνα αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἡρωϊκοῦ ἀνεπτύχθη ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, καὶ μάλιστα ἐν Βοιωτίᾳ, ἔπος θρησκευτικὸν καὶ ἠθικόν, διδακτικὸν χαρακτήρα φέρον, διὸ καὶ τὴν προσωνομίαν ταύτην ἔλαβεν. Ἀνεπτύχθη δὲ καὶ ἤκμασεν ἐν Βοιωτίᾳ τὸ πρῶτον τὸ διδακτικὸν ἔπος, διότι ἡ χώρα αὕτη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεταναστεύσεων τῶν φύλων συνεταράχθη δεινότερον πάσης ἄλλης, ἢ ὅ' ἐπελθοῦσα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διαφθορὰ εἶχεν ἀνάγκην ταύτης ποιήσεως πρὸς θεράπειαν. Ἀλλ' ὅμως ἡ γένεσις τοῦ διδακτικοῦ ἔπους δὲν εἶναι ἄσχετος καὶ πρὸς τὴν ἰδιοφυῖαν τοῦ Ἡσιόδου.

Τὸ διδακτικὸν ἔπος πραγματεύεται δύο τινὰ κυρίως: ἡ διδάσκει περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ περὶ γενέσεως τῶν θεῶν καὶ τῶν πράξεων αὐτῶν ἢ δίδει συμβουλὰς χρησίμους πρὸς τὸν βίον· καὶ ὅταν μὲν ποιῇ τὸ πρῶτον, βάσιν ἔχει τὴν θρησκευτικὴν ποίησιν, ὅταν δὲ τὸ δεύτερον, τὸ θέμα αὐτοῦ ἀντλεῖ ἐκ τῆς πρακτικῆς ἠθικῆς καὶ τῆς βιοτικῆς ἐμπειρίας. Ἔργον αὐτοῦ εἶναι οὐχὶ νὰ τέρπη καὶ νὰ συγκινῇ βαθέως, ὡς τὸ ἡρωϊκόν, ἀλλὰ νὰ διδάσκη τοὺς ἀνθρώπους· ὁ σκοπὸς λοιπὸν αὐτοῦ εἶναι πρακτικὸς, οὐχὶ δὲ ἰδεώδης, ὡς ὁ τοῦ ἡρωϊκοῦ. Ἔτι δὲ ὁ ποιητὴς τοῦ διδακτικοῦ ἔπους, λαμβάνων πολλάκις τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ παρόντος, δὲν μένει ἀπαθής, ἀλλ' ἐκφέρει ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἴδια αἰσθήματα καὶ σκέψεις, οὕτω δὲ προσεγγίζει εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν.

Τὸ διδακτικὸν ἔπος, οὐτινος πρὸ τῆς ἐν Βοιωτίᾳ τεχνικῆς διαμορφώσεως ὑπῆρχον ἀτελῆ καὶ ἄτεχνα δοκίμια ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, τελειότατον ἐγένετο διὰ τοῦ Ἡσιόδου. Γλῶσσα καὶ μέτρον αὐτοῦ εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ.

§ 8. Περὶ Ἡσιόδου.

Ὁ Ἡσιόδος ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ὀγδόου αἰῶνος π. Χ. ἐν Ἀσκρα τῆς Βοιωτίας, ἐνθα ὁ πατήρ αὐτοῦ μετόκησεν ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίδος. Τὸν βίον αὐτοῦ διήλθεν ἐν τοῖς μόχοις τῆς γεωργίας καὶ τῆς ποιμνιοτροφίας. Συκοφαντηθεὶς ὅτι ἀπέκρυπεν ἐγκλημα, πρᾶχθὲν ὑπ' ἄλλου ἐφρονεύθη, καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ κατὰ τινὰ παράδοσιν τὸ πτώμα αὐτοῦ ἐξήχθη ὑπὸ δελφίνων εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐτάφη ἐν Ναυπάκτῳ. Τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ μετεκομίσθησαν εἰς Ὀρχομενόν, ἐνθα ἤγειραν αὐτῷ μνημεῖον· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Θεσπιῶν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος ἱδρυσαν αὐτῷ ἀνδριάντα.

Ἔργα αὐτοῦ.— Τὰ ποιήματα τοῦ Ἡσιόδου εἶναι *Θεογονία*, *Ἔργα* καὶ *Ἡμέραι* καὶ τινὰ ἄλλα.

Ἐν μὲν τῇ *Θεογονίᾳ* ὁ ποιητὴς περιγράφει πρῶτον τὴν ἐκ τοῦ Χάους καὶ τῆς γῆς γένεσιν τοῦ κόσμου, εἶτα δὲ τὴν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Φθάσας εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Διός, ἀφηγεῖται τὴν νίκην τούτου κατὰ τῶν ἀρχαιοτέρων θεῶν, τῶν Τιτάνων, μετὰ δὲ ταῦτα ἐκθέτει τὴν γέννησιν τῶν τελευταίων θεῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὸ ποίημα περατοῦται διὰ γενεαλογίας ἡρώων.

Τὸ δὲ ποίημα *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ πρώτου καὶ μείζονος μέρους, τῶν *Ἔργων*, ὁ ποιητὴς ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐξ ἰδίου παθήματος : Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πέρσης, δεκάσας τοὺς δικαστάς, ἔλαβε τὸ μείζον μέρος τῆς πατρικῆς οὐσίας, κατασπαταλήσας δὲ τοῦτο, ἐζήτει καὶ τὸ ὑπόλοιπον παρὰ τοῦ Ἡσιόδου· οὗτος τότε συμβουλεύει αὐτῷ ἐν τῷ εἰρημένῳ ποιήματι νὰ μὴ καταφεύγῃ εἰς ἀδικίας, ἀλλὰ νὰ ζῇ ἐντίμως διὰ τῆς ἐργασίας· ταύτης τὴν ἀξίαν ἐξυμνεῖ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, παρεμβάλλων γνώμας ὠφελίμους περὶ γεωργίας, ναυτιλίας, ἀνατροφῆς παιδῶν, οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἔτι δὲ καὶ μύθους ἡθικοῦ περιεχομένου. Συγκρίνων δ' ὁ ποιητὴς τὸν πρότερον εὐδαίμονα βίον τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν σύγχρονον θεωρεῖ τοῦτον δυστυχῆ καὶ διεφθαρ-

μένον· κατὰ τὰς διαφόρους δὲ περιόδους μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ διακρίνει αὐτὸν εἰς βίον τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργυροῦ, τοῦ χαλκοῦ, τοῦ ἡρωϊκοῦ καὶ τοῦ σιδηροῦ αἰῶνος· κατὰ τοῦτον ἡ Αἰδώς καὶ ἡ Νέμεσις ἀπέπτυσαν ἐκ τῶν ἀνθρώπων εἰς τοὺς θεοὺς. Τὸ δευτέρον μέρος τοῦ ποιήματος, αἱ Ἑμέραι, διαλαμβάνει περὶ αἰσίων καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν, κατὰ τίνας δηλαδὴ ἡμέρας πρέπει νὰ τελεῖται ἢ μὴ ἕκαστον ἔργον. Εἰς τὸν Ἡσίοδον ἀποδίδονται καὶ ἄλλα ποιήματα διδακτικὰ καὶ μυθολογικὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς μιμητὰς αὐτοῦ· τούτων σφίζεται ἡ Ἀσπίς τοῦ Ἡρακλέους, ποίημα ψυχρόν, περιέχον τὴν γέννησιν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὴν μάχην τούτου πρὸς τὸν Κύκνον, υἱὸν τοῦ Ἄρεως. Ὡς συμπλήρωμα δὲ τῆς Θεογονίας, εἰς τὸν Ἡσίοδον μὲν ἀνήκον, ἀλλ' ἀπολεσθέν, ἀναφέρεται ποίημα Γυναικῶν κατάλογος.

Κρίσις περὶ Ἡσιόδου. — Ὁ Ἡσίοδος δὲν αἵρεται εἰς τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ὀμήρου δι' ἀφηγήσεως ἡρωϊκῶν πράξεων, ἀλλ' εἶναι σοφὸς παρατηρητὴς τῆς κοινωνίας καὶ σύμβουλος συνετὸς εἰς πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μὲν Θεογονία εἶναι σπουδαιότατον ἔργον διὰ τὴν ἐλληνικὴν θρησκείαν, διότι συστηματικώτερον καὶ φιλοσοφικώτερον ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τὰ κατ' αὐτὴν ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ, τὰ δ' Ἔργα καὶ αἱ Ἑμέραι παρέχουσιν ἄριστα διδάγματα ἠθικῆς. Ἀλλ' ἡ ἐνότης εἰς ἀμφοτέρω τὰ ποιήματα δὲν εἶναι ἰσχυρά, διότι καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῇ δὲν ἐπιδέχεται τοιαύτην καὶ εἰς τινὰ μέρη αὐτῶν ἔχουσι γεῖναι παρεμβολαὶ μεταγενέστεραι.

Ἡ ἔκφρασις εἶναι ζωηρὰ καὶ ἀκριβής, ἀλλ' ἄνευ τῆς ἐναργείας καὶ τῆς εὐστροφίας τῶν ὁμηρικῶν φράσεων· σπανίως γίνεται χρῆσις παραβολῶν ἕνεκα τῆς τάσεως τοῦ ποιητοῦ πρὸς γνωμικὴν μᾶλλον καὶ ἀλληγορικὴν παράστασιν. Μόνον ἐν τῇ Θεογονίᾳ ἡ περιγραφή τῆς μάχης τῶν Τιτάνων κατὰ τοῦ Διὸς δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἐξοχώτερα δημιουργήματα τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως. Ἡ γλῶσσα εἶναι μὲν οἷα καὶ ἡ τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ἔχει τι τὸ βαρὺ καὶ δημῶδες, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς ὑποθέσεως τὸ

δ' ἔνεκα τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ὃν διῆγεν ὁ ποιητής· ἐν αὐτῇ παρα-
τηροῦνται καὶ πολλοὶ αἰολισμοί.

§ 9. Ἡ μετὰ ταῦτα ἐπικὴ ποίησις.

Μετὰ τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἡσίοδον καὶ τοὺς κυκλικοὺς ποιητὰς ἡ ἐπικὴ ποίησις ἀπόλλυσι βαθμηδὸν τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἔκφρασιν, πρῶτον μὲν, διότι τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἔνεκα τῆς μείζο-
νος ἀναπτύξεως τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου δὲν ἐτέρπετο πλέον ἐκ τῶν μυθῶδων διηγήσεων τοῦ ἔπους, δευτερον δέ, διότι ἤρξατο ἀναπτυσσόμενον νέον εἶδος ποιήσεως, ἡ λυρική, καὶ βραδύ-
τερον τὸ δρᾶμα· διὰ τοῦτο τὸ ἔπος ἐκαλλιεργεῖτο ὡς τεχνικὸν προῖόν ὑπὸ μόνων τῶν εἰς αὐτὸ ἀρεσκομένων.

Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ μορφῇ τοῦ ἔπους κυριώτατοι ποιηταὶ ἐγένοντο Πείσανδρος ὁ Ῥόδιος (645 π. X.), ποιήσας Ἡράκλειαν, Πανύασις ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ (480 π. X.), γράψας ὅμοιον ποίημα, ἔτι δὲ καὶ Ἰωνικά, ἱστορικὸν ἔπος ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ, καὶ Χοιρίλος ὁ Σάμιος (467), ποιήσας τὴν Περσηΐδα, ἐν ἣ ὕμνει τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ Ξέρξου. Ὁ δ' ἐκ Κολοφῶνος Ἀντίμαχος (410), γράψας τὴν Θηβαΐδα, ἐγένετο ὑπόδειγμα τοῦ τεχνικοῦ καὶ ἐπιτε-
τηθευμένου ἔπους τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Πάντα τὰ ποιήματα ταῦτα, εἰς τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος ἀνήκοντα, ἀπώλοντο, ὀλίγα δὲ μόνον ἀπο-
σπάσματα αὐτῶν σφύζονται.

Τοῦ δὲ διδακτικοῦ ἔπους ὁ κύκλος ἐγένετο βαθμηδὸν εὐρύτερος περιλαβὼν ποικίλα θέματα. Οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν φιλοσόφων τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας δι' αὐτοῦ ἐξέθεσαν τὰς θεωρίας αὐτῶν.

§ 10. Περὶ μύθου.

Ὁ μῦθος, λεγόμενος καὶ λόγος, εἶναι διήγησίς τις πεπλασμένη· ὡς διήγησις δὲ περιλαμβάνεται μὲν ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει, ἀλλ' οἱ

μέχρις ἡμῶν περιελθόντες μῦθοι εἶναι περιβεβλημένοι μέτρον τῆς λυρικῆς, τὸ ἱαμβικόν.

Ἡ χρῆσις τοῦ μύθου, προελθόντος ἐν γένει κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ γένεσιν ἐκ λαϊκῶν στοιχείων, ἦτο ἀρχαιοτάτη παρ' Ἑλλήσιν, ἀλλ' ἡ τελεία τεχνικὴ διαμόρφωσις αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς τὸν ἐκ Φρυγίας Αἰσωπον ἀκμάσαντα περὶ τὸ 570 π. Χ. Οὗτος ὑπῆρξε δοῦλος φιλοσόφου τινός, ἀπέθανε δ' ἐν Δελφοῖς φονευθεὶς ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς ἱερόσυλος. Ὡν βαθὺς μελετητῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ κοινωνίας ὁ Αἰσωπος ἐδημιούργησε τὴν διδακτικὴν μυθοποιάν, ἐν ἣ ἔμεινεν ἀνυπέρβλητος.

Οἱ μῦθοι αὐτοῦ, φερόμενοι τὸ πρῶτον ἐν πεζῷ λόγῳ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔνθα ὁ Αἰσωπος διηγείτο αὐτοὺς, ἐστιχουργήθησαν βραδύτερον· διασημότερος δὲ τῶν στιχουργησάντων αὐτοὺς ἐγένετο ὁ κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα μ. Χ. ἀκμάσας Βαβρίας, οὗ σφίζονται ἑκατὸν εἴκοσι τρεῖς ἔμμετροι μῦθοι ἀνευρεθέντες πρό τινων δεκαετηρίδων ἐν τινι μονῇ τοῦ Ἄθω καὶ δι' ἄλλων ἔτι συμπληρωθέντες μετὰ ταῦτα ἔχομεν δ' ἔμμετρον συλλογὴν αἰσωπειῶν μύθων καὶ ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τὴν ὑπὸ Ἰγνατίου τοῦ Διακόνου ποιηθεῖσαν κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα. Οἱ δὲ νῦν σφιζόμενοι ἐν πεζῷ λόγῳ εἶναι παραφράσεις ἐκ τῶν ἐμμέτρων μύθων φιλοπονηθεῖσαι ὑπὸ βυζαντινῶν λογίων. Παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον τοὺς μύθους οἱ Ῥωμαῖοι καὶ παρὰ τούτων οἱ νεώτεροι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, εἰς ὧν τὴν λογοτεχνίαν σπουδαίως ἐπέδρασαν διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν παιδευτικὴν αὐτῶν δύναμιν· ταύτην ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ἀναγνώρισαντες οἱ Ἕλληνες μετεχειρίσθησαν αὐτοὺς πρὸς μόρφωσιν τῶν παίδων.

Β') ΠΕΡΙ ΛΥΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

§ 1. Φύσις, ανάπτυξις καὶ εἶδη αὐτῆς.

Ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει ὁ ποιητὴς ἢ ἐκφράζει τὰς ἰδίας αὐτοῦ σκέψεις, αἰσθήματα καὶ πάθη μετὰ ψυχῆς συγκεκινημένης ἢ διερμηνεύει τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ πλήθους ὑποδηλῶν ἅμα καὶ τὰ ἑαυτοῦ. Ὡνομάσθη δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως λυρικὴ ἐκ τοῦ κυριωτέρου τῶν συνοδευόντων αὐτὴν μουσικῶν ὀργάνων, τῆς λύρας.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς λυρικῆς ὑπῆρχον παρ' Ἑλλησι παλαιότατα ἐν τοῖς ᾄσμασι τοῦ λαοῦ ἐν ἀτέχνῳ ποιήσει καὶ ἐκφράσει. Ἡ ἔντεχνος λυρικὴ ἀνεφάνη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος πρῶτον μὲν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς νήσοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἶτα δὲ καὶ ἐν τῇ κυρίῳσι Ἑλλάδι. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τοῦ τέλους σχεδὸν τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. αἱ ἐπιτελεσθεῖσαι μεγάλαι πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ μεταβολαὶ διήγειραν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ποιητῶν βαθεῖας σκέψεις καὶ σφοδρὰ συναισθήματα, ἅτινα οὗτοι ἐξέφρασαν διὰ νέου εἶδους ποιήσεως, τῆς λυρικῆς. Ἡ ἐπικὴ ποίησις παρημελήθη, ἀλλὰ συγχρόνως παρέσχε τῇ λυρικῇ οὐκ ὀλίγον πλοῦτον λέξεων, φράσεων καὶ τύπων.

Ἡ λυρικὴ ποίησις, ἕνεκα τοῦ διαφόρου χαρακτῆρος καὶ τοῦ βίου τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, παρ' αἷς ἐκαλλιεργήθη, καὶ ἕνεκα τῶν ποικίλων περιπετειῶν καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους πνεύματος, ἔλαβε πολλὰς διευθύνσεις καὶ μορφάς. Ἐκ τούτου προέκυψαν διάφορα εἶδη αὐτῆς, ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς : ἡ ἐλεγειακὴ μετὰ τοῦ ἐπιγράμματος, ἡ ἱαμβικὴ, ἡ μελικὴ καὶ ἡ χορικὴ. Ἐκαστον τῶν εἰδῶν τούτων ἔχει ἴδια μέτρα, ῥυθμοὺς καὶ συστήματα μετρικὰ, ἢ δὲ μουσικὴ εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μετ'

Ἑλληνικὴ Γραμματολογία

3

αὐτῶν, τοῦ τετάρτου εἶδους, τῆς χορικῆς, συνοδευομένου καὶ ὑπ' ὀρχήσεως.

§ 2. Περὶ μουσικῆς.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς μουσικῆς παρ' Ἑλλήσι, βαίνουσα παραλλήλως πρὸς τὴν τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἤρξατο κυρίως ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος π. Χ., ὅτε πλήν τῆς λύρας προσελήφθη καὶ ὁ περιπαθῆς αὐλός.

Διακρίνονται δὲ καθόλου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μουσικῇ τρεῖς κύριοι τρόποι ἢ ἁρμοῖαι : ἡ ὠριστί, σοθαρά, μεγαλοπρεπῆς καὶ ἀνδρώδης, ἡ φρυγιστί, παθητικὴ καὶ ζωηρά, καὶ ἡ λυδιστί, ὅτε μὲν θρηνώδης, ὅτε δ' εὐθυμος καὶ μαλακὴ ταύταις προσθετέον καὶ τὴν αἰολιστί, ἥδειαν οὖσαν, ἀλλὰ καὶ ἔντονον πολλάκις· πασῶν ἐλληνικωτάτη ἦτο ἡ ὠριστί.

Ἴδιον στοιχεῖον ἐν τῇ μουσικῇ τῆς λυρικῆς ἦτο ὁ νόμος, εἶδος μουσικῆς συνθέσεως, ἐν ᾗ τὸ κύριον ἦτο ἡ μελωδία μετὰ ποιήσεως ἢ καὶ ἄνευ ποιήσεως· ἐξετελεῖτο δ' ὁ νόμος ἢ δι' ἐμπνευστῶν ὀργάνων ἢ διὰ χορδοτόνων, διὸ καὶ αὐλητικὸς ἢ κιθαριστικὸς ἐκαλεῖτο.

Τρεῖς ὑπῆρξαν οἱ διασημότατοι τῶν μουσικῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος 1) ὁ Ὀλυμπος, ζήσας κατὰ τὸν ὀγδοὸν π. Χ. αἰῶνα καὶ ἀναπτύξας μεγάλως τὴν μουσικὴν ἐν Ἑλλάδι, διὸ καὶ ἀρχηγὸς αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐκλήθη, 2) ὁ Τέρεπανδρος ἐκ Λέσβου (675 π. Χ.), θεὸς ἐν γένει τῶν βάσεις τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐπταχόρδου κιθάρας, τῆς μελοποιήσεως ποιημάτων διὰ μουσικῶν σημείων καὶ τῆς διαμορφώσεως ἑναρμονίου συστήματος καὶ 3) ὁ ἐκ Κρήτης Θαλήτας, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀκμάσας καὶ εἰσαγαγὼν εἰς Σπάρτην θρησκευτικὴν καὶ πολεμικὴν ὄρχησιν καὶ μουσικὴν.

Ἡ ἐλληνικὴ μουσικὴ ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς μετεχειρίζετο ὀλίγα καὶ ἀπλᾶ ὄργανα, ὡς καὶ φωνᾶς, ἔχουσα μελωδίαν μᾶλλον ἢ ἁρμονίαν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, παρήκμασε καὶ ἀπώλεσε τὸ ἀρχαιοπρεπὲς κάλλος καὶ

ἤθος διὰ τῆς εἰσαγωγῆς πολλῶν καὶ ποικίλων μουσικῶν ὀργάνων καὶ τρόπων.

§ 3. Περὶ ἐλεγειακῆς ποιήσεως.

Ἡ ἐλεγεία κατ' ἀρχὰς ἦτο ᾄσμα θρηνηῶδες, συνοδευόμενον ὑπ' αὐλοῦ, εἴτα δὲ περιέλαβε ποικίλον περιεχόμενον καὶ ἔκφρασιν.

Ἡ ἐλεγειακὴ ποίησις ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς Ἴωσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὰς ἀπὸ τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος ἀρξαμένης μεγάλας πολιτικᾶς καὶ κοινωνικᾶς μεταβολάς, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο λόγος, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς συμπήξεως τοῦ δημοκρατικοῦ ἐκείνου συνδέσμου τῶν ἰωνικῶν πόλεων, ὅστις ἐκλήθη Πανιώνιον, καταλυθεισῶν βαθμηδὸν τῶν βασιλειῶν καὶ τῶν τυραννίδων ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἐν πολιτικαῖς ἰδίᾳ μεταβολαῖς, ἐγένετο χρήσις τοῦ εἶδους τούτου τῆς λυρικῆς.

Ἐκφράζει δ' ἐν γένει ὁ ἐλεγειακὸς ποιητὴς ἰδίᾳ σκέψεις καὶ αἰσθήματα λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ δημοσίου ἢ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου· ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἀφθονοῦσιν αἱ γνῶμαι καὶ τὰ ἀποφθέγματα, ἡ ἐλεγειακὴ ποίησις καλεῖται καὶ γνωμική.

Αἱ ἐλεγεῖαι ἀπηγγέλλοντο ὡς τὰ ἔπη ἢ ἐψάλλοντο ἐν συνοδίᾳ αὐλοῦ κατὰ τὰ συμπόσια ἢ καὶ ἐν δημοσίαις συναθροίσεσι. Ἐλῶσσα αὐτῶν εἶναι ἡ ἰωνικὴ μετὰ πολλῶν αἰολισμῶν καὶ δωρισμῶν καὶ λέξεων καὶ τύπων νέων, μέτρον δὲ τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον μετὰ τινος μεταρρυθμίσεως· ἀπὸ τοῦ δευτέρου δηλονότι στίχου λείπουσιν ἐκάστοτε αἱ δύο βραχεῖαι συλλαβαὶ τῆς ἄρσεως τοῦ τρίτου καὶ τοῦ ἔκτου ποδός· οὕτω δ' ἀποτελεῖται δίστιχον ἐπαναλαμβανόμενον μέχρι τέλους τοῦ ποιήματος καὶ φέρον τὸν τύπον μικρᾶς στροφῆς. ⁽¹⁾

Ἔνεκα τῆς ἐπικῆς γλώσσης καὶ τοῦ μέτρου, οὐχὶ δ' ἔνεκα τοῦ

(1) $\frac{\text{—}}{\text{—}} \text{—}$
 $\frac{\text{—}}{\text{—}} \text{—}$

περιεχομένου, ἡ ἐλεγειακὴ ποίησις δύναται νὰ θεωρηθῇ καθόλου ὡς μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικήν.

§ 4. Ἑλεγειακοὶ ποιηταί.

Ἐπισημότερος τῶν ἀρχαίων ἐλεγειακῶν ποιητῶν ἐγένοντο ὁ *Καλλίνος*, ὁ *Τυρταῖος*, ὁ *Μίμνερμος*, ὁ *Σόλων*, ὁ *Θέογνις* καὶ ὁ *Φωκυλίδης*.

Ὁ *Καλλίνος*, Ἐφέσιος ὢν καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑβδόμου π. Χ. αἰῶνος ἀκμάσας, θεωρεῖται πατήρ τῆς ἐλεγείας· σφύζονται ἀποσπάσματα ἐλεγείων αὐτοῦ, ἐν οἷς διαφαίνεται ἡ φιλοπατρία, ἡ πολεμικὴ ὁρμὴ καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Ὁ *Τυρταῖος* ἦτο ἐξ Ἀφιδνῶν τῆς Λακωνικῆς καὶ ἔζησε κατὰ τὸν ἑβδομον αἰῶνα. Διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐνέβαλε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας κατὰ τὸν δεύτερον μεσσηνιακὸν πόλεμον. Ἀνδρεία, φιλοπατρία, ἀφοσίωσις εἰς τὸ καθήκον καὶ περιφρόνησις τοῦ θανάτου ἐν ταῖς μάχαις διέλαμπον ἐν ταῖς ἐλεγείαις αὐτοῦ, αἵτινες περιείχον ἢ πολεμικὰς παρακελεύσεις ἢ ἐγκώμιον τῆς τάξεως καὶ τῶν νόμων. Τὰ δ' ἐμβατήρια αὐτοῦ, ἀποτελοῦντα ἴδιον ποιητικὸν εἶδος πολεμικοῦ περιεχομένου, ἦσαν πεποιημένα ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ καὶ ἐν ἀναπαίστοις. Σφύζονται λείψανά τινα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ.

Ὁ *Μίμνερμος* γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ τὸν ἑβδομον αἰῶνα, ἐποίησεν ἐλεγείας ἐρωτικοῦ ἰδίως χαρακτῆρος, ὡς δεικνύουσι τὰ ὀλίγα σφύζόμενα ἀποσπάσματα αὐτῶν.

Ὁ *Σόλων* (640—559 π. Χ.) εἶναι ὁ περίφημος τῶν Ἀθηνῶν νομοθέτης· ἐποίησεν ἐλεγείας ποικίλου περιεχομένου· τῶν πολεμικῶν ἐξείχεν ἡ *Σαλαμίς*, δι' ἧς ὁ ποιητὴς παρῴρμα τοὺς Ἀθηναίους πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ὁμωνύμου νήσου ἀπὸ τῶν Μεγαρέων. Αἱ δὲ πολιτικαὶ αὐτοῦ ἐλεγείαι, γνωμικὸν χαρακτῆρα φέρουσαι, ἦσαν παραινέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν ἀνωμάλοις πολιτικοῖς χρόνοις. Ἐν ταύταις διακρίνεται ἡ ὑψίστη φιλοπατρία καὶ τὸ μῖσος τοῦ ποιη-

τοῦ πρὸς τὴν τυραννίδα, ἔτι δὲ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τοὺς νόμους. Ἀριστον δὲ ποίημα αὐτοῦ διὰ τὰς ἠθικὰς ιδέας ἦσαν καὶ αἱ Ὑποθήκαι εἰς ἐμαντόν.

Ὁ Θεόγνης (540—470 π. Χ.), ἐκ Μεγάρων τῶν παρὰ τῇ Ἀττικῇ καταγόμενος καὶ ὀλιγαρχικὸς ὢν, ἔφυγεν εἰς Σικελίαν ὑπερσχυσάντων τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἐπανήλθε μὲν ἐκ ταύτης, ὅτε ἐπεκράτησαν οἱ ὀλιγαρχικοί, ἀλλ' ἡ περιουσία αὐτοῦ εἶχε δημευθῇ. Τὸ σφζόμενον ποίημα αὐτοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ παρενεβλήθησαν πολλοὶ στίχοι ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, περιέχει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολιτικὰς καὶ ἠθικὰς γνώμας, ἀεὶ δὲ ποιητὴς ἀποτείνει πρὸς νέον τινὰ εὐγενῆ ὡς διδάσκαλος πρὸς μαθητήν. Ἡ ποίησις αὐτοῦ διὰ τὰς βαθείας καὶ λαμπρὰς γνώμας ἦτο ἐν μεγάλῃ τιμῇ παρὰ τοῖς Ἑλλησι, παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις εἰσήχθη καὶ εἰς τὰ σχολεῖα.

Σύγχρονος τοῦ Θεόγνιδος ὢν ὁ Φωνυλίδης ἐκ Μιλήτου ἔγραψεν ἠθικὰς παρατηρήσεις καὶ παραγγέλματα ἐν ἑξαμέτροις καὶ ἐλεγειακοῖς διστίχοις. Ἐν τινι τῶν σφζομένων ἀποσπασμάτων τῆς ποιήσεως αὐτοῦ σκώπτει πικρῶς τὰς γυναῖκας· ἐκάστης δὲ τῶν γνωμῶν αὐτοῦ προετάσσοντο αἱ λέξεις καὶ τότε Φωνυλίδεω.

§ 5. Περὶ ἐπιγράμματος

Τὸ ἐπίγραμμα ἐκαλλιεργήθη μετ' ἀγάπης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οὐ μόνον ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ πεζογράφων. Κατ' ἀρχὰς ἦτο ὀλιγόστιχος ἐπιγραφὴ, ἰδίᾳ ἐπὶ τάφων ἢ ἀναθημάτων· μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο εὐρυτέρα χρήσις αὐτοῦ πρὸς ἔκφρασιν ἠθικῆς ἢ καὶ σκωπτικῆς ιδέας, συντόμως μὲν, ἀλλ' εὐστόχως ἐκδηλουμένης. Τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἦτο ποικιλώτατον, ὅτε μὲν σοβαρόν, ὅτε δὲ φαίδρον, ἄλλοτε δὲ δριμύ καὶ σαρκαστικόν καὶ ἄλλοτε ἐγκωμιαστικόν· ἢ ἐν βραχυλογίᾳ εὐστοχος ἐκδήλωσις τοῦ περιεχομένου τούτου εἶναι λαμπρὸν δείγμα τῆς ἐτοιμότητος καὶ οὐότητος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Τὸ μέτρον αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ μὲν ἦτο τὸ ἡρωϊκὸν ἐξάμε-

τρον, εἶτα δὲ τὸ ἐλεγειακὸν δίστιχον καὶ ἐν μεταγενεστέροις χρό-
νοις τὸ ἱαμβικόν.

Ἐπισημότερος τῶν ἐπιγραμματοποιῶν ἐγένετο Σιμωνίδης ὁ
Κεῖος (556—468) ἀγαγὼν εἰς τὴν ὑφίστην τελειότητα τὸ ἐπί-
γραμμα. Τὰ λαμπρότερα τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτοῦ εἶναι τὰ εἰς
τοὺς πεσόντας ἐν ταῖς μάχαις τῶν περσικῶν πολέμων· ἐν αὐτοῖς
ἐξυμνοῦνται μετὰ μεγίστης δεξιότητος, δξυνοίας καὶ ὕψους οἱ πρό-
μαχοι ἐκεῖνοι τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας.

§ 6. Περὶ ἱαμβικῆς ποιήσεως.

Ἴδιον τῆς ἱαμβικῆς ποιήσεως εἶναι τὸ σκώπτειν τὰ ἐλαττώματα
καὶ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων, σκοπὸς δ' αὐτῆς ἡ ἠθικὴ βελτίω-
σις τούτων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ κορεσμὸς ἰδίου πάθους. Ἐκάλουν δ'
ἰάμβους ¹ τὸ πρῶτον τὰ ἄτεχνα καὶ αὐτοσχέδια σκώματα, ἅτινα ἐν
ταῖς ἐορταῖς τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν
Ἐλευσίνι οἱ πανηγυρισταὶ ἀπέτεινον πρὸς ἀλλήλους.

Τὴν δημώδη καὶ ἀκανόνιστον μορφήν τῶν ἰάμβων παραλαβόν-
τες οἱ ποιηταὶ ἐξεργάσθησαν τεχνικῶς καὶ διεμόρφωσαν τὸ τρί-
μετρον ἱαμβικὸν μέτρον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἕκαστος στίχος συνίσταται ἐκ
τριῶν διποδιῶν· ἕκαστος δὲ ποὺς ἀποτελεῖται ἐκ βραχείας ἄρσεως
καὶ μακρᾶς θέσεως καὶ λαμβάνει τὸ σχῆμα υ— ἱάμβος. ²

Τὸ μέτρον τοῦτο, ὄν γοργότερον καὶ ἐλαφρότερον τοῦ ἑξαμέτρου,
εἶναι καταλληλότερον εἰς τὸ ἀγωνιστικὸν χαρακτῆρα ἔχον τοῦτο
εἶδος τῆς ποιήσεως. Οἱ ἱάμβοι κατ' ἀρχὰς ἐψάλλοντο μετὰ δὲ ταῦτα
ἀπηγγέλλοντο ἐν συνοδίᾳ μουσικοῦ ὀργάνου, τῆς ἱαμβίκης.

Ἐκαλλιεργήθη δ' ἡ ἱαμβικὴ ποίησις ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν Ἰώνων καὶ

¹) Ἡ λέξις γίνεται ἐκ τοῦ ἰάπτειν—πέμπειν, κινεῖν.

²) υ—υ' | υ'—υ' | υ'—υ'—

ιδιάζουσα διέμεινε παρ' αὐτοῖς διὰ τὸ ζωηρόν, φιλελεύθερον, δημοκρατικὸν καὶ σκωπτικὸν αὐτῶν ἦθος· ἤκμασε δ' ὀλίγον χρόνον καθ' ἑαυτήν, χρησιμεύσασα εἰς ζωογόνησιν καὶ ἐνίσχυσιν ἄλλων εἰδῶν τῆς ποιήσεως, καὶ μάλιστα τῆς κωμικῆς. Γλῶσσα αὐτῆς εἶναι ἡ ἰωνικὴ διάλεκτος, οἷα ἐν τῷ ἔπει, ἀλλ' ἐγγυτέρω πρὸς τὸν ὕστερον διαμορφωθέντα ἄττικὸν λόγον.

§ 7. Ἰαμβικοὶ ποιηταί.

Τῶν ἰαμβικῶν ποιητῶν διασημότετοι ὑπῆρξαν ὁ Ἀρχίλοχος, ὁ Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργίνος καὶ ὁ Ἰαπῶναξ. Ὁ Ἀρχίλοχος, ἀκμάσας κατὰ τὸν ἔβδομον π. Χ. αἰῶνα, ἐγένετο ὁ ἄριστος τῶν ἰαμβογράφων· κατήγετο ἐκ Πάρου καὶ ὁ βίος αὐτοῦ ὑπῆρξε πλήρης περιπετειῶν· ἀπέθανε μαχόμενος κατὰ τῶν Ναξίων ἐν ἀγνώστῳ χρόνῳ. Ἐποίησεν ἰάμβους, ἐλεγείας, ὕμνους καὶ ἐπιγράμματα, ἀλλ' ὀλίγιστα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ σφύζονται. Ἔσχε πολλοὺς μιμητάς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ῥωμαῖον Ὀράτιον. Ὑπῆρξεν ἐπινοητικώτατος εἰς μέτρα καὶ εἰς μουσικὴν ποικιλίαν, προπαρασκευάσας καὶ τὰς στροφὰς διὰ τῶν ἐπωδῶν. (¹) Κατέσχε δ' ἔξοχον θέσιν ἐν τῇ ἐλληνικῇ ποιήσει· καὶ ἐγένετο ὁ κυριώτατος πρόδρομος τῶν κωμικῶν.

Κατὰ τι νεώτερος ὢν αὐτοῦ ὁ Σιμωνίδης ἐγεννήθη μὲν ἐν Σάμῳ, ἀλλ' ἀπέφυγεν εἰς Ἀμοργόν, διὸ καὶ Ἀμοργίνος ἐπεκλήθη. Τὰ τοῦ βίου αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστα. Ἐν τινι τῶν σφύζομένων ποιημάτων αὐτοῦ ὀνειδίζει τὸ γυναικεῖον φύλον, ἐν ἐτέρῳ δὲ δεικνύει τὸ

¹) Ἐπωδὸς ἦτο δύο στίχων ὁ βραχύτερος, ἰαμβικὸς διμέτρος ἐπόμενος τριμέτρῳ· ἐντεῦθεν μικρὰ ποιήματα γεγραμμένα εἰς τοῦτο τὸ μέτρον ἢ εἰς παρόμοια, ἐκαλοῦντο ἐπωδοί· Ἐτι δ' ἐπωδὸς ἐκαλεῖτο ὁ κατὰ πυκνὰ διαλείμματα ἐπαναλαμβάνόμενος στίχος ἐν τισι ποιήμασιν, ὡς παρὰ Θεοκρίτῳ.

ἐφήμερον καὶ τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ ποίησις αὐτοῦ στερεῖται μὲν τῆς χάριτος, τῆς ὀξυνοίας καὶ τῆς εὐχερείας τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀλλ' ἔχει φυσικὴν ἀπλότητα καὶ κάλλος.

Ὁ δ' Ἰππῶναξ, ζῶν κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα π. Χ., ἦτο ἐξ Ἐφέσου ὁπόθεν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἀθηναγόρα. Ἡ ποίησις αὐτοῦ, πικρὰ οὖσα καὶ δριμύεια, ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι μεταχειρίζεται τὸν σκάζοντα στίχον εἴτε χωλίαμβον, ὅστις εἶναι τρίμετρος ἰαμβικὸς ἔχων τὸν τελευταῖον πόδα σπονδαῖον ἢ τροχαῖον (υ' υ' υ' υ' υ' υ' υ' υ' υ'). Εἰς τὸν Ἰππώνακτα ἀποδίδεται καὶ ἡ εὐρεσις τῆς παρωδίας ἐν τῇ ποιήσει. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγα ἀποσπάσματα σφύζονται.

Ἰάμβους ἔγραψαν καὶ ἄλλοι ποιηταὶ εἰς ἄλλα εἶδη τῆς λυρικῆς ἀσχοληθέντες.

§ 8. *Περὶ μελικῆς ποιήσεως.*

Τὴν μελικὴν ποίησιν χαρακτηρίζει ἐλευθέρα καὶ ζωηρὰ ἐκδήλωσις τῶν ἀτομικῶν τοῦ ποιητοῦ συγκινήσεων. ἀνέπτυξαν δ' αὐτὴν οἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Αἰολεῖς, μάλιστα δὲ οἱ τῆς Λέσβου, διακρινόμενοι διὰ τὸ φιλήδονον καὶ τὸ παθητικόν, ἅτινα ἰδιάζουσι τῇ ποιήσει ταύτῃ. Οὐσιῶδες στοιχεῖον αὐτῆς εἶναι ἡ μουσικὴ, μορφὴ δὲ ποιητικὴ ἡ ῥοδή, συνισταμένη ἐξ ἀπλῶν καὶ βραχειῶν (τετραστίχων) στροφῶν ἀλλήλας διαδεχομένων· τούτων κυριώτατα εἶναι ἡ ἀλκαϊκὴ καὶ ἡ σαπφικὴ ὀνομασθεῖσα ἐκ τῶν εὐρόντων αὐτὰς Ἀλκαίου καὶ Σαπφούς. Γλῶσσα αὐτῆς εἶναι ἡ αἰολικὴ διάλεκτος, ὃ δὲ ῥυθμὸς εἶναι γοργὸς καὶ ζωηρός.

§ 9. *Μελικοὶ ποιηταί.*

Ἐπιφανέστατοι τῶν μελικῶν ποιητῶν ἐγένοντο ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ καὶ ὁ Ἀνακρέων.

Ὁ Ἀλκαῖος ἐγενήθη ἐν Μυτιλήνῃ τὸν ἑβδομον π. Χ. αἰῶνα.

Φύσει ἀνδρείος καὶ φιλελεύθερος ὧν ἡγωνίσθη κατὰ τοῦ τυράννου Μελάγχρου, μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ τοῦ αἰσχυρήτου Πιττακοῦ. Ἄγνωστον πότε ἀπέθανε. Τὰ πολιτικοῦ περιεχομένου ποιήματα αὐτοῦ ἐκαλοῦντο στασιωτικά, πλὴν τούτων ἐποίησε συμποτικά, ἐρωτικά καὶ ἄλλα ὧν σφύζονται ἀποσπάσματα διακρινόμενα διὰ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Τὴνποίησιν καὶ τὰ μέτρα τοῦ Ἀλκαίου ἐμιμήθη ὁ Ὀράτιος.

Ἡ Σαπφώ (600 π. Χ.) ἐξ Ἑρессοῦ τῆς Λέσβου καταγομένη, ἔφυγεν ἕνεκα πολιτικῶν λόγων εἰς Σικελίαν, ὅπουθεν ἐπανήλθεν εἰς Μυτιλήνην, ἀλλ' ἄγνωστον εἶναι πότε καὶ πῶς ἀπέθανε. Ἡσχολήθη μετὰ πάθους εἰς τὴνποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν, γενομένη μάλιστα διδάσκαλος τούτων εἰς πολλὰς τῆς Λέσβου εὐγενεῖς νεάνιδας. Τὰ ποιήματα αὐτῆς ἦσαν ἰδίᾳ ὕμνοι καὶ ἐπιθαλάμια· τὰ τελευταῖα ταῦτα ἦσαν γαμήλια ᾄσματα ὑπὸ χοροῦ παρθένων καὶ νέων ᾄδόμενα. Ἡ Σαπφὼ ἐξύμνησε πρὸ παντὸς τὸν ἔρωτα καὶ τὸ κάλλος τῆς νεότητος μετὰ τσαύτης χάριτος καὶ περιπαθείας, μεθ' ὅσης οὐδεὶς ἄλλος τῶν ποιητῶν. Διὰ τὴν ποιητικὴν αὐτῆς εὐφυΐαν ἐθαυμάσθη καὶ ἐτιμήθη πολυτρόπως ἔν τε τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, ἐπονομασθεῖσα δεκάτῃ Μοῦσα, Λεσβία ἀηδῶν καὶ ἀδελφὴ τῶν Χαρίτων. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δὲ ποιηταὶ ἐθαύμασαν καὶ ἐμιμήθησαν αὐτὴν μετὰ πολλῆς τέχνης.

Ὁ δ' Ἀνακρέων (560 π. Χ.), γεννηθεὶς ἐν Τέφῃ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔφυγεν ἐκ ταύτης, ὅτε Κῦρος ὁ μέγας ὑπέταξεν αὐτήν, καὶ διέμεινεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν τυράννων Πολυκράτους τοῦ Σαμίου, Ἰππάρχου τοῦ Ἀθηναίου καὶ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Ἀλεαδῶν· ἀπέθανε δ' ἐν βαθεῖ γήρατι. Ἡποίησις αὐτοῦ ἐξυμνεῖ τὰς ἡδονάς, τὸν οἶνον, τὸν ἔρωτα καὶ καθόλου τὴν εὐζωΐαν εἰς μέτρον, ὅπερ καλεῖται ἐξ αὐτοῦ ἀνακρεόντειον καὶ εἶναι δίμετρον ἱαμβικὸν καταληκτικὸν (υ' υ' υ' | υ' υ'). Ἐκ τῆς σφριζομένης συλλογῆς τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγιστα μόνον εἶναι γνήσια· ἡ γλῶσσα δ' αὐτῶν εἶναι ἰωνικὴ ἀναμεμιγμένη μετὰ δωρικῶν, ἀτ-

τικῶν καὶ ἄλλων τύπων. Ἡ ποίησις τοῦ Ἀνακρέοντος εἶναι μὲν χαρίεσσα καὶ παιγνιώδης, ἀλλ' οὐχὶ βαθεῖα καὶ παθητικὴ.

§ 10. *Περὶ χορικῆς ποιήσεως*

Ἐν τῇ χορικῇ ποιήσει ὁ ποιητής, θέμα λαμβάνων τὴν πανηγυρικὴν ἐξύμνησιν θεῶν, ἡρώων, ἀνδρῶν ἐπισήμων καὶ νικητῶν ἐν ἀγῶσι, γίνεται συγχρόνως διερμηνεὺς τῶν σκέψεων καὶ τῶν πόθων τοῦ πλήθους· διὰ τοῦτο ὁ χαρακτήρ τοῦ εἵδους τούτου τῆς λυρικῆς εἶναι γενικώτερος, ἐθνικώτερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος ἢ ἐν τοῖς λοιποῖς. Ἡ μουσικὴ ἐν αὐτῇ συνοδεύεται καὶ ὑπ' ὀρχήσεως, διὸ καὶ χορικὴ ἐκλήθη, ἡ δὲ ποιητικὴ μορφή εἶναι μὲν καὶ ἐνταῦθα ἡ ὦδή, ἀλλ' αἱ στροφαὶ ταύτης εἶναι μεγάλαί, τεχνικαὶ καὶ πολυσύνθετοι, ᾄδόμεναι ὑπὸ χοροῦ περὶ βωμὸν συνήθως ὀρχουμένου μετὰ μέτρων καὶ ρυθμῶν ποικιλωτάτων.

Καλλιεργηθεῖσα ἡ χορικὴ ποίησις τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Δωριέων καὶ διαδοθεῖσα παρὰ τοῖς λοιποῖς τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν γενικὸν αὐτῆς χαρακτήρα ἔχει διάλεκτον δωρικὴν μετὰ πολλῶν ἐπικῶν καὶ αἰολικῶν τύπων. Αἱ ὦδαι αὐτῆς λαμβάνουσι ποικίλα ὀνόματα ἔνεκα τοῦ πολυειδοῦς περιεχομένου, οἷον ὕμνοι, ποιᾶνες, προσόδια, παρθένεια, ἐγκώμια, ἐπινίκια, ἐπιθυλάμια, σκόλια καὶ διθύραμβοι· ἐκ τῶν δύο τελευτήων τὸ μὲν πρῶτον ἦτο κατ' ἀρχὰς αἰολικὸν συμποτικὸν ἄσμα, μετὰ δὲ ταῦτα ἔλαβε διαφόρους μεταρρυθμίσεις καὶ ποικίλον περιεχόμενον, τὸ δὲ δεύτερον συνεδέετο μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου. Ἐν ταῖς διονυσιακαῖς δηλονότι ἑορταῖς πολλοί, μιμούμενοι τοὺς τραγῳδοὺς ὁπαδοὺς τοῦ θεοῦ τούτου Σατύρους, ὠρχοῦντο περὶ βωμὸν αὐτοῦ, ἐξυμνοῦντες καὶ μιμούμενοι ἐν ἐκστάσει καὶ τολμηρᾷ ποιήσει τὰ παθήματα ἢ τὰς φαιδρὰς περιπετείας τοῦ θεοῦ ἐν συνοδίᾳ αὐλοῦ· τὰ ἄσματα ταῦτα κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἅπαντα κατὰ τὸ μέλος, τὴν ποίησιν καὶ τὸν ρυθμὸν, διεμορφώθησαν δὲ τεχνικῶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἐκ Λέσδου Ἀρίονος (600 π. Χ.) καὶ εἶτα ὑπ' ἄλλων, ἔχοντα σοβαρὸν μὲν χαρακτήρα, ὅτε ἀνεφέροντο εἰς

τὰ δεινὰ τοῦ θεοῦ, φαιδρὸν δὲ ὅτε ἐπραγματεύοντο τὰς ποικίλας τέρψεις καὶ τὴν χαρὰν αὐτοῦ. Καὶ μετὰ μὲν τῆς σοβαρᾶς ὀψεως τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου σχέσιν ἔχει, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἢ τραγωδία, μετὰ δὲ τῆς φαιδρᾶς, ἢ κωμωδία, τὰ δύο τοῦ δράματος εἶδη. Ὁ Ἀρίων ἀντικατέστησε τὸν αὐλὸν διὰ τῆς κιθάρας ἐν τῇ μουσικῇ συνοδίᾳ.

§ 11. Ποιηταὶ τῆς χορικῆς ποιήσεως.

Ἐν τῇ χορικῇ ποιήσει διεκρίθησαν ὁ Ἀλκμάν, ὁ Σησίχορος, ὁ Ἴβυκος, Σιμωνίδης ὁ Κεῖος, ὁ Βακχυλίδης καὶ ὁ Πίνδαρος¹.

Ὁ Ἀλκμάν (630 π. Χ.) ἐκ Σάρδεων τῆς Λυδίας καταγόμενος καὶ ὡς δοῦλος πολέμου εἰς Σπάρτην ἀχθεὶς ἠλευθερώθη καὶ μετέλαβε πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἐποίησε ποικίλα ποιήματα καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς ἐν Σπάρτῃ ἀποθανὼν εἰς βαθὺ γῆρας. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγα μόνον ἀποσπάσματα σφίζονται γεγραμμένα ἐν παλαιᾷ λακωνικῇ διαλέκτῃ ἀναμειγμένη μετ' ἰωνικῶν καὶ αἰολικῶν τύπων καὶ διακρινόμενα διὰ τὴν χάριν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἑξάρσιν.

Ὁ Σησίχορος, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. ἀκμάσας καὶ Τισίας τὸ πρῶτον καλούμενος, κατήγετο μὲν ἐκ Μεταύρου τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τοῦ βίου διέτριψεν ἐν Ἰμέρᾳ τῆς Σικελίας, ἐξ οὗ καὶ Ἰμεραῖος ἐλέγετο² ἀπέθανε δὲ καὶ ἐτάφη ἐν Κατάνῃ. Γόνιμον καὶ τολμηρὰν φαντασίαν ἔχων μετερρύθμισε τὴν μορφήν τῶν ᾠδῶν προσθεὶς εἰς τὴν στροφὴν καὶ τὴν ἀντιστροφὴν τὴν ἐπιδόον, παρέλαβε δὲ πλείστας ὑποθέσεις ἐκ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἣν μαραινομένην ἤδη ἠθέλησε νὰ ζωογονήσῃ, διὸ καὶ μελικοδὸς Ὅμηρος ἐπεκλήθη ἐκ τῶν ἐπικῶν μύθων ἀπετέλει μεγαλοπρεπεῖς ἡρωικοὺς ὕμνους ψαλλομένους ἐν ἔορταῖς καὶ πανηγύρεσιν ὑπὸ καταλλήλων χορῶν, οὓς αὐτὸς ἤσκει, ἐφ' ᾧ καὶ Σησίχορος μετωνομάσθη. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ποικιλωτά-

1. Οὐκ ὀλίγον συνεδάλοντο εἰς τὴν διαμόρφωσιν τεχνικῶς τῆς χορικῆς ποιήσεως καὶ οἱ μουσικοὶ ἄμα καὶ ποιηταὶ Τέρπανδρος καὶ Θαλήτας, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο λόγος.

των ὄντων καὶ διακρινομένων διὰ τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν καλλιτέτην γλῶσσαν, ὀλίγα λείψανα μόνον σφίζονται, ὧν ἐν ἀναφέρεται εἰς τὴν περὶ τῆς Ἑλένης παλινφθίαν αὐτοῦ. Ὁ Σησίχορος διεσκεύασε τεχνικῶς καὶ ποιμενικὰ ἄσμα-
τα, ὑπῆρξε δὲ πρόδρομος τοῦ Σιμωνίδου καὶ τοῦ Πινδάρου ποιη-
ταὶ καὶ καλλιτέχναι ἐνεπνεύσθησαν ἐξ αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ μέτρα, τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰς ὑποθέσεις τῶν ποιημά-
των ἐμμήθη αὐτὸν καὶ ὁ ἐκ Ῥηγίου τῆς Ἰταλίας Ἴβυκος, ὀλίγω
νεώτερος αὐτοῦ, ἐξ ἐπισήμου γένους καταγόμενος, φονευθεὶς ὑπὸ
ληστών· τὰ ποιήματα αὐτοῦ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἔντεχνον κατα-
σκευὴν τῶν στροφῶν καὶ τὴν μεγάλην περιγραφικὴν δύναμιν.

Ὁ δὲ Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (556—468 π. Χ.), μνημονευθεὶς ἤδη
ἐν τοῖς ἐλεγειακοῖς, διέμεῖνεν ἐν ταῖς αὐλαῖς πολλῶν φιλομουσῶν
τυράννων οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι, οἷον τοῦ Ἰππάρχου ἐν Ἀθήναις
καὶ τῶν Ἀλευαδῶν καὶ Σκοπαδῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Σι-
κελίᾳ, ὡς τοῦ Θήρωνος ἐν Ἀκράγαντι καὶ τοῦ Ἱέρωνος ἐν Συρα-
κούσαις ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ὑπῆρξε πολυμαθὴς καὶ μνημονικός,
ἐποίησε δὲ ποικιλώτατα ποιήματα, διακριθεὶς ἐξόχως εἰς τὰς ἐλε-
γείας καὶ τὰ ἐπιγράμματα. Λεπτότης διανοημάτων καὶ αἰσθημά-
των, ἀποφθέγματα ὠραῖα καὶ λεκτικὸν γλαφυρὸν καὶ ἀκριβὲς καὶ
εὖστοχος ἔνωσις τῶν καθ' ἕκαστα πρὸς ἀνάδειξιν τῆς κυρίας ιδέας
ἐκόσμου τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ὧν ἱκανὰ ἀποσπάσματα σφίζονται.
Καθόλου ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ φαίνονται τὰ σημεῖα τῆς τελειότη-
τος ἐκείνης, ἧς ἄριστος τεχνίτης ἐγένετο ὁ Πίνδαρος.

Ἀνεψιὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Σιμωνίδου, Κεῖος ὡσαύτως ὢν, ὁ
Βακχυνίδης μετέδῃ ὡς ἐκεῖνος εἰς τὴν Σικελίαν, ἀλλ' εἶναι ἄγνω-
στον ποῦ καὶ πότε ἀπέθανε. Ἐποίησε πολλὰ ποιήματα, ἀλλ' ἐξύ-
μνησε μᾶλλον τὸν ἔρωτα καὶ τὸν οἶνον μετὰ φαιδρότητος καὶ ζωη-
ρῶν εἰκόνων· καὶ ἔχει μὲν πολλὴν χάριν, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν βα-
θύτητα τοῦ Σιμωνίδου, ὧν ἐκ τέχνης μᾶλλον ἢ ἐκ φύσεως ποιη-
τῆς. Εἰς τὰ ὀλίγα σφζόμενα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ

προσετέθησαν, άνευρεθέντα έσχάτως έν αϊγυπτιακῷ παπύρῳ, καί άλλα τινά ποιήματα αὐτοῦ, έν οἷς καί τινες ὕμνοι έπινίκιοι.

Τέλος ὁ ὕψιστος τῶν Ἑλλήνων λυρικῶν, ὁ Πίνδαρος (522—442 π. Χ.), έγεννήθη έν Κυνὸς Κεφαλαῖς παρὰ τὰς Θήβας έξ εὐπόρου καί εὐγενοῦς οἰκογενείας. Παιδευθεὶς λαμπρῶς έν τῇ μουσικῇ καί τῇ ποιήσει καί λίαν πρωῒμως διακριθεὶς έν αὐταῖς μετέβη εἰς Θεσσαλίαν, Σικελίαν καί Κυρήνην τῆς Ἀφρικῆς τιμηθεὶς τὰ μέγιστα ὑπὸ τῶν εκεί ἡγεμόνων. Ἀλλὰ καί έν Ἑλλάδι μεγάλως έτιμήθη καί μόνος έκ πάντων τῶν λυρικῶν έκτίσαστο τήν δόξαν τοῦ έθνικοῦ· οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα, οὗς ένεκωμίασε διὰ τοὺς ὑπέρ έλευθερίας ἀγῶνας κατὰ τῶν Περσῶν, έτίμησαν αὐτὸν διὰ προξενίας καί δωρεὰς μυρίων δραχμῶν. Ἀπέθανεν έν Ἀργεῖ, τὰ δ' ὅσα αὐτοῦ έκομίσθησαν εἰς Θήβας· ὁ σεβασμὸς δὲ καί ἡ τιμὴ τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν διήρκεσε καί μετὰ θάνατον. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος κατὰ τήν καταστροφὴν τῶν Θηβῶν διέταξε νὰ μείνῃ ἄθικτος ἡ έν αὐταῖς έτι σφισομένη οἰκία τοῦ ποιητοῦ, ἥτις ἐπὶ πολὺ μετὰ ταῦτα, ὡς καί τὸ μνῆμα αὐτοῦ, διετηρήθη.

Ὁ Πίνδαρος έποίησε ποιήματα ἀναγόμενα εἰς πάντα τὰ εἶδη τῆς λυρικῆς, έξ ὧν μόνον αἱ έπινίκιοι ᾠδαὶ διεσώθησαν τελείως· έν ταύταις ὁ ποιητὴς έξυμνεῖ νικητὰς τῶν τεσσάρων μεγάλων έθνικῶν ἀγῶνων τῆς Ἑλλάδος, έξ οὗ καί ἡ διαίρεσις αὐτῶν εἰς Ὀλυμπιονίκας, Πυθιονίκας, Νεμεονίκας καί Ἰσθμιονίκας. Αἱ ᾠδαὶ αὗται φαλλόμεναι πανηγυρικῶς ὑπὸ χοροῦ ἀνδρῶν ἢ νέων περιέχουσιν ἔπαινον τοῦ νικητοῦ, προτροπὴν αὐτοῦ πρὸς ἀρετὴν καί έξύμνησιν τῶν ἡρωϊκῶν αὐτοῦ προγόνων ἢ τῶν θεῶν καί τῶν ἱδρυτῶν τῶν έθνικῶν ἀγῶνων. Ἐκ τῶν λοιπῶν ποιημάτων τοῦ Πινδάρου ἀποσπάσματα μόνον έσώθησαν· περὶ δὲ τῶν παιάνων αὐτοῦ μόλις έσχάτως έσχηματίσθη ἰδέα έκ νεωτέρων έν Αἰγύπτῳ ἀνακαλύψεων.

Πάντες οἱ ἀρχαῖοι καί οἱ νεώτεροι ἀνακηρύττουσι τὸν Πίνδαρον ὡς τὸν μέγιστον λυρικὸν ποιητὴν τῆς Ἑλλάδος άνευρίσκοντες έν αὐτῷ γενικὸν χαρακτήρα τὸ μεγαλεῖον καί τὸ ὕψος· ἀλλὰ

πλήν τούτων ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ διακρίνεται πυκνότης ἰδεῶν καὶ μεγίστη ποιητικὴ ἐξαρσις πλήρης σεμνῶν, εὐσεβῶν καὶ ἡθικῶν ἐννοιῶν. Διὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ εὐσεβεῖ αὐτοῦ ποίησιν ἐπεκλήθη *Διοκαῖος Κύκνος*, *Πιερίδων* προφήτης καὶ ἱερὸς ἀοιδός.

Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, βάσιν ἔχουσα τὴν αἰολικὴν διάλεκτον μετὰ πολλῶν δωρισμῶν, διακρίνεται διὰ τὴν αὐστηράν καὶ ἀρχαιοπρεπὴ ἔκφρασιν· αἱ παραβολαὶ εἶναι ὀλίγαι ἐν αὐτῇ, ἀλλ' αἱ μεταφοραὶ ἄφθονοι.

Αἱ φράσεις εἶναι πολλάκις τολμηραὶ καὶ αἱ περίοδοι ἐκτενεῖς, ἡ δὲ μετάδοσις ἀπὸ μιᾶς ἐννοίας εἰς ἄλλην γίνεται οὐχὶ σπανίως ἀποτόμως, τούτου δ' ἔνεκεν ὁ ποιητὴς ἀποβαίνει δυσνόητος· ὁρθῶς δ' ὁ Ὀράτιος παραβάλλει αὐτὸν πρὸς χεῖμαρρον βέοντα μετὰ βαθέων καὶ ταραχωδῶν ὑδάτων.

Σύγχρονος τοῦ Πινδάρου καὶ διασημοτάτῃ ποιήτρια ἐγένετο καὶ ἡ *Κόριννα* ἐκ *Τανάγρας* τῆς *Βοιωτίας* διαγωνισθεῖσα νικηφόρως πρὸς αὐτόν¹.

Διὰ τοῦ Πινδάρου ἡ λυρική ποίησις ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν, ἀλλ' ἀμέσως μετ' αὐτὸν ἤρξατο παρακμάζουσα διὰ τε τὴν μεταβολὴν τῶν χρόνων καὶ τῶν ἡθῶν, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δράματος, εἰς ὃ εἰσεχώρησε.

ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

§ 1. Φύσις, ἀρχὴ καὶ εἶδη τοῦ δράματος.

Τὸ δράμα, ἀναπτυχθὲν τελευταῖον ἐκ τῶν κυρίων εἰδῶν τῆς ποιήσεως, εἶναι τὸ τελειότατον πάντων, μορφωθὲν καὶ ἀκμάσαν κυρίως ἐν Ἀθήναις, ὅτε αὐταὶ μετὰ τοὺς ἐνδόξους κατὰ τῶν Περ-

1. Πλήν ταύτης ἐκ τῶν ἐλληνίδων ποιητριῶν διέπρεψαν προσέτι ἡ *Ἥρινα*, μαθήτρια τῆς *Σαπφούς*, ἡ *Μύρτις*, ἐκ *Βοιωτίας*, διδάσκαλος τοῦ Πινδάρου, ἡ *Ἀργεῖα Τελέσιλλα* καὶ ἡ *Σικυωνία Πράξιλλα*.

σὼν ἀγῶνας ἐφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις.

Εἶναι δὲ καθόλου δράμα μίμησις πράξεως ^{σοφίας, ἡρώδης} ~~περαινόμενης~~ ὡς ἀλη-
 θούς ἐνώπιον θεατῶν ἐν τόπῳ ὠρισμένῳ ἐν διαλόγῳ ἐμμέτρῳ καὶ
 ᾧδῃ ὑπὸ προσώπων ἡσκημένων πρὸς τοῦτο. Καὶ ἐν μὲν τῷ δια-
 λόγῳ, ἐν τῇ ᾧδῃ περαίνεται ἡ πρᾶξις, ἐκπρὸσωπεῖται τὸ ἐπικόν
 στοιχεῖον, ἐν δὲ τῇ ᾧδῃ, ἐν τῇ ᾧδῃ ἐκφράζονται σκέψεις καὶ αἰ-
 σθήματα ἐπὶ τῆς πράξεως, τὸ λυρικόν. Ἐκ τούτου γίνεται ὁ δὴ
 ὅτι τὸ δράμα εἶναι συγχώνευσις τῶν δύο ἄλλων εἰδῶν τῆς ποιή-
 σεως, τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς, ὑπὸ νέαν μορφήν καὶ τρόπον
 ἐκτελέσεως διάφορον· ὁ δραματικὸς δηλονότι ποιητὴς δὲν διηγεί-
 ται αὐτὸς μύθους ἢ γεγονότα, ὡς ὁ ἐπικός, οὐδ' ἐκφράζει ἰδίᾳς
 σκέψεις καὶ αἰσθημάτων, ὡς ὁ λυρικός, ἀλλὰ παρεισάγει πρὸ τῶν
 ὁμμάτων τῶν θεατῶν πρόσωπα νοοῦντα, διαλεγόμενα, αἰσθανόμε-
 να, δρῶντα καὶ οὕτω φέροντα εἰς πέρας πρᾶξιν τινα· ταῦτα δ' ἐπι-
 τελῶν δὲν μένει ἀπαθής, ἀλλ' εἰσδύει εἰς αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ
 τὰ ἦθη, ἅτινα πραγματεύεται, καὶ συμπάσκει μετὰ τῶν δρῶντων
 προσώπων, διερμηνευόντων τὰς ἰδέας αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα, ἐπειδὴ
 ὁ δραματικὸς ποιητὴς ἐκτίθησι πρὸ τῶν θεατῶν χαρακτήρας καὶ
 πράξεις, ὀφείλει νὰ ἔχῃ μεγάλην ἱκανότητα οὐ μόνον περὶ τὴν ἀκρι-
 βῆ διατύπωσιν τῶν χαρακτήρων, ἀλλὰ καὶ τὴν πρᾶξιν νὰ διεξάγῃ
 ἐν αὐστηρᾷ ἀλληλουχίᾳ αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος. Εἶναι δ' ὁ σκο-
 πὸς αὐτοῦ διδασκτικώτατος, διότι ἡ ἐκθεσις ὑψηλῶν ἰδεῶν, γενναίων
 αἰσθημάτων καὶ ὑπερόχων πράξεων καὶ ἡ διακωμώδησις ἐλαττω-
 μάτων καὶ κακῶν δι' εἰκόνων ζωνηρῶν παρέχει ἠθικὰ διδάγματα.

Τὸ δράμα εἶναι καθαρῶς ἑλληνικὸν δημιούργημα προσελθὸν ἐκ
 τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου. Ὁ βίος τοῦ θεοῦ τούτου ὑπῆρξε πλή-
 ρης παραδόξων περιπετειῶν, τὸ μὲν φαιδρῶν, τὸ δὲ λυπηρῶν, κατὰ
 τὴν ἀνά τὸν κόσμον πορείαν αὐτοῦ πρὸς διάδοσιν τοῦ φυτοῦ τῆς
 ἀμπέλου.

Ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις ἐνυπῆρχον δύο οὐσιώδη στοιχεῖα
 τοῦ δράματος, τὸ μιμικὸν καὶ τὸ παθητικὸν συντελέσαντα πολὺ

εἰς τὴν ἐμφάνεισιν αὐτοῦ· οἱ ἄνθρωποι δηλονότι φανταζόμενοι, ὅτι ὁ θεὸς ἐν ταῖς περιπετειαῖς ταύταις ἔπασχε διωκόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἢ ἔφευγε καὶ ἐσώζετο καὶ ἐπανήρχετο κατ' αὐτῶν, διετίθεντο ζωηρῶς πρὸς τὰ παθήματα ταῦτα, ὡς ἂν αὐτοὶ οὗτοι ἔπασχον, ἐκ φύσεως δὲ καὶ ἐκ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ὠθοῦντο πρὸς μίμησιν αὐτῶν μετὰ πάθους. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐνυπῆρχον ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ ἄλλων θεῶν, ἀλλ' ἦσαν ἀσθενέστερα.

§ 2. Γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας.

Κατὰ τὴν διονυσιακὴν ἑορτὴν τῶν Ἀθηναίων οἱ ἀποτελοῦντες τὸν διθυραμβικὸν χορὸν ἔψαλλον μετὰ πολλοῦ πάθους καὶ μετὰ μιμικῶν κινήσεων τὴν γέννησιν, τὰς τύχας καὶ τὰ παθήματα τοῦ Διονύσου· εἰς δὲ τῶν χορευτῶν, ἀναβαίνων ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν βωμὸν τραπέζης, ἐφ' ἧς ἐτελεῖτο θυσία τράγου, ὡς καταστρεπτικοῦ τῆς ἀμπέλου, ἀπῆντα ᾄδων εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἐκφρασθέντα· ὁ χορευτὴς οὗτος ἐκαλεῖτο ὁ ἐξάρχων τὸν διθύραμβον· ἐκ τῆς θυσίας δὲ τοῦ τράγου καὶ τῆς κατὰ ταύτην ᾠδῆς ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ τραγωδία· κατ' ἄλλους τὸ ὄνομα ἐδόθη ἐκ τῆς εἰς τράγους μεταμφίσεως τῶν χορευτῶν.

Πρῶτος ὁ Θέσπις (536 π. Χ.) ἐκ τοῦ δήμου Ἰκαρίας τῆς Ἀττικῆς μετέβαλε τὸν ἐξάρχοντα τὸν διθύραμβον εἰς ὑποκριτὴν, ὅστις ἀποκρινόμενος οὐχὶ πλέον ἐν ᾄσματι, ἀλλὰ διὰ στίχων ἐμμέτρων πρὸς τοὺς χορευτάς, ἔδωκεν ὠθήσιν πρὸς ἀνάπτυξιν δραματικοῦ διαλόγου· οὗτος κατ' ἀρχὰς μὲν ἐστρέφετο περὶ τοὺς διονυσιακοὺς μύθους, εἶτα δὲ καὶ περὶ τὰς τύχας διαφόρων ἡρώων. Ἡ πρώτη αὕτη μορφή τῆς τραγωδίας ἦτο ἀπλουστάτη, τὸ μῆκος αὐτῆς κατεχόντων τοῦ μέλους καὶ τῆς ὀρχήσεως· τὸ δ' ἐπικρατοῦν μέτρον ἐν τῇ διαλόγῳ ἦσαν οἱ τροχαῖοι τετράμετροι¹, τῶν ἰαμβικῶν τριμέτρων εἰσαχθέντων βραδύτερον. Ὁ Θέσπις πρὸς τούτοις ἐπενόησε τὰ ἐξ ὀθόνης προσωπεῖα διὰ τὸν ὑποκριτὴν, ὅσακις οὗτος ὑπεδύετο διάφορα πρόσωπα.

¹) — — — — — | — — — — —

Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ τραγωδία ἤρξατο φυσικῶς καὶ κανονικῶς ἀναπτυσσομένη καὶ ὑπ' ἄλλων τραγικῶν ποιητῶν παραγομένη ἐν ὁρίσμένῳ πλέον τόπῳ, τῷ θεάτρῳ, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς πολιτείας κατὰ τοὺς ἐν ταῖς διονυσιακαῖς ἑορταῖς τελουμένους δραματικούς ἀγῶνας.

Ἐκ τῶν πρώτων τραγικῶν ποιητῶν τῶν παρασκευασάντων τὴν πρόσοδον τῆς τραγωδίας ἐν Ἀττικῇ, ὧν ὅμως τὰ ἔργα δὲν διεσώθησαν, σπουδαιότεροι ὑπῆρξαν ὁ Χοιρίλος καὶ ὁ Φρύνιχος (510 π. Χ.). οὗτος μάλιστα εἰσήγαγε καὶ γυναικεῖα πρόσωπα, ἅτινα ὑπεδύοντο νέοι, ἀνέπτυξε δὲ μᾶλλον τὴν πρᾶξιν. λαβὼν ὡς θέμα οὐ μόνον μυθικάς, ἀλλὰ καὶ συγχρόνους ἱστορικές πράξεις, ὡς τὴν ἄλωσιν τῆς Μιλήτου ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ τὰς Φοινίσσας, ἀναφερομένας εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ μορφῇ τῆς τραγωδίας μετὰ τοῦ σπουδαίου ἐν τῇ πορείᾳ τῆς πράξεως ἀνεμίνυτο καὶ τὸ φαιδρόν, ὡς παρατηρεῖται ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι, ὅπερ ταυτίζεται πρὸς τὴν πρωτόγονον τραγωδίαν καὶ ἐκλήθη οὕτω ἕνεκα τοῦ ἐκ Σατύρων ἀποτελουμένου χοροῦ· ἀλλὰ πολὺ ταχέως τὸ σπουδαῖον διεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ φαιδροῦ καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα ἐγένετο αὐτοτελές, τὰ μάλιστα διαπρεψάντων ἐν αὐτῷ τοῦ προμνημονευθέντος Χοιρίλου καὶ Πρατίνου τοῦ Φλιασίου (505 π. Χ.). Θέμα δὲ τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἐγένοντο πράξεις θεῶν ἢ ἡρώων καταδιωκόντων συνήθως τοὺς κακοὺς· ἐν αὐτῷ τὸ παιγνιδὲς τῶν ἀποτελούντων τὸν χορὸν Σατύρων ἀντιτίθεται πρὸς τὴν σοβαρὰν δρᾶσιν τῶν θεῶν ἢ τῶν ἡρώων· ἡ ὀρχησις δὲ τοῦ χοροῦ, βορυδῶδης καὶ ἄσεμνος οὖσα, ἐκαλεῖτο *οἰκιννίς*. Ἐξ ἀπείρου πλήθους σατυρικῶν δράμάτων ἐν μόνον ἐσώθη ἄρτιον, ὁ Κύκλωψ τοῦ Εὐριπίδου.

§ 3. *Μέρη, ὑποθέσεις καὶ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς τραγωδίας*

Ἡ τραγωδία περιλαμβάνει μέρη κατὰ ποσὸν καὶ μέρη κατὰ ποιόν.

Ἑλληνικὴ γραμματολογία

4

Τὰ κατὰ ποσὸν μέρη τῆς τραγωδίας εἶναι πρόλογος, χορικόν, ἐπεισόδιον καὶ ἔξοδος.

Καὶ ὁ μὲν πρόλογος εἶναι προεισαγωγή τις εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τῆς πράξεως ὑποδεικνύων ἐνίοτε καὶ τὴν λύσιν· τὸ δὲ χορικόν εἶναι ἄσμα, ὅπερ ᾄδει ὁ χορὸς ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ τοῦ θεάτρου καὶ εἶναι δύο εἰδῶν, πάροδος καὶ στάσιμον· καὶ ἡ μὲν πάροδος ἐψάλλετο ὅτε κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ δράματος παρήρχετο πρῶτος ὁ χορὸς εἰς τὴν ὀρχήστραν, τὸ δὲ στάσιμον μετὰ πᾶν τμήμα τῆς ὅλης πράξεως, ὅπερ διαλογικῶς περαινούμενον μεταξὺ τῶν ὑποκριτῶν ἀπετέλει τὸ ἐπεισόδιον. Τέλος ἡ ἔξοδος εἶναι τὸ μετὰ τὸ τελευταῖον χορικὸν ἄσμα τελικὸν μέρος τῆς τραγωδίας. Ἡ ὀρχησις ἐν τῇ τραγωδίᾳ, σεμνοπρεπῆς οὖσα, ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια.

Πλὴν τῆς παρόδου καὶ τῶν στασίμων λυρικά στοιχεῖα τῆς τραγωδίας εἶναι καὶ οἱ κομμοί, ἄσματα θρηνηδῆ ἀμοιβαίως ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν καὶ τοῦ χοροῦ ᾄδόμενα, καὶ τὰ ἀπὸ σκηνηῆς ἄσματα, ἅτινα εἶναι μονοῖαι ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν μόνον ᾄδόμεναι.

Ἐκ τῶν κατὰ ποσὸν μερῶν τῆς τραγωδίας ὁ μὲν πρόλογος, τὰ ἐπεισόδια καὶ ἡ ἔξοδος ἀπηγγέλλοντο, τὰ δὲ στάσιμα, οἱ κομμοὶ καὶ τὰ ἀπὸ σκηνηῆς ἄσματα ᾄδοντο ἐν συνοδίᾳ μουσικῶν ὀργάνων.

Τὰ δὲ κατὰ ποιὸν μέρη τῆς τραγωδίας εἶναι: μῦθος, ἦθος, λέξις, ὠυθμός, μέλος καὶ ὄψις. Μῦθος εἶναι τὸ σύνολον τῶν γεγονότων τῶν αποτελούντων τὴν τραγικὴν πράξιν καὶ περὶ τὸν ἥρωα αὐτῆς στρεφομένων, ἥτοι αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις τῆς πράξεως.

Τὰς ὑποθέσεις δ' αὐτῆς ἡ ἀρχαία τραγωδία ἐλάμβανεν ἐκ τῶν ἡρωικῶν μύθων καὶ παραδόσεων τῶν διαδεδομένων παρὰ τῇ λαῷ διὰ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, σπανιώτατα δ' ἐκ τῆς ἱστορίας. Αἱ μυθικαὶ καὶ ἡρωϊκαὶ πράξεις ὑπὸ μορφήν δραματικὴν καὶ εἰς ζώσας εἰκόνας ἐκτυλισσόμεναι πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ θεάτρῳ ἔτερπον τὰ μέγιστα καὶ ἐδίδασκον αὐτοὺς, διότι, συνδεόμεναι πρὸς τὰς ἰδέας, τὰ αἰσθήματα καὶ τὸν βίον αὐτῶν, ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς· διὰ τοῦτο ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία

Ἀρρεφρὴν ἀφρὴν
Πωρασίει " Δράμα

εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἐθνική. Ἀλλὰ καὶ τὸ θρησκευτικὸν μέρος ἦτο σπουδαῖον ἐν αὐτῇ ἕνεκα τῆς παρεμβάσεως πολλάκις τῶν θεῶν ἔργῳ ἢ λόγῳ.

Ἡ ὑπόθεσις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τραγωδίᾳ εἶναι ἀπλή ἢ περιπεπλεγμένη· καὶ ἀπλή μὲν εἶναι, ἐὰν δὲν ἔχῃ περιπέτειαν ἢ ἀναγνώρισιν, περιπεπλεγμένη δέ, ἐὰν περιέχῃ μίαν τούτων ἢ ἀμφοτέρας. Εἶναι δὲ περιπέτεια ἡ εἰς τὸ ἐναντίον μεταβολὴ τῶν πραττομένων¹, ἀναγνώρισις δὲ ἡ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολὴ ἐπαγομένη φιλίαν ἢ ἔχθραν μεταξὺ τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὀρισμένων προσώπων².

Κατὰ δὲ τὴν πορείαν τῆς πράξεως διακρίνεται ἡ δέσις καὶ ἡ λύσις· καὶ δέσις μὲν εἶναι τὰ πρὸ τῆς πράξεως συμβάντα καὶ μέρος τῆς πράξεως, δηλ. ἐξ ἀρχῆς τῆς πράξεως μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐξ οὗ γίνεται μετάβασις εἰς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν, λύσις δὲ τὰ λοιπὰ μέχρι τέλους τῆς πράξεως· ἡ λύσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ὁδυνηρά. Τὰ δὲ καταστρεπτικὰ ἢ λυπηρὰ γεγονότα, ὡς θάνατοι, τραύματα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀποτελοῦσιν ἐν τῇ τραγωδίᾳ τὸ πάθος.

Ἡ ἐνότης τῆς πράξεως ἀπαιτεῖται αὐστηρότερον ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἢ ἐν τῷ ἔπει· ἡ δ' ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τηρεῖται μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνηται ὑπέρβασις, αὕτη εἶναι ἐλαχίστη. Ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου ἐν τῷ νεωτέρῳ δράματι σπανιώτατα τηρεῖται, χωρὶς τοῦτο νὰ θεωρῇται λογοτεχνικὸν μειονέκτημα τῶν νεωτέρων ποιητῶν.

Ἡθὸς δὲ εἶναι ἡ τῶν προσώπων προαίρεσις ἢ τοι ὁ χαρακτήρ αὐτῶν· τὰ ἥθη δεικνύουσι τὰ ἐλατήρια, ἐξ ὧν τὰ πρόσωπα ὀρμῶνται εἰς πράξεις. Αἰέτις εἶναι τὸ ἀρμόδιον λεκτικὸν μετὰ τῆς προσηκούσης ἀπαγγελίας. Ὁ δὲ ὀυθμὸς καὶ τὸ μέλος συνδέονται μετὰ

1. Πρβλ. Οἶδ. Τυρ. σ. 716 καὶ ἐξ. καὶ σ. 1002 καὶ ἐξῆς.

2. Πρβλ. Σοφ. Ἥλ. στ. 1205 καὶ ἐξ. καὶ Εὐριπ. Ἰφιγ. ἐν Ταυρ. στ. 793 καὶ ἐξῆς.

της μετρικῆς μορφῆς καὶ τῆς μουσικῆς ἁρμονίας, αἵτινες ἔχουσι παραληφθῆ ἐκ τῆς χορικῆς λυρικῆς, καὶ παρακολουθοῦνται καὶ ὑπ' ὀρχήσεως· τέλος δ' ἡ ὄψις εἶναι ἡ ἁρμοδία διακοσμήσεις τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου καὶ ἡ τῶν ὑποκριτῶν καὶ τῶν χορευτῶν σκευὴ πρὸς σαφεστέραν τῶν δρωμένων κατανόησιν. Τῶν κατὰ ποιὸν μερῶν σπουδαιότερα εἶναι ὁ μῦθος καὶ τὰ ἥθη.

§ 4. Γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς τραγωδίας.

Γλῶσσα τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτος, ἐν δὲ τοῖς χορικοῖς ᾄσμασι πλεονάζει τὸ δωρικὸν στοιχείον, ὥς ἐν τῇ χορικῇ λυρικῇ. Ἐν τῷ διαλόγῳ ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἡ σιχομυθία, ἐν ἣ πρόσωπα διαλεγόμενα καὶ ἐν ψυχικῇ ταραχῇ διατελοῦντα ἐκφέρουσιν ἀμοιβαίως μετὰ ζωηρότητος σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐν ἰσαριθμοῖς στίχοις, ἐνὶ ἡ δυσί, ἢ καὶ ἐν ἡμιστιχίαις (ἀντιλαβαῖς).

Τὰ δὲ μέτρα τῆς τραγωδίας ἐν μὲν τῷ διαλόγῳ εἶναι κυρίως τὸ τρίμετρον ἰαμβικὸν καὶ ἐνίοτε, ὅπου σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐκδηλοῦνται γοργότερον καὶ ταραχωδέστερον, τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον· ἐν δὲ τοῖς χορικοῖς ᾄσμασι τὰ μέτρα εἶναι ποικιλώτατα.¹

§ 5. Περὶ θεάτρου.²

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θεάτρου ἐβάδισεν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν

¹) Ὁ Ἀριστοτέλης, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν πολὺ ἤδη πρὸ αὐτοῦ τελείως διαμορφωθείσαν τραγωδίαν, ἔδωκε περὶ αὐτῆς τὸν ἑξῆς ὅρισμόν : «Τραγωδία ἐστὶ μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρῶντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.» Περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ὁρισμοῦ τούτου, καὶ μάλιστα τοῦ τέλους αὐτοῦ, πολλὰ ἐγράφησαν.

²) Ἰδε ἐν τέλει τοὺς σχετικούς πίνακας.

πρόσδοκον τοῦ δράματος. Κατ' ἀρχάς μὲν οἱ θεαταὶ ἐθεῶντο ἰστάμενοι κύκλῳ περὶ τὸν διθυραμβικὸν χορὸν καὶ τὸν πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θέσπιδος μορφωθέντα ὑποκριτὴν ἐντὸς τοῦ τεμένου τοῦ Διονύσου, εἶτα δέ, ἀναπτυχθείσης μᾶλλον τῆς τραγωδίας, ἐκάθηντο ἐπὶ ξυλίνων ἐδωλίων ὑπερκειμένων ἀλλήλων ὁμοκέντρως (ἰκρίων), ἐν ᾗ οἱ ὑποκριταὶ καὶ οἱ χορευταὶ ἔδρων ἀπέναντι αὐτῶν ἐπὶ κυκλικοῦ ἐπιπέδου (τῆς ὀρχήστρας)· πλησίον τούτου ὑπῆρχε ξύλινον παράπηγμα ἢ σκηνή, ἐν ᾗ ἐφυλάσσοντο τὰ ἐνδύματα τῶν ὑποκριτῶν καὶ τῶν χορευτῶν καὶ τὰ θεατρικὰ σκεύη. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ θέατρον τοῦτο οὔτε μόνιμον οὔτε ἀσφαλὲς ἦτο, κατεσκευάσαν τοιοῦτον ἐπὶ κλιτύων λόφων, πρὸ τῆς σκηνῆς δ' ἀνύψωσαν ὑψηλὴν ξυλίνην πρόσσοψιν καλουμένην προσκήνιον· τοῦτο ἀπέκρυπτεν ἀπὸ τῶν ὁμιμάτων τῶν θεατῶν τὴν σκηνὴν καὶ ἀπεικόνιζε τόπους οἰκείους τῇ δραματικῇ πράξει, ἔχον ἅμα καὶ θύρας, δι' ὧν οἱ ὑποκριταὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν σκηνήν.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος ἐκτίσθη λίθινον τὸ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων ἔτι καὶ νῦν σφῆζόμενον ἐκ ῥωμαϊκῶν διασκευῶν Διονυσιακὸν θέατρον· κατὰ τὸ ὑπόδειγμα δὲ τούτου ἐκτίσθησαν καὶ τὰ λοιπὰ ἐν Ἑλλάδι.

Καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἐλληνικοὺς χρόνους τὸ θέατρον ἐν τῇ τελείᾳ αὐτοῦ διαμορφώσει περιελάμβανε τρία μέρη: 1ον τὸ κυρίως λεγόμενον θέατρον ἢ ἡμικύκλιον (λατ. *cavea*), ἐξ οὗ ἐθεῶντο οἱ θεαταί, 2ον τὴν ὀρχήστραν, ἐν ᾗ, κυκλικῇ οὔσῃ, ἔδρων οἱ ὑποκριταὶ καὶ ὄρχουοντο ᾗδοντες οἱ χορευταὶ καὶ 3ον τὴν σκηνήν μετὰ τοῦ προσκήνιου. Τοῦ θεάτρου μέρη ἦσαν α) τὰ ἐδῶλια, εἰς ἃ οἱ θεαταί, εἰσερχόμενοι διὰ τῶν μεταξὺ τῶν δύο ἔκρων αὐτοῦ (τῶν κεράτων) καὶ τῆς σκηνῆς κειμένων ὑπαιθρίων παρόδων, ἀνίσχοντο διὰ στενῶν κλιμάκων (ὀλκῶν) ἀκτινοειδῶς τεμουσῶν αὐτὰ καὶ περιεχουσῶν μεγάλα τμήματα τούτων, κερκίδας καλούμενα, καὶ β) τὸ διάζωμα, ὅπερ ἦτο πλατεῖα δίοδος παράλληλος πρὸς τὰ ἐδῶλια καὶ ἐχώριζε τὸ θέατρον εἰς δύο ζώνας. Ἡ πρώτη σειρὰ τῶν ἐδωλίων παρὰ τῇ ὀρχήστρᾳ ἦτο ἡ τιμητικωτάτη πασσών (τὸ καλὸν τοῦ θεά-

τρον). Ἡ δ' ὀρχήστρα, κυκλική οὖσα, ὥς ἐρρήθη, καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου κειμένη, ¹ ἐφ' οὗ καὶ ἡ σκηνή, εἶχεν ἐν τῇ μέσῃ τὴν θυμέλην εἴτε βωμόν τοῦ Διονύσου. Τέλος ἡ σκηνή ἦτο ὑψηλὸν ἐπιμηκες ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα μετὰ μικρῶν πτερύγων ἑκατέρωθεν, τῶν παρασκηνίων· τὸ δ' ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενον προσκηνίον, ποικίλως διακεκοσμημένον καὶ ὄψιν ἀνακτόρου συνήθως παρέχον, εἶχε τρεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία ἐκαλεῖτο βασιλῆος· καὶ τῶν παρασκηνίων δ' ἑκάτερον εἶχε θύραν. Δείγμα θεάτρου τῶν ἑλληνικῶν χρόνων εἶναι τὸ ἐν Ἐπιδαύρῃ σφριζόμενον, οὗ ἡ ὀρχήστρα εἶναι κυκλοτερέης.

Ἀλλὰ κατὰ τοὺς ῥωμαίκοὺς χρόνους ἡ μὲν ὀρχήστρα ἐγένετο ἡμικυκλιοειδής, τοῦ ἐτέρου ἡμίσεος αὐτῆς καταληφθέντος ὑπὸ τῆς σκηνῆς, τὸ δὲ προσκηνίον ἐγένετο ταπεινότερον, τῆς ὀψews αὐτοῦ κοσμηθείσης δι' ἀναγλύφων πρὸ πάντων, ἐν ᾗ ἡ σκηνή ἀνυψώθη πολὺ ὑπὲρ αὐτὸ εἰς διώροφον οἰκοδόμημα μετὰ δύο πυργοειδῶν ἑκατέρωθεν προεξοχῶν τῶν παρασκηνίων, καὶ διεκοσμήθη λαμπρῶς· τότε ὁ ἐπίπεδος χώρος ὁ μετὰ τῆς μακρᾶς ὀψews τῆς σκηνῆς, τῶν παρασκηνίων καὶ τοῦ πρὸς τῇ ὀρχήστρᾳ ἄκρου τοῦ προσκηνίου, λογεῖον ὀνομασθεῖς, ἐχρησίμευσε διὰ τὴν δρᾶσιν τῶν ὑποκριτῶν μόνον, τῶν χορευτῶν μεινάντων ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, ἐπικοινωνούσῃ ἤδη μετὰ τοῦ λογείου διὰ μικρῶν χλιμάκων. Αἱ δὲ πάροδοι ἐγένοντο θολωταί, οὕτω δὲ δι' αὐτῶν τὸ θέατρον συνεδέθη μετὰ τῆς σκηνῆς.

Τὰ ἀρχαῖα θεάτρα ἦσαν ἄστεγα. Ἰππύρχον δ' ἐν τῇ ἀρχαίῃ θεάτρῳ διάφορα μηχανήματα συντελοῦντα πρὸς τελειοτέραν παράστασιν καὶ κατανόησιν μερῶν τινῶν τῆς δραματικῆς πράξεως ἢ πρὸς μεταβολὴν τῆς ὀψews τῆς σκηνῆς· τοιαῦτα ἦσαν αἱ περιεκτικοί, αἵτινες ἦσαν δύο μεγάλα τριγωνικὰ πρίσματα ἐκ ξύλου περὶ ἄξονα στρεφόμενα καὶ ἔχοντα ἐπὶ τῶν πλευρῶν σκηνογραφίας δη-

¹) Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην, ἥτις καὶ σφόδρα πολεμεῖται ὑπὸ τινῶν.

λούσας ἀλλαγὴν τόπου, τὸ ἐκκύκλημα, δι' οὗ προσήγοντο ἐκ τῶν ἔνδον τῆς σκηνῆς πρὸς τὰ ἔξω νεκροὶ ἢ τραυματίαι, ἢ κατ' ἔξοχὴν μηχανή, δι' ἧς πρόσωπα, καὶ μάλιστα θεοί, ἠωροῦντο ἐν τῇ σκηνῇ καὶ ὠμίλου, ἐξ οὗ προήλθε καὶ ἡ φράσις θεὸς ἀπὸ μηχανῆς· πλήν τούτων ἦσαν καὶ ἄλλα μηχανήματα, ὡς βροντεῖα, ἡ-
χιᾶ, χαρώνειαι κλίμακες κλπ.

§ 6. Περὶ ὑποκριτῶν καὶ χοροῦ.

Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς τραγωδίας οἱ ὑποκριταὶ ἐξ ἑνὸς ἐγένοντο τρεῖς λαβόντες τὸ ὄνομα τοῦ πρωταγωνιστοῦ, τοῦ δευτεραγωνιστοῦ, καὶ τοῦ τριταγωνιστοῦ. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος διέμεινεν ἀμετάβλητος καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις. Ὁ πρωταγωνιστὴς εἶναι τὸ σπουδαιότερον τῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ προσώπων, κινῶν τὴν συμπάθειαν τῶν θεατῶν διὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ παθήματα, ἅτινα ὑφίσταται ὑπὲρ εὐγενοῦς σκοποῦ· ἐν αὐτῇ συγκεντροῦται ἡ κυρία ἰδέα τοῦ δράματος καὶ ὅλη ἡ πρᾶξις. Ὁ δὲ δευτεραγωνιστὴς ἢ συμπάσχει ἢ ἀντιτάσσεται τῷ πρωταγωνιστῇ καὶ εἶναι πρόσωπον κατώτερον αὐτοῦ ἡθικῶς, χρησιμεύον ἐνίοτε πρὸς ἀνάδειξιν αὐτοῦ. Ὁ τριταγωνιστὴς τέλος εἶναι συνήθως ὁ αἵτιος τῶν συμφορῶν τοῦ πρωταγωνιστοῦ καὶ εἶναι ἕνεκα τούτου πρόσωπον τὰ μάλιστα συντελοῦν πρὸς παραγωγὴν περιπετειῶν.

Οἱ ὑποκριταί, ἐκπροσωποῦντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἥρωας καὶ ἡγεμονικά πρόσωπα, ἐνεδύοντο μεγαλοπρεπῶς καὶ ποικίλως· ἐφόρουσαν ὑψηλὰ ὑποδήματα κοθόρτους καλούμενα, καὶ γυῖζανον τὸ σῶμα διὰ προσθέτων ὄγκων καταλλήλως προσηρμοσμένων· ἤσκούοντο δὲ εἰς τὸ ὀρθῶς καὶ ἰσχυρῶς ἀπαγγέλλειν καὶ ἔφερον προσωπεῖα ἐκφράζοντα ἰδεώδεις τραγικοὺς τύπους. Ὁ αὐτὸς ὑποκριτὴς ὤφειλε νὰ ὑποδυθῇ πολλὰ πρόσωπα πολλάκις. Πλὴν δὲ τῶν ὑποκριτῶν παρῆσαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὅτε ἡ χρεῖα ἐκάλε· τοῦτο, τὰ λεγόμενα κωφὰ πρόσωπα, ἦτοι φύλακες, ἀκόλουθοι, στρατιῶται κλπ.

Ὁ δὲ χορὸς, ὅτε μὲν ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσιν οἱ ποιηταὶ διη-

γωνίζοντο διὰ τετραλογίας, συνίστατο ἐκ δώδεκα χορευτῶν ἐν ἑκάστη τῶν τεσσάρων δραμάτων αὐτῆς, ἤτοι ἐν ἑλῶ ἐκ 48, ὅτε δὲ ὠρίσθη, ἔνα ὁ ἀγὼν γίνηται διὰ δράματος πρὸς δράμα, ἀπετελέσθη ἐκ 15. Ὁ χορὸς διηγεῖτο εἰς δύο ἡμιχόρια· ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ εἶχεν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ τοὺς ἡγεμόνας τούτων, παραστάτας καλουμένους. Οἱ χορευταὶ ἐτάσσοντο παρὰ τὴν θυμέλην, περὶ ἣν ἦσαν καὶ οἱ μουσικοί, αὐληταὶ κυρίως, συνοδεύοντες τὸ ἄσμα αὐτῶν, σπανιώτατα δ' ἀνεμίγνυντο μετὰ τῶν ὑποκριτῶν πρὸς δράσιν. Τὰ δύο ἡμιχόρια, ἱστάμενα συνήθως ἀντιμέτωπα, ἦδον χωριστὰ τὰς στροφάς καὶ τὰς ἀντιστροφάς, τὴν δ' ἐπιφθὸν ὁμοῦ.

Κύριον δ' ἔργον τοῦ χοροῦ ἦτο νὰ παρακολουθῇ τὴν πορείαν τῆς ἀνελλισσομένης δραματικῆς πράξεως καὶ νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις, αἰσθήματα καὶ συμβουλὰς ἐπὶ τῶν λεγομένων καὶ πραττομένων ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν, εὐνοῶν ἰδίᾳ τὸν πρωταγωνιστὴν καὶ συμπάσχων αὐτῷ.

§ 7. Περὶ τραγικῶν ἀγώνων.

Αἱ παραστάσεις τῶν τραγωδιῶν, γινόμεναι πρὸς τιμὴν τοῦ Διόνυσου, εἶχον ἀγωνιστικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐτελοῦντο κατὰ τὰς ἐορτάς τοῦ θεοῦ τούτου μεγαλοπρεπέστατα ἐν Ἀθήναις, μάλιστα δὲ κατὰ τὰ μεγάλα ἢ ἐν ἄστει Διονύσια, ὅτε καὶ ἡ συρροή τῶν ξένων ἦν μεγίστη καὶ ἡ ἐορτὴ λαμπρότερον διεξήγετο. Οἱ ποιηταὶ ὤφειλον νὰ διαγωνίζωνται πρὸς ἀλλήλους, τὴν συγκρότησιν δὲ τῶν ἀγώνων ἀνελάμβανεν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια καὶ ὁ βασιλεὺς κατὰ τὰ Ἀθήναια. Οἱ ἄρχοντες οὗτοι διέθετον τοὺς χορευτάς, οὓς ἐξέλεγον ἐκ τῶν φυλῶν, τούτους δὲ οἱ ποιηταὶ ὤφειλον νὰ ζητήσωσι παρ' αὐτῶν, ἐξ οὗ φράσις χορὸν αἰτεῖν. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἕκαστος ποιητῆς ὤφειλε νὰ προσάγῃ εἰς τὸν ἀγῶνα τρεῖς τραγωδίας (τριλογίαν) καὶ ἓν σατυρικὸν δράμα· ἐκ τούτων ἀπετελεῖτο ἡ λεγομένη τετραλογία. Αἱ τὴν τριλογίαν ἀποτελοῦσαι τραγωδία· περιελάμβανον εὐρυτάτην ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἑκάστη αὐτῶν

ἐπραγματεύετο ἐν τμήμα αὐτῆς αὐτοτελές μετὰ τῆς προσηκούσης λύσεως, τῆς καθάρσεως ἐπερχομένης τελείως ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν τριῶν τραγωδιῶν. ¹ Μετὰ δὲ ταῦτα διηγωνίζοντο διὰ δράματος πρὸς δρᾶμα. Ὁ ἄρχων πρὸς τοῦτοις ἐκλήρου τοὺς κριτάς, οἵτινες ἐδράβευον τοὺς νικῶντας ἐν ἀγωνί ποιητάς ἀπονέμοντες τὰ πρωτεῖα, τὰ δευτερεῖα καὶ τὰ τριτεῖα. Τὴν δαπάνην πρὸς παράστασιν τραγωδίας παρείχεν ὁ χορηγός· οὗτος ἦτο εἰς τῶν πλουσίων πολιτῶν, εἰς οὓς αὕτη ἐπεδάλλατο ὡς μία τῶν δημοσίων εἰσφορῶν (λειτουργιῶν)· ἀνεφέρετο δ' ἡ τιμὴ τῆς νίκης πρῶτον μὲν εἰς τὴν φυλὴν, ἐξ ἧς ἐλαμβάνετο ὁ χορός, εἶτα δ' εἰς τὸν χορηγὸν καὶ τελευταῖον εἰς τὸν ποιητὴν. Ὁ νικῶν χορηγὸς ἐλάμβανε παρὰ τῆς πόλεως χρυσοῦν στέφανον κισσοῦ, ὡς ἱεροῦ τῷ Διονύσῳ, καὶ τρίποδα, ὃν ἀφίερου πρὸς ἀνάμνησιν ἐπὶ μνημείου κατασκευαζομένου ἰδίᾳ δαπάνῃ· τοιοῦτον εἶναι τὸ ἐν Ἀθήναις Λυσικράτειον.

Ἡ παράστασις τραγωδίας ἐκαλεῖτο διδασκαλία, ἡ δὲ πρὸ αὐτῆς γενικὴ δοκιμὴ, ἐν τῷ Ὁδεῖῳ τελουμένη, προάγων. Αἱ παραστάσεις ἐγίνοντο τὴν ἡμέραν καὶ μόνον κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου, προσήρχοντο δ' εἰς αὐτάς πᾶσαι αἱ τάξεις πλὴν τῶν δούλων. Τὸ θέατρον διηύθυνεν ὁ θεατρῶνης ² οἱ δὲ θεαταὶ εἰσερχόμενοι εἰς αὐτὸ ἐπλήρωνον τμήμα εἰσόδου, διὰ μὲν τὰς καλυτέρας θέσεις δραχμὴν, διὰ δὲ τὰς κατωτέρας δύο ὀβολούς· ἀλλ' ἀπὸ Περικλέους οἱ πτωχοὶ τῶν πολιτῶν ἐλάμβανον τοῦτο ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου θεωρικὸν καλούμενον. Πρὸς προφύλαξιν δ' ἀπὸ τοῦ ἡλίου οἱ θεα-

¹) Συνίσταται δ' ἡ δραματικὴ καθαρίς εἰς τὴν ἐκ τοῦ φόβου καὶ τοῦ οἴκτου πρὸς τὰ ἀναξίως πάσχοντα ἐν τῷ δράματι πρόσωπα ἀνακούφισιν τῆς ἰσχυρῶς συγκινηθείσης ψυχῆς τοῦ θεατοῦ· ἡ συγκίνησις δ' αὕτη δὲν εἶναι ὀδυνηρὰ ὡς ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν πραγματικῶν δεινῶν, ἀλλ' εὐάρεστος, ἅτε παρεχομένη ἐν θεάτρῳ μετὰ τεχνικωτάτης μιμήσεως.

²) Οὗτος ἦτο ὁ ἐνοικιαστής καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ θεάτρου εἰσπράττων τὸ τμήμα τῆς εἰσόδου, ἀνθ' οὗ ἐπλήρωνεν ἐνοίκιον εἰς τὴν πολιτείαν καὶ διετήρει τὸ θέατρον ἐν καλῇ καταστάσει.

Δυσκράτεις
καταστάσεις

ταὶ ἐφόρουν πετάσους καὶ ἐν καιρῷ βροχῆς κατέφευγον εἰς τὰ πέριξ οἰκοδομήματα. Ὁ πανηγυρικὸς τρόπος μεθ' οὗ ἡ πολιτεία ἐκανόνισε τὰ τῆς διδασκαλίας τῶν τραγωιδῶν καὶ ἡ ἀμύλλα τῶν πρώτων τραγικῶν ποιητῶν προήγαγον ἐν Ἀθήναις τὴν τραγωδίαν μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐξ οὗ παραλαβὼν ταύτην ὁ Αἰσχύλος ἐγένετο ὁ κύριος δημιουργὸς αὐτῆς.

§ 8. Περὶ Αἰσχύλου.

585 Ὁ Αἰσχύλος, ἦν υἱὸς Εὐφορίωνος καὶ ἐξ εὐπατριδῶν ἑλλήνων τὸ γένος, ἐγεννήθη ἐν Ἐλευσίνι, τῷ 525 π. Χ. Παιδευθεὶς λαμπρῶς ἐπεδόθη ἔνθους ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὴν δραματικὴν ποίησιν. Ἦγωνίσθη γενναίως ἐν Μάραθῶνι καὶ τραυματισθεὶς ἀπεκομίσθη ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι ἐπολέμησε μετὰ μεγίστης ἀνδρείας. Ἐν δραματικῷ ἀγῶνι ἐνίκησε τὸ πρῶτον τῷ 484, μετὰ δὲ ταῦτα δωδεκάκις. Προσκληθεὶς ὑπο τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Γέρωνος μετέβη εἰς Σικελίαν, ἐπόθεν ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐνίκηθη τῷ 468 τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους· τῷ 458 μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς τριλογίας Ὀρεστιάς, ἀπῆλθεν εἰς Γέλαν τῆς Σικελίας, δυσσαρστηθεὶς ἰσως διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Περικλέους περικοπὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου πάγου, τὴν διάδοσιν νεωτεριστικῶν ἰδεῶν καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δημοκρατίας ἐν Ἀθήναις· μετὰ δύο δ' ἔτη ἀπέθανεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἧς οἱ κάτοικοι ἤγειραν αὐτῷ μεγαλοπρεπεῖα τάφον. Οἱ Ἀθηναῖοι βραδύτερον ἐπὶ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου ἐτίμησαν αὐτὸν δι' ἀνδριάντος χαλκοῦ.

Ὁ Αἰσχύλος ὑπῆρξεν ἀνὴρ εὐσεβής, γενναῖος, φιλόπατρις καὶ αὐστηρῶν ἠθῶν.

Ἔργα αὐτοῦ. — Λέγεται ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἔγραψε περὶ τὰς 90 τραγωδίας καὶ σατυρικὰ δράματα. Ἐκ τῶν τραγωιδῶν αὐτοῦ σφζονται μόνον ἑπτὰ πλήρεις καὶ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἄλλων. Αἱ σφζόμεναι τραγωδίαι εἶναι αἱ ἑξῆς: Πέρσαι, Ἐπιτὰ ἐπὶ Θήβας,

Ἰκέτιδες, Προμηθεὺς δεσμότης, Ἀγαμέμνων, Χοηφόροι, Εὐμενίδες· αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἀποτελοῦσι τὴν τριλογίαν Ὀρέστειαν· αἱ δὲ Πέρσαι καὶ αἱ Ἰκέτιδες στεροῦνται προλόγου, ὅπερ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχαιοτέρας τραγωδίας.

Οἱ Πέρσαι εἶναι ἡ μόνη περισωθεῖσα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικῇ τραγωδίᾳ, ἀναφερομένη εἰς τὴν ἡτταν, τὴν φυγὴν καὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ Ξέρξου. Ἐκ τῶν ἄλλων ἑξ τραγωδιῶν αἱ μὲν *Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας* περιέχουσι τὴν ἔριδα τοῦ Ἑτεοκλέους καὶ τοῦ Πολυνείκου περὶ τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἀλληλοκτονίαν αὐτῶν, αἱ δ' *Ἰκέτιδες* τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἀργεὺς Πελασγοῦ προστασίαν τῶν Δαναῶδων κατὰ τοῦ καταδιώκοντος αὐτὰς βασιλέως Αἰγύπτου, ὁ δὲ *Προμηθεὺς δεσμότης* τὴν ὑπὸ τοῦ Διὸς βάσανον καὶ κατακεραύνωσιν τοῦ Τιτᾶνος τοῦτου, ὡς κλέψαντος ἑξ οὐρανοῦ τὸ πῦρ καὶ ἀποσιωπήσαντος μυστικὸν ἐπικίνδυνον τῷ Διῷ. Τῆς δὲ τριλογίας *Ὀρεστίας* ἡ μὲν πρώτη τραγωδία περιέχει τὸν ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταμνήστρας φόνον τοῦ ἐκ Τροίας ἐπανελθόντος Ἀγαμέμνονος, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἐκδίκησιν τοῦ φόνου τοῦτου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ὀρέστου φονεύσαντος τὴν Κλυταμνήστραν καὶ τὸν Αἰγίσθον καὶ ἡ τρίτη τὴν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ Ἀρείου πάγου ἀθώωσιν τοῦ Ὀρέστου ἀγρίως καταδικωμένου ὑπὸ τῶν Ἐρινύων ἐπὶ τῇ μητροκτονίᾳ. Ἡ τριλογία αὕτη, ἡ μόνη σωζομένη πλήρης, εἶναι τὸ ἀριστον τῶν διασωθέντων ἔργων τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν τέχνην καὶ τὸ ὕψος τῶν δραματικῶν εἰκόνων.

Κρίσις περὶ Αἰσχύλου.—Ὁ Αἰσχύλος θεωρεῖται πατὴρ τῆς ἐλληνικῆς τραγωδίας· αὐτὸς προσέθηκε τὸν δεύτερον ὑποκριτὴν, ἐξέτεινε μᾶλλον τὸν διάλογον καὶ εἰσήγαγε πολλὰς σκηνικὰς βελτιώσεις.

Ἡ οἰκονομία τῆς πράξεως παρ' αὐτῷ εἶναι ἀπλή, ἀλλ' ἡ πρᾶξις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι φοβερὰ, πλήρης θρησκευτικῆς βαρύτητος καὶ ἠθικῶν ἰδεῶν, βαίνουσα πάντοτε πρὸς τι τρομερὸν καὶ ἀναπόφευκτον τέλος κατὰ μοιραίαν ἀνάγκην. Αὕτη ἡ ἰδέα τῆς

μοιραίας ανάγκης, ἥτις ἐστὶν ἡ δύναμις τῆς εἰμαρμένης, εἶναι ἡ γενικωτέρα τῶν παρ' αὐτῷ φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, πηγάζουσα ἐκ τῆς ἐμφύτου τῷ ἀνθρώπῳ συναισθήσεως τῆς ἰδίας ἀδυναμίας. Πρὸς τοῦτοις ἐπικρατεῖ παρὰ τῷ ποιητῇ ἡ ἰδέα ὅτι πᾶν ἀνθρώπινον μεγαλεῖον κινεῖ τὸν φθόνον τῶν θεῶν, ὡς καὶ ἡ τῆς τιμωρίας τῶν ἀπογόνων ἐπὶ προγεγεννημένῳ ἐγκλήματι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν.

Οἱ χαρακτῆρες παρ' Αἰσχύλῳ εἶναι ὑψηλόφρονες, ἄκαμπτοι, πλήρεις ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ γιγάντειοι πολλάκις, ἀποθαίνοντες δραματικώτατοι, ὅταν βιαίως συγκρούωνται πρὸς τὴν εἰμαρμένην. Πρὸς τοὺς χαρακτῆρας δὲ τούτους ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν, ἥς αἱ λέξεις εἶναι βαρεῖαι, μεγαλόφθογοι καὶ τολμηρῶς πολλάκις ἐσχηματισμέναι.

Ἡ ποίησις αὐτοῦ κοσμεῖται δι' εἰκόνων καὶ μεταφορῶν καταπληκτικῶν, μεγαλοπρεπῶν καὶ ἀσυνήθων. Ἡ τοιαύτη ἔκφρασις καὶ ἡ ἔνεκα τῆς ἰσχυρᾶς καὶ περιεκτικῆς τοῦ ποιητοῦ φαντασίας πύκνωσις τῶν ἰδεῶν παρέχουσι μετὰ τῶν λεκτικῶν δυσκολιῶν δυσχέρειαν περὶ τὴν κατανόησιν τῶν ἔργων αὐτοῦ.

§ 9. *Περὶ Σοφοκλέους.*

Ὁ Σοφοκλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Σοφίλλου, ἐγεννήθη δὲ τῷ 496 π. Χ. ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Ἰππείου Κολωνοῦ παρὰ τὰς Ἀθήνας καὶ ἔζησεν ἐν τῇ λαμπροτάτῃ ἀκμῇ καὶ δυνάμει τῆς πόλεως ἐν μέσῳ διαπρεπῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ποιητῶν συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δραματικοῦ αὐτοῦ σταδίου ὑπεδύθη καὶ πρόσωπα τραγωδιῶν ὡς ὑποκριτής. Ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσιν ἔλαβεν εἰκοσάκις τὰ πρωτεία· τῷ δὲ 440 διὰ τὴν εὐδόκιμον διδασκαλίαν τῆς Ἀντιγόνης ἐξελέγη στρατηγός. Εἰ καὶ πολλοὶ ἡγεμόνες προσεχάλουν αὐτόν, πρὸς οὐδένα μετέβη ἔνεκα τῆς μεγάλης πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης, ἀλλὰ διέμεινε διαρκῶς ἐν αὐτῇ, γενόμενος καὶ ταμίας τοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει συμμαχικοῦ ταμείου. Εἰς τὰ πολιτικά δὲν ἀνέμιγνύετο, ἀλλ' ἦτο ἀκραιφνῶν δημοκρατικῶν φρονη-

μάτων· κατὰ δὲ τὸν χαρακτῆρα ἦτο πρῶτος, φιλόφρων, κοινωνικός καὶ εὐσεβής. Κατηγορηθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰοφῶντος ὡς ἄνους, ἠθωώθη ἀναγκοῦς τοῖς δικασταῖς μέρος τῆς τραγωδίας αὐτοῦ *Οιδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ*. Ἀπέθανε τῷ 406, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν μέγας αὐτὸν στήσαντες καὶ εἰς τοῦτον ἐπὶ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου ἀνδριάντα χαλκοῦν.

Ἔργα αὐτοῦ.—Ἐκ τῶν 123, ἢ κατ' ἄλλους 130, δραματικῶν ἔργων τοῦ Σοφοκλέους σφύζονται πλήρεις ἑπτὰ μόνον τραγωδίαί : *Αἴας ὁ Μαστιγοφόρος*, *Ἡλέκτρα*, *Οιδίπους τύραννος*, *Οιδίπους ἐπὶ Κολωνῷ*, *Ἀντιγόνη*, *Τραχίνιαι* καὶ *Φιλοκτήτης*, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἀποσπάσματα. Καὶ ὁ μὲν *Αἴας* περιέχει τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ ὁμω-
νύμου ἥρωος μανέντος διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπονομῆν τῶν ὅπλων τοῦ Ἀχιλλεύου μετὰ τὸν θάνατον τούτου εἰς τὸν Ὀδυσσεά, ἡ δὲ *Ἡλέκτρα* τὸν φόνον τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ Αἰγίσθου ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου ἐκδικουμένου τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ὁ δ' *Οιδίπους* τύραννος τὴν τύφλωσιν τοῦ βασιλέως Οιδίποδος ἀνακαλύψαντος ὅτι ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ φονεὺς τοῦ πατρὸς καὶ σύζυγος τῆς μητρός· ἐν δὲ τῷ *Οιδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ* ὁ τυφλωθεὶς βασιλεὺς παρίσταται ὁδη-
γούμενος ὑπὸ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀντιγόνης εἰς τὸν παρὰ τὰς Ἀ-
θήνας Ἰππείον Κολωνόν· ἐνταῦθα, μετὰ τινὰ ἐπεισόδια δραματικώ-
τατα, ὁ ἀτυχὲς βασιλεὺς εἰσελθὼν εἰς τὸ ἄλσος τῶν Εὐμενίδων γίνε-
ται ἄφαντος ἐντὸς τῆς γῆς ἐν μέσῳ φοβερᾷ βροντῇ. Ἡ δ' *Ἀντιγόνη*
περιέχει τὴν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Θηβῶν Κρέοντος καταδίκην τῆς
ὁμωνύμου τῇ τραγωδίᾳ θυγατρὸς τοῦ Οιδίποδος εἰς θάνατον, διότι
παρὰ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἔθαψε τὸν κατὰ τῆς πατρίδος ἐπελθόντα
ἀδελφὸν αὐτῆς Πολυνείκη. Ἐκ δὲ τῶν δύο τελευταίων τραγωδιῶν
αἱ μὲν *Τραχίνιαι* περιέχουσι τὴν αὐτοκτονίαν τῆς Δηϊανείρας, συ-
ζύγου τοῦ Ἡρακλέους, ἀκουσίως συντελεσάσης εἰς τὸν θάνατον
αὐτοῦ ἐξ ἐρωτικῆς ἀντιζηλίας, ὁ δὲ *Φιλοκτήτης* περιέχει τοὺς θρή-
νους καὶ τὰ δεινὰ τοῦ ὁμωνύμου ἥρωος, ἐγκαταλειφθέντος ἐν Λύ-
μνῳ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν εἰς Ἴλιον στρατείαν αὐτῶν, καὶ

τὴν ἀπόπειραν τῆς μεταφορᾶς αὐτοῦ πρὸ τῆς πόλεως, ἐκείνης, ἵνα κυριευθῇ διὰ τῶν βελῶν τοῦ Ἡρακλέους, ὧν ὁ ἥρωες ἦτο κάτοχος.

Κρίσις περὶ Σοφοκλέους. — Αἱ τεχνικαὶ καινοτομίαι τοῦ Σοφοκλέους ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ εἶναι ὅτι εἰσήγαγε τὸ δι' ἑνὸς δράματος ἀγωνίζεσθαι καὶ οὐχὶ διὰ τετραλογίας, προσέθηκε τὸν τρίτον ὑποκριτὴν, ἠῤῥῆσε τὸν χορὸν ἐκ 12 χορευτῶν εἰς 15, ἠλάττωσε τὸ μήκος τῶν χορικῶν ᾠσμάτων, ἀνέπτυξε μᾶλλον τὴν σκηνογραφίαν καὶ τὴν μουσικὴν τοῦ θεάτρου καὶ ἀπήλλαξε τὸν ποιητὴν τῆς ὑποχρεώσεως νὰ εἶναι ὑποκριτής· διὰ πάντων τούτων, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς ἀρίστης ἐσωτερικῆς οἰκονομίας, ἡ ἐλληνικὴ τραγωδία ἔλαβεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν τελειοτάτην μορφήν αὐτῆς.

Ἡ τραγικὴ πρᾶξις παρὰ Σοφοκλεῖ δὲν εἶναι ἀπλή, ὥς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ πλήρης ποικίλων καταστάσεων, περιπετειῶν καὶ συγκρούσεων. Κυρία μελέτη τοῦ ποιητοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος παλαιῶν κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν κωλυμάτων μετὰ λελογισμένης καὶ ἐλευθέρως συνήθως βουλήσεως, ἥτις τιμᾷ αὐτὸν καὶ ὅταν καταστρέφηται. Ἐν δὲ τῇ πάλῃ πρὸς τὴν εἰμαρμένην ὁ ἄνθρωπος παρ' αὐτῷ δὲν ἀγωνίζεται ἀποτόμως καὶ τολμηρῶς, ὥς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ συναισθήματος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἠθικῆς εὐθύνης. Ὁ ἥρωες ἐν πολλαῖς τραγωδίαις αὐτοῦ εἶναι ἄνθρωπος ἀνυψωθείς ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς κατὰ νόμους ἠθικοὺς· ἂν δέ ποτε παρ' αὐτῷ ἥρωες ἢ ἡρώδεις μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν δεικνύωσιν ἀδυναμίαν τινά, τοῦτο εἶναι οἰκτεῖον τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει.

Εἶναι δὲ οἱ χαρακτῆρες παρὰ Σοφοκλεῖ οὐχὶ γιγάντειοι καὶ καταπληκτικοί, ὥς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ σύμμετροι, ἐνιαῖοι, πιστοὶ καὶ πλαστικοί, ὥς οἱ ὁμηρικοί, ἐξαιρόμενοι πολλάκις δι' ἀντιπαράθεσιν πρὸς ἄλλους ἀντιθέτους· γίνεται δ' ἡ θέσις αὐτῶν οὐχὶ σπανίως δραματικωτάτῃ διὰ τῆς τραγικῆς εἰρωνείας, ἥς δεξιωτάτην χρῆσιν ποιεῖται ὁ ποιητής.

Καθόλου ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ μεγάλου τούτου τραγικοῦ παρατηρεῖται αὐστηρὰ ἐνότης καὶ συμμετρία τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον, σω-

φροσύνη ἢ μεσότης ὑπὸ τῶν παλαιῶν καλουμένη· ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις διαλάμπει πολλὴ χάρις, φυσικότης, γλαφυρότης καὶ πάθος. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἔντεχνος, πυκνὴ, ἀκριδὴς καὶ οἶονεὶ λαξευτὴ μετὰ λαμπρῶν μεταφορῶν καὶ εἰκόνων.

Αἱ τραγωδίαι τοῦ Σοφοκλέους, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀρετῶν ὑφ' ὧν διακισμοῦνται, εἶναι πισταὶ καὶ τέλειαι εἰκόνες τῶν ποικίλων διαθέσεων καὶ παθῶν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, οὖσαι συγχρόνως ἐν τῶν ἀπαρμιλλῶν πνευματικῶν γνωρισμάτων τῶν μεγάλων τοῦ Περικλέους χρόνων.

§ 10. Περὶ Εὐριπίδου.

Ὁ Εὐριπίδης, ἦν υἱὸς Μνησάρχου, ἐγενήθη ἐν Σαλαμῖνι τῷ 480 π. Χ. Ἐπιδοθεὶς κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἀθλητικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν ἐγκατέλειψε ταύτας καὶ ἠκροάσατο τοῦ φιλοσόφου Ἀναξαγόρου καὶ τῶν σοφιστῶν Προδίκου καὶ Πρωταγόρου, συνεδέθη δὲ διὰ μεγάλης φιλίας καὶ μετὰ τοῦ Σωκράτους. Τῶν πολιτικῶν ἀπέιχε καὶ διηγε βίον μονήρη θεραπεύων τὰς Μούσας· ἀλλ' ἐν ταῖς τραγωδαίαις αὐτοῦ παρατηροῦνται ἱκανοὶ πολιτικοὶ ὑπαινιγμοί, φαίνεται δ' ὅτι ἦτο ἐχθρὸς τῆς ὀχλοκρατίας καὶ τῶν δημαγωγῶν.

Ὁ Εὐριπίδης ἤρξατο ποιῶν δράματα ἀπὸ τοῦ 26ου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ διηγωνίσθη πρὸς τὸν Σοφοκλέα καὶ ἄλλους τραγικούς, ἀλλὰ σπανίως ἐνίκη· ὡς λέγεται πεντάκις μόνον ἔλαβε τὰ πρωτεῖα. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ ἐπορεύθη πρὸς τὸν φιλόμουσον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀρχέλαον, παρ' ᾧ ἀπέλαυσε μεγίστων τιμῶν· ἐκεῖ δὲ σπαραχθεὶς ὑπὸ κυνῶν ἀπέθανε τῷ 406 καὶ ἐτάφη παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις νεοτάφιον, βραδύτερον δ' ἐπὶ Λυκούργου ἀνδριάς.

**Εργα αὐτοῦ.*—Ὁ Εὐριπίδης ἔγραψεν 92 τραγωδίας καὶ σατυρικὰ δράματα· ἐκ τούτων διεσώθησαν 18 τραγωδίαι καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα *Κύκλωψ*. Αἱ σφεζόμεναι τραγωδίαι εἶναι αἱ ἑξῆς :

Ἄλκηστις, Ἀνδρομάχη, Βάκχαι, Ἑκάβη, Ἑλένη, Ἡλέκτρα, Ἡρακλεῖδαι, Ἡρακλῆς μαινόμενος, Ἰκέτιδες, Ἰππόλυτος στερηνηφόρος, Ἰφιγένεια ἢ ἐν Αὐλίδι, Ἰφιγενεία ἢ ἐν Ταύροις, Ἴων, Μήδεια, Ὀρέστης, Τρωάδες, Φοίνισσαι καὶ Πήσσοι. Ἐκ τῶν λοιπῶν τραγωδιῶν ἀποσπάσματα μόνον σφύζονται.

Ἐκ τῶν περιελθουσῶν εἰς ἡμᾶς τραγωδιῶν ἡ μὲν Ἄλκηστις ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ἀφροσύωσιν τῆς Ἀλκῆστιδος, συζύγου τοῦ βασιλέως τῶν Φερῶν Ἀδμήτου, ἀποθανούσης ἐκουσίως πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ· αἱ δὲ Βάκχαι περιέχουσι τὴν κάθειρξιν τοῦ Διονύσου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Πενθέως, ἀνθισταμένου εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ τούτου, καὶ τὴν κατασπάραξιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Βακχῶν ἐν Κιθαιρῶνι, ἡ δ' Ἑκάβη θέμα ἔχει τὴν θυσίαν τῆς Πολυξένης θυγατρὸς τῆς Ἑκάβης, ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας, τὸν φόνον τοῦ Πολυδάμαντος, υἱοῦ ἐπίσης τῆς Ἑκάβης, ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Πολυμήστορος θελήσαντος νὰ σφετερισθῇ τοὺς παρ' αὐτῷ ἐκ Τροίας κατατεθειμένους θησαυροὺς καὶ τὴν φοβερὰν κατ' αὐτοῦ ἐκδίκησιν τῆς Ἑκάβης διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ· αἱ δ' Ἡρακλεῖδαι τὴν σωτηρίαν τῶν ὑπὸ Εὐρυπύκτου, βασιλέως τῶν Μυκηνῶν, καταδιωχθέντων καὶ εἰς Ἀθήνας καταφυγόντων παίδων τοῦ Ἡρακλέους, ἀφ' οὗ πρότερον ἐκουσίως ἐθυσιάσθη τῇ Δήμητρι μία τῶν θυγατέρων τοῦ Ἡρακλέους, ἡ Μακαρία. Ἄλλ' ἐπὶ μείζονι δραματικῇ τέχνῃ διακρίνονται αἱ ἑξῆς: ὁ Ἰππόλυτος, αἱ δύο Ἰφιγένειαι, ἡ Μήδεια καὶ αἱ Φοίνισσαι. Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἰππολύτῳ παρίσταται ὁ ὁμώνυμος υἱὸς τοῦ Θησέως συκοφαντούμενος ὑπὸ τῆς μητρικῆς αὐτοῦ Φαίδρας καὶ ἀποθνήσκων ἐξ ἄρας τοῦ πατρὸς· ἡ δ' Ἰφιγένεια ἢ ἐν Αὐλίδι περιέχει τὸν γνωστὸν μῦθον τῆς θυσίας τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐν Αὐλίδι, μεθ' ὃν ἐπετεύχθη ὁ εἰς Τροίαν πλοῦς τῶν Ἑλλήνων· ἐν δὲ τῇ Ἰφιγενείᾳ τῇ ἐν Ταύροις ἡ Ἰφιγένεια παρίσταται ἱέρεια τῆς Ἀρτέμιδος καὶ μέλλουσα νὰ θυσιάσῃ ἐν ἀγνοίᾳ τὸν ἐκεῖ μεταδάντα ἀδελφὸν αὐτῆς Ὀρέστην, ἀλλ' ἀναγνωρίσεως γενομένης συνεπέρχεται μετ'

αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα· ἡ δὲ Μήδεια περιέχει τὴν κατὰ τοῦ Ἰά-
σονος τρομερὰν ἐκδίκησιν τῆς συζύγου αὐτοῦ Μηδείας, διότι οὗτος
ἐγκατέλειψε ταύτην καὶ συνῆψε γάμον μετ' ἄλλης γυναικὸς· τέ-
λος αἱ Φοίνισσαι, καλούμεναι οὕτω ἐκ τοῦ χοροῦ συσταμένου ἐκ
παρθένων Φοινισσῶν, περιέχουσι τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἣν καὶ αἱ Ἑ-
πιδὰ ἐπὶ Θήβας τοῦ Αἰσχύλου μετὰ τινων διαφορῶν περὶ τε τὴν
οἰκονομίαν καὶ τὸν μῦθον.

Τὸ δὲ σατυρικὸν δράμα *Κύκλωψ* ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀ-
δυσσεύς τύφλωσιν τοῦ Κύκλωπος *Πολυφῆμου* κατὰ τὰ ἐν τῇ Ὀδυσ-
σεΐᾳ φερόμενα.

Κρίσις περὶ Εὐριπίδου.—Ὁ Εὐριπίδης στερεῖται μὲν τοῦ ὕψους
τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ ιδεώδους κάλλους τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' εἶ-
ναι τραγικώτερος αὐτῶν. Ὡς βαθὺς γνώστης τῆς ἀνθρωπίνης καρ-
δίας περιγράφει λεπτῶς τὰ πάθη αὐτῆς, συνηθέστατα δὲ παρίσθῃσι
ταῦτα νικῶντα τὸ λογικὸν ἔνεκα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας. Ἰσχυ-
ρότατον ἐλατήριον πρὸς πράξεις τραγικὰς θεωρεῖ τὸν ἔρωτα, κατὰ
τοῦτο δὲ προσσεγγίζει τῇ νεωτέρῳ δράματι. Εἰς τὰς γυναῖκας ἀπο-
δίδει συνήθως πράξεις ἐμπαθεστάτας, ἐπιχειρήματα τολμηρότατα
καὶ σχέδια δολιιώτατα· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν γυναικείων χαρακτή-
ρων εἶναι ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ ἔξοχα παραδείγματα αὐταπαρ-
νησίας καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειαν.

Γενικῶς δὲ παρ' Εὐριπίδῃ οἱ χαρακτήρες εἶναι καθαρῶς ἀνθρώ-
πινοι. Οὐχὶ σπανίως τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ φιλοσο-
φοῦσιν ἀτόπως, ἀπαγγέλλουσι ῥήσεις μακρὰς ἐν ῥητορικῇ στόμφῳ,
λεπτολογοῦσι δικανικῶς καὶ μέμφονται τοὺς θεοὺς· ἀλλὰ τοῦτο προ-
έρχεται τὸ μὲν ἐκ τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς σοφιστικῆς παιδείας τῶν
χρόνων αὐτοῦ, τὸ δ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκεπτικοῦ πνεύματος τοῦ ποιη-
τοῦ, ὅστις διὰ τὰς πολλὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ γνώμας ἐπεκλήθη ὁ
ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφος.

Τὸν μῦθον πολλάκις ὁ Εὐριπίδης πραγματεύεται ἐλευθέρως καὶ
αὐθαιρέτως, ἡ δὲ πλοκὴ γίνεται παρ' αὐτῷ ἄνευ πολλῆς τέχνης,
ἐνότητος καὶ συμμετρίας τῶν μερῶν, ἐν τισὶ δὲ τῶν τραγωδιῶν αὐ-

Ἑλληνικὴ γραμματολογία

5

τοῦ ἢ πράξεις δὲν εἶναι ἐνιαία. Οἱ πρόλογοι αὐτοῦ, προδιδάσκοντες τοὺς θεατὰς περὶ τῆς ὑποθέσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν λύσιν ὑποδηλοῦντες, μειοῦσι τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον· ἡ δὲ λύσις περιπλεκόμενη πολλὰκις καὶ δύσκολος ἀποβαίνουσα, ἐπέρχεται διὰ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ, ὅστις λύει ἀποτόμως τὰς ἀναφείσης δυσκολίας. Ὁ χορὸς παρ' αὐτῷ γίνεται ἐνίοτε σιωπηλὸς συνένοχος ἐγκλημάτων ἢ πληροὶ τὸ μεταξὺ τῶν ἐπεισοδίων κενὸν δι' ὥραίων μὲν ἄσμάτων, ἀλλὰ χαλαρῶς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν συνδεομένων· ἀλλ' ἐν τισι τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ ὑπάρχουσι χορικά ἄσματα πλήρη λαμπρῶν ἰδεῶν, ἐξάρσεως ποιητικῆς καὶ καλλίστης ἁρμονίας. Ἡ γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ εἶναι σαφὴς καὶ μεστή χάριτος, ἐν πολλαῖς δὲ τραγωδίαις αὐτοῦ διακρίνονται διηγήσεις ἐναργέσταται καὶ περιγραφαὶ ζωηρόταται καὶ γραφικώταται.

Ὁ Εὐριπίδης διὰ τοὺς νεωτερισμοὺς αὐτοῦ ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ καὶ διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἀναλύσεως, μεθ' ἧς ἀνατέμνει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, θεωρεῖται ὁ ἀρχαιότατος πρόδρομος τοῦ νεωτέρου θεάτρου.

§ 11. Σύγκρισις τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν.

Ἄλλοι τινὲς τραγικοί.

Συγκρίνων τις γενικῶς καὶ συντόμως τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικούς ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς τραγικῆς τέχνης ἀνευρίσκει παρ' αὐτοῖς τρεῖς κυρίους χαρακτῆρας: τὸν ὑψηλόν, τὸν μέσον καὶ τὸν μαλακόν· καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἀντιπροσωπεύει ὁ Αἰσχύλος, ποιῶν τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ ὑπεράνθρωπα καὶ καταπληκτικά, τὸν δὲ δεύτερον ὁ Σοφοκλῆς, ποιῶν αὐτὰ τοιαῦτα, οἷα ἔδει γὰρ ᾧσι, καὶ τὸν τελευταῖον ὁ Εὐριπίδης, ὅστις παρίστησιν αὐτὰ τοιαῦτα, οἷα πραγματικῶς εἶναι. Ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία ἐπέδρασεν οὐκ ὀλίγον ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων μορφώσεως, διότι δι' ἁρμονικωτάτου συνδυασμοῦ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσι-

κῆς, τῆς ἀπαγγελίας καὶ τῆς μιμικῆς ἐξετυλίσσοντο, ἐν ἱεραῖς μάλιστα ἡμέραις, πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν ὕφιστα προβλήματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἢ δ' Ἑλλάς μετὰ τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἡρώων παρίστατο οἶονεὶ ζῶσα ἐν ἐθνικῇ καὶ ὑπερόχῳ δράσει.

Σύγχρονοι τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι πάμπυλλοι, ὧν τὰ ἔργα ἀπώλοντο· τινὲς τούτων ὑπῆρξαν σπουδαῖοι, διὸ καὶ πολλάκις διηγωνίσθησαν ἐπιτυχῶς πρὸς ἐκείνους. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Εὐριπίδου ἡ τραγικὴ τέχνη ἔβαινε παρακμάζουσα, οἱ δὲ ποιηταὶ αὐτῆς παρήγον μὲν πληθὺν δραμάτων, ὧν ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν, ἀλλ' ἀπελείποντο πολὺ τῶν μεγάλων τραγικῶν· τούτων ἄξιοι μνείας εἶναι ὁ Ἴων, ὁ Ἀχαιοῦς, ὁ Ἀγάθων, Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος καὶ Εὐριπίδης ὁ νεώτερος. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐπιδράσεως τῆς ῥητορικῆς, ἀνεφάνησαν αἱ ἀναγνωστικαὶ λεγόμεναι τραγωδαί, πεποιημέναι πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον· ἐν ταύταις διέπρεψεν ὁ Χαιρέμων σύγχρονος τοῦ Ἀριστοτέλους.

§ 12. Γένεσις τῆς κωμωδίας.

Ἡ κωμωδία εἶναι μίμησις ταπεινῶν καὶ γελοίων πραγμάτων ἀναφερομένων εἰς ἐλαττώματα καὶ κακίας τῶν ἀνθρώπων· μέσον δ' αὐτῆς πρὸς κατάδειξιν τοῦ γελοίου καὶ τοῦ ταπεινοῦ εἶναι τὸ σκῶμμα· διὰ τούτου γίνεται ἀπροσδοκῆτως ἡ ἀποκάλυψις τῶν κακῶς ἐχόντων, περιδεδλημένων πρότερον τὸν τύπον τοῦ σεμνοῦ καὶ τοῦ σοβαροῦ, καὶ ἐπιτυγχάνεται ἡ ἡθικὴ βελτίωσις τῶν θεατῶν.

Ἡ κωμωδία ἐγεννήθη, ὡς καὶ ἡ τραγωδία, ἐκ τῶν διονυσιακῶν ἑορτῶν. Ἀγομένων δηλονότι τῶν κατ' ἀγροὺς Διονυσίων οἱ δημόται ἐτέλουν πομπὴν ἐπὶ τῇ γεύσει τοῦ νέου οἴνου ἐρχόμενοι πρὸ ναοῦ ἢ βωμοῦ τοῦ Διονύσου ἐν εὐθυμίᾳ καὶ παιδιαίᾳ· ἐνταῦθα ἔθυσον καὶ εὐωχοῦντο, μετὰ δὲ ταῦτα, ἢ ἐκεῖ μένοντες ἢ ἐν ταῖς ὁδοῖς περιφερόμενοι, ᾗδον διονυσιακά τινα ᾠσματα, ἐνθουσιωδῶς δὲ καὶ ἀνεμμένως ὀρχούμενοι, κατὰ μίμησιν τῶν Σατύρων, ἀπέτεινον σκῆμ-

ματα κατὰ παρόντων τε καὶ ἀπόντων· ἡ τοιαύτη πομπὴ ἐκαλεῖτο κῶμος, ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ δὲ ᾠδῆς ὠιομάσθη ἡ κωμῳδία. Μορφωθέντος δὲ τοῦ χοροῦ τοῦ κώμου τεχνικῶς εἰς τῶν ἐν αὐτῷ ἐξήρχε τῶν διονυσιακῶν ἄσμάτων· τοῦτον ἐν Μεγάροις ὁ Σουσαρίων (570 π.Χ.) μετέβαλεν εἰς ὑποκριτὴν καὶ ἔδωκε τὴν πρώτην ὥθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς κωμῳδίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σικελίᾳ κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἐμορφώθη ἡ κωμῳδία διὰ τοῦ Ἐπιχάρμου (544-454), τεχνικώτερον μάλιστα διὰ τὸ ὀξὺ καὶ σκωπτικὸν τῶν κατωίκων αὐτῆς πνεύμα. Οὕτω δὲ τὴν πρώτην ὥθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς κωμῳδίας ἔδωκεν ἡ θωρηκὴ φυλὴ, ἀλλ' εἰς τὴν ὑψίστην τελειώθηα ἤγαγεν αὐτὴν ἡ ἰωνικὴ ἐν Ἀττικῇ.

§ 13. Ἀνάπτυξις τῆς κωμῳδίας ἐν Ἀττικῇ.

Ἡ κωμῳδία, εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ Σουσαρίωνος ἐν ἀτελεῖ καταστάσει, ἤρξατο βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένη διὰ σειρᾶς κωμικῶν ποιητῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 480 μέχρι τοῦ 430 προπαρσκεύασαν τὴν ἐπὶ Ἀριστοφάνους ἀκμὴν αὐτῆς. Ἐπισημότεροι τούτων ἐγένοντο ὁ Κράτης ὁ Κρατῖνος καὶ ὁ Εὐπολις· ἐκ τούτων ὁ δεύτερος θεωρεῖται ὡς ὁ κύριος θεμελιωτὴς τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας, εἰσαγωγὸν τὸν τρίτον ὑποκριτὴν, ὁ δὲ τελευταῖος διεκρίνετο διὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν πικρίαν τοῦ σκώμματος· τῶν κωμῳδῶν αὐτῶν ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν.

Ὅτε ἡ κωμῳδία διεμορφώθη εἰς τελείαν δραματικὴν πράξιν διεκρίθησαν ἐν αὐτῇ, ὡς καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, πρόλογος, χορικόν, ἐπεισόδια καὶ ἐξοδος. Ἀλλὰ τὸ ἰδιάζον ἐν αὐτῇ εἶναι ἡ παράβασις, ἥτις εἶναι τὸ πρῶτον μετὰ τὴν πάροδον ἄσμα τοῦ χοροῦ καὶ ἐν ᾧ, τῶν ὑποκριτῶν ἀπερχομένων, οἱ χορευταὶ στρεφόμενοι ἔβαινον παρὰ τοὺς θεατὰς (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα παράβασις) ἐντὸς τῆς ὀρχήστρας. Ἡ παράβασις, οὕσα ὁ πρῶτος πυρὴν τῆς κωμῳδίας, περιέχει συνήθως αἰσθηήματα καὶ κρίσεις τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς πολιτικῆς ἢ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος.

§ 14. Ὑποκριταὶ καὶ χοροὶ.

Οἱ ὑποκριταὶ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ εἶναι τρεῖς, ὡς καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ὑποδύοντες πολλὰ πρόσωπα· τοιαῦτα ἦσαν, μάλιστα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῇ, ἡ θεῶν καὶ ἡρώων, ἡ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τὰ μὲν γνωστὰ (Κλέων, Σωκράτης), τὰ δὲ πεπλασμένα (Στρεψιάδης, Λυσιστράτη), ἐνίοτε δὲ καὶ συμβολικά (Δίκαιον, Ἄδικον), ἢ καὶ ἀνώνυμα, ὡς ἱερέως, γράϊας κλπ. Ὁ πρωταγωνιστὴς δὲν διακρίνεται σαφῶς. Ἐν γένει δὲ ὁ χαρακτήρ τῶν κωμικῶν προσώπων δὲν ἔχει τὴν σταθερότητα τῶν τραγικῶν, διότι τοῦτο κωλύει ἡ ἔκστασις καὶ ἡ ὑπερβολὴ ἐν τῇ δράσει, ὡς καὶ ἡ ἐλευθερία ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν σκωμμάτων.

Ὁ χορὸς συνίσταται ἐξ 24 χορευτῶν φερόντων καταλλήλους προσωπίδας καὶ εἶναι θορυβώδης καὶ παράφορος, ἐξερθείζων πολλάκις τοὺς ὑποκριτὰς πρὸς δράσιν ἢ ἔχων αὐτὸς τὸ κυριώτατον μέρος τῆς δράσεως. Ἡ ἐνδυμασία αὐτοῦ εἶναι ποικίλη καὶ παράδοξος καὶ οὐχὶ σπανίως φανταστικὴ, τῶν χορευτῶν ἐμφανιζομένων ὡς πτηνῶν, σφηκῶν, νεφελῶν κλπ., ἢ δ' ὀρχήσεις αὐτοῦ εἶναι ζωηρά, παράφορος καὶ οὐχὶ σεμνή, καλεῖται δὲ κόρδαξ.

Ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου δὲν εἶναι αὐστηρὰ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ.

§ 15. Διαίρεσις, γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς κωμῳδίας.

Ἡ κωμῳδία, ἕνεκα τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους, δὲν ἐτήρησε τὴν αὐτὴν μορφήν καὶ τὸ αὐτὸ περιεχόμενον· ἐκ τούτου προήλθεν ἡ εἰς τρία μέρη διαίρεσις αὐτῆς : εἰς τὴν Ἀρχαίαν ἢ Ἀττικὴν, τὴν Μέσην καὶ τὴν Νέαν.

Ἡ γλῶσσα τῆς κωμῳδίας εἶναι ἡ ἀττικὴ, ἐξικομένη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῇ εἰς ἀνέφικτον ποιητικὸν κάλλος· μετὰ ταῦτα παρακολουθεῖ τῇ καθόλου πορείᾳ ἐν ταῖς γράμμασι, γινομένη ἀπαύστως ἀσθενεστέρα.

Μέτρα ἢ κωμῳδία ἔχει τὰ αὐτὰ καὶ ἡ τραγῳδία· ἀλλ' ἐν τοῖς χορικοῖς ᾄσμασι παρατηρεῖται μείζων ποικιλία περὶ αὐτὰ καὶ τοὺς ῥυθμούς, οἵτινες εἶναι ζωηρότεροι καὶ γοργότεροι.

§ 16. Περὶ τῆς Ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμῳδίας.

Τῆς Ἀττικῆς κωμῳδίας θέμα εἶναι τὰ ἥθη τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας μετὰ τῶν προσώπων αὐτῶν, αἱ θεωρίαι τῶν σοφιστῶν καὶ τὰ ἔργα τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς· τούτων τὰ τρωτὰ μέρη ὁ κωμικός ποιητὴς διακωμῳδεῖ μετὰ μεγίστης ἐλευθερίας καὶ σφοδρότητος,

Ἡ οἰκονομία τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας εἶναι ἀπλή, ἀλλ' αἱ λεπτομέρειαι αὐτῆς εἶναι πλήρεις χάριτος, λεπτότητος καὶ εὐτραπείας μετὰ λίαν τολμηρῶν καὶ ἐλευθέρων ἐκφράσεων, μεταφορῶν καὶ εἰκόνων· ἐν αὐτῇ ἀφθονεῖ ἡ παρῳδία, μάλιστα δὲ τῆς τραγῳδίας, ὁ δὲ χορὸς περιλαμβάνει τὸ ὅλον πνεῦμα τῆς κωμῳδίας δίδων πολυλάνης τὸ ὄνομα εἰς αὐτήν. Οὐσιωδέστατον δὲ γνώρισμα αὐτῆς εἶναι πρὸς τούτοις ἡ ὀνομαστικὴ διακωμῳδῆσις προσώπων, ἰδίᾳ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν. Ἡ παρρησία δὲ μεθ' ἧς ἡ ἀττικὴ κωμῳδία ἐσατίριζε τὰ πρόσωπα ταῦτα ὀφείλεται ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἄκρατον ἐλευθερίαν, ἐνῷ ἡ τοιαύτη ἐκδήλωσις ἐν τῇ σικελιωτικῇ κωμῳδίᾳ ἦτο λίαν περιωρισμένη ἕνεκα τῶν ἐν Σικελίᾳ τυραννικῶν πολιτευμάτων.

Τὴν φροντίδα τῶν κωμικῶν ἀγώνων ἀνέλαβεν ἡ πολιτεία οὐχὶ ἀμέσως, ἀλλὰ βραδύτερον, διότι τὸ ἔργον τῆς κωμῳδίας δὲν ἐθεωρήθη σπουδαῖον εὐθύς ἐν ἀρχῇ, ὥς τὸ τῆς τραγῳδίας.

§ 17. Περὶ Ἀριστοφάνους.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἐγεννήθη τῷ 452 π.Χ. ἀνῆκε δ' εἰς τὸ ἀριστοκρατικὸν κόμμα καὶ ἦτο ἐνθουσιώδης λάτρις τοῦ ἀρχαίου καθεστώτος ἐν τῇ πόλει, πρότυπον ἔχων τοὺς ἄνδρας τῶν περσικῶν

πολέμων. Κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀνεδείχθη θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς εἰρήνης. Τὰς πρώτας αὐτοῦ κωμωδίας ἐδίδαξεν ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἄλλων· σκώψας δ' ἐν μιᾷ τούτων τὸν δημαγωγὸν Κλέωνα διέτρεξε μέγαν κίνδυνον.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἦτο βαθὺς γνώστης καὶ τῆς λυρικῆς καὶ τῆς τραγικῆς ποιήσεως, ἡγαπᾶτο δὲ πολὺ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τῷ 405 ἔσπεψαν αὐτὸν διὰ κλάδου τῆς ἐν τῇ ἀκροπόλει ἱερᾶς ἐλαίας· ἀπέθανε τῷ 385.

Αἱ κωμωδίαὶ αὐτοῦ. — Ἐκ τῶν 44 ἤ, κατ' ἄλλους, 54 κωμωδιῶν αὐτοῦ διεσώθησαν πλήρεις ἑνδεκα, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἀποσπάσματα. Ἐκ τῶν σφζομένων κωμωδιῶν τέσσαρες μὲν εἶναι πολιτικαί: Ἀχαρνῆς, Ἰππῆς, Εἰρήνη καὶ Λυσιστράτη· ἐν ταύταις, πλὴν τῶν Ἰππέων, ἐν οἷς σκώπεται ἡ ἀχαλίνωτος ὀχλοκρατία ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κλέωνος, ὁ ποιητὴς διαμαρτύρεται κατὰ τῆς ἐξαικολουθήσεως τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ὑπερμαχεῖ τῆς εἰρήνης· ἕτεραι τέσσαρες εἶναι κοινωνικαί: αἱ Νεφέλαι, στυγματίζουσαι τὴν σοφιστικὴν παιδείαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωκράτους, ὃν ὁ ποιητὴς παρεγνώρισε, αἱ Σφήκες, ἐν οἷς διακωμωδεῖται ἡ μανία τῶν Ἀθηναίων περὶ τὸ δικάζειν, αἱ Ἐκκλησιάζουσαι, σατιρίζουσαι ἀτόπους φιλοσοφικὰς θεωρίας περὶ πολιτείας καὶ κοινοκτημοσύνης, καὶ ὁ Πλούτιος, οὗ ἡ κυρία ἰδέα στρέφεται περὶ τὴν διανομὴν τοῦ πλούτου οὐχὶ τυφλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου· ἡ κωμωδία αὕτη διὰ τὴν ἔλλειψιν προσωπικῶν καὶ πολιτικῶν σκωμμάτων, ἔτι δὲ καὶ τῆς παραβάσεως, ἀποτελεῖ μετάθεσιν εἰς τὴν Μέσσην κωμωδίαν. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν κωμωδιῶν δύο μὲν εἶναι καλολογικαί, αἱ Θεσμογραφιάζουσαι, ἐν αἷς σκώπεται ὁ μαλακὸς χαρακτήρ τῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου καὶ τὸ πρὸς τὰς γυναῖκας μῖσος αὐτοῦ, καὶ αἱ Βάτραχοι, ἐν οἷς κρίνεται ἡ δραματικὴ τέχνη τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, μία δὲ πολιτικὴ ἅμα καὶ κοινωνικὴ, αἱ Ὀρνίθες, ἐν οἷς φέγεται ἡ τότε καθόλου κακὴ κατὰστασις τῆς πόλεως. μάλιστα δ' ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῆς πολιτικὴ.

Κρίσις περὶ Ἀριστοφάνους. — Αἱ κωμωδίαὶ τοῦ Ἀριστοφάνους

δὲν ἔχουσι μὲν πάντοτε αὐστηρὰν τεχνικὴν πλοκὴν, ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα εἶναι πλήρεις πνεύματος, ἀττικοῦ ἁλματος, ποιήσεως λαμπρᾶς καὶ γλώσσης καλλίστης Ἡ ἐπικρατοῦσα κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ πολιτικὴ ἀθλιότης, αἱ κακίαι καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς κοινωνίας, ἡ κατάπτωσις τῆς τραγωδίας, τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ὀρχήσεως, αἱ σαθραὶ τῶν σοφιστῶν θεωρίαι σατιρίζονται δριμύτατα ὑπ' αὐτοῦ μετὰ λόγου εὐστρόφου, εὐθυμίας σπινθηροδολούσης καὶ χάριτος ἀπαρμιλλοῦ. Ἐν γένει ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀγωνίζεται ν' ἀναχατίσῃ τὴν πανταχοῦ εἰσχωρήσασαν εἰς τὴν πόλιν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν διαφθοράν· πρὸς τοῦτο στιγματίζει καυστικώτατα τὸ παρὸν καὶ ἐγκωμιάζει πολλάκις τὸ ἐνδοξον αὐτῆς παρελθόν.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ποικίλον· λογοπαίγνια, λέξεις τολμηρῶς ἐσχηματισμέναι ἢ ἐκτενέσταται οὔσαι ἐξ ἰδιοτρόπου καὶ κωμικωτάτης συνθέσεως, δεξιωτάτη μίμησις τῶν διαλέκτων καὶ φωνῶν ζῶων, ἐκφράσεις ζωηρόταται, ἀλλὰ καὶ πολλάκις λίαν ἀνειμέναι, κοσμοῦσι τὰς κωμωδίας αὐτοῦ, ὧν ἡ ποίησις δι' ἐξόχου ἐμπνεύσεως καὶ λαμπρᾶς μετρικῆς καὶ ρυθμικῆς μορφῆς, ἐν τοῖς λυρικοῖς μάλιστα μέρεσι, ἐξικνεῖται πολλαχοῦ εἰς ὑψιστον κάλλος.

§ 18. Περὶ τῆς Μέσης κωμωδίας.

Ἡ Μέση κωμωδία, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἀκμᾶσασα, δὲν ἔχει τὴν παρησιασὺν οὐδὲ τὰ προσωπικὰ σκώμματα τῆς ἀρχαίας. Κύριον θέμα αὐτῆς εἶναι ἡ ἀπεικόνισις ἡθῶν ἀναφερομένων εἰς ἐπιτηδεύματα ἢ εἰς ὥρισμένους κοινωνικὰς τάξεις, οὕτω δ' ἀποκλείεται ἐξ αὐτῆς ὁ δημόσιος καὶ ὁ οἰκογενειακὸς βίος· ἀλλ' ἡ πλοκὴ ἐν αὐτῇ εἶναι λίαν τεχνικὴ, τὸ δὲ σκῶμμα λεπτόν καὶ οἱ ὑπαινιγμοὶ ἀφθονοί. Ἡ παράθεσις λείπει, ἔτι δὲ καὶ ὁ χορὸς, διότι ἔνεκα τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πλούτου δὲν εὐρίσκοντο χορηγοὶ πρὸς προπαρασκευὴν αὐτοῦ· ἡ μετρικὴ ποικιλία μειοῦται καὶ ἡ γλῶσσα γίνεται ἀπλουστερά καὶ

πλήρης ῥητορικῶν σχημάτων. Πλὴν ἀποσπασμάτων, οὐδεμία κωμωδία διεσώθη μέχρις ἡμῶν πλήρης ἐκ τῆς Μέσης κωμωδίας, ἣς διασημότετοι ποιηταὶ ἐγένοντο Εὐβουλος ὁ Ἀθηναῖος (περὶ τὸ 376 π. Χ.), Ἀντιφάνης ὁ Καρύστιος (407—333) καὶ Ἀλέξιος ἐκ Θουρίων, ὀλίγῳ νεώτερος αὐτοῦ.

ἴδ. σελ. 121
ἢ σελ. 129

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΙΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Ἡ ποίησις εἶχεν ἀνέλθῃ ἤδη ὑπὸ διαφόρους μορφάς εἰς μέγιστον ὕψος καὶ ἐξυπηρέτει πᾶσαν πνευματικὴν ἀνάγκην παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὅτε κατὰ τὸν ἕκτον π.Χ. αἰῶνα ἀνεφάνησαν τὰ πρῶτα δοκίμια τοῦ πεζοῦ λόγου. Αἰτία τῆς βραδείας ἐκδηλώσεως τούτου εἶναι τὸ μὲν, διότι τὸ ἔθνος πρὸ τοῦ χρόνου τούτου, τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν διερχόμενον καὶ ὑπὸ τῆς φαντασίας μάλιστα ἀγόμενον, ἐτέρπετο ἐκ τῶν μυθωδῶν διηγήσεων τοῦ παρελθόντος ἢ τῆς ἐκδηλώσεως σκέψεων καὶ αἰσθημάτων τοῦ παρόντος διὰ ποιητικοῦ λόγου, τὸ δέ, διότι ἡ χρῆσις τῆς γραφῆς καὶ ἡ κατάλληλος γραφικὴ ὕλη δὲν εἶχον ἐτι διαδοθῇ πολὺ. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἕκτου π.Χ. αἰῶνος, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ἰδίᾳ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, τὸ ἔθνος, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν, ἥς κύριον γνῶρισμα εἶναι ἡ κρίσις καὶ ἡ τάσις πρὸς πρακτικώτερον βίον, ἤσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ὅπως εὖρη ἔκτος τοῦ κύκλου τῆς ποιήσεως τρόπον λεκτικοῦ ἀρμοδιώτερον καὶ ἀκριβέστερον πρὸς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν διατήρησιν τῶν προτέρων γεγονότων ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐξεπήγασε νέα μορφὴ λόγου, ἡ τοῦ πεζοῦ, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δὲ τούτου συνετέλεσεν εὐθύς ἐν ἀρχῇ ἡ

ευρύτερα διάδοσις τῆς γραφῆς καὶ ἡ ἔξ Αἰγύπτου εἰσαγωγή τοῦ παπύρου.

Ἀλλὰ τὰ πρῶτα βήματα αὐτοῦ ὁ πεζὸς λόγος διήνυσσε μετὰ πολλοῦ κόπου, διότι ἕνεκα τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τὸν ποιητικὸν καὶ τῆς προσηλώσεως τῶν ἀνθρώπων εἰς τοῦτον, ὥφειλε ν' ἀνεύρῃ μόνος τὴν ὁδὸν καὶ νὰ βαδίσῃ ἐπιμόχθως ἐπὶ ταύτης, ὑπερ-νικῶν ποικίλας γλωσσικὰς δυσκολίας καὶ παλαιῶν πρὸς τὸ ἔτι ἐπικρατοῦν λεκτικὸν ἐν τῇ ποιήσει καὶ τὸ ποιητικὸν πνεῦμα, ἅτινα ἐν ἀρχῇ ἰσχυρῶς ἐπέδρων ἐπ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ μόρφωσις αὐτοῦ ἅμα ἀρξαμένη προέβαινε κανονικῶς. Ὡς δ' ἐν τῇ ποιήσει, οὕτω καὶ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ πρώτη ὥθησις ἐδόθη ὑπὸ τῶν Ἰώνων, διὰ τοῦτο δὲ οὐ μόνον τὰ πρῶτα δοκίμια αὐτῶν συνετάχθησαν ἐν τῇ ἰωνικῇ διαλέκτῳ ἀλλ' ἡ διάλεκτος αὕτη διατέλει οὕσα ἡ τοῦ πεζοῦ λόγου γλῶσσα μέχρι τῆς εἰς αὐτὸν εἰσαγωγῆς καὶ ἐπικρατήσεως τῆς αὐτῆς διαλέκτου.

Τὰ διαμορφωθέντα δὲ τρία εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου ἡ Ἱστοριογραφία, ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Ῥητορεία ἀντιστοιχοῦσιν ὑπὸ τινος ἐπόψεως πρὸς τὰ τρία ποιητικὰ εἶδη. Καὶ ἡ μὲν ἱστοριογραφία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔπος διὰ τὴν διηγηματικὴν μορφήν, ἣτις εἶναι κοινὸν γνώρισμα ἀμφοτέρων, ἡ δὲ φιλοσοφία πρὸς τὴν λυρικὴν διὰ τὰ υποκειμενικὸν τῆς σκέψεως, ὅπερ ἐν ἀμφοτέραις ὑπάρχει, ἡ δὲ Ῥητορεία πρὸς τὸ δράμα διὰ τε τὴν ὑπόκρισιν καὶ τὸν ἐναγώνιον λόγον, ἅτινα ἐνυπάρχουσιν εἰς τὰ δύο ταῦτα εἶδη.

Καὶ τὴν μὲν ἱστοριογραφίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν κατὰ μέγα μέρος ἀνέπτυξαν τὸ πρῶτον οἱ Ἴωνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀνήγαγον δ' εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς πόλεως αὐτῶν· ἡ δὲ Ῥητορεία, ἔχουσα παλαιότατα ἐν φυσικῇ μορφῇ τὰς ρίζας αὐτῆς εἰς τὰς μοναρχικὰς βασιλείας καὶ τὰς τυραννίδας, ἤχμησε κατὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἑλλάδι, τελειωθείσα ἐν Ἀθήναις· οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ Ῥητορίᾳ ἡ ἰωνικὴ φυλὴ διεκρίθη πασῶν τῶν ἄλλων.

Α) ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

§ 1. Ἀρχαὶ αὐτῆς. Δογογράφοι.

Πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἐλληνικῆς ἱστοριογραφίας ἐν πεζῷ λόγῳ τὸ ἔργον αὐτῆς ἐξεπλήρου ἢ ἐπικὴ ποίησις, καὶ μάλιστα τὸ κυκλικὸν ἔπος, ἐν μυθῶδει καὶ φανταστικῇ διηγήσει. Ἀλλὰ σὺν τῇ μορφώσει τοῦ πεζοῦ λόγου ἀνεφάνησαν ἐν αὐτῷ καὶ τὰ πρῶτα ἱστορικὰ δοκίμια, ἅτινα πρὸ τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος ἦσαν μόνον ἐπιγραφαὶ διάφοροι, ἀναγραφαὶ τοῦ γένους καὶ τῶν πράξεων τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρχόντων, μνηαὶ θαυμάτων, λοιμῶν, κτίσεως πόλεων, συνθηκαί, νόμοι καὶ ἄλλαι δημόσιαι πράξεις· τούτων τὸ περιεχόμενον ἐχαράσσετο ἐπὶ λίθων ἢ μετάλλων, ἢ ἐγγράφετο ἐπὶ ξυλίνων πινακίδων καὶ διφθερῶν ἢ καὶ ἐπὶ παπύρου. Τὴν πρώτην ταύτην ἱστορικὴν ὕλην ἤρξαντο ἐρευνῶντες ἀπὸ τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος οἱ Ἴωνες καὶ ἀντλοῦντες ἐξ αὐτῆς στοιχεῖα πρὸς συγγραφὴν διαφόρων γεγονότων· ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τοῦτο προσέθετον εἰς τὰς συγγραφὰς αὐτῶν καὶ τὰς ἐκ προφορικῶν παραδόσεων ἢ τὰς ἐξ ἰδίᾳ ἀντιλήψεως διὰ περιηγήσεων γνώσεις αὐτῶν. Ἦσαν δὲ συνήθως τὰ ἔργα αὐτῶν ἢ μυθικαὶ διηγήσεις, ἰδίᾳ γενεαλογίαι ἡρώων, ἢ ποικίλαι ἐντυπώσεις ἐκ θαυμασίων διηγήσεων καὶ ἱστορικαὶ ἐκθέσεις περὶ κτίσεως πόλεων.

Οἱ ἐπιδοθέντες εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν συγγραφεῶν ἐκλήθησαν λογογράφοι, ἥτοι γράφοντες λόγους κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς δι' ἔπους τὰς ἀφηγήσεις ποιοιμένους. Τὰ ἔργα αὐτῶν ἦσαν ἄτεχνα καὶ πλήρη λέξεων καὶ φράσεων ποιητικῶν, διὰ τοῦτο δ' ἀποτελοῦσι μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ποιητικοῦ λόγου εἰς τὸν πεζόν, οὗ εἶναι ἐκ τῶν πρῶτων δοκιμίων.

Ἀφηγοῦντο δ' οἱ λογογράφοι τὸ θέμα αὐτῶν κυρίως πρὸς τέρψιν τῶν ἀναγνώστων, μὴ χωρίζοντες διὰ κριτικοῦ πνεύματος τὸ θαυμαστὸν ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ, τὸ μυθῶδες ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ καὶ τὸ ψευδὲς ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἱστορία, καίπερ ἐν τῇ χαριέσσει καὶ ἡδεῖα ἰωνικῇ διαλέκτῳ γραφομένη, οὔτε ἐθνικὴ, οὔτε ἐπιστημονικὴ οὔτε ἔντεχνος ἦτο. Τὰ ἔργα τῶν λογογράφων, οὔτινες ἔθεσαν τὰς πρώτας βάσεις τῆς ἐλληνικῆς ἱστοριογραφίας, πρωῒμως ἀπώλοντο ἔνεκα τῆς μετὰ ταῦτα ἐμφανίσεως τελειότερων ἱστορικῶν συγγραμμάτων, μόνον δ' ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν ἐσώθησαν. Ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν, πολυαρίθμων γενομένων, ὑπῆρξαν Κᾶδμος ὁ Μιλήσιος, γράψας κτίσιν Μιλήτου, Ἀκουσίλαος ὁ Ἀργεῖος, γράψας μυθικὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου μέχρι τῶν Τρωϊκῶν, Ἐκαταῖος, Μιλήσιος καὶ οὗτος, συγγράψας Γενεαλογίας μυθικὰς καὶ Περίοδον γῆς καὶ γενόμενος πατήρ τῆς ἐλληνικῆς γεωγραφίας, Χάρων ὁ Λαμψακηνός, γράψας περὶ πολλῶν ξένων χωρῶν καὶ προσθεὶς σύγχρονον ἐλληνικὴν ἱστορίαν, μάλιστα δὲ τῶν περσικῶν πολέμων, οὗ ἔνεκα θεωρεῖται πρόδρομος τοῦ Ἡροδότου, καὶ Ἑλλάνικος ὁ Μυτιληναῖος ζήσας κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα· οὗτος γράψας πολλὰ καὶ ποικίλα συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ Ἀτθίδα, ἤτοι ἀττικὴν ἱστορίαν, ἀνήκει μὲν εἰς τοὺς λογογράφους, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκριβείαν τῆς διηγήσεως ἀποτελεῖ μετάβασιν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς. Οὗτοι, ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου πρώτου, ἐνεδάθουν μᾶλλον τῶν λογογράφων εἰς τὸ θέμα αὐτῶν, κρίνοντες τὰ γεγονότα μετὰ μείζονος προσοχῆς καὶ ἀκριβείας καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιδιώκοντες.

§ 2. Περὶ Ἡροδότου.

Ὁ Ἡρόδοτος ἐγεννήθη τῷ 484 π. Χ. ἐν Ἀλικαρνασσὶ ἐκ πλουσίου καὶ εὐγενοῦς οἴκου. Εἰς τὴν παιδείαν αὐτοῦ πολὺ συνέτελεσεν ὁ ἐπικὸς ποιητὴς καὶ συγγενὴς αὐτοῦ Πανύκσις· τοῦτον βραδύτερον ἐφόνευσεν ὁ τύραννος τῆς Ἀλικαρνασσὸς Αὐγδαμῖς ἐν τινὶ στάσει, ἧς μετέσχε καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις διὰ τῆς ἐσωτερικῆς

ταύτας στάσεις τῆς πατρίδος ἔφυγεν ἐξ αὐτῆς. Ἐπανελθὼν δ' ὀλίγον ὕστερον ἐπεχείρησε μὲν νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς τυραννίδος καὶ κατώρθωσε τοῦτο, ἀλλ' ἔνεκεν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ φόβου τῶν συμπολιτῶν κατέλιπε τὸ πάτριον ἔδαφος. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου προσέβη εἰς τὰς μεγάλας καὶ δυσχερεῖς αὐτοῦ περιηγήσεις ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Εὐρώπην, συλλέγων πλείστας καὶ ποικίλας ἱστορικὰς καὶ γεωγραφικὰς εἰδήσεις εἴτε ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νῦν τῶν πόλεων εἴτε παρὰ λογίων καὶ ἱερέων· ταύταις προσέθηκε καὶ τὰς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως. Ἐν ἔτει 445 ὧν ἐν Ἀθήναις συνήψε φιλίαν μετὰ τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἀνέγνωσε δὲ δημοσίᾳ ἐν τῷ ᾧδεῳ κατὰ τὰ μεγάλα Παναθηναῖα μέρη τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ὕλης, ἐν οἷς ὕμνει τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν, διὰ καὶ γενναίως ἀντημείφθη. "Ὅτε δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν πανελλήνιον ἀποικίαν εἰς Θουρίους, ταύτης μετέσχε καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἀρχομένου μόνον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ συνέταξε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου ἐν Θουρίοις, ἀλλ' ἀμφιβάλλεται κατὰ ποῖον ἔτος καὶ ἐν τίνι τόπῳ ἀκριδῶς ἀπέθανε.

Περιεχόμενον καὶ σκοπὸς τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.— Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου, διαιρεθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων εἰς ἐννέα βιβλία, ὧν ἕκαστον φέρει τὸ ὄνομα μιᾶς τῶν Μουσῶν, περιλαμβάνει δύο μεγάλα τμήματα⁽¹⁾· τὸ πρῶτον περιέχει τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν τῶν συγχωνευθέντων ἐν τῇ περσικῇ δυναστείᾳ ἢ καταπολεμηθέντων ὑπ' αὐτῆς· οὕτω δ' ἐκτίθενται ἐν αὐτῷ γεγονότα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Λυδῶν, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Αἰθιοπῶν καὶ τῶν Σκυθῶν μετὰ περιέργων διηγήσεων περὶ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τῶν λαῶν τούτων καὶ τῶν θαυμασίων φαινομένων ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν· ἀναφέρει δ' ὁ Ἡρόδοτος τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν τούτων, διότι μέλλων νὰ διηγηθῇ μετ' ὀλίγον τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ

(1) Βιβλ. 1—4 καὶ 5—9.

τῶν Περσῶν, θέλει νὰ γνωρίσῃ αὐτοῖς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, μεθ' ὧν κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ἤλθον εἰς ἐπαφήν. Τὸ δὲ δευτερον τμήμα, ὅπερ καὶ κάλλιον συντεταγμένον εἶναι καὶ δραματικώτατον, περιέχει τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τοῦ μεγάλου περσικοῦ κράτους οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐκτίθενται μετὰ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων αὐτῶν περιπετειῶν ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀλώσεως τῆς Σηστοῦ ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατεχομένης (478). φαίνεται ὅτι τὸ ἔργον ἔμεινεν ἐνταυθὰ ἀτελὲς ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ ἱστορικοῦ.

Διὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ ὁ Ἡρόδοτος ἠθέλησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ αἷτια καὶ τὴν πορείαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων ἢ τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Ἀσίας μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν μετασχόντων αὐτοῦ ξένων ἐθνῶν. Ὁ ἀγὼν οὗτος, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων κατὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον καὶ συνεχισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κροίσου τὸ πρῶτον ἐν ταῖς ἱστορικαῖς χρόνοις, ἔλαβε πέρας κατὰ τοὺς μῆδικούς πολέμους διὰ τοῦ θριάμβου τῶν Ἑλλήνων.

Κρίσις περὶ Ἡροδότου. — Ὁ Ἡρόδοτος πιστεύει ὅτι ἐν ταῖς τύχαῖς τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀτόμων ἐνεργεῖ θεία δύναμις, ἀρχουσα τοῦ παντὸς ἐν δικαιοσύνῃ· αὕτη τοὺς μὲν ἀλαζόνας τιμωρεῖ αὐστηρῶς, τῇ δ' ἀδικηθέντι ἀποδίδωσι τὸ δίκαιον· ἡ τιμωρὸς αὕτη δύναμις λέγεται παρ' αὐτῷ φθόνος τοῦ θεοῦ (νέμεσις). Παραδέχεται προσέτι ὅτι τὸ θεῖον τιμωρεῖ τὰ προγονικὰ ἁμαρτήματα καὶ παρὰ τοῖς ἀπογόνους καὶ θεωρεῖ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἀσθενῇ καὶ μάταια, τὴν δὲ θεῖαν βούλησιν ἐκδηλουμένην τοῖς ἀνθρώποις δι' ἐκτάκτων φαινομένων καὶ χρησμῶν. Καὶ πολλὰ μὲν τῶν πραγμάτων διηγεῖται ἀβασανίστως ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐπικῆς ποιήσεως καὶ τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων ἐπ' αὐτοῦ ἢ καὶ ἕνεκα ἐσφαλμένων εἰδήσεων παρ' ἄλλων μεταδοθεῖσιν αὐτῷ· ἀλλ' ἐν πολλαῖς διαφαίνεται ἡ φιλαλήθεια αὐτοῦ, ἐπικυρουμένη καὶ σήμερον διὰ τῶν νεωτέρων ἀρχαιολογικῶν, τοπογραφικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν ἐρευνῶν.

Ἡ διήγησις αὐτοῦ διακόπτεται ὑπὸ χαριέντων ἐπεισοδίων, ἀλλ'

ἀναλαμβάνεται πάλιν πλήρης ἀπλότητος, ἡδύτητος καὶ ἐναργείας, ἀποβαίνουσα λίαν ἐπαγωγὸς καὶ ἀποτελοῦσα λαμπρὸν λογοτέχνημα· γλῶσσα αὐτῆς εἶναι ἢ νέα Ἰωνική, ἐπικρατεῖ δ' ἐν αὐτῇ ἡ κατὰ παράταξιν σύνταξις (εἰρομένη λέξις).

Καίτοι δ' Ἡρόδοτος ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τοὺς λογογράφους κατὰ τὸ λεκτικόν, ἀλλ' ὅμως διαφέρει μεγάλως τούτων κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, διότι τὸ ἔργον αὐτοῦ οὐ μόνον μετὰ μείζονος ἀκριθείας ἐγράφη, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἠθικὴν μόρφωσιν, μὴ ἀποδλέπον εἰς τὴν τέρψιν μόνον τῶν ἀναγνώστων· καὶ στερεῖται μὲν βαθύτητος ψυχολογικῆς καὶ ἐκθέσεως ἐπιστημονικῆς, ἀλλ' εἶναι ἡ πρώτη ἔθνικὴ ἱστορία καὶ τὸ πρῶτον λαμπρὸν ὑπόδειγμα τοῦ ἐλληνικοῦ πεζοῦ λόγου. Δι' αὐτοῦ ἡ ἐλληνικὴ ἱστοριογραφία ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν, δικαίως δ' ὁ Ἡρόδοτος ἐκλήθη πατὴρ τῆς ἱστορίας.

§ 3. Περὶ Θουκυδίδου.

Θουκυδίδης ὁ Ὀλόρου ἦτο Ἀθηναῖος γεννηθεὶς περὶ τὸ 470 π. Χ. Τὸ γένος αὐτοῦ πατρώθεν καὶ μητρῶθεν ἦτο ἐπίσημον. Ἠκροάσατο τοῦ φιλοσόφου Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ ῥήτορος Ἀντιφῶντος καὶ ἀνεστράφη μετὰ πολλῶν ἐξόχων ἀνδρῶν τῶν περικλείων χρόνων· ἡ τότε δ' ἀκμὴ τῆς πόλεως ἐν τῇ πολιτικῇ, τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς ἐπ' αὐτοῦ. Κεκτημένος μεταλλεῖα χρυσοῦ ἐν Σκαπτῇ Ὑλῃ τῆς Θράκης ἐκ τῶν προγόνων ἢ ἐκ τῆς γυναικὸς διέμενε πολλάκις ἐκεῖ καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἐκαρπούντο. Προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐνσκήψαντος λοιμοῦ διεσώθη, ἐν ἔτει δὲ 424 γενόμενος στρατηγὸς μετέβη εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης· διαταχθεὶς νὰ σπεύσῃ ἐκεῖθεν πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἣν ἠπεύλει νὰ καταλάβῃ ὁ Βρασιδᾶς, ἔδραμε μὲν πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ δὲν προέλαβε τὴν κατάληψιν· κατηγορηθεὶς δ' ἕνεκα τούτου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ προδοσίᾳ δὲν ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὑπεβλήθη εἰς ἐκούσιαν φυγὴν ἐπὶ εἰκοσιν ἔτη· διὰ τὴν κατηγορίαν ταύτην οὐδεμίαν μνησικακίαν ἐξεδήλωσεν, οὐδ' ἀπολογία νινὰ ἐποι-

ἦσατο ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τινα μὲν χρόνον διέτριψεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελάου, εἶτα δ' ἐπλευσεν εἰς Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν· ἵνα δὲ καλῶς μελετήσῃ τὰ γεγονότα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὃν προετίθετο νὰ συγγράψῃ, μετέβαινε πολλάκις εἰς τόπους, ἔνθα ταῦτα συνέβησαν, μετὰ πολλῶν δὲ μόχθων, ἐπιμελείας καὶ ἀκριθείας συνέλεγε τὴν ἱστορικὴν ὕλην. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα τυράννων ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας διὰ ψηφίσματος, καὶ διέμεινε μὲν ἱκανὰ ἔτη, ἀλλ' οὐχὶ διαρκῶς ἐν τῇ πόλει· τῷ 396 εὗρισκόμενος ἐν Σκαπτῇ Ὑλῃ ἐφονεύθη ὑπὸ ληστῶν· κατ' ἄλλους ἐδολοφονήθη ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτάφη παρὰ τὰ μνήματα τοῦ Κίμωνος ὡς συγγενῆς αὐτοῦ.

Περιεχόμενον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.— Ἡ ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου περιέχει τὰ συμβεβηκότα εἰκόσιν ἐτῶν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτοῦ καὶ διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ βιβλία. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει τὸ προοίμιον καὶ τὰ αἷτια τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, θεωρουμένου ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀξιολογωτάτου πάντων τῶν προηγουμένων, ἔτι δὲ καὶ παρέχδασιν περὶ τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὰ περσικά. Ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ἄρχεται ἡ ἐξιστόρησις τῶν κατ' αὐτὸν γεγονότων, περιλαμβάνουσα τὸν καλούμενον Ἀρχιδάμειον πόλεμον μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ κεφαλαίου τοῦ πέμπτου βιβλίου, ἦτοι τὰ πρῶτα δέκα ἔτη μέχρι τῆς Νικείου εἰρήνης· τὸ ὑπόλοιπον δὲ τοῦ πέμπτου βιβλίου περιέχει τὴν διήγησιν πάντων τῶν κατὰ τὴν ἀσταθῆ ταύτην εἰρήνην συμβεβηκότων μέχρι τῆς εἰς Σικελίαν ἐκστρατείας· ταύτην ὁ ἱστορικὸς ἀφηγεῖται ἐν τῷ ἕκτῳ καὶ τῷ ἑβδόμῳ βιβλίῳ· ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ περιέχεται μέρος μόνον τοῦ Δεκελικοῦ πολέμου μέχρι τοῦ ἔτους 411, μὴ προλαβόντος τοῦ συγγραφέως τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἱστορίας τῶν ὑπολοίπων ἐτῶν τοῦ πολέμου ἕνεκα τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἐν τῇ διηγῇ περιέχονται καὶ τινες βραχεῖαι παρεκβάσεις, σχετιζόμεναι πρὸς τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἢ συντελοῦσαι πρὸς κατανόησιν γεγονότων τινῶν αὐτοῦ, οἷον τὸ Κολώνειον ἄγος, τὸ τέλος τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὁ συναικισμὸς τῶν

πόλεων τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ Θησέως, ἡ κάθαρσις τῆς νήσου Δήλου καὶ ἡ κατάλυσις τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιστρατιδῶν.

Σκοπὸς καὶ μέθοδος τῆς συγγραφῆς. — Τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ὁ Θουκυδίδης συνέγραψεν οὐχὶ πρὸς τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν, ἀλλὰ πρὸς διαρκὴ διδασκαλίαν καὶ ὑφέλειαν αὐτῶν, εἴποτε ᾗθελον ἐπανεέλθῃ γεγονότα ὅμοια πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιθέμενα· πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπέδραψεν εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ βαθέως ἐξήτασε τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν. Τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ταξινόμησιν τῆς ὕλης ἐπετέλεσε μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας· ἐκ τῶν ἱστορουμένων ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐπείδε, ἄλλα δὲ παρ' ἄλλων μετ' ἀκριθείας παρέλαθεν· ἐκ τούτων ἀπετέλεσεν ὑπομνήματα, ἅτινα ἐπεξεργασθεὶς μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου συνέταξεν ἐξ αὐτῶν τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ. Ἡ ἀπόκρισις τοῦ θαυμασμοῦ καὶ ἀμεροληψία μεγίστη εἶναι γενικαὶ ἀρχαὶ παρ' αὐτῷ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν γεγονότων, εἰς ὧν τὴν κατανόησιν συντελοῦσι μεγάλως καὶ αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ περὶ τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν μετασχόντων τοῦ πολέμου, τοῦ πνεύματος τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν καὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολιτεύματος. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Θουκυδίδου, πλὴν τῶν καθαρῶν ἱστορικῶν μερῶν, εἰς ὧν τὴν διήγησιν ὁ συγγραφεὺς προβαίνει κατὰ χρονολογικὴν διαίρεσιν εἰς θέρη καὶ χειμῶνας, παρατηροῦνται καὶ πολλαὶ δημηγορίαι· αὗται εἶναι ἀγορεύσεις πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Αἱ δημηγορίαι εἶναι σπουδαιόταται, διότι περιέχουσι βαθεῖας σκέψεις περὶ πολιτικῆς, περὶ εἰρήνης, περὶ πολέμου, περὶ διοικήσεως καὶ περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῶν κρατῶν. Ἐν αὐταῖς ὁ ἱστορικὸς δεικνύει τὰς βαθυτάτας ρίζας τῶν γεγονότων, καθ' ὃν τρόπον σήμερον βλέπομεν τοῦτο ἐν τοῖς διπλωματικοῖς ἐγγράφοις. Δὲν περιλαμβάνουσι δ' αἱ δημηγορίαι αὐτολεξεῖ τοὺς λόγους τῶν ἀγορευσάντων, ἀλλ' ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐγγύτατα τῷ περιεχομένῳ αὐτῶν.

Κρίσις περὶ Θουκυδίδου. — Ὁ Θουκυδίδης δὲν ἀνάγει τὰ γεγο-

νότα εἰς τὰς διαθέσεις τοῦ θεοῦ, ὥς πράττει ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ καταστάσεων. Ἡ ἱστορία αὐτοῦ εἶναι πλήρης βαρυτάτων πολιτικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδεῶν· εἶναι δ' ἀληθῶς ἐπιστημονική, διότι ἀποκρούει τοὺς μύθους, τὰς δημώδεις προλήψεις, τοὺς χρησμούς καὶ ζητεῖ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν γεγονότων εἰς αὐτὰ τὰ πάθη, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν ἱκανότητα ἢ τὰ σφάλματα τῶν ἀρχόντων. Ἡ φιλαλήθεια αὐτοῦ εἶναι ὑψίστη, ἢ δ' ἀποστροφή αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐμπαθεῖ ἀνταγωνισμόν τῶν κομμάτων καὶ τὴν διαφθοράν τῶν ἡθῶν κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον δεικνύει τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ ἠθικὴν· διὰ τοῦτο ὁ ἐπιμελῶς ἀναγινώσκων τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ διδάσκεται τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Δύο εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ λεκτικοῦ τοῦ Θουκυδίδου, ἡ δεινότης καὶ τὸ ὕψος. Καὶ ἐν μὲν τῇ συνθέσει παρατηρεῖται πολὺ τὸ δραματικὸν καὶ τὸ ῥητορικόν, ἐν δὲ τῇ ἐκφράσει ἀκρίβεια, ἐνάργεια, δύναμις καὶ πυκνότης. Μεγίστη εἶναι ἡ περιγραφικὴ αὐτοῦ δεινότης καὶ ἡ δεξιότης τῆς δι' ὀλίγων γνωρισμάτων σαφοῦς διαγραφῆς τῶν χαρακτήρων. Ἐνεκα δὲ τῆς βαθυνοίας αὐτοῦ ἀθροίζει ἰσχυρῶς καὶ ἀφθόνως τὰς ἰδέας, γινόμενος οὕτω πυκνός, ἀλλὰ καὶ δυσνόητος πολλάκις, μάλιστα δ' ἐν ταῖς δημηγορίαις.

Γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτος περιέχουσα ἐνίοτε λέξεις ποιητικάς, ἀρχαιοπρεπεῖς καὶ καινοφανεῖς· ἐν αὐτῇ γίνεται συχνὰ χρήσις τοῦ οὐδετέρου ἐπιθέτων καὶ μετοχῶν ἀντὶ τῶν ἀντιστοίχων ἀφηρημένων οὐσιαστικῶν. Ἐν τῇ συντάξει διακρίνεται πολλὰ ἰδιώματα καὶ μεγάλη ἐλευθερία μετὰ ποικίλων σχημάτων· ἡ περιοδολογία αὐτῆς εἶναι μετὰ τῆς εἰρομένης λέξεως καὶ τῆς μετὰ ταῦτα μορφωθείσης ἐν Ἀθήναις λαμπρᾶς τεχνικῆς συνθέσεως τῶν περιόδων. Ὁ λόγος εἰς τινὰ μέρη ἀποβαίνει τραχὺς καὶ ἀνώμαλος, ἀλλὰ πανταχοῦ παρατηρεῖται αὐστηρὰ λογικὴ ἀλληλουχία. Διὰ τοῦ Θουκυδίδου οὐ μόνον ἡ ἱστορία ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς τελειότητα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ πολὺ ἐπικρατήσασα ἐν

αὐτῇ ἰωνικῇ διάλεκτος ἀντικατέστη ὑπὸ τῆς ἀττικῆς, ἥτις τοῦ λοιποῦ γίνεται ἡ γλῶσσα τῆς ἱστορίας, ὡς ἐγένετο καὶ τῶν δύο ἄλλων εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου.

§ 4. *Περὶ Ξενοφῶντος.*

Ὁ Ξενοφῶν ἦν υἱὸς Γρύλλου καὶ ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 431 π.Χ., ἐγένετο δὲ μαθητὴς καὶ πιστὸς ὁπαδὸς τοῦ Σωκράτους. Μετέσχε πολλῶν μαχῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τῷ δὲ 401 μετέβη ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὸ ἐλληνικὸν στράτευμα Κύρου τοῦ νεωτέρου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἀνέλαβε τὴν ὁδηγίαν τῶν Μυρίων μετ' ἄλλων τεσσάρων στρατηγῶν, ἐκλεγείς μετ' αὐτῶν εἰς ἀντικατάστασιν τῶν προτέρων, δολῶς φονευθέντων ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἐν μέσῳ δὲ χώρας ἐχθρικῆς μετὰ κακουχιῶν, κινδύνων καὶ μαχῶν κατῴρθωσε νὰ ἐπαναγάγῃ μετ' αὐτῶν τοὺς ἀνδρείους ἐκείνους Ἕλληνας εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες ταῦτα κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς φυγὴν ὡς πολεμήσαντα κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας ὄντος τότε φίλου αὐτῶν καὶ ὡς λακωνίζοντα· ἀλλ' ἡ αἰτία τῆς καταδίκης ταύτης ἦτο κυρίως πρόφασις ἐγκρύπτουσα τὸν φόβον τῶν ἐν Ἀθήναις δημοκρατικῶν μὴ ὁ Ξενοφῶν, ὁ τοσοῦτον δοξασθεὶς ὡς στρατηγὸς κατὰ τὴν καθοδὸν τῶν Μυρίων, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, λάβῃ μεγάλην δύναμιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἅτε μάλιστα ἀνήκων εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν τάξιν τῶν ἱππέων. Τὴν καταδίκην ταύτην μαθὼν ὁ Ξενοφῶν ἔμεινεν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὸ τὸν Θίβρωνα, τὸν Δερκυλίδαν καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον ὡς προϊστάμενος τῶν Κυρῶν, οὓς ἔπειτα παρέλαθεν ἕτερος στρατηγὸς Σπαρτιάτης. Ἐπανελθὼν δὲ τῷ 394 μετὰ τοῦ ἐξ Ἀσίας ἀνακληθέντος Ἀγησιλάου, ὡς φίλος πλέον αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς Σπάρτην, ἐνθα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀγησιλάου οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐκτιμῶντες τὰς ὑπηρεσίας, ὧς προσήνεγκεν αὐτοῖς κατὰ τὴν καθοδὸν τῶν Μυρίων ἔδοσαν εἰς αὐτὸν *προξενίαν* καὶ κτῆμα ἐν Σκιλλοῦντι τῆς Ἡλίδος· ἐνταῦθα ὁ Ξενοφῶν ἐξῆσεν ἡσυχῶς περὶ τὰ εἴκοσιν ἔτη καλλιερ-

γῶν, θηρεύων καὶ συγγράφων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ μέρους τούτου ὑπὸ τῶν Ἡλείων πολεμούντων πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἦλθεν εἰς Κόρινθον· ἐνταῦθα ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῇ 354, καίτοι μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην ἀνεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Ξενοφῶν τὸν μὲν νοῦν καὶ τὸ ἦθος ἐμόρφωσεν ἐν τῇ πνευματικῇ παλαίστρᾳ τοῦ Σωκράτους, τὸ δὲ σῶμα διεπόνησεν ἐν γυμνασίοις, κυνηγεσίοις καὶ μάχαις· ὑπῆρξε πρᾶος, εὐσεβής, φιλόπονος, καρτερικὸς καὶ ζηλωτὴς παντὸς καλοῦ καὶ γενναίου· ἐν αὐτῷ συνεδυάσθησαν αἱ τε ψυχικαὶ καὶ σωματικαὶ δυνάμεις καὶ ἀπετέλεσαν τὸν τέλειον τύπον ἀνδρὸς καλοῦ ἀγαθοῦ.

Ἔργα αὐτοῦ. — Τὰ συγγράμματα τοῦ Ξενοφώντος εἶναι ποικίλα: α) ἱστορικά: Κύρου Ἀνάβασις, Ἑλληνικά, ἐγκώμιον Ἀγησιλάου· β) πολιτικά: περὶ προσόδων, Λακεδαιμονίων πολιτεία, Ἀθηναίων πολιτεία· γ) φιλοσοφικά: ἀπομνημονεύματα Σωκράτους, συμπόσιον, οἰκονομικός, Ἰέρων ἢ τύραννος καὶ δ) διδασκτικά: ἱππαρχικός, περὶ ἱππικῆς, κυνηγετικός. Ἡ δὲ Κύρου παιδεία ἀνῆκε εἰς τὰ τρία πρῶτα εἶδη.

Ἐνταῦθα θὰ γίνῃ λόγος μόνον περὶ τῶν ἱστορικῶν ἔργων.

Κύρου Ἀνάβασις. — Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, οὗτινος μικρὸν μόνον μέρος κατέχει ἡ ἀνάβασις, τὸ δὲ μεῖζον ἡ κατάβασις τῶν Μυρίων, ἐκτίθενται μετ' ἀκριθείας, ἐναργείας καὶ δραματικῆς χροιάς πάνθ' ὅσα οὗτοι ὑπέστησαν κατὰ τὴν μετὰ Κύρου στρατείαν καὶ τὴν ἐπ'ἀνάδοδον αὐτῶν, καθ' ἣν ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Ξενοφώντος ὡς ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ φρόνησις αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ. Ἡ διήγησις τερπνὴ οὖσα καὶ ζωηρῶς τὸ ἐνδιαφέρον κινούσα εἶναι λίαν τεχνικὴ, ἀπηλλαγμένη τῆς πλατυρρημοσύνης τοῦ Ἡροδότου καὶ τῆς βραχυλογίας τοῦ Θουκυδίδου.

Ἑλληνικά. — Τὸ ἔργον τοῦτο, ἀρχόμενον ἐκείθεν, ἔνθα ὁ Θουκυδίδης κατέλιπε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, περαίνει τὴν ἱστορίαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἐξακολουθεῖ ἐξιστοροῦν τὰς μετὰ ταῦτα ἑλληνικὰς πράξεις μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης. Τὸ σύγ-

γραμμα τοῦτο εἶναι μὲν κατώτερον τῆς Ἀναβάσεως ὑπὸ τεχνικὴν ἐποψιν, ἀλλ' εἶναι σπουδαιότατον διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ.

Ἐγκώμιον Ἀγησιλάου. — Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ὅπερ συνδέεται στενῶς πρὸς τὰ Ἑλληνικά, ὁ Ξενοφῶν ἐγκωμιάζει τὸν χαρακτήρα, τὴν πολιτικὴν καὶ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ μεγάλου τῆς Σπάρτης βασιλέως. Ἡ δὲ Κύρου παιδεία, οὕσα κυρίως πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν μυθιστόρημα, περιέχει τὰ κατὰ τὴν ἀνατροφὴν, τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου. Διὰ τοῦ ἔργου τούτου ὁ Ξενοφῶν ἠθέλησεν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας, νὰ δείξῃ τὸν ἰδεώδη τύπον ἀγαθοῦ καὶ εὐδαίμονος ἡγεμόνος, ἔτι δὲ νὰ μεταδώσῃ γνώσεις ἐμπειρικὰς τῆς τακτικῆς τοῦ πολέμου καὶ τῆς στρατιωτικῆς τέχνης. Ἡ οἰκονομία τοῦ ἔργου εἶναι ἐντεχνος καὶ ἡ γλῶσσα λαμπρά.

Κρίσις περὶ Ξενοφώντος. — Ὁ Ξενοφῶν δὲν ἔχει μὲν τὴν βαθύτητα καὶ τὴν τέχνην τοῦ Θουκυδίδου οὐδὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Ἡροδότου, ἀλλὰ διακρίνεται διὰ τὴν σωφροσύνην, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν φυσικότητα, μεθ' ὧν πραγματεύεται τὸ θέμα. Καὶ τὰ μὲν ἱστορικὰ γεγονότα ἐκτίθησι μετὰ μεγίστης ἐναργείας καὶ χάριτος, τὴν δ' ἐξεικόνισιν τῶν προσώπων, τῶν τε ἐξόχων καὶ τῶν ὑποδεεστέρων, ποιεῖται ὑπὸ τὴν φωτεινοτάτην αὐτῶν ὄψιν. Ὡν δ' εὐσεβὴς ἀνάγει τὰ γεγονότα οὐχὶ σπανίως εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ, κατὰ τοῦτο δ' ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν τοῦ Ἡροδότου καὶ φέρει ἠθικὸν τύπον.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἀπλοῦν, σαφές, γλαφυρὸν καὶ χαρίεν τούτου ἕνεκα ὁ συγγραφεὺς ἐπωνομάσθη ἀττικὴ μέλισσα καὶ ἀττικὴ μοῦσα· ἐν δὲ ταῖς παρεμβαλλομέναις δημηγορίαις τὸ λεκτικὸν δὲν διαφέρει μὲν τοῦ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν καθαρῶς ἱστορικῶν μερῶν, ἀλλ' ὅμως περιέχει, ὥπως καὶ ταῦτα, πάντα τὰ θαυμαστά προσόντα τοῦ λαμπροῦ ἀττικοῦ λόγου. Μετὰ τοῦ Ξενοφώντος λήγει ἡ ἀκμὴ τῆς ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἱστορικοὶ μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων δὲν διακρίνονται πάντοτε ἐπὶ ἀκριθείᾳ καὶ ἀληθείᾳ, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι πλήρης ἐπιτηδεύσεως ῥή-

τορικῆς καὶ ἄτονος· ἐκ τῶν συγγραμμάτων δ' αὐτῶν, ἐξ ὧν ἦντλησαν μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι, ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν. Οἱ μᾶλλον ἄξιοι μνείας εἶναι Κτησίας ὁ Κνίδιος, Φίλιππος ὁ Συρακόσιος, Θεόπομπος ὁ Χίος καὶ Ἔφορος ὁ Κυμαῖος.

Β') ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

§ 1. Ἔργον, ἀρχαὶ καὶ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας.

Φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἡ ἐξετάζουσα τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας τῶν ὄντων. Εἰς τὴν ἐξέτασιν ταύτην τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προέβη βαθμηδόν, ἐκ δὲ τῆς γενομένης ἐρεύνης προέκυψαν αἱ διάφοροι δοξασαὶ καὶ τὰ ποικίλα φιλοσοφικὰ συστήματα.

Παρ' Ἑλλήσι τὸ πρῶτον ἡ φιλοσοφία ἔσχε μυθολογικὴν ἀρχήν. Τὸ πρόβλημα αὐτῆς πόθεν καὶ πῶς ἐσχηματίσθη ὁ κόσμος διαφαίνεται ἀμυδρῶς ὑπὸ μυθικῶν θεολογικῶν πέπλων ἐν ταῖς κοσμογονίαις καὶ ταῖς θεογονίαις τῶν ἀρχαίων ἐπικῶν ποιητῶν, μάλιστα δὲ τοῦ Ἡσιόδου. Καὶ τῶν Ἑπτὰ δὲ Σοφῶν αἱ γνῶμαι καὶ ἀποφθέγματα εἶναι ἀπόρροια τῆς φιλοσοφικῆς παρατηρήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος, ἀναπτυχθέντος μᾶλλον τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν ταῖς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἰωνικαῖς καὶ δωρικαῖς ἀποικίαις, τίθενται καθαρώτερον αἱ βάσεις τῆς φιλοσοφίας μετὰ χαρακτηρὸς ἐθνικοῦ.

Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ἔκτου αἰῶνος κυρία ἔδρα τῆς φιλοσοφίας μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωκράτους, εἶναι αἱ ἀκταὶ τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας· χαρακτηρίζεται δ' ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων τούτων ὡς φιλοσοφία τῆς φύσεως, περιλαμβάνουσα τοὺς ἀρχαίους Ἰωνας φιλοσόφους, τοὺς Πυθαγορείους, τοὺς Ἐλεάτας, τοὺς Φιλικοὺς τοῦ πέμπτου αἰῶνος καὶ τοὺς ἀποτελοῦντας μετὰδασιν εἰς τὴν μετὰ ταῦτα φιλοσοφίαν Σοφιστάς. Ἀπὸ δὲ τοῦ Σωκράτους μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ φιλοσοφία ἀνέρχεται ἐν Ἀθή-

ναις εἰς τὴν ὑφίστην αὐτῆς ἀκμὴν, διαμορφουμένης μὲν τῆς λογικῆς, συμπληρουμένης δὲ τῆς φυσικῆς τὸ μὲν διὰ τῆς ἡθικῆς, τὸ δὲ διὰ τῆς μεταφυσικῆς· κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκ τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας προήλθον δύο μεγάλοι σχολαί, αἱ διασημότεραι πασῶν, ἡ τῆς Ἀρχαίας Ἀκαδημείας καὶ ἡ Περιπατητικῆ μετὰ τῶν κορυφαίων αὐτῶν ἀντιπροσώπων Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ἀπὸ δὲ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος μ. Χ. ἔδρα τῆς φιλοσοφίας εἶναι μὲν ἔτι αἱ Ἀθηναί, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς καὶ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἀναφαίνονται καὶ ἄλλα κέντρα, μάλιστα δ' ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ῥώμη· κύριον θέμα αὐτῆς εἶναι ἡ ἡθική.

§ 2. Οἱ ἀρχαῖοι Ἰωνες φιλόσοφοι.

Οὗτοι ἐρευνῶσι τὴν ὕλην μόνον, ἐξ ἧς ὁ κόσμος συνέστη, καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν οὗτος ἐσχηματίσθη, μὴ ἐξετάζοντες τὰ αἷτια τῆς γενέσεως, τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀλλοιώσεως τῶν ὄντων.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, περὶ φύσεως πάντων ἐπιγραφόμενων καὶ ἐν ἰωνικῇ διαλέκτῳ συντεταγμένων, ἀποσπάσματα μόνον διεσώθησαν καὶ περιλήψεις ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων. Διασημότεροι ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο Θαλῆς ὁ Μιλήσιος (624—546), ὅστις ἀρχὴν τῶν ὄντων θεώρει τὸ ὕδωρ, Ἀναξίμανδρος, Μιλήσιος ὡσαύτως καὶ σύγχρονος τοῦ προηγουμένου, θεωρῶν ἀρχὴν τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον, ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ ὁποίου παρήχθη τὸ ὕδωρ, ἡ γῆ, ὁ ἀήρ καὶ ὁ αἰθήρ, καὶ Ἀναξίμένης, Μιλήσιος καὶ οὗτος, κατὰ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους ζήσας καὶ μεταρρυθμίσας τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀναξίμανδρου, διότι θεώρει τὴν κίνησιν τοῦ ἀέρος παραγωγὸν πάντων τῶν ὄντων διὰ πυκνώσεως καὶ ἀραιώσεως.

§ 3. Οἱ Πυθαγόρειοι.

Οἱ Πυθαγόρειοι ζητοῦσι τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων ἐν τῇ ἀριθμητικῇ

Ἱερακλεῖ. Σωκρατικῇ: Μεταφυσικῇ, Ῥωμαϊκῇ, Κοινῇ
Ἑρετικῇ

ἐκείνη σχέσει, ἣτις παρατηρεῖται εἰς τοὺς μαθηματικοὺς καὶ τοὺς μηχανικοὺς νόμους, εἰς τὴν ἁρμονίαν τῶν μουσικῶν ἤχων καὶ εἰς τὴν κανονικὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων· κατ' αὐτοὺς λοιπὸν τὸ πᾶν εἶναι ἁρμονία. Ἀρχηγὸς τῆς θεωρίας ταύτης ἐγένετο Πυθαγόρας ὁ Σάμιος (580-500), ὅστις ἱδρυσεν ἐν Κρότωνι τῆς Ἰταλίας σχολὴν ἢ σύλλογον φέροντα θρησκευτικόν, ἐπιστημονικόν καὶ πολιτικόν χαρακτήρα· αἱ εἰς αὐτὸν φοιτῶντες ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηράν καὶ μακρὰν δοκιμασίαν, ἐκ δὲ τῶν μαθημάτων τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχον τὰ μαθηματικά. Ἰδιὸν θρησκευτικὸν δόγμα τῆς πυθαγορείου σχολῆς ἦτο τὸ περὶ μετεμψυχώσεως.

Τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πυθαγόρου σφριζόμενα Χρυσᾶ ἔπη ὄντα ἐπιτομὴ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ, εἶναι μεταγενεστέρων χρόνων. Πρῶτος αὐτὸς μετωνόμασεν ἑαυτὸν φιλόσοφον ἐκ σοφοῦ. Ἐκ τῶν ἄλλων δὲ Πυθαγορείων ἐπίσημοι ὑπῆρξαν Φιλόλαος ἐκ Κρότωνος καὶ Ἀρχύτας ἐκ Τάραντος.

§ 4. Οἱ Ἑλεᾶται.

Οἱ Ἑλεᾶται ἔλαβον τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐν τῇ Κάτῳ Ἰταλίᾳ πόλεως Ἑλέας, ἐνθα τὸ πρῶτον ἀνεφάνη ἡ φιλοσοφία αὐτῶν· αὕτη ὁρμωμένη ἐκ τοῦ ἐνιαίου τοῦ κόσμου, οὐσίαν αὐτοῦ ἐθεώρει τὸ ὄν, ἀποκλείουσα τὸ μὴ ὄν. Ἰδρυτὴς αὐτῆς ἐγένετο Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος (582-480), καθ' ὃν τὸ σύμπαν εἶναι ἐν καὶ τὸ ἐν τοῦτο, αἰώνιον καὶ ἀναλλοίωτον ὄν, εἶναι ὁ Θεὸς (πανθεῖσμός). Μαθητὴς καὶ ὁπαδὸς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Παρμενίδης ἐξ Ἑλέας, γενόμενος ὁ ἐπισημώτατος τῶν Ἑλεατῶν· οὗτος ἐταύτιζε τὸ ὄν τῇ νοήσει καὶ τῇ λόγῳ· κατ' αὐτὸν δὲ μόνος ὁ λόγος παρέχει τὴν ἀλήθειαν, αἱ δ' αἰσθήσεις εἶναι πηγαὶ πάσης πλάνης· ἐκ τούτου ὠρμήθη βραδύτερον ὁ Πλάτων, ὅπως δημιουργήσῃ τὴν περὶ Ἰδεῶν θεωρίαν αὐτοῦ. Ζήνων δ' ὁ μαθητὴς τοῦ Παρμενίδου, ἐξ Ἑλέας ὡσαύτως, ἔδωκε πολλὴν ὠθησιν πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἐν ταῖς ἐννοίαις τοῦ χώρου, τοῦ χρόνου καὶ τῆς κινήσεως κειμένων προβλημάτων καὶ διέκρινε τὴν

I Ἡ πρώτη ἀφελὴς ἐκείνη.
II Θεός.
III Λόγος-δύναμις

κοινήν αἴσθησιν (δόξαν) ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως, μεταχειρισθεῖς ἅμα πρῶτος τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον.

§ 5. Οἱ Φυσικοὶ τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

Κατὰ τούτους ἐν τῇ διηγεκεί μεταβολῇ τῶν στοιχείων καὶ ταῖς ἐνώσεσι τούτων καθόλου οὐδὲν μόνιμον καὶ σταθερὸν ὑπάρχει ἢ ὁ νόμος μόνον τῆς μεταβολῆς ταύτης, οὐτινος καὶ πειρῶνται νὰ δώσωσι τὴν ἐξηγήσιν. Διασημότεροι δ' ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο οἱ ἐξῆς:

Ἡράκλειτος, ἐξ Ἐφέσου (535-475). Κατὰ τοῦτον ἀρχὴ πάντων εἶναι τὸ γίνεσθαι, ὅπερ εἶναι προῖον δύο ἀντιθέτων πραγμάτων, τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος, ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν ὁποίων πηγάζει αἰώνιος πόλεμος συντελὼν εἰς τὴν γένεσιν τῶν ὄντων καὶ ὧν αἴτιος καλλίστης ἁρμονίας· οὕτω δὲ προσέκυψε τὸ δόγμα αὐτοῦ: πόλεμος πάντων πατήρ. *(Δόγμα ὅτι τὸν γένεσιν ἐκ τῆς συγκρούσεως)*

Ἐμπεδοκλῆς, ἐξ Ἀκράγαντος (505-435). Εἰς τοῦτον ἡ φιλοσοφία ὀφείλει τὴν διάκρισιν τῆς ὕλης καὶ τῆς δυνάμεως. Τὴν γένεσιν τῶν ὄντων ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἀνήγεν εἰς ἔνωσιν, τὴν δὲ φθορὰν εἰς χωρισμὸν καὶ τὴν μεταβολὴν τὸ μὲν εἰς ἔνωσιν, τὸ δ' εἰς χωρισμὸν ἀγεννήτων, ἀφθάρτων καὶ ἀναλλοιώτων στοιχείων, ὕδατος λεγομένων, τοῦ πυρὸς δηλονότι, τοῦ ἀέρος, τοῦ ὕδατος καὶ τῆς γῆς· τούτων τὰ μόρια συνέρχονται μὲν εἰς ἔνωσιν διὰ τῆς φιλότητος, ἀποχωρίζονται δὲ διὰ τοῦ νεῖκους.

Δεμόκριτος, Μιλήσιος. καὶ Δημόκριτος, Ἀβδηρίτης. — Ὁ πρῶτος ἦτο σύγχρονος τοῦ Ἐμπεδοκλέους καὶ ὁ δευτέρος ἤκμασε περὶ τὴν 420. Ἀμφότεροι ἐγένοντο ἰδρυταὶ τῆς λεγομένης σχολῆς τῶν αἰομικῶν. Οὗτοι, θεωροῦντες κύρια συστατικὰ τῶν ὄντων τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν (τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν), ὑπελάμβανον τὸ πλήρες διηρημένον εἰς ἀναριθμήτους ἀτόμους, ἤτοι καθ' ἑαυτὰ ἀδιαίρετα σώματα, κινούμενα καὶ συγκρούμενα ἐν τῷ ἀπείρῳ· ἐκ τῆς δινήσεως ἢ συστοφῆς ταύτης τῶν ἀτόμων ἐφρόνουν ὅτι προήρχετο πάντα γένεσις καὶ φθορά.

Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομέσιος (500-428). — Οὗτος, ἔνα ἔρμη-

νεύση τὴν ἐν τῷ σύμπαντι ἁρμονίαν, παρεδέχετο ἐπὶ πάντων τὴν ἐνέργειαν ὄντος τινὸς ἀμιγροῦς παντὸς ἐτέρου τοῦ κοῦ, ζωογονοῦντος, κινουόντος καὶ ῥυθμίζοντος πάντα· οὕτω δ' ὁ κόσμος παρίσταται ὡς προῖον οὐχὶ τῆς τύχης, ἀλλὰ δυνάμεως λογικῆς. Διὰ τοῦ Ἀναξαγόρου ἐγένετο σπουδαιότατον ἄλμα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. ἐγκαταλείφθεισας τῆς φυσικῆς τῶν ὄντων ἐξετάσεως.

§ 6. *Περὶ τῶν σοφιστῶν.*

Οἱ σοφισταὶ ἀνεφάνησαν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ., ὅτε τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἰσῆρχετο εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ. ἥς κέντρον ἐγένοντο αἱ Ἀθηναί. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἡ τῶν προηγουμένων φιλοσοφικῶν συστημάτων σύγκρουσις πρὸς ἀλλήλα ἐγέννησε δυσπιστίαν εἰς τὰς περὶ κόσμου ἐπιστημονικὰς ἐξηγήσεις πρὸς τούτοις ἀμφισβητηθείσης τῆς κατ' αἴσθησιν γνώσεως, ἐπηκολούθησε καὶ ἡ ἀμφιβολία περὶ τῆς γνωστικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως· ἐκ τούτου προῆλθεν ἀνάγκη καὶ πόθος ἀκριβεστέρας καὶ ὀψιλοτέρας ἐρεῦνης καὶ μορφώσεως· τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν πόθον τοῦτον ἐπεχείρησαν νὰ θεραπεύσωσιν οἱ σοφισταί. Ἡ διδασκαλία αὐτῶν συνίστατο κυρίως εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῶν νέων εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, νὰ καταστήσωσι δηλονότι αὐτοὺς δεινοὺς πράττειν καὶ λέγειν· ἐπεδίωκον δὲ τοῦτο μάλιστα διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς. Ἐν δὲ τοῖς φιλοσοφικοῖς μαθήμασι μετεχειρίζοντο τὴν διαλεκτικὴν ἐκείνην τέχνην (ἐριστικὴν), δι' ἥς προϋτίθεντο οὐχὶ τὴν πρόσκτησιν φιλοσοφικῆς τιнос πεποιθήσεως, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τὸν ἔλεγχον ἢ τὴν ἀμυχανίαν τοῦ μετ' αὐτῶν διαλεγομένου. Τὰ μαθήματα δ' αὐτῶν ἐδίδασκον λαμβάνοντες ἄδρὸν μισθόν, μάλιστα παρὰ νέων πλουσίων καὶ κενοδόξων μελλόντων νὰ τραπῶσιν ἐπὶ τὰ πολιτικά· πρὸς τούτοις περιερχόμενοι πολλὰς πόλεις ἐποιοῦντο ἐν αὐταῖς ἐπιδείξεις τῆς σοφίας αὐτῶν.

Σοφισταὶ ἄξιοι μνείας διὰ τὰς φιλοσοφικὰς αὐτῶν θεωρίας εἶναι Πρωταγόρας ὁ Ἀθηναῖος (480 - 410) καὶ Γοργίας ὁ Λεον-

πῖνος σύγχρονος αὐτῷ. Καί ὁ μὲν Πρωταγόρας ἀπεφαίνετο ὅτι πᾶσαι αἱ γνώσεις εἶναι ἐξ ὑποκειμένου, ἤτοι ὅτι δὲν ἔχουσιν ἀλήθειαν καὶ κύρος καθολικόν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς πρὸς τοῦτον μόνον ἢ ἐκείνον τὸν ἄνθρωπον καὶ καθ' ὥρισμένην στιγμήν· ἐκ τούτου προέκυψε τὸ κύριον δόγμα αὐτοῦ : πάντων χρημάτων μέτρον ὁ ἄνθρωπος τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστι. Ὁ δὲ Γοργίας ἐφρόνει ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει, καὶ εἴ τι ὑπάρχει, δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καί, ἐὰν γνωσθῇ, δὲν δύναται νὰ μεταδοθῇ τοῖς ἄλλοις· ἔνεκα τούτου ἐνόμιζεν ὅτι ὁ σοφὸς ὀφείλει νὰ ἐξεγείρῃ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἄλλων ἐκείνας μόνον τὰς ιδέας, ἃς ἐπιθυμεῖ ἢ ἔχει συμφέρον νὰ ἐξεγείρῃ. Ἐκ τούτου ἀνεπτύχθη ἔτι μᾶλλον ἢ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου ἐκδηλωθεῖσα ἰδέα τοῦ ποιεῖν τὸν ἥτιω λόγον κρείττω καὶ τάνάπαλιν, τοὔτέστι τοῦ θεωρεῖν ὡς ὀρθὸν καὶ αὐτὸ τὸ ἀντίθετον τοῦ θεέντος ζήτηματος.

Πλὴν τῶν δύο τούτων σοφιστῶν διεκρίθησαν ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ δύο ἕτεροι, Ἰππίας ὁ Ἡλεῖος, ἀνὴρ πολυμερεστάτης μαθήσεως, καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος, ἀσχοληθεὶς εἰς γλωσσικὰς μελέτας ἰδίᾳ. Αἱ θεωρίαι αὗται τῶν σοφιστῶν καὶ πλεῖσται ἄλλαι προσέτι, μεταδιδόμεναι μάλιστα μετὰ διαλεκτικῶν τεχνασμάτων, ἐγέννησαν εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἐννοιῶν, ἐπέδρασαν δ' ἐπιδραστικῶς εἰς τοὺς νόμους, τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπήνεγκον μεγίστην μεταβολὴν ἐν τῇ ἀγωγῇ καὶ τῇ παιδείᾳ αὐτῶν· διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τῶν σοφιστῶν ἐλαμβάνετο ἐπὶ κακοῦ. Ἀλλ' ὁ ὑπ' αὐτῶν κλονισμὸς τοῦ ἠθικοῦ οἰκοδομήματος προὐκάλεσεν ἀντίδρασιν, ἥς κυριώτατος ἐργάτης ἐγένετο Σωκράτης ὁ Ἀθηναῖος. Οὕτω δ' οἱ σοφισταὶ ἀπετέλεσαν γέφυραν μεταβάσεως ἀπὸ τῆς προτέρας ἀσταθοῦς καὶ κυμαινομένης περὶ τῆς συστάσεως τοῦ σύμπαντος φιλοσοφίας, πρὸς τὴν σταθερὰν καὶ ὀρίαν, ἥς ἱεροφάντης καὶ δαδούχος ἐγένετο ὁ μέγας Ἀθηναῖος φιλόσοφος.

§ 7. Περὶ Σωκράτους.

Σωκράτης ὁ Σωφρονίσκου ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 470 π. Χ. Ἐκμαθὼν κατ' ἀρχάς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς, ἀγαλματοποιῶντος, ἐγκατέλιπεν αὐτὸ ἐνωρίς καὶ ἐτράπη εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας. Ἀπαντᾷ τὸν βίον αὐτοῦ κατηνάλωσε πρὸς μόρφωσιν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀρετὴν διδάσκων οὐχὶ ἐν σχολεῖν, ἀλλὰ περὶ ὑψηλοτάτων ἠθικῶν, θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων διαλεγόμενος ἐν παντὶ τόπῳ τῆς πόλεως καὶ μετὰ πάσης τάξεως ἀνθρώπων· ἰδίᾳ ἀνεστρέφετο μετὰ τῶν νέων ἐλκυομένων ὑπὸ τῆς διαλεκτικῆς ἱκανότητος καὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος, ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς λεπτότητος καὶ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἀμοιβὴν διὰ τὴν διδασκαλίαν του δὲν ἐλάμβανε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτῷ σοφιστάς.

Ὁ Σωκράτης ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ καὶ τῷ δημοσίῳ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ ὑπῆρξεν ἄμεμπτος· ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαθῶν συνέχεεν αὐτὸν μετὰ τῶν σοφιστῶν, διότι, ὅπως οὗτοι, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἐδίδασκε τοὺς νέους πολεμῶν τὴν προτέραν φιλοσοφίαν καὶ κηρύττων κοινωνικὴν ἀναμόρφωσιν· καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης δὲν διέφυγε τὴν σύγχυσιν ταύτην σκώψας σφοδρῶς αὐτὸν ἐν ταῖς Νεφέλαις.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σωκράτης κατεπολέμει τὰς ὀλεθρίας θεωρίας τῶν σοφιστῶν, πολλοὶ τούτων ἐγένοντο ἄσπονδοι ἐχθροὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν τριάκοντα τυράννων, κατεδιώχθη ὡς ὁ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τῆς νεωτεριζούσης σοφιστικῆς παιδείας, ἣτις ἐθεωρεῖτο ἐν τῶν αἰτίων τῶν ἀτυχιῶν τῆς πόλεως· οὕτω δ' ὁ φιλόσοφος κατηγορήθη ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν ὅτι τοὺς μὲν θεοὺς τῆς πόλεως ἡρνεῖτο, εἰσήγε δ' ἄλλους καὶ ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ διέφθειρε τοὺς νέους. Μετὰ λαμπράν, ἀλλ' ἀγέρωχον ἀπολογίαν παροξύνασαν τοὺς δικαστάς, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἔπιεν ἀταράχως τὸ κώνειον (τῷ 399)· ἐν τῇ δεσμοτηρίῳ, ἀφοῦ πρότερον ἀπέκρουσε τὰς περὶ ἀποδράσεως προτάσεις τῶν φίλων. Μεταμεληθέντες μετ' ὀλίγον οἱ Ἀθηναῖοι

διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς πολυτρόπως ἐτίμησαν τὴν μνήμην αὐτοῦ.

Φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους.—Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ Σωκράτους εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ξενοφῶντος καὶ Πλάτωνος, διότι αὐτὸς οὐδὲν συνέγραψε. Στρέφεται δὲ ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ οὐχὶ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς φύσεως, ὡς ἡ τῶν πρὸ αὐτοῦ φιλοσόφων, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα περὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ, ἣτις πηγάζει ἐκ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως· αὕτη κατὰ τὸν φιλόσοφον ὁρμάται ἐξ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τῶν ἐννοιῶν ἐπιτυχανομένου διὰ τῆς διαλεκτικῆς, ἣτις ἐστὶν ἡ τέχνη τοῦ κατὰ λόγον νοεῖν δι' ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων περαινομένη. Ταύτην ὁ φιλόσοφος ἀνήγαγεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα διὰ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τῆς διαιρέσεως, διὰ μὲν τῆς πρώτης ἀνευρίσκων ἐκ τῆς ἀληθείας τῶν ἐπὶ μέρους τὴν ἀλήθειαν τῶν καθόλου, διὰ δὲ τῆς δευτέρας προβαίνων εἰς τὴν ὑπαγωγὴν τῶν εἰδῶν εἰς γένη. Ἀλλὰ πρωτίστως ἀφετηρίαν πρὸς κτήσιν ἀληθοῦς γνώσεως ἐθεώρει ἀναγκαῖον τὸ ἐξετάζειν ἑαυτὸν (γινῶθι σαυτόν). Τὴν ἐξέτασιν δ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐπεδίωκε διὰ τῆς μαιευτικῆς καλουμένης τέχνης, δι' ἧς ἐπιτηδεύως ἐξῆγεν ἐκ τοῦ πνεύματος τῶν ἄλλων ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἐν νῷ· ὅτε δέ, προσποιούμενος ἄγνοιαν, μάλιστα ἐνώπιον ἀλαζόνων σοφιστῶν ἢ νέων ἀνοήτων, ἐζήτει διδασκαλίαν παρ' αὐτῶν, ἀπεδεικνύετο δὲ ὅτι οὗτοι δὲν κατεῖχον τὴν ἀληθὴ γνῶσιν, τοῦτο ἀπετέλει παρ' αὐτῷ τὴν εἰρωνείαν, δι' ἧς ἐπετύχχανεν ἀκριβεστέρους ὁρισμοὺς τῶν ἐννοιῶν.

Ὁ Σωκράτης πάσας τὰς μερικὰς ἀρετὰς ἀνῆγεν εἰς μίαν, τὴν γνῶσιν ἢ τὴν σοφίαν, ἐκ τούτου δὲ συνεπείρaine καὶ τὸ διδασκτὸν τῆς ἀρετῆς, φρονῶν ὅτι οὐ μόνον ὁ μὴ γινώσκων τὸ ὀρθὸν ἢ τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἀδύνατον νὰ πράξῃ αὐτό, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ γινώσκων τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ πράξῃ αὐτό· διὰ τοῦτο ἐδόξαζεν ὅτι οὐδεὶς εἶναι ἐκὼν πονηρὸς, ἀλλ' ἐξ ἄγνοίας. Ἐθεώρει δὲ ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται ἐν τῇ μορφώσει βίου ἡθικοῦ· διὰ γνώσεως ἀληθοῦς τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθὸν δ' ἐνόμιζε τὸ ὠφέλιμον καὶ καλὸν τῷ ἀν-

θρώπων, ὠφελιμώτερον δὲ πάντων τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τελείωσιν τῆς ψυχῆς.

Τοὺς θεοὺς τοῦ πλήθους συνέπτυσεν εἰς μίαν θεότητα προνοοῦσαν περὶ τοῦ κόσμου.

Ἰδιάζων τῷ Σωκράτει ἦν ὅτι εἰς πάσας τὰς σπουδαίας περιστάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ συνεβουλεύετο θεῖαν τινὰ ἐσωτερικὴν φωνήν, τὸ δαιμόνιον, ἣτις οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἡ ἐνδόμυχος τῆς συνειδήσεως φωνή.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους μετερρουθίσθη ὑπὸ τινων μαθητῶν αὐτοῦ, ἐξ οὗ προήλθον αἱ λεγόμεναι ἐλάσσονες σωκρατικαὶ σχολαί, ὧν διασημότεραι ἐγένοντο ἡ Κυνική, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Ἀντισθέ-
νους τοῦ Ἀθηναίου (422—365), μετὰ τοῦ δόγματος ὅτι μόνῃ ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀγαθόν, μόνῃ ἡ κακία κακόν, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἀδι-
άφορα, καὶ ἡ Κυρηναϊκή, ἣς ἰδρυτὴς ὑπῆρξεν Ἀρίστιππος ὁ Κυρη-
ναῖος ἀκμάσας περὶ τὰ 400—365 καὶ διδάσκων ὅτι πᾶσαι αἱ πρά-
ξεις ἡμῶν ὀφείλουσι νὰ τείνωσιν εἰς τὸν μετὰ λόγου περιορισμὸν τῶν ἡδονῶν.

Ἀλλὰ πάντας τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωκράτους ὑπερέβη ὁ Πλάτων, κατανόησας βαθύτατα τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας τοῦ δι-
δασκάλου καὶ τὰ μέγιστα ἀναπτύξας αὐτό, τοῦ Ξενοφῶντος περι-
λαβόντος ἐν ταῖς Ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ τὸ πρακτικὸν μέρος αὐτῆς.

§ 8. Περὶ Πλάτωνος.

Πλάτων ὁ Ἀρίστωνος ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 428 π.Χ. ἐξ ἐπι-
φανῶν γονέων. Τὸ πρῶτον ὠνομάσθη Ἀριστοκλῆς, δὲν εἶναι δ' ἀκρι-
βῶς γνωστὸν διατὶ μετωνομάσθη Πλάτων. Εὖπορος ὢν ἐπαιδεύθη
λαμπρῶς κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ, ἐπεδόθη δ' εἰς τὴν ποίησιν γρά-
φας διθυράμβους καὶ τραγῳδίας. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 20οῦ ἔτους τῆς ἡλι-
κίας ἀφείλε τὴν ποίησιν καὶ τὰς ποικίλας μελέτας ἠκολούθησε τῷ
Σωκράτει γενόμενος ἀκροατὴς αὐτοῦ ἐπὶ ὀκταετίαν, καθ' ἣν ἐμε-

+ Εὐκλείδης

λέτησε καὶ τὰ συστήματα πολλῶν ἀρχαιοτέρων φιλοσόφων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἐκ φόβου καταδιώξεως ἔφυγεν εἰς Μέγαρὰ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κυρήνην καὶ Αἴγυπτον· ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἀθήνας συνέγραφε καὶ ἐδίδασκεν ἐπὶ τινα ἔτη, εἰτα δ' ἐπορεύθη εἰς Κάτω Ἰταλίαν, ἐνθα ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐκεῖ διαδεδομένης πυθαγορείου φιλοσοφίας. Μεταβὰς εἰς Συρακούσας πρὸς Διονύσιον τὸν πρεσβύτερον περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦτου ἕνεκα τῆς παρρησίας αὐτοῦ καὶ παραδοθεὶς εἰς τινα Σπαρτιάτην ἤχθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Αἴγιναν, ὅπως πωληθῇ ὡς δοῦλος· ἀλλὰ λυτρωθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Ἀννικέριος ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἔδρυσε σχολὴν ἐν ἰδίῳ κήπῳ παρακειμένῳ τῇ γυμνασίῳ τοῦ ἥρωος Ἀκαδήμου, ἐξ οὗ καὶ Ἀκαδημαϊκὴ ἐκλήθη ἡ σχολὴ αὐτοῦ. Εἰς ταύτην δὲ συνέρρεον πολλοὶ οὐ μόνον Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων τῆς Ἑλλάδος πόλεων, διδασκόμενοι πλὴν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ μαθηματικά, ὧν ὁ φιλόσοφος ἦτο βαθεὺς γνώστης.

Μετὰ τὸν θάνατον Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου μεταβὰς πρὸς Διονύσιον τὸν νεώτερον ἐκινδύνευσεν τὰ μέγιστα διὰ τὴν καχυποψίαν τοῦ τυράννου μόλις σωθεὶς ὑπὸ τῶν φίλων. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας ἐξηκολούθησε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ μέχρι θανάτου, ἀποθανὼν τῷ 347 καὶ ταφείς ἐν τῷ Κεραμεικῷ.

Ἔργα αὐτοῦ. — Τὰ σφιλόμενα τοῦ Πλάτωνος ἔργα εἶναι 42 διάλογοι, ἐπιστολαὶ τινες καὶ ὄροι εἴτε ὀρισμοί. Μόνον ἡ Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους δὲν εἶναι γεγραμμένη διαλογικῶς. Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς διαλόγοις, ἔξαιρουμένων τῶν *Νόμων*, ὁ Πλάτων διευθύνει τὴν συζήτησιν διὰ τοῦ Σωκράτους ἢ δογματικῶς διδάσκοντος ἢ ζωντῶς μετὰ τῶν ἄλλων προσώπων συζητούντος. Οἱ πλεῖστοι τῶν διαλόγων φέρουσι τὸ ὄνομα ἑνὸς τῶν διαλεγομένων προσώπων ὡς *Ἀλχης*, *Χαρμίδης*, *Παρμενίδης*, *Γοργίας*, κλπ. καὶ πραγματεύονται ποικίλα θέματα, ὡς περὶ ἀνδρείας, περὶ σωφροσύνης, περὶ ἰδεῶν, περὶ ῥητορικῆς, κλπ. Οἱ παλαιοὶ διήρουν αὐτοὺς εἰς δύο τάξεις, εἰς πειραστικοὺς καὶ εἰς ὑψηγητικούς· ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται ἔννοιαι τις ἢ πρόβλημα φιλοσοφικῶς ἐν ἐκτάσει, ἀλλ' ἄνευ θετικοῦ δεδο-

μένου, ἐν δὲ ταῖς δευτέροις παρέχονται τὰ θετικὰ δεδομένα τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως.

Ὁ Πλάτων μετεχειρίσθη τὴν διαλογικὴν μορφήν, διότι αὕτη ἦτο συνήθης τότε ἐν Ἀθήναις ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς καὶ πολιτικαῖς συζητήσεσιν, ἀνήγαγε δ' αὐτὴν εἰς ἀνέφικτον τελειότητα δι' ἐναργοῦς καὶ δραματικῆς περιγραφῆς, δι' ἀπεικονίσεως λεπτῆς τῶν χαρακτήρων, δι' εὐστόχου καὶ εὐφυοῦς τῶν ἐννοιῶν ἀναπτύξεως καὶ ζωηρᾶς καὶ γοργῆς τοῦ θέματος οἰκονομίας· οὕτω δ' οἱ διάλογοι αὐτοῦ παρίστανται ὡς ἀληθεῖς τινες δραματικαὶ πράξεις. Ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος, ἀποτελοῦσα μετάφασιν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς εἰς τὴν νέαν, περιέχει· πάσας τὰς καλλονὰς τοῦ ἀττικοῦ λόγου ἐν τῇ ὑφίστη αὐτοῦ ἀκμῇ οὖσα πλουσία, ἐμμελής, ἡδέϊα, ἀκριβής καὶ ἀνθηρά· δι' αὐτῆς δ' ὁ φιλόσοφος ἀναδείκνυται ὁ τελειότατος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἑλληνικοῦ πεζοῦ λόγου.

Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος.— Ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος διαιρεῖται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν διαλεκτικὴν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν, περιλαμβάνουσα καὶ τινὰς θεωρίας περὶ πολιτείας, θρησκείας καὶ τέχνης.

Καὶ ἡ μὲν διαλεκτικὴ περιέχει τὴν περὶ Ἰδεῶν θεωρίαν· εἰς ταύτην ὁ φιλόσοφος ὠρμήθη παραδεχθεὶς τὴν διάκρισιν δύο κόσμων, τοῦ αἰσθητοῦ καὶ αἰεὶ ὄντος καὶ τοῦ νοητοῦ καὶ ἀμεταβλήτου· κατ' αὐτὸν αἱ Ἰδέαι εἶναι οἱ ἀρχικοί, ἐνιαῖοι καὶ ἀμετάβλητοι τύποι τῶν ὄντων, καταληπτοὶ μόνον τῇ νοήσει, εὐρίσκονται δ' ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, ἔχουσαι τ' ἀποτυπώματα αὐτῶν ἐν τῷ αἰσθητῷ.

Ἡ δὲ φυσικὴ περιλαμβάνει τὰς περὶ κόσμου καὶ ψυχῆς θεωρίας αὐτοῦ. Ὁ Πλάτων τὴν μὲν πλάσιν τοῦ κόσμου ἀνάγει εἰς τὸ ἄπειρον καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα στοιχεῖα πῦρ, γῆν, ὕδωρ καὶ ἀέρα, τὴν δὲ κίνησιν αὐτοῦ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παντός, αὐτοκίνητον οὖσαν· ταύτης μόνιον εἶναι ἢ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις πρὶν ἐγκλεισθῇ ἐν τῷ σώματι κατῴκει ἐν τῷ κόσμῳ τῶν Ἰδεῶν, τούτων δ' ἐναμιμνήσκειται ἐν τῷ γῆνιν κόσμῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὅμως εἶναι

Ἑλληνικὴ Γραμματολογία

7

ἄγνωστον πότε καὶ διατὶ κατέπεσε. Μέρη δὲ τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ νοητικόν, τὸ θυμοειδές, ἐκπροσωποῦν τὰ εὐγενῆ πάθη, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, τὰ ἀγεννῆ. Καὶ αἱ μὲν καθαρὸν βίον διαγαγοῦσαι ψυχαὶ ἐπανερχονται εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, αἱ δὲ χρήζουσαι διορθώσεως ὑποβάλλονται μετὰ θάνατον τὸ μὲν εἰς τιμωρίας, τὸ δ' εἰς ἀποδημίαν ἐντὸς σωμάτων ἀνθρώπων ἢ ζώων (θεωρία τῆς μετεμψυχώσεως).

Ἡ δὲ ἡθικὴ βάσιν ἔχει τὰς ἀρχὰς τοῦ Σωκράτους, καθ' ἃς πᾶσαι αἱ ἐπὶ μέρους ἀρεταὶ ἀνάγονται εἰς τὴν σοφίαν ἢ τὴν φρόνησιν, ἀποτελοῦσαι ἐνότητα, ἥτοι τὴν καθόλου ἀρετὴν· ταύτης μέρια εἶναι ἡ σοφία, πηγάζουσα ἐκ τοῦ νοητικοῦ, ἡ ἀνδρεία, ἐκ τοῦ θυμοειδοῦς, ἡ σωφροσύνη, ἐκ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἥτις κροσέχει, ἵνα ἕκαστον τῶν τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἐκπληροῖ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ μὴ ἐπιχειρῇ τι πέραν τούτου.

Περὶ δὲ πολιτείας ὁ Πλάτων ἐφρόνει ὅτι πρέπει νὰ ἄρχῃ αὐτῆς ἡ φιλοσοφία, ὡς στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, καὶ ὅτι σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ διὰ τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν. Ἐν δὲ τῇ θρησκείᾳ ἐταύτιζε τὴν ιδέαν τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ πρὸς τὴν θεότητα· τὴν δὲ τέχνην ἐθεώρει ὡς μίμησιν οὐχὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων, τῶν καθαρῶν δηλονότι ἰδεωδῶν αὐτῶν τύπων, ἀλλὰ τῆς αἰσθητῆς ἐκδηλώσεως αὐτῶν, ὑπάγων τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ὁ Πλάτων ἐπέδρασε βαθύτατα καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους. Ἀναπτύξας τὸν πνευματισμὸν τοῦ Σωκράτους προπαρεσκεύασε δι' αὐτοῦ τὰς ὁδοὺς τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ σήμερον δὲ θεωρεῖται ἀκένωτος πηγὴ ὑψηλῶν καὶ ὑγιῶν ἰδεῶν.

Διάδοχος αὐτοῦ ἀμέσως ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ Ἀκαδημίᾳ ἐγένετο Σπεύσιππος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, εἴτα δ' ὁ Ξενοκράτης καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Πολέμων, μεθ' ὃν ἠκολούθησε σειρὰ ἄλλων μέχρι τῆς ἐκδηλώσεως τῆς Νέας Ἀκαδημίας, ἰδρυθείσης τῷ 296 ἐν Ἀθήναις.

§ 9. Περὶ Ἀριστοτέλους.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐγεννήθη ἐν Σταγείροις τῆς Μακεδονίας τῷ 384 π. Χ. ἐκ πατρὸς Νικομάχου, ἱατροῦ Ἀμύντου τοῦ Β', βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Δεκαοκταετὴς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἠκροάσατο τῶν ῥητόρων καὶ τοῦ Πλάτωνος ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἐγκύψας ἅμα καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν προγενεστέρων φιλοσοφικῶν συστημάτων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πλάτωνος μεταβάς εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα Ἑρμείου τοῦ τυράννου τοῦ Ἀταρνέως, μετ' ὀλίγον δ' ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἔδρυσεν ῥητορικὴν σχολὴν ἀντίπαλον τῆς τοῦ Ἰσοκράτους. Προσκληθεὶς τῷ 342 ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐφ' οὗ μεγάλως ἐπέδρασε. Στρατεύσαντος δὲ τούτου εἰς Ἀσίαν, ὁ Ἀριστοτέλης ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἔδρυσεν ἐν τῷ Λυκείῳ σχολὴν φιλοσοφικὴν κληθεῖσαν *Περιπατητικὴν* ἐκ τῶν ἐν περιπάτοις γινομένων διαλέξεων. Ἐν αὐτῇ πλήν τῆς φιλοσοφίας ἐδίδασκε καὶ ῥητορικὴν· ἡ δὲ διδασκαλία αὐτοῦ ἐγένετο μᾶλλον διὰ συνεχοῦς ἀπαγγελίας, τῶν μαθητῶν ἀκρωμένων. Οἷσθεν εὐπορὸς ὢν καὶ ὑπὸ τῆς γενναιοδωρίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὑποστηριζόμενος διέθετεν ἄφθονα τὰ μέσα πρὸς ἀγορὰν τῶν χρησίμων πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ μελέτας βιβλίων καὶ ἀντικειμένων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐκραγέντος τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου, κατηγορήθη ἐκ πολιτικοῦ μίσους ὡς ἄθεος· διὸ κατέφυγεν εἰς Χαλκίδα, ἔνθα ἀπέθανεν ἐκ νόσου τῷ 322. Ἦτο ἀσθενὴς τὸ σῶμα, ἀλλὰ φιλόπονος, φιλόκαλος καὶ εὐγενὴς τὸ ἦθος.

Ἔργα αὐτοῦ.—Τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, περὶ πᾶσαν σχεδὸν ἐπιστήμην ἀσχοληθέντος, εἶναι ποικιλώτατα καὶ πολυαριθμώτατα. Διαιροῦνται δὲ τὰ μέχρι σήμερον σφζόμενα εἰς τὰς ἑξῆς μεγάλας τάξεις· α') Λογικά, β') Φυσικά, γ') τὰ μετὰ τὰ Φυσικά, δ') Ἠθικά, ε') Πολιτικά καὶ ς') Τεχνολογικά. Τῆς δ' ἀπολομένης Συναγωγῆς πολιτειῶν, ἥτις περιελάμβανε τὴν ἀνάλυσιν τῶν πολιτευμάτων ἐκαστὸν πενήκοντα ὀκτώ, ὡς λέγεται, ἀρχαίων πόλεων, καὶ ἐξ ὁποίας

πιθανῶς πόρισμα ἦσαν τὰ σφζόμενα *Πολιτικά*, εὐρέθη μόνον, πρό-
τινων ἐτών, ἡ *Ἀθηναίων πολιτεία*· ἐν τῇ ἔργῳ τούτῳ ὁ φιλόσοφος,
μετὰ προηγουμένην ἱστορικὴν ἀφήγησιν τῶν στάσεων καὶ τῶν πο-
λιτικῶν μεταρρυθμίσεων τῶν γενομένων ἐν Ἀθήναις, περιγράφει
τὸν ὀργανισμόν καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος
κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ.

Τὰ πλεῖστα τῶν σφζομένων συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους εἶ-
ναι διδακτικά, διηρέθησαν δὲ μετὰ ταῦτα εἰς ἐξωτερικά, προωρι-
σμένα διὰ τοὺς ἀρχαρίους καὶ τοὺς πολλούς, καὶ εἰς ἐσωτερικά,
συντεταγμένα πρὸς ὑψηλοτέραν διδασκαλίαν τῶν τακτικῶν μαθη-
τῶν. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνάγεται τὸ πλεῖστον τῶν σφ-
ζομένων ταῦτα εἶναι πολὺ συνεπτυγμένα καὶ οὐχὶ τελείως ἐξεργα-
σμένα, ἐν γλώσσῃ οὔτε τὴν χάριν οὔτε το ὕψος τῆς τοῦ Πλάτωνος
ἐχούσῃ, ἀλλ' ἀνωμάλῳ, τραχείᾳ καὶ πυκνῇ, ἐνίοτε δὲ καὶ σκοτεινῇ
ἐνεκα τῆς ὑπερβολικῆς βραχυλογίας· ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην
ἀναπληροῖ τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν.

Φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους.— Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους
δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρα κύρια μέρη, τὴν *Λογικὴν*, τὴν
Μεταφυσικὴν, τὴν *Φυσικὴν* καὶ τὴν *Ἠθικὴν*, αἷς ἐπισυνάπτονται
καὶ ἄλλαι τινὲς ἐπιστημονικαὶ γνώσεις.

Καὶ ἐν μὲν τῇ *Λογικῇ*, ἥτις καὶ *Ὀργανον* καλεῖται καὶ ἐπὶ σω-
κρατικῆς καὶ πλατωνικῆς βάσεως στηρίζεται, ὁ φιλόσοφος πρα-
γματεύεται περὶ τῶν τρόπων τοῦ διανοεῖσθαι, ἥτοι περὶ ἐννοιῶν, κρί-
σεων, συλλογισμῶν, ἀποδείξεων, ὁρισμῶν καὶ διαιρέσεων.

Ἐν δὲ τῇ *Μεταφυσικῇ* καθόλου μὲν ἀσχολεῖται περὶ τῆς πρώ-
της αἰτίας τῶν ὄντων, τῆς τὰ πάντα κινούσης, ἀκινήτου δ' αὐτῆς
μενούσης, ἥτοι τοῦ θεοῦ, εἰδικώτερον δ' ἐξετάζει τὴν σχέσιν τῶν
καθ' ἕκαστα πρὸς τὸ ὅλον, θεωρῶν τὰ ὄντα ὑπὸ τὴν τετραπλὴν ὁ-
ψιν τῆς ὕλης, τοῦ εἶδους, τοῦ κινουῦντος αἰτίου καὶ τοῦ σκοποῦ δι'
ὃν κινουῦνται.

Ἐν δὲ τῇ *Φυσικῇ* τοῦναντίον ἐξετάζει τὸ κινούμενον, ἥτοι τὸν
κόσμον· ἐν αὐτῇ πᾶσα κίνησις εἶναι μεταβολή, ὥς παρατηρεῖται

ΕΥΣΤΡΑΤΙΑ

ἐν τῇ γενέσει, τῇ φθορᾷ, τῇ αὐξήσει, τῇ μειώσει κλπ. Φρονεῖ δ' ὅτι ἐν παντὶ ὄντι, πλὴν τοῦ Θεοῦ, ὑπάρχει ὕλη, ἣτις ἐστὶ τὸ δυνάμει ὄν, καὶ εἶδος, ὅπερ εἶναι τὸ ἐνεργεῖα ἢ ἐντελεχεῖα ὄν· οὕτως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὕλη μὲν εἶναι τὸ σῶμα, εἶδος δ' ἡ ψυχὴ. Πᾶσα ζωὴ ἐν τῷ κόσμῳ ἐκδηλοῦται διὰ κινήσεως· ἡ ζωὴ τῶν φυτῶν εἶναι θρέψις καὶ διάδοσις τοῦ εἶδους, παρὰ δὲ τοῖς ζώοις καὶ αἰσθησίς καὶ κίνησις παρὰ τοῖς πλείστοις, παρὰ δὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τούτων συνδέεται καὶ ἡ νόησις.

Ἐν τῇ *Ἠθικῇ* τέλος ἀποφαίνεται ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου κεῖται ἐν τῇ ἀρετῇ· ταύτην ὀρίζει ὡς ἔξιν προαιρετικὴν διευθυνομένην ὑπὸ τῆς φρονήσεως εἰς τὸ μέσον ἀληθές· οὕτω δ' ἡ ἀρετὴ εἶναι μεσότης κειμένη μεταξὺ δύο ἐλλείψεων· ἡ ἀνδρεία π. χ. ἔχει τὸ μέσον μεταξὺ τῆς θρασυήτους καὶ τῆς δειλίας.

Περὶ πολιτείας ὁ Ἀριστοτέλης φρονεῖ ὅτι σκοπὸς αὐτῆς ἐν γένει εἶναι ἡ εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν ἐν τελείᾳ ζωῇ κοινωνίᾳ. Ἐν τῇ *Θρησκευτῇ* παραδέχεται ὅτι τὸ θεῖον εἶναι ἡ πρώτη αἰτία τῆς συνοχῆς, τῆς τάξεως καὶ τῆς κινήσεως τοῦ κόσμου καθόλου ἄνευ ἐπεμβάσεως ἐν ταῖς λεπτομερείαις. Τὴν τέχνην θεωρεῖ προερχομένην ἐκ μιμήσεως, τὴν δὲ *δητορικὴν* τὸ μὲν ὡς τέχνην, τὸ δ' ὡς παρὰφυάδα τῆς διαλεκτικῆς, τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἐν δὲ τῷ περὶ *Ποιητικῆς* ἔργῳ αὐτοῦ, ὅπερ δὲν σφίζεται πλήρες, μετὰ σύντομον εἰσαγωγὴν περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ποιήσεως, πρῶτον μὲν ποιεῖται λόγον περὶ τραγωδίας καὶ ἔπους, εἶτα δ' ἐπιφέρει σύγκρισιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων εἰδῶν· τὰ περὶ λυρικῆς ποιήσεως καὶ κωμωδίας περιελαμβάνοντο ἐν τῷ ἀπολεσθέντι μέρει τοῦ πονήματος. Εἶναι δὲ τοιοῦτον τὸ κῦρος τῶν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ βραχέως μὲν, ἀλλὰ μετὰ θαυμαστῆς ὀξυνοίας λεγομένων, ὥστε καὶ σήμερον ἔτι μένει ἀπρόσδλητον.

Ὁ Ἀριστοτέλης συνεδύασε τὴν ἐμβριθεῖαν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως πρὸς τὴν εὐρύτητα τῶν θετικῶν γνώσεων καὶ τὴν πείραν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀναδειχθεὶς ἀπαράμιλλος μεταφυσικός, βαθὺς πολιτειολόγος καὶ ἀκρίβεστάτος τῶν φυσικῶν φαι-

νομένων ἐρευνητής· ἂν δ' ἡ πρόοδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν σήμερον δὲν συμφωνεῖ πρὸς πολλὰς τῶν φυσικῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν αὐτοῦ θεωριῶν, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ λογικῇ, τῇ μεταφυσικῇ, τῇ ἠθικῇ καὶ τῇ πολιτικῇ τὸ κύρος τοῦ μεγάλου φιλοσόφου διέμεινεν ἀμείωτον, ἰδίᾳ ἐν τῇ λογικῇ, εἰς ἣν οἱ μετὰ ταῦτα ἐλάχιστα ἠδυνήθησαν νὰ προσθέσωσιν· ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ζωολογικαῖς αὐτοῦ συγγραφαῖς, καίτοι τὰ μέσα τῆς παρατηρήσεως τότε ἦσαν δυσχερῆ ἢ ἀτελῆ, διακρίνεται βαθύτης παρατηρήσεως μετὰ συμπερασμάτων ἀσφαλῶν.

Διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Περιπατητικῇ Σχολῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπῆρξε Θεόφραστος ὁ Λέσβιος (372—287) γράψας πλεῖστα συγγράμματα· τούτων σφίζεται τὸ περὶ φυτῶν ἱστορίας καὶ τὸ περὶ φυτῶν αἰτιῶν, ἔνεκα τῶν ὁποίων καὶ πατήρ τῆς φυτολογίας θεωρεῖται, καὶ τὸ περὶ λίθων. Οἱ δὲ σφριζόμενοι χαρακτηῖρες, ἀπεικονίζοντες ἄριστα τὰ ἦθη διαφόρων ἀνθρώπων, φαίνεται ὅτι ἦσαν ἀπόσπασμα μεγάλου ἠθικοῦ συγγράμματος αὐτοῦ.

Γ) ΡΗΤΟΡΕΙΑ

§ 1. Ἀρχαὶ καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἠγάπησαν τὸν ῥητορικὸν λόγον. Ἦδη παρ' Ὀμήρῳ πολὺ τιμῶνται οἱ ἔχοντες τὸ δῶρον τῆς εὐγλωττίας· ὁ Νέστωρ διακρίνεται διὰ τὴν ἠδυέπειαν, ὁ Φοῖνιξ διὰ τὴν τέχνην, ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ τὴν εὐφράδειν καὶ ὁ Μενέλαος διὰ τὴν βραχυλογίαν, πάντες δ' οἱ γέροντες τῶν Τρώων χαρακτηρίζονται ὡς ἐσθλοὶ ἀγορευταί.

Ἀλλ' ἡ ῥητορεία τῶν χρόνων ἐκείνων ἦτο ἀπλή, φυσικὴ καὶ περιωρισμένη ἔνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε μοναρχικοῦ πολιτεύματος· μετὰ δὲ ταῦτα, ὅτε ἤρξαντο ἀναφαινόμεναι τυραννίδες καὶ δημοκρατίαι, προήχθη μὲν πῶς ἡ πολιτικὴ ῥητορεία, ἀλλ' οὐδεμία θεωρία ἐπενόηθη καθορίζουσα τοὺς κανόνας τοῦ ῥητορικοῦ

λόγου· ὑπερεῖχον μόνον οἱ ἔμφυτον ἔχοντες τὸ χάρισμα αὐτοῦ. Τοιοῦτοι φυσικοὶ ῥήτορες ἐν Ἀθήναις παλαιότερον μὲν ὑπῆρξαν ὁ Σόλων, ὁ Πεισίστρατος καὶ ὁ Κλεισθένης, ἀπὸ δὲ τῶν μηδικῶν πολέμων καὶ ἐπὶ μικρὸν μετὰ τούτους, ὅτε ἡ δημοκρατία ἐγένετο ἐδραιωτέρα καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου μείζων, διεκρίθησαν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων καὶ ἰδίᾳ ὁ Περικλῆς. Ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων αἱ Ἀθῆναι γίνονται κέντρον μεγάλης ῥητορικῆς δρασεως· ἀλλ' ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς τέχνης εἰσῆχθη εἰς αὐτὰς ἔξωθεν, ἐκ Σικελίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. διὰ τοῦ ἐν ταῖς σοφισταῖς μνημονευθέντος *Γοργίου*, ὡς πρεσβευτοῦ ἐλθόντος. Οὗτος ἐγένετο μαθητὴς τοῦ *Τισίου* ἐν Συρακούσαις, ἔνθα, πολλῶν δικῶν ἀναφυσῶν διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, ἐμορφώθη ἡ ἔντεχνος ῥητορικὴ, ἣτις ὅμως μετεῖχε πολλῆς σοφιστείας. Ὁ Γοργίας μένων ἐν Ἀθήναις ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν πολλοῦς τῶν ἐπισήμων νέων ἐπὶ ἄδρῳ μισθῷ· ἐνίοτε δὲ μετέβαινε καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐξεφώνει πανηγυρικοὺς λόγους, οὕτω δὲ διεμόρφωσε λαμπρῶς τὸ ἐπιδεικτικὸν εἶδος ἐν τῇ ῥητορείᾳ. Οἱ λόγοι αὐτοῦ ἦσαν πομπώδεις καὶ ἁρμονικοὶ μετὰ ποιητικῶν ἐκφράσεων καὶ ποικίλων σχημάτων, ἀλλ' ἄνευ βάθους, ἐκπλήσσοντες μόνον διὰ τὴν καλλιέπειαν καὶ τὸ σπάνιον καὶ τὸ καινοφανὲς τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι σοφισταὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς ῥητορικῆς· ὀρίζοντες ταύτην ὡς δημιουργὸν πειθοῦς καὶ ἀδιαφοροῦντες περὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, μετεχειρίζοντο αὐτὴν ὡς μέσον μόνον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ ἐφαρμόζοντες τὸ ἀξίωμα τὸν ἥτιω λόγον κρείττω ποιεῖν καὶ τἀνάπαλιν. Καὶ προήγαγον μὲν τὸν ῥητορικὸν καὶ καθόλου τὸν πεζὸν λόγον, ἀλλ' ἀπέβλεψαν μᾶλλον εἰς τὴν ἔντεχνον καὶ ἀνθηρὰν αὐτοῦ μορφήν ἢ εἰς τὴν λογικὴν καὶ τὴν πραγματικὴν τῶν ἐκτιθεμένων ὁρθότητα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον ὅτι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ῥητορείας ἐν Ἀθήναις συνέτειναν τὸ ἐλεύθερον δημοκρατικὸν πολί-

τευμα, ἡ ἔμφυτος εὐγλωττία τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς πόλεως καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς τέχνης ὑπὸ τῶν σοφιστῶν· ἀλλὰ καὶ αἱ πολλοὶ δίκαι αὐτῶν τε τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ὑποχρεωτικῶς δικαζομένων συμμάχων, ἔτι δὲ καὶ ἡ κηθόλου πνευματικὴ ἀκμὴ τῆς πόλεως, οὐκ ὀλίγον συνεβάλλοντο εἰς τὴν τελειοτέραν τῆς ῥητορικῆς διαμόρφωσιν.

§ 2. Εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου.

Τὸ πολιτικὸν βῆμα, τὰ δικαστήρια καὶ αἱ πανηγύρεις ἦσαν τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας τοῦ ῥήτορος· ἐνεκα τούτου ἐμορφώθησαν τρία εἶδη ῥητορικοῦ λόγου, α') τὸ συμβουλευτικόν, περιλαμβάνον δημοσίας ἀγορεύσεις καὶ εἰς τὸ συμφέρον ἀποβλέπον, β') τὸ δικανικόν, περιλαμβάνον λόγους ἐν δικαστηρίῳ ἀπαγγελλομένους καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ δικαίου ἢ τοῦ ἀδίκου ἐπιδιώκον καὶ γ') τὸ ἐπιδεικτικόν ἢ πανηγυρικόν, στρεφόμενον περὶ τοὺς ἐγκωμιαστικoὺς λόγους καὶ σκοπὸν ἔχον τὸ ἠθικὸν καλόν.

Δ

§ 3. Ἐκκλησία καὶ δικαστήρια.

Ἐν Ἀθήναις, δημοκρατικοῦ ὄντος τοῦ πολιτεύματος, ὁ λαὸς συνήρχετο εἰς δημοσίας συνελεύσεις, ὅπως λάβῃ ἀποφάσεις περὶ σπουδαιοτάτων τῆς πολιτείας πραγμάτων· αἱ συνελεύσεις αὗται ἐκαλοῦντο ἐκκλησίαι καὶ ἦσαν ἢ τακτικαὶ ἢ ἔκτακτοι· καὶ τακτικαὶ μὲν συνήγοντο τέσσαρες ἐν ἐκάστῃ πρυτανείᾳ¹, μιᾶς αὐτῶν κυρίας καλουμένης, ἔκτακτοι δὲ, αἵτινες σύγκλητοι ἐλέ-

¹. Ἡ βουλὴ ἐν Ἀθήναις, συγκειμένη ἐκ πεντακοσίων μελῶν, διηρεῖτο εἰς δέκα τμήματα, ὧν ἕκαστον περιελάμβανε τοὺς βουλευτάς μιᾶς φυλῆς καὶ διεχειρίζετο τὴν ἀρχὴν ἐπὶ ἑν δέκατον τοῦ ἔτους, διαιρουμένου καὶ τούτου εἰς δέκα τμήματα. Οἱ πεντήκοντα βουλευταὶ ἐκάστου τμήματος ἐκαλοῦντο πρυτάνεις, ὁ δὲ χρόνος τῆς ἀρχῆς αὐτῶν πρυτανεία καὶ ἡ φυλὴ πρυτανεύουσα· ὁ προϋστάμενος τῶν πρυτάνεων ἐλέγετο ἐπιστάτης.

γοντο, ὁσάκις παρίστατο ἀνάγκη ἐπείγουσα. Συνήρχετο δ' ἡ ἐκκλησία παλαιότερον μὲν εἰς τὴν ἀγοράν, εἶτα δ' εἰς τὴν Πνύκα, ὅστερον δ' εἰς τὸ θέατρον καὶ ἐνίοτε εἰς τὸν Πειραιᾶ. Προήδρευον δ' αὐτῆς οἱ *Πρυτάνεις*, ἐννέα τὸν ἀριθμόν, οἵτινες καὶ εἰσήγον τὰ συζητητέα θέματα· ἂν ᾦτο ἀνάγκη συζητήσεως ἡγόρευον συνήθως οἱ πρεσβύτεροι πρῶτοι· ἔφερον δ' οἱ ἀγορεύοντες στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐμφαίνοντα ὅτι ἱερὸν καθήκον ἐξεπλήρουν. Περαιτωθείσης δὲ τῆς συζητήσεως τὸ ζήτημα ἐτίθετο ὑπὸ τῶν πρυτάνεων εἰς ψηφοφορίαν γενομένην δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν (*χειροτονίας*). Ἡ ἀποζημίωσις ἐκάστου τῶν ἐκκλησιαζόντων ᾗτο κατ' ἀρχὰς εἰς ὁβολός, βαθυμῆδον δ' ἠϋξήθη εἰς τρεῖς· ἐπὶ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους ἐδίδοντο ἐννέα ὁβολοὶ διὰ τὴν κυρίαν ἐκκλησίαν καὶ ἕξ διὰ τὰς ἄλλας.

Τῶν δὲ δικαστηρίων τὸ μέγιστον ᾗτο ἡ *Ἡλιαία* περιλαμβάνουσα ἑξακισχιλίους δικαστάς κληρουμένους κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἐννέα ἀρχόντων· χίλιοι ἕξ αὐτῶν ᾗσαν ἀναπληρωτικοί. Σπανίως οἱ *Ἡλιασταὶ* ἐδίκαζον πάντες ἑμοῦ· συνήθως ᾗσαν διηρημένοι εἰς δέκα τμήματα, ὧν ἕκαστον συνίστατο ἐκ πεντακοσίων καὶ ἐνὸς δικαστῶν πρὸς ἀποφυγὴν ἰσοψηφίας· διὰ κληρώσεως δ' ἰδιαιτέρας κατὰ τὴν πρῶταν τῆς δίκης ὠρίζετο τίνες τῶν δικαστῶν ἔμελλον νὰ δικάσωσιν εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον. Ἐνώπιον αὐτῶν ἡγόρευεν ὁ *διώκων* (=κατήγορος) καὶ ὁ *φεύγων* (=κατηγορούμενος), ὁ δὲ χρόνος τῆς ἀγορεύσεως ὠρίζετο δι' ὑδραυλικοῦ ὥρολογίου, τῆς *κλειψύδρας*. Ἡ δικαστικὴ ἀποζημίωσις ἐν ἀρχῇ ᾗτο ὁβολός, εἶτα δὲ διώβολον καὶ ἐπὶ Κλέωνος τριώβολον, 4

§ 4. Δογογράφοι.

Ἐν Ἀθῆναις κατὰ νόμον τοῦ Σόλωνος οἱ δικαζόμενοι ὤφειλον ν' ἀγορεύωσιν αὐτοπροσώπως, πλὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν, ὑπὲρ ὧν ἡγόρευον συγγενεῖς ἢ ἐπίτροποι· μετὰ δὲ τὴν ἀγόρευσιν ἐπετρέπετο νὰ συμπληρώσῃ ἢ βεβαιώσῃ τὰ ῥηθέντα συγγενὴς ἢ

φίλος, συνήγορος καλούμενος· τὸ τοιοῦτον ἐκαλεῖτο δευτερολογία, ἣτις πολλάκις ἦτο σπουδαιοτέρα τῆς πρώτης ἀγορεύσεως, ἥτοι τῆς πρωτολογίας. Ἄλλ' ἡ πληθὺς τῶν νόμων καὶ ἡ πρόοδος τῆς ῥητορικῆς ἀπέδειξαν ἄτοπον τὸν νόμον τοῦτον τοῦ Σόλωνος. Διὰ τοῦτο ἀνεφάνησαν οἱ λογογράφοι, ἥτοι κατασκευασταὶ λόγων, οἵτινες, ὄντες ἔμπειροι τῶν νόμων καὶ τῆς ῥητορικῆς, ἔγραφον ἐπ' ἀμοιβῇ λόγους ὑπὲρ τοῦ πελάτου αὐτῶν ὑπὸ τούτου ἐκμανθανόμενον καὶ πρὸ τῶν δίκαστῶν ἀπαγγελλόμενον. Οἱ λογογράφοι ἔγραφον καὶ πολιτικοὺς λόγους κατὰ παραγγελίαν. X

X § 5. Περικλῆς.

Ἐκ τῶν φυσικῶν ῥητόρων ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν ὁ Περικλῆς. Οἱ λόγοι αὐτοῦ δὲν παρεδόθησαν γεγραμμένοι· ὁ Θουκυδίδης μόνον διέσωσεν ἡμῖν τρεῖς δημηγορίας αὐτοῦ οὐχὶ αὐτολεξεί, ἀλλ' ἐγγύτατα τῇ περιεχομένῃ αὐτῶν. Ἐκ τούτων, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων, φαίνεται ὅτι κύριος χαρακτήρ τῶν λόγων τοῦ Περικλέους ἦτο ἡ βαθύτης καὶ ἡ λεπτότης περὶ τὰ νοήματα, καθὼς καὶ ἡ μεγαλοπρεπεία, δι' ἣν ἐπεκλήθη Ὀλύμπιος. Οἱ λόγοι αὐτοῦ, ἀπηλλαγμένοι ῥητορικῶν τεχνασμάτων καὶ πλήρεις δυνάμεως καὶ ἀκριβείας, διηγησιμένοι δὲ πολλαχοῦ διὰ λαμπρῶν ποιητικῶν εἰκόνων, παρομοιώσεων καὶ εὐστόχων ἀποφθεγμάτων, εἰσέδουον βαθύτατα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν. X

Δ § 6. Οἱ ἐξέχοντες τῶν τεχνικῶς διαμορφωθέντων ῥητόρων.

Εἰσαχθείσης τῆς διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς τέχνης ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Γοργίου πάντες οἱ ῥήτορες ἐμορφοῦντο τεχνικῶς. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν κατ' ἐμπειρίαν ἀσκούντων πρότερον τὴν ῥητορικὴν ὑπέστησαν τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης ἐπίδρασιν. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ ῥητόρων οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπεχώρισαν δέκα, θεωρήσαντες τούτους κανόνα εἶτε ὑπόδειγμα τῆς ἀττικῆς ῥητορείας·

είναι δ' οὗτοι οἱ ἑξῆς: Ἀντιφῶν, Ἀνδοκίδης, Ἀνσίας, Ἰσοκράτης, Ἰσαῖος, Ἀνκοῦργος, Ἀισχίνης, Δημοσθένης, Υπερίδης καὶ Δείναρχος.

§ 7. Ἀντιφῶν.

Ὁ Ἀντιφῶν, γεννηθεὶς ἐν Ῥαμνοῦντι τῆς Ἀττικῆς τῷ 480 π. Χ., διέπρεπεν ὡς πολιτικός καὶ διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἰδρύσας σχολὴν ταύτης ἐν Ἀθήναις. Ἀπ' αὐτοῦ ἔλαβε σπουδαιότητα τὸ ἔργον τῶν λογογράφων. Κατηγορηθεὶς ἐπὶ πολιτικῇ προδοσίᾳ ὑπὸ Θηραμένων, ἀπελογήθη μὲν δεξιῶς, ἀλλὰ κατεδικάσθη εἰς θάνατον τῷ 411, ἣ δὲ περιουσία αὐτοῦ ἐδημεύθη.

Ἐκ τῶν 35 λόγων αὐτοῦ σφύζονται 15 ἀναφερόμενοι εἰς φονικὰς δίκας, ἐξ αὐτῶν δὲ τρεῖς εἰναι πραγματικοί, οἱ δὲ λοιποὶ ῥητορικὰ γυμνάσματα διηρημένοι εἰς τετραλογίας· ἐν ἑκάστη τούτων δύο λόγοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν κατήγορον ὡς πρωτολογία καὶ δευτερολογία, οἱ δ' ἄλλοι δύο εἰς τὸν κλητοροῦμενον ὡσαύτως· ἐν αὐταῖς δηλαδὴ ἐφηρμόσθη ὑπὸ τοῦ ῥήτορος ἡ σοφιστικὴ τέχνη τοῦ ποιεῖν τὸν κρείττω λόγον ἤτιτω καὶ ἀντιστρόφως. Ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, γεγραμμένοις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀττικῇ γλώσσῃ, φαίνεται μὲν ῥήτωρ ἐμβριθὴς καὶ παθητικός, ἀλλὰ στερεῖται χάριτος καὶ εἶναι πλήρης τεχνικῶν σχημάτων.

§ 8. Ἀνδοκίδης

Ὁ Ἀνδοκίδης, ὀλίγῳ νεώτερος τοῦ Ἀντιφῶντος ὢν, διεκρίθη ὡς πολιτικός καὶ στρατηγὸς μᾶλλον ἢ ὡς ῥήτωρ. Κατηγορηθεὶς ὡς Ἑρμοκοπίδης καὶ ὡς ὕβριστὴς τῶν ἐλευσινίων μυστηρίων ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐπεδόθη εἰς ἐμπορίαν· μετὰ δὲ τὴν πτώσιν τῶν Τριάκοντα ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀποτυχὼν εἰς ἐντολὴν τινα τῆς πόλεως πρὸς τὴν Σπάρτην ἐξεδιώχθη, ἄγνωστον δ' εἶναι ποῦ καὶ πότε ἀπέθανε. Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ σφύζονται τέσσαρες, ἐν αἷς ὁ περὶ τῶν μυστηρίων.

Ὁ Ἀνδοκίδης εἶναι μὲν ἀπηλλαγμένος πολλῶν ῥητορικῶν σχημάτων, ἀλλὰ στερεῖται τέχνης καὶ ἀκριθείας, μακρηγορεῖ δ' ἐν ταῖς διηγήσεσιν διὰ τὴν λειότητά τοῦ λόγου καὶ τὸ εὐχερὲς τῆς ἐκφράσεως ἀποτελεῖ μετάθεσιν πρὸς τὸν Λυσίαν καὶ τοὺς λοιποὺς ῥητοράς.

§ 9. Λυσίας.

Ὁ Λυσίας ἦτο υἱὸς Κεφάλου τοῦ Συρακουσίου μετοικήσαντος ἐν Ἀθήναις τῇ προτροπῇ τοῦ Περικλέους. Γεννηθεὶς τῷ 444 π. Χ. μετέθη νεώτατος ὢν εἰς Σικελίαν, ἔνθα ἐδιδάχθη τὴν ῥητορικὴν, ἐκείθεν δ' ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας τῷ 411 καὶ ἔζη παρὰ τῷ πατρὶ, ὅστις ἦτο λίαν εὐπορος, ἔχων λαμπρὸν ἀσπιδοπηγεῖον καὶ πολλὰς οἰκίας. Ὡν δημοκρατικὸς κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Τριάκοντα· τούτων ὁ Ἐρατοσθένης ἐφόνευσε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πολέμαρχον, μόλις δὲ καὶ αὐτὸς διέφυγε τὰς χεῖρας τῶν τυράννων σωθεὶς εἰς Μέγαρα, ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸ μείζον μέρος τῆς περιουσίας· μένων δ' ἐκεῖ καθ' ὃν χρόνον οἱ Τριάκοντα ἐμαίνοντο ἐν Ἀθήναις ἔδωκε πολλὰ χρήματα εἰς τοὺς περὶ τὸν Θρασύβουλον καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίας, μεθ' ἣν ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ δήμου ἰσοτελής, ἔχων δηλονότι δικαιώματα μεταξὺ πολίτου καὶ μετοίκου. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἤρξατο διδάσκων τὴν ῥητορικὴν ἐν σχολῇ καὶ ἐγένετο λογογράφος, εὐδοκιμήσας τὰ μέγιστα ὡς τοιοῦτος· ἀπέθανε τῷ 378.

Ἐκ τῶν 230 λόγων αὐτοῦ σφύζονται 34. Ἐκ τούτων μόνον τὸν κατ' Ἐρατοσθένην ἐξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔγραψεν ὑπὲρ ἄλλων· ὁ δ' Ἐπιτάφιος καὶ ὁ κατ' Ἀνδοκίδην θεωροῦνται νόθοι.

Εἰ καὶ ὁ Λυσίας ἔγραψε λόγους πρὸς χρήσιν διαφόρων προσώπων, ἀλλ' ὅμως φαίνεται εἰσδύων βαθέως εἰς τὸ θέμα, τὸν χαρακτήρα, τὴν κοινωνικὴν θέσιν, τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν ἡλικίαν ἐκάστου αὐτῶν· διὸ μεταχειρίζεται τεχνηέντως τὸ ἀρμόδιον πνεῦμα καὶ

τὸ ἀνάλογον λεκτικὸν πρὸς τε τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόθεσιν· τὴν ἀρετὴν ταύτην οἱ παλαῖοι ἐκάλουν δεινότητα περὶ τὴν ἠθοποιῖαν. Εἶναι πρὸς τούτοις ὁ ῥήτωρ δεξιώτατος εἰς τὰ προόμια, αἱ δὲ διηγήσεις αὐτοῦ ἀποδίδουσι διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων τὴν εἰκόνα τοῦ πράγματος· ἐν τοῖς ἐλέγχοις καὶ ταῖς ἀποδείξεσιν εἶναι οὕτω σαφές, ὥστε οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπει· διὰ τοῦτο οἱ λόγοι αὐτοῦ, εἰ καὶ δὲν διεγείρουσι πάθος, ἀλλ' ὅμως περιέχουσι πειθὸν.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἀκριβὲς καὶ χαρίεν καὶ ἔχει συνήθως μικρὰς προτάσεις, ἀλλὰ μετὰ πυκνοῦ νοήματος· ἐν ἀνάγκῃ μόνον ὁ ῥήτωρ μεταχειρίζεται ἐντεχνον περιοδολογίαν· αἱ φράσεις εἶναι κοιναὶ καὶ ἀπέριπτοι, τὰ δὲ σχήματα διανοίας καὶ λέξεως σχεδὸν ἐλλείπουσιν. Ἐν γένει τὸ λεκτικὸν τοῦ Λυσίου ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀρετῶν εἶναι ἐν τῶν ἀρίστων δειγμάτων τοῦ ἁπτικοῦ πεζοῦ λόγου κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ.

§ 10. Ἰσοκράτης

Ὁ Ἰσοκράτης γεννηθεὶς τῷ 436 π. Χ. ἐν Ἀθήναις, ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Προδίκου, τοῦ Γοργίου καὶ τοῦ Σωκράτους. Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο λογογράφος, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Λυσίας ὑπερεῖχε καὶ προετιμᾶτο αὐτοῦ, ὁ ἴδιος δ' ἔκλινεν εἰς γενικώτερα καὶ φιλοσοφικώτερα θέματα τῆς ῥητορικῆς ἢ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν δικανικῶν ὑποθέσεων, διὰ τοῦτο ἤνοιξε σχολὴν ῥητορικὴν· εἰς ταύτην συνέρρεον πλείστοι νέοι Ἀθηναῖοί τε καὶ ξένοι τελοῦντες ἄδρᾳ δίδακτρα. Ἐγένετο δ' ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς οὐ μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς διὰ γυμνασμάτων· σύνθητες δὲ θέμα πρὸς ἀσκήσιν ἀπετέλουν τὰ πράγματα τῆς συγχρόνου πολιτικῆς.

Ὁ Ἰσοκράτης ἕνεκα φυσικῆς ἀτολμίας καὶ ἰσχυροφωνίας δὲν ἀπηγγέλλε λόγους, τούτου δ' ἕνεκα οὐδ' ἔδρασε πολιτικῶς. Τὴν ῥητορικὴν ἐθεώρει ὡς μέσον παιδευτικὸν καὶ οὐχὶ ἀπλῶς ὡς μέσον πειθοῦς. Ξένοι ἠγεμόνες ἐτίμων μεγάλως καὶ ἀντήμειβον γενναίως.

7. 8. 1

7. 8. 1 8 (7. 8) = 7. 8. (7. 8)

τὸν ῥήτορα διὰ τοὺς συμβουλευτικοὺς ἢ τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους, οὓς ἐπεμπεν αὐτοῖς. Τοιούτους δ' ἀγλαοὺς καρποὺς ἀπήνεγκεν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ, ὥστε ὁ Κικέρων λέγει ὅτι ἡ σχολή τοῦ Ἰσοκράτους ὑπῆρξεν ὁ Δούρειος ἵππος, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐξῆλθον οἱ ἀριστοὶ τῆς ἐλληνικῆς ῥητορικῆς.

Ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Ἰσοκράτης ἐδίδαξε καὶ ἐν Χίῳ, ἀλλὰ πάλιν ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐξηκολούθησε διδάσκων ἐνταῦθα τὴν ῥητορικὴν. Φρονῶν δ' ὅτι ἡ ἀνάμιξις Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα εἰς τὰ ἐλληνικὰ πράγματα ἦτο ὠφέλιμος τῇ Ἑλλάδι πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τούτου· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνεῖα μάχην, τῷ 338, λυπηθεὶς μεγάλως διὰ τὴν ὀλεθρίαν αὐτῆς ἐκβάσιν, ἀπέθανεν, ὡς λέγεται, ἐκουσίως ἐξ αἰτίας.

Σφύζονται εἴκοσι καὶ εἰς λόγοι αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ ἐννέα ἐπιστολαί. Ἐκ τῶν λόγων ἔξ μὲν εἶναι δικανικοί, οἱ δὲ λοιποὶ πανηγυρικοί, παραινετικοὶ καὶ διδασκαλικοί· πάντων τούτων κάλλιστος εἶναι ὁ Πανηγυρικός, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἄξιοι λόγου ὁ Ἀρεοπαγιτικός καὶ ὁ Παναθηναϊκός· ὁ δὲ περὶ ἀντιδόσεως, ὃν μόνον ἀπήγγειλεν ὁ ῥήτωρ, συνεπληρώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐκ τελειοτέρου ἀντιγράφου ἀποκειμένου ἐν Μεδιολάνοις.

Ὁ Ἰσοκράτης ἀποτελεῖ ἐν τῇ ῥητορείᾳ μετάδασιν ἀπὸ τοῦ Λυσίου εἰς τὸν Δημοσθένη, διέπρεψε δὲ κυρίως εἰς τὸ ἐπιδεικτικὸν εἶδος. Ὑποθέσεις τῶν λόγων ἐξέλεγεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σπουδαίας καὶ μεγαλοπρεπεῖς, ἀνεურίσκων ἐν αὐταῖς συνήθως δύο ἀντίθετα στοιχεῖα καὶ συγκρίνων ταῦτα, π. χ. τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νέους χρόνους, τὴν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν δύναμιν τῶν βαρβάρων. Ὡν δ' εὐγενῆς τὴν ψυχὴν καὶ φιλόπατρις πολλαχοῦ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ φαίνεται μεριμνῶν περὶ τῶν κοινῶν, προτρέπων εἰς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καὶ συμβουλεύων τὰς πρωτεύουσας ἐν Ἑλλάδι πόλεις, ἀφοῦ καταπαύσῃ τὰς ἐριδας, νὰ ἐνωθῶσι καὶ προσβάλωσι τοὺς βαρβάρους· τοῦτο πρωτίστως πράττει ἐν τῷ Πανηγυρικῷ.

Ἡ τεχνικὴ τελειότης τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι ἀπαράμιλλος: τὸ εὐήχον τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων, ἡ ἀποφυγὴ τῆς χασμωδίας καὶ τὸ στρογγύλον τῶν περιόδων ἀπεργάζονται τὸν λόγον αὐτοῦ εὐφωνότατον καὶ ἑμμελέστατον. Τὰ δὲ ῥητορικὰ σχήματα, κείμενα πολλάκις κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις οὐχὶ τῆς ἐννοίας, ἀλλὰ τῆς εὐρυθμίας καὶ τῆς εὐφωνίας, προσδίδουσι μὲν λαμπρότητα καὶ κανονικότητα εἰς τὸν λόγον, ἀλλὰ στεροῦσιν αὐτὸν ζωῆς, δυνάμεως καὶ πάθους· πολλαχοῦ δ' εὗρηνται παρ' αὐτῷ ἐκτενέσταται περίοδοι δυσκόλως ἀπαγγελλόμεναι.

Ἐν γένει ὁ Ἰσοκράτης ηὔδοκίμησεν ἐξόχως εἰς τὸ τεχνικὸν ἔδος τῆς ῥητορείας.

§ 11. Ἰσαῖος.

Ἐκ Χαλκίδος τῆς Εὐβοίας ὣν ὁ Ἰσαῖος καὶ θετὴν πατρίδα τὰς Ἀθήνας ἔχων ἐγεννήθη τῷ 420 καὶ ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Λυσίου καὶ τοῦ Ἰσοκράτους. Ἀνοίξας ῥητορικὴν σχολὴν ἐν Ἀθήναις ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν καὶ μετῆρχετο καὶ τὸν λογογράφον, ἄγνωστον δ' εἶναι πότε ἀπέθανε. Ἐκ τῶν 50 λόγων αὐτοῦ σφύζονται 11 πραγματευόμενοι κληρονομικὰς ὑποθέσεις καὶ ἀξιόλογοι ὄντες ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς σπουδῆς τοῦ ἀττικοῦ δικαίου. Ὁ Ἰσαῖος δὲν ἔχει τὴν χάριν καὶ τὴν φυσικότητα τοῦ Λυσίου, ἀλλ' ὑπερτερεῖ αὐτοῦ κατὰ τὴν τέχνην καὶ τὸ πάθος.

§ 11. Λυκοῦργος.

Ὁ Λυκοῦργος, καταγόμενος ἐξ ἐπισήμου γένους, ἐγεννήθη τῷ 396 π. Χ. ἐν Ἀθήναις, ἐμαθήτευσεν δὲ παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἰσοκράτει καὶ ὑπῆρξεν ἀνὴρ φιλελεύθερος, φιλόπατρις καὶ αὐστηρῶν ἠθῶν, ἐτι δὲ ἀμείλικτος διώκτης τῶν κακῶν πολιτῶν. Διόκησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὰ οἰκονομικὰ τῆς πόλεως τιμώτατα, ηὔξησεν τὰς προσόδους καὶ τὴν πολεμικὴν δύναμιν αὐτῆς, ἔθηκε νόμους ἐπιωφελεῖς καὶ ἐτίμησε δι' ἀνδράντων τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικούς.

ποιήσας καὶ ἐκδοσιν δημοσίαν τῶν ἔργων αὐτῶν. Ἀπέθανε τῷ 326 ταφείς δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ τιμηθεὶς δι' ἀνδριάντος χαλκοῦ.

Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ εἰς μόνον σφύζεται, ὁ κατὰ Λεωκράτους, ἐν τῷ ὁποίῳ διαλαμβάνει ἡ μεγίστη καὶ ἀγνοτάτη τοῦ ῥήτορος φιπατρία. Κρίνων δέ τις ἐκ τοῦ λόγου τούτου καὶ περὶ τῶν μὴ σφριζομένων, ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Λυκούργου διεκρίνοντο διὰ τὸ ἐνυπάρχον ἐν αὐτοῖς ἡθικὸν κύρος μᾶλλον ἢ διὰ τὴν μεγάλην ῥητορικὴν τέχνην.

§ 13. Αἰσχίνης.

Ὁ Αἰσχίνης, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 389 π.Χ., ἐγένετο διαδοχικῶς γραμματοδιδάσκαλος, ἀθλητὴς, ὑποκριτὴς θεάτρου καὶ γραμματεὺς τοῦ δημοσίου· ὡς στρατιώτης διέπρεψεν ἐν διαφόροις μάχαις, ἐν τινὶ δ' αὐτῶν ἐστεφανώθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Φωκίως.

Τέλος ἐτράπη εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου ἐργαζομένης ἐν Ἀθήναις φατρίας ἔχων ἐν τῇ πολιτικῇ ταύτῃ ἀντίπαλον τὸν Δημοσθένη. Εἰς πολλὰς σπουδαίας περιστάσεις ἀπεστάλη πρεσβευτὴς ὑπὸ τῆς πόλεως, ἐγένετο δ' αἷτιος μετ' ἄλλων νὰ ἐκραγῇ ὁ δεύτερος Φωκικὸς πόλεμος, ἐξ οὗ προήλθεν ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ ἥττα καὶ ἡ πτώσις τῆς ἐλληνικῆς αὐτονομίας. Καταπολεμήσας τὴν πρότασιν τοῦ Κτησιφῶντος, φίλου τοῦ Δημοσθένους, προτείναντος τὴν στεφάνωσιν τοῦ ῥήτορος τούτου ἀρετῆς ἔνεκεν καὶ εὐνοίας τῇ πόλει, ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐν τῇ περιωνύμῳ περὶ τοῦ στεφάνου δίκη καὶ ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἐφεσον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ῥόδον· ἐνταῦθα ἱδρυσε ῥητορικὴν σχολὴν γενομένην διάσημον ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις. Ἐκ Ῥόδου μετόκησεν εἰς Σάμον, ὅπου ἐδίδαξεν, ἐκεῖ δὲ καὶ ἀπέθανε τῷ 314. Σφύζονται τρεῖς λόγοι αὐτοῦ, ὧν σπουδαιότερος εἶναι ὁ κατὰ Κτησιφῶντος.

Ἡ εὐγλωττία τοῦ Αἰσχίνου δὲν εἶναι ὀρμητικὴ ὥς ἡ τοῦ ἀντι-

πάλου αὐτοῦ Δημοσθένους, ἀλλὰ περιέχει ἀκρίβειαν, ἐνάργειαν καὶ εἶναι ἄδρᾶ κατὰ τὰ νοήματα. Ἡ διάταξις τῶν μερῶν ἐν τῷ λόγῳ εἶναι ῥητορικῶς τεχνικωτάτη παρ' αὐτῷ, ἥ δὲ χρήσις τῆς γλώσσης γίνεται εὐχερῶς καὶ μετ' ἐκλογῆς τῶν καταλλήλων λέξεων. Ἐν γένει ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ῥητορείας τίθεται ἀμέσως μετὰ τὸν Δημοσθένη.

§ 14. Δημοσθένης.

Ὁ Δημοσθένης, υἱὸς Δημοσθένους, Παιανιεὺς τῶν δῆμων, ἐγεννήθη τῷ 384 π. Χ. Ἐπταετὴς γενόμενος ἀπώλεσε τὸν πατέρα αὐτοῦ ὄντα λίαν εὐπορον καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν ἐπιτρόπων, οὔτινες, ὄντες ἄπληστοι, κατέφαγον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ· γενόμενος ἐνήλιξ κατεδίωξε τούτους ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἰσαίου καὶ κατῴρθωσε μέρος μόνον τῆς οὐσίας ν' ἀναλάβῃ. Μὴ δυνάμενος ἔνεκα φυσικῶν ἐλαττωμάτων ν' ἀγορεύῃ ἐνώπιον πολλῶν ἀνθρώπων ὑπερενίκησε ταῦτα δι' ἐπιμόνου ἀσκήσεως καὶ ἐπιμελείας.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγένετο λογογράφος, ὡς τοιοῦτος δ' ἐκτίσαστο μεγάλην φήμην, εἶτα δὲ δεινωθέντων τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων ἔνεκα τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Φιλίππου εἰς αὐτά, ὁ ῥήτωρ προέκυψεν ὑπέρμαχος τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἤρξατο προτρέπων τοὺς Ἀθηναίους ἐν ὀνόματι τοῦ παρελθόντος μεγαλείου νὰ γίνωσι πρωτοστάται τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι τοῦ φιλοπάτριδος ῥήτορος προσέκρουον εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν παρακμὴν τῆς πόλεως καὶ τὴν ῥαθυμίαν καὶ τὸ καταπεπτικὸς φρόνημα τῶν πολιτῶν, οὔτινες σπανίως ἐκινούνοτο πρὸς ἐνέργειαν ὑπὸ τῆς φλογεράς αὐτοῦ εὐγλωτίας· καὶ αὐτὸ τὸ μέγιστον τῶν πολιτικῶν κατορθωμάτων τοῦ Δημοσθένους, ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου κατεστράφη διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ ἥττης. Ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὴν ὁ ῥήτωρ ἐξακολουθεῖ μισῶν τοὺς Μακεδόνας· ἐν ἀρχῇ μάλιστα τῆς

βασιλείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπέτυχεν ἵνα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀποστῶσι τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐπελθὼν κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ ἄρδην ταύτας καταστρέψας, ἐζήτησεν εἰτα παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν παράδοσιν τοῦ Δημοσθένους καὶ ἑνῆα ἄλλων πολιτικῶν καὶ στρατηγῶν, ἀλλ' αὕτη τῇ παρεμβάσει τοῦ μακεδονίζοντος ῥήτορος Δημάδου ἀπεσοδήθη. Τῷ 324 κατηγορηθεὶς ὁ Δημοσθένης ὡς δοροδοκῆσας ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἀρπάλου, ταμίου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς ν' ἀποτίσῃ τοῦτο ἐρρίφθη ἐν τῇ εἰρκτῇ, ὁπόθεν ἐδραπέτευσεν εἰς Τροίζην καὶ ἐκείθεν εἰς Αἴγιναν. Ἀνακληθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν Μακεδόνων ἀγῶνα· ἀλλ' ὅτε ἡ Ἀττικὴ περιήλθε τῷ 322 ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τούτων, ὁ ῥήτωρ κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας Ἀντιπάτρου καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (νῦν Πόρφ) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ἔνθα ἵνα μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν σταλέντων πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ, ἀπέθανε πῶν δηλητήριον.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν δι' ἀνδριάντος χαλκοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως καὶ ἐν Καλαυρίᾳ.

Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ διεσώθησαν 61· τούτων 15 μὲν εἶναι δημηγορίαι, ἐν οἷς οἱ Φιλίππικοι καὶ οἱ Ὀλυνθιακοί, ἕτεροι τοσοῦτοι δικανικοὶ δημόσιοι, ἐν οἷς τὸ ἀριστοῦργημα τοῦ δημοσθενείου λόγου καὶ καθόλου τῆς ἐλληνικῆς ῥητορείας, ὁ περὶ τοῦ στεφάνου λόγος, οἱ δὲ λοιποὶ δικανικοὶ ἰδιωτικοί, ποικίλας ὑποθέσεις περιέχοντες καὶ πολλὰ περὶ τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος διδάσκοντες.

Κύριος χαρακτήρ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ἐφ' οὗ πολὺ ἐπέδρασεν ὁ Ἰσαῖος καὶ τὸ λεκτικὸν ὕψος τοῦ Θουκυδίδου, εἶναι ἡ δεινότης καὶ τὸ ὕψος. Ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἡ ἔκφρασις εἶναι ἄρμοδια τῷ θέματι, οὐσα ὅτε μὲν ἀπλῆ, ὅτε δὲ νευρώδης, καὶ ἄλλοτε μὲν πλήρης αὐστηρᾶς λογικῆς, ἄλλοτε δὲ μεστή πάθους καὶ πικρίας. Καὶ αἱ μὲν δημηγορίαι, προωρισμέναι ὅπως ἐμποιήσωσιν

15
91

55

87

9
81
91

ἰσχυράν αἰσθησιν εἰς πλῆθος ἀκροατῶν, ἐνέχουσι θερμότητα ἰδεῶν καὶ πάθος καὶ ποικίλλονται διὰ ζωνῶν ἐρωτήσεων πρὸς τοὺς ἀκροατὰς καὶ ῥήσεων ἀπροσδοκῆτων, ἔχουσαι ἅμα ἀρρενωπήν, δριμύτην καὶ πολλάκις καυστικήν ἄλλ' ἑλκυστικήν καὶ συναρπάζουσαν τὴν ἔκφρασιν. Ἐν δὲ τοῖς δικανικοῖς λόγοις αἱ ἀποδείξεις τείνουσι κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ εἶναι ἀπλαῖ καὶ σαφεῖς, οὐχὶ σπανίως δ' ἀναμιγνύονται ἐν αὐταῖς ἐκπληκτικώταται ἐπιφωνήσεις, δι' ὧν ἀρμοδίως ἐξεγείρονται αἰσθήματα καὶ πάθη παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς, αἱ δὲ λέξεις καὶ αἱ φράσεις κεῖνται ἐπιμελῶς καὶ καταλλήλως πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

Ἐν γένει ἡ γλῶσσα τοῦ Δημοσθένους ἔχει μεγάλην ἀκρίβειαν καὶ τελείαν περιοδολογίαν· καὶ δὲν εἶναι μὲν κεκαλλωπισμένη, ἀλλ' εἶναι πανηγυρική, μετεωρίζουσα τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν διὰ τῆς ἐκφράσεως μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἰδεῶν. Ἐν αὐτῇ τὸ ἐντεχνον τοῦ Ἰσοκράτους συνδέεται μετὰ τῆς δεινότητος τοῦ Θουκυδίδου, οὕτω δ' ὁ ῥήτωρ ἀναδείκνυται ἀνυπερέδλητος ἀριστοτέχνης ἐν τῷ ῥητορικῷ λόγῳ.

§ 15. Ὑπερείδης.

Ὁ Ὑπερείδης, σύγχρονος ὦν τοῦ Δημοσθένους, ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἰσοκράτους· ἦτο πλούσιος καὶ ἐξετέλεσεν ἰδίᾳ δαπάνη πολλὰς δημοσίας ὑπηρεσίας (λειτουργίας). Γενόμενος σφοδρὸς καὶ σταθερὸς ἀντίπαλος τοῦ Φιλίππου μετὰ τοῦ Δημοσθένους καὶ γράψας ψήφισμα μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην περὶ μετατροπῆς τῶν μετοίκων εἰς πολίτας καὶ τῶν δούλων εἰς ἐλευθέρους κατηγορήθη ἐπὶ τούτῳ, ἀλλ' ἠθωώθη. Βραδύτερον ὤθησε τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ εἰς τὸν Λαμιακὸν πόλεμον, μετὰ τὴν λυπηρὰν ἔκβασιν τοῦ ὁποίου κατέφυγεν εἰς Αἴγιναν· ἐνταῦθα συλληφθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀντιπάτρου ἐφρονεύθη ἀπανθρώπως τῷ 322.

Ἐκ τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτὸν 52 λόγων διεσώθησαν ἀποσπάσματα, ἐξ ὧν μετὰ τῶν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνακαλυφθέντων ἐν πα-

πύροις ἐντὸς τάφων τῆς Αἰγύπτου ἀπετελέσθησαν πέντε λόγοι οὐχὲ πλήρεις, ἐν οἷς εἶναι καὶ ὁ Ἐπιτάφιος εἰς τοὺς πεσόντας ἐν τῇ Λαμιακῇ πολέμῳ. Εἶναι δ' ὁ Ὑπερείδης ῥήτωρ πλήρης ἀττικῆς χάριτος, εὐφυΐας, πάθους καὶ φαντασίας τοῦ Δημοσθένους ἔχοντος τὰ πρωτεῖα ἐν τῇ ῥητορικῇ, διαμφισβητεῖ τὰ δευτερεῖα πρὸς τὸν Αἰσχίνην.

§ 16. Δείναρχος.

Ὁ Δείναρχος ἦτο Κορίνθιος γεννηθεὶς τῇ 361 π. Χ. Μένων ἐν Ἀθήναις ἐγένετο κατ' ἀρχάς λογογράφος, εἰτα δὲ πλουτήσας καὶ μεταλαβὼν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐν τῇ πόλει ἡγωνίσθη ὑπὲρ τῶν Μακεδόνων κατὰ τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ. Ἄγνωστον εἶναι πότε ἀπέθανε. Σφύζονται τρεῖς λόγοι αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ κατὰ Δημοσθένους· οἱ λόγοι οὗτοι στεροῦνται πρωτοτυπίας ὄντες ἄχαρις καὶ ἀνακριβῆς ἀπομίμησις τῶν τοῦ Λυσίου, τοῦ Ὑπερείδου καὶ τοῦ Δημοσθένους· μάλιστα δὲ διὰ τὴν ἀτυχῆ μίμησιν τοῦ τελευταίου τούτου ἐπωνομάσθη κρύθινος Δημοσθένους.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὴν ἀττικὴν περίοδον.

Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, καίτοι κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἰδίᾳ ἐδημιούργησε τὰς ἐπιστήμας καὶ μάλιστα τὰς θετικές, οὐχ ἦτον καὶ κατὰ τὴν ἀττικὴν περίοδον καὶ εἰς βαθεῖας ἐρεῦνας ἐπεδόθη ἐν αὐταῖς καὶ τὴν ὁδὸν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἔτεμεν. Οὕτως ἐν τῇ ἱατρικῇ διέπρεψεν Ἰπποκράτης ὁ Κῷος (460—370), ὅστις ἐγένετο ὁ μέγιστος τῶν ἀρχαίων ἱατρῶν, διὸ καὶ πατὴρ τῆς ἱατρικῆς ἐκλήθη. Ζήσας ἐπὶ πολὺ ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἐγένετο ὠφελιμώτατος κατὰ τὸν ἐν ἀρχῇ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐνσκήψαντα λοιμόν, ἀπέθανεν ἐν Θεσσαλίᾳ. Συνδυάσας τὴν ἐμπειρίαν μετὰ τῆς θεωρίας οὐ μόνον ἀνέπτυξε τὴν ἱατρικὴν, ἀλλ' ἔδωκε καὶ μεγίστην ὠθησιν εἰς

τὴν καθόλου ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἕνεκα τῆς ὀξείας αὐτοῦ παρατηρητικότητος. Ἐκ τῶν σφριζομένων συγγραμμάτων αὐτοῦ ὀλίγα θεωροῦνται γνήσια· σπουδαιότατα εἶναι τὸ περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων καὶ οἱ ἀφορισμοί.

Ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ ἅμα καὶ τῇ μαθηματικῇ διεκρίθησαν ὁ Ἀθηναῖος Μέτων ἐπιτυχὼν περὶ τὸ 432 διὰ χρονολογικῶν μεταρρυθμίσεων τὴν συμφωνίαν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους πρὸς τὸ ἡλιακόν, Εὐδοξος ὁ Κνίδιος (408—355), ιδρύσας ἀστεροσκοπεῖον ἐν Ἡλιουπόλει καὶ ἐν Κνίδῳ καὶ ὁ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καταγόμενος Αὐτόλυκος, οὔτινος, περὶ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἀκμάσαντος, ἐσώθησαν τὰ περὶ κινουμένης σφαίρας καὶ περὶ ἐπιτολῶν καὶ δύσεων ἔργα· ἐν αὐτοῖς φαίνεται ἡ πρώτη γνωστὴ ἐφαρμογὴ τῆς γεωμετρίας εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν φαινομένων τῆς οὐρανιας σφαίρας.

Ἐν δὲ τῇ Γεωγραφίᾳ, ἧς αἱ μὲν πρῶται γνώσεις εὐρίσκονται παρὰ τοῖς ἐπικοῖς ἰδίᾳ ποιηταῖς ἢ δὲ βαθμιαία πρόοδος ἐγένετο τὸ πρῶτον διὰ τῶν Ἰώνων φιλοσόφων καὶ λογογράφων, εἶτα δὲ τῶν ἱστορικῶν. ἐπίκουρον ἔχουσα τὴν Ἰδρυσιν πλῆθους ἀποικιῶν καὶ αὐτὴν τὴν ναυτικὴν φύσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διάσημος ἐγένετο ὁ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἀκμάσας Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης, ὅστις ἦτο καὶ ἀστρονόμος. Οὗτος λέγεται ὅτι περιέπλευσε τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Εὐρώπης ἀπὸ Γαδεΐρων μέχρι Θούλης (ἦτοι μέχρι τῶν Σχετλανδικῶν νήσων ἢ κατ' ἄλλους μέχρι τῆς Ἰουτλανδίας). Ὡς ἀστρονόμος ὑπώπτευσε τὴν σχέσιν τῶν παλιρροιῶν μετὰ τῶν περιόδων τῆς σελήνης καὶ ἀνεκάλυψεν ὅτι ὁ πολικὸς ἀστήρ δὲν συμπίπτει ἀκριδῶς μετὰ τοῦ πόλου. Ἔργα αὐτοῦ ἦσαν περὶ Ὠκεανοῦ, Γῆς περίοδος καὶ Περίπλους· ἀποσπάσματα μόνον αὐτῶν ἐσώθησαν.

Ἄλλος γεωγράφος σπουδαῖος ὑπῆρξε καὶ ὁ ἐκ Μεσσήνης τῆς Σικελίας καταγόμενος Δικαίαρχος, ὅστις, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ἔγραψε βίον Ἑλλάδος, ἐν ᾧ περιείχετο πολιτικὴ καὶ γεωγραφικὴ περιγραφή αὐτῆς.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ
ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝ-
ΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ.

Α') ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

(*Από τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ πρώτου μ. Χ.*)

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία διεδόθησαν εἰς τὰς κατακτηθείσας ὑπ' αὐτῶν χώρας καὶ ἐγκαθιδρύθησαν εἰς διάφορα κέντρα ὑπὸ νέαν μορφήν. Τούτων μέγιστον ἐγένετο ἡ ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρεια ἐπὶ τῶν φιλομούσων βασιλέων Πτολεμαίων. Ἐν αὐτῇ ἰδρύθησαν δύο λαμπραὶ βιβλιοθήκαι μετ' ἀπείρων συγγραμμάτων, πολλοὶ δ' ἄνδρες λόγιοι καὶ σοφοὶ ἐδίδασκον ποικίλας ἐπιστήμας ἐν τῷ συνεχομένῳ μετὰ τῆς μιᾶς αὐτῶν Μουσείῳ. Πλὴν τῆς Ἀλεξανδρείας σπουδαῖον κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας ἐγένετο ἡ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πλουσία πόλις Πέργαμος ὑπὸ τοὺς Ἀτταλικοὺς βασιλεῖς. Μουσεῖον, βιβλιοθήκη, ἱατρικὴ σχολή καὶ ἔξοχα ἔργα τέχνης ἐκόσμουσαν τὴν πόλιν ταύτην, ἐν ᾗ πρὸς γράφην μετεχειρίσθησαν τὰς ἐξ αὐτῆς κληθείσας περγαμηνάς πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ παπύρου, οὗτινος ἡ εἰσαγωγή ἐξ Αἰγύπτου ἀπηγορεύθη ἐξ ἀντιζηλίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀντιόχεια διεκρίθη

διὰ τὴν μεγάλην πνευματικὴν κίνησιν, ἔχουσα μουσεῖον, βιβλιοθήκην καὶ ῥητορικὴν σχολήν. Καὶ ἐν Ῥόδῳ δ' ἤχημασε περίφημος ῥητορικὴ σχολή καὶ ἐν πολλαῖς πόλεσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἡνθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Ἐν δὲ τῇ κυρίως Ἑλλάδι, εἰ καὶ ἡ χώρα ἀπώλεσε τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς καὶ ὑπέστη πολλὰ δεινὰ ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γαλατῶν καὶ ἄλλων πολλῶν συμφορῶν, ἀλλ' ὅμως τὰ γράμματα ἐκαλλιεργοῦντο ἱκανῶς, μάλιστα δ' ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ ἐνδοξοτάτῃ αὐτῶν κοιτίδι, ταῖς Ἀθήναις.

Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα φαίνεται οἷονεὶ περισυλλεγόμενον ἐν ἑαυτῷ, ἀποθαυμάζον τὰ ἔξοχα τοῦ παρελθόντος ἔργα αὐτοῦ, ἐνθουσιῶν καὶ ἀποπειρώμενον, ἀλλὰ μάτην, ν' ἀναπαραγάγῃ ὅμοια. Τὰ τρία εἶδη τῆς ποιήσεως καλλιεργοῦνται πάντα συγχρόνως καὶ πολλάκις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ καὶ διακρίνονται μὲν ἐν αὐτοῖς ἄρεταί τινες, ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ συνείδησις μένει ψυχρὰ πρὸς αὐτά, διότι στεροῦνται πρωτοτυπίας, δυνάμεως, φυσικῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἐθνικοῦ πνεύματος· διὰ τοῦτο ἀποτελοῦσι τὸ ἐντρύφημα τῶν λογίων καὶ οὐχὶ τοῦ λαοῦ. Τὴν μεγάλην ποίησιν τοῦ παρελθόντος διαδέχονται ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπύλλια, ὕμνοι πλήρεις πολυμαθείας, ἐπιγράμματα ποικίλα, ἐλεγεῖαι ἐπιτετηδευμένοι καὶ εἰδύλλια· μόνον τὰ τελευταῖα ταῦτα φέρουσι νέον γραμματικὸν τύπον. Ὁ δὲ πεζὸς λόγος κατὰ τὴν ὕφην, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἔκφρασιν τείνει ἀπαύστως εἰς παρακμήν. Οἱ συγγραφεῖς προσέχουσι μᾶλλον εἰς τὰ πράγματα ἢ εἰς τὸ κάλλος τοῦ λόγου· ἕνεκα τούτου ἡ γλῶσσα, φθαρεῖσα, ἰδίᾳ εἰς τὰς ἑλληνιζούσας χώρας, ἀπομακρύνεται τῶν γνησίων τύπων καὶ τοῦ εὐγενοῦς κάλλους τῆς ἀρχαίας καὶ καταλήγει εἰς τὴν κοινήν.

Ἄξιον παρατηρήσεως ἐν ταῖς χρόνις τούτοις εἶναι ὅτι μέγα μέρος τῆς πνευματικῆς δράσεως ἀπετέλεσεν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μάλιστα, ἡ μελέτη, ἐρμηνεία καὶ κρίσις τῶν προγενεστέρων ἐνδόξων ποιητῶν καὶ συγγραφέων· ἐκ τούτου ἐδημιουργήθη ἡ Φιλολογία

καὶ ἡ ταύτης θεραπαινὶς *Γραμματικὴ* κατὰ τὴν εὐρυτάτην αὐτῆς σημασίαν· αὗται διηυκόλυναν τὰ μέγιστα τὴν σπουδὴν καὶ τὴν κατανόησιν τῶν προτέρων ἔργων διὰ μέσου τῶν αἰώνων μέχρις ἡμῶν. Ἐνεκα δὲ τῆς καθ' ὕλην καὶ εἶδος ἐξαντλήσεως τῶν διαφόρων γραμματικῶν εἰδῶν κατὰ τοὺς προτέρους χρόνους καὶ τῆς ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον τροπῆς τοῦ βίου, πολυτρόπως ἀναπτύχθέντος, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐπεδόθη εἰς βαθυτέραν καὶ τελειότεραν μελέτην τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν· οὕτω δ' ἡ *Μαθηματικὴ*, ἡ *Μηχανικὴ*, ἡ *Ἀστρονομία* καὶ ἡ *Γεωγραφία* ἔλαβον μεγίστην ὥθησιν καὶ πολλὰ καὶ σπουδαῖα ἀνακαλύψεις ἐγένοντο. Ἡ τοιαύτη τάσις μετὰ τῶν φιλολογικῶν σπουδῶν εἶναι ἐν τῶν οὐσιωδествάτων γνωρισμάτων τῆς γραμματείας τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων, ἥτις εἶναι μὲν καθόλου θαυμαστὴ ὑπὸ ἔποψιν παραγωγῆς, ἀλλ' ὕστερεϊ ἐν πολλοῖς κατὰ ποιὸν τῆς προγενεστέρας, οὐσα ἐπιτετηδευμένη, μιμητικὴ καὶ ἄτονος καὶ χαλαρῶς πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τοῦ λαοῦ συνδεομένη.

α) *Ποίησις.*

Ἔπος. — Κύρια γνωρίσματα τοῦ ἔπους τῶν χρόνων τούτων εἶναι ἐπίδειξις πολυμαθείας, ἑλλειψὶς ἰσχυρᾶς ἐμπνεύσεως καὶ φυσικῆς ἐκφράσεως, καὶ λεκτικὸν ἐπιτετηδευμένον.

Καὶ ἐν μὲν τῷ ἡρώϊκῳ ἐπειδιέπρεψεν Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος, ζήσας ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα καὶ γράψας τὰ Ἀργοναυτικά· ταῦτα περιέχουσι μετὰ πολλῆς τέχνης ἐκτιθεμένους τὰς περιπετείας τῶν ἡρώων τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Ἐν δὲ τῷ διδακτικῷ διεκρίθη Ἀράτος ὁ Σολεύς, ἀκμάσας κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους· τούτου σφίζεται ποίημα ἀστρονομικοῦ περιεχομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα *Φαινόμενα*.

★ *Λυρική.* — Ταύτης ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἶδος ἐκαλλιεργήθη τὸ ἐπίγραμμα καὶ ἡ ἐλεγεία. Διασημότατος πάντων ἐν αὐτῇ ἐγένετο Καλλίμαχος ὁ Κυρηναῖος, (310—240 π. Χ.) διευθυντὴς τῆς ἐν

Ἀλεξανδρεῖα βιβλιοθήκης. Ὡς ποιητὴς ἅμα καὶ γραμματικὸς ἔγραψε περὶ καὶ ποιητικὰ ἔργα. Διεκρίθη εἰς τὰς ἐλεγείας, ἐποίησε δὲ καὶ ὕμνους, ὧν σφύζονται ἕξ, καὶ ἐπιγράμματα, τῶν ὁποίων ἔζηκοντα περιῆλθον μέχρις ἡμῶν. Ὁ Καλλίμαχος θεωρεῖται καὶ πατὴρ τῆς Γραμματολογίας γράψας ἔργον σχετικὸν ἀπολεσθέν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐμιμήθησαν αὐτὸν πολὺ.

Ἀλλὰ τὸ προσφιλέστατον ποιητικὸν εἶδος ἐν τοῖς ἀλεξανδρινοῖς χρόνοις εἶναι τὸ ἐπίγραμμα, λαμβάνον τὸν γνωμολογικόν, λεπτὸν καὶ σκωπτικὸν πολλάκις χαρακτῆρα, ὃν καὶ σήμερον φέρει, καὶ ἀναφερόμενον εἰς πάσας τὰς ὀψεις τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ βίου μετὰ πολλῆς εὐστοχίας καὶ πνεύματος. Τοσαύτη δ' ἀπειρία αὐτῶν ἐγράφη, ὥστε τῷ 80 π. Χ. Μελέαγρος ὁ Σύρος ἐποίησε συλλογὴν τῶν ἀρίστων ἐπιγραμμάτων τῶν τε προγενεστέρων καὶ τῶν συγχρόνων ἐπιγραμματοποιῶν ἀποκαλέσας αὐτὴν στέφανον· αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τῶν συλλογῶν, αἵτινες ἔπειτα ὠνομάσθησαν Ἀνθολογίαι.

Δράμα. — Ἡ δραματικὴ ποίησις ὑπῆρξεν ἀφθονωτέρα ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, διότι ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ἥς τὰ ἔργα διὰ τε τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου καὶ τὸ δαπανηρὸν τῶν παραστάσεων ἠλαττώθησαν, ὀλίγοι μόνον ποιηταὶ ἡσχολήθησαν, ποιήσαντες τραγῳδίας πρὸς ἀνάγνωσιν μᾶλλον ἢ πρὸς διδασκαλίαν. Ἐπτὰ ἐξ αὐτῶν ἀπετέλεσαν τὴν καλουμένην *Πλειάδα*· διασημότερος δ' ἐκ τούτων ὑπῆρξεν ὁ *Λυκόφρων* ποιήσας τὴν *Κασσάνδραν* ἣ καὶ Ἀλεξάνδραν ἐπιγραφομένην καὶ μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσαν· ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ περιέχονται ἐν σκοτεινοῖς στίχοις προφητεῖαι τῆς θυγατρὸς τοῦ Πριάμου Κασσάνδρας περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας καὶ περὶ τῆς τύχης τῶν ἡρώων τῶν Τρώων καὶ τῶν Ἑλλήνων μετ' αὐτήν.

Ἡ κωμῳδία, οὕσα μεταρρυθμισίς τῆς Μέσης ὑπὸ νέαν μορφήν, διὸ καὶ *Νέα* καλεῖται, θέμα ἔχει χαρακτῆρας καὶ πάθη ἀνθρώπων, εἶναι δηλαδὴ ἡθογραφικὴ· πρόσωπα αὐτῆς εἶναι ἄσωτοι, φιλάργυροι, ἀδηφάγοι, δοῦλοι πανοῦργοι, κομπορρήμονες (ἀλαζύνες) κλπ. Ἡ μίμησις τοῦ Εὐριπίδου ἐν αὐτῇ εἶναι ἀφθονος ὥς πρὸς τὸ γνωμολο-

γικόν μέρος. Ἡ οἰκονομία τῆς πράξεως εἶναι λίαν τεχνική, ἀλλὰ λείπει ἡ ζωή καὶ ἡ δύναμις, ἡ δὲ γλῶσσα εἶναι ψυχρὰ καὶ κοινή. Οἱ ποιηταὶ τῆς Νέας κωμωδίας ὑπῆρξαν πολυάριθμοι, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀπώλοντο καὶ μόνον ἀποσπάσματα ἐσώθησαν. Περί τῆς συνθέσεως αὐτῶν δύναται νὰ σχηματισθῇ ἰδέα ἐκ τῆς μιμήσεως ἢ τῆς μεταφράσεώς τινων ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τῶν ῥωμαίων κωμικῶν Πλαύτου καὶ Τερεντίου.

Διασημώτατος πάντων τῶν κωμικῶν τῆς Νέας κωμωδίας ἐγένετο Μένανδρος ὁ Ἀθηναῖος (342—290). Μεγίστη εὐφυΐα, ὀξεῖα ἀντίληψις, εὐστοχία ἐν τῇ εὐρέσει καὶ πιστὴ τοῦ βίου ἀντιγραφὴ διέκρινον τὰ ἔργα αὐτοῦ κοσμούμενα ὑπὸ ὥραίων γνωμῶν. Ἐκ τῶν 105 κωμωδιῶν ἃς ἔγραψεν ἀποσπάσματα μόνον σφύζονται, αὐξήθεντα διὰ τῶν πρὸ ὀλίγου ἐν Αἰγύπτῳ ἀνακαλυφθέντων ἐν παπύροις, δι' ὧν καὶ νέαι κωμωδίαὶ αὐτοῦ ἐγνώσθησαν. Ὁ Μένανδρος ἐγένετο ὁ προσφιλέστατος τῶν κωμικῶν ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἤγειραν αὐτῷ ἀνδριάντα ἐν τῷ Διονυσιακῇ θεάτρῳ.

Σύγχρονος τοῦ Μενάνδρου ὑπῆρξε καὶ ὁ Φιλῆμων ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας καὶ ὁ Δίφιλος ἐκ Σινώπης, τῶν αὐτῶν χρόνων.

Περὶ βουκολικῆς ποιήσεως καὶ μίμων. — Ἡ βουκολικὴ ποίησις εἶναι τὸ μόνον ποιητικὸν εἶδος, ὅπερ εἶναι γέννημα τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων καὶ ὅπερ ἔχει φυσικωτέραν ἐμπνευσιν. Εἰς τὴν τεχνικὴν μὲν μορφῶσιν ταύτης ἀφορμὴν ἔδωσαν ποιμενικὰ ἄσματα ἐν χώραις θωρικάῃς, μάλιστα δ' ἐν Σικελίᾳ, ἐνθα καὶ ἀγῶνες ποιητικοὶ ἐγίνοντο ὑπὸ τῶν ποιμένων πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος βουκολιασμοὶ καλούμενοι. Πλὴν τούτου ἡ βουκολικὴ ποίησις ὠφελήθη καὶ ἐκ τῶν μίμων, οἵτινες ἦσαν ἡθογραφίαι ἐκ τῶν συνήθων τοῦ βίου γεγονότων λαμβανόμεναι, ὡς ἑορτῶν, ἐπισκέψεων, συναντήσεων, ἀγορῶν κλπ. καὶ δραματικῶς πως περαινόμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταξὺ δύο προσώπων ἐν συντόμῳ πράξει· ἐγγράφοντο δ' οἱ μῆμοι ἀρχαιότερον μὲν ἐν πεζῷ λόγῳ, εἶτα δ' ἐν ἑξαμέτροις καὶ τέλος ἐν χωλιάμβοις· σπουδαῖος ποιητὴς μίμων ἐγένετο Ἡρώνης ὁ Κῶς, οὗτινος σφύζονται μῆμοί τινες ἐν χωλιάμβοις ἀνακαλυφθέντες πρὸ ὀλίγων

ἐτῶν ἐν Αἰγύπτῳ· οὗτος ἤχημασε τὸν τρίτον αἰῶνα π. Χ.

Ἡ βουκολικὴ ποίησις μέτρον ἔχει ἐπικόν, διάλεκτον δωρικὴν ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ, μορφὴν δραματικὴν καὶ χαρακτηρὰ ἐλεγειακόν. Τὰ ποιήματα αὐτῆς καλοῦνται εἰδύλλια ἐκ τοῦ εἶδους, ὥς ὄντα μικρόν τι ποιητικὸν εἶδος. Ἀνυπέρβλητος εἰς τὴν βουκολικὴν ποίησιν μέχρι τοῦ νῦν διέμενε Θεόκριτος ὁ Συρακούσιος ζήσας κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα π. Χ. ἐν Συρακούσαις καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐγραψε ποικίλα ποιήματα, ἀλλ' ἐνδοξος ἐγένετο διὰ τῶν *Εἰδυλλίων* αὐτοῦ, ὧν σφύζονται τριάκοντα. Ἐν αὐτοῖς οἱ διαλεγόμενοι ποιμένες παρίστανται πλήρεις ζωῆς καὶ γνήσια τέκνα τῆς φύσεως· οἱ τρόποι, αἱ σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτῶν οὐδὲν τὸ ἐπίπλαστον ἔχουσι, διότι ὁ ποιητὴς ἐμπνευσθεὶς ἐκ τοῦ φυσικοῦ διαγράφει πιστῶς τὸν χαρακτήρα αὐτῶν. Καὶ εἰς τὰ μὴ φέροντα βουκολικὸν τύπον εἰδύλλια, ὥς εἰς τὰς Ἀδωνιαζούσας, αἵτινες εἶναι μῦθος, ἐπανθεῖ πολλὴ ποιητικὴ χάρις, εὐφυΐα καὶ ζωηρότης. Μιμηταὶ τοῦ Θεοκρίτου ἐγένοντο ὁ *Βίων* καὶ ὁ *Μόσχος*, ὧν σφύζονται εἰδύλλιά τινα.

β) Πεξὸς λόγος.

Ἱστοριογραφία.—Ἐκ τῶν ἱστοριογράφων τῶν χρόνων τούτων τινὲς μὲν ἔγραψαν ἱστορίας περιλαμβανούσας τὰς πράξεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων, ἀναμίξαντες κατὰ τὸ πλεῖστον μυθώδη ἢ ἀνακριθεὶ γεγονότα, ἄλλοι δὲ περιέγραψαν ἤθη, ἔθιμα, καὶ πολιτεύματα διαφόρων λαῶν ἐν γλώσσῃ ἀτόνῳ καὶ πλήρει ῥητορικῆς ἐπιτηδεύσεως. Ἐκ τούτων ἄξιος μνείας εἶναι *Τίμαιος* ὁ Ταυρομενίτης (352—264)· οὗτος εἰσήγαγε τὴν κατ' Ὀλυμπιάδας χρονολογίαν καὶ ἐγένετο πρόδρομος τῆς ὀλίγῳ βραδύτερον μορφωθείσης πραγματικῆς ἱστορίας, ἣς σκοπὸς εἶναι ἡ ἐκθεσις καὶ κριτικὴ ἐξέτασις τῶν γεγονότων μετ' ἐξαγωγῆς ὠφελίμων διδαγμάτων.

Ἐπισημότατος καὶ τελειότατος διαμορφωτὴς τῆς πραγματικῆς ἱστορίας, ἣτις πολὺ ἐπεκράτησε καὶ ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἐγένετο *Πολύβιος* ὁ Μεγαλοπολίτης (204—124 π. Χ.), υἱὸς τοῦ στρα-

τηγοῦ τῆς ἀρχαϊκῆς συμπολιτείας Λυκόρτα. Κατέχων ἐπίσημον θέσιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἤχθη μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὡς ὁμηρος μετὰ χιλίων ἄλλων Ἀχαιῶν εἰς Ῥώμην· ἐνταῦθα ἔζησεν ἐν πολλῇ τιμῇ, ἀναστραφεὶς μετὰ πολλῶν ἐπιστῆμων Ῥωμαίων, μάλιστα δὲ μετὰ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ, ὃν καὶ ἠκολούθησεν ἐν ταῖς στρατείαις· ἔνεκα δὲ τῆς τιμῆς καὶ τῆς εὐνοίας, ὣν ἀπέλαυε παρὰ Ῥωμαίοις ἀπέτρεψε πολλὰ δεινὰ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς παρεμβάσεως αὐτοῦ. Μετὰ πολλὰς ἐπιμόχθους περιηγήσεις ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα, ἔνθα πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἔππου ἀπέθανε. Οἱ Ἕλληνες ἐξ εὐγνωμοσύνης ἤγειραν αὐτῷ ἀνδριάντας, ὧν εἰς εὐρέθει ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 1877.

Ὁ Πολύβιος συνέγραψε καθολικὴν ἱστορίαν συντεταγμένην συγχρονιστικῶς καὶ πραγματευομένην γεγονότα τοῦ ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους κόσμου ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Β' καρχηδονικοῦ πολέμου μέχρι τέλους τοῦ Γ'. Ἐκ τῶν 40 βιβλίων αὐτῆς σφύζονται τὰ πέντε πρῶτα, τῶν δ' ἄλλων ἐπιτομαὶ ἐκτενεῖς καὶ ἀποσπάσματα.

Ὁ Πολύβιος, ὢν βαθὺς ἐρευνητῆς τῶν αἰτίων τῶν γεγονότων καὶ ἔμπειρος κριτῆς τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, γίνεται διὰ τοῦτο καὶ ἀριστος διδάσκαλος τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσι, ἐκπληρῶν οὕτω τὸν σκοπὸν τῆς πραγματικῆς ἱστορίας. Διὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ κυρίως ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο κοσμοκράτορες διὰ τοῦ ἐξόχου αὐτῶν πολιτεύματος.

Κατ' αὐτὸν τὰ προσόντα τοῦ ἀγαθοῦ ἱστορικοῦ εἶναι μελέτη τῶν προγενεστέρων συγγραμμάτων καὶ πηγῶν, γνῶσις τῶν τόπων καὶ πείρα τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων· ἀλλ' ὁ κατέχων πάντα ταῦτα ὀφείλει νὰ μὴ ἀναμιγνύῃ συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἱστορουμένων. Φρονεῖ δ' ὁ Πολύβιος ὅτι οὐχὶ ἡ τύχη, ἀλλ' ὁ νοῦς διευθύνει τὰνθρώπινα πράγματα· ἔνεκα τούτου οἱ μῦθοι ἀποκλείονται ὑπ' αὐτοῦ, ἐπιζητεῖται δὲ μόνον τὸ ἀληθές.

Κρίσις ὁρθή, ὀξύνοια καὶ φιλαλήθεια διακρίνουσι τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ γλῶσσα τούτου, οὕσα κύριον ὑπόδειγμα τῆς τό-

τε κοινῆς, εἶναι ἄτεχνος, ἀκαλλώπιστος καὶ ἐν πολλοῖς τραχεῖα, διότι ὁ συγγραφεὺς ἀπέβλεπε μᾶλλον εἰς τὴν ἀκριβοῦς ἀφήγησιν τῶν πραγμάτων ἢ εἰς τὴν ἐναρμόνιον τοῦ λόγου κατασκευήν· διὰ τοῦτο ὁ ἀναγινώσκων αὐτὸν δὲν τέρπεται ὡς ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ χαρίεντος Ἡροδότου, τοῦ παθητικοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ ἡδέος Ξενοφῶντος, ἀλλ' ὅμως θαυμάζει τὰς ὀρθὰς σκέψεις καὶ τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ συμπεράσματα καὶ αἰσθάνεται τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφελιμωτάτην διδασκαλίαν.

Οἱ μετὰ τὸν Πολύδιον γράψαντες ἱστορικοὶ δὲν ὑπῆρξαν ἀληθῶς ἀντάξιοι αὐτοῦ· ἀλλὰ μετὰ τῶν πολυαριθμῶν αὐτοῦ μιμητῶν ὑπῆρξαν καὶ τινες, οἵτινες ἐφιλοπόνησαν ἱστορίας πολυτίμους πρὸς γνῶσιν ἀπείρων ἀρχαίων γεγονότων. Οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι ἐγκατεμίγνουν ἐν αὐταῖς πολλὴν γεωγραφίαν καὶ ἀρχαιολογίαν, τινὲς δ' αὐτῶν ὑπῆρξαν συγχρόνως κριτικοὶ καὶ ῥήτορες, διὰ τοῦτο δ' ἔχουσι λεκτικὸν ἐπιτετηδευμένον. Ἐπισημότεροι τούτων ἐγένοντο Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς.

Ὁ Διόδωρος, ζήσας ἐπὶ πολὺ ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸν 1ον π. Χ. αἰῶνα, ἔγραψε καθολικὴν ἱστορίαν ἀρχομένην ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων καὶ λήγουσαν εἰς τοὺς ἐν Γαλατία πολέμους τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (50 π. Χ.). Ἐκ τῶν 40 βιβλίων τῆς ἱστορίας ταύτης, ἣτις ἐπιγράφεται Βιβλιοθήκη, σφύζονται τὰ πέντε πρῶτα, περιέχοντα τὴν ἱστορίαν ἀνατολικῶν τινῶν ἔθνων καὶ μυθολογίαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ περιλαμβάνοντα ἱστορίαν ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων μέχρι τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· τῶν δὲ λοιπῶν σφύζονται ἐπιτομαὶ καὶ ἀποσπάσματα.

Τὴν ἱστορικὴν ὕλην ὁ Διόδωρος ἐξέθηκεν ἄνευ πολλῆς τέχνης, κριτικῆς μελέτης καὶ ἐνότητος, ἀλλὰ τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι σαφές.

Ὁ δὲ Διονύσιος, γεννηθεὶς περὶ τὸ 70 π. Χ. καὶ ζήσας ἐπὶ πολὺ ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἐν Ῥώμῃ, ἔγραψε Ῥωμαϊκὴν Ἀρχαιολογίαν, ἣτοι ἱστορίαν καὶ πολιτείαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῶν

μυθικῶν χρόνων μέχρι τοῦ Α' καρχηδονικοῦ πολέμου, συμπληρῶν οὕτω προεισαγωγικῶς τὸν Πολύβιον, ὅστις προτάσσει τῆς ἱστορίας αὐτοῦ γεγονότα τινὰ τοῦ πολέμου τούτου. Ἐκ τῶν 20 βιβλίων τῆς ἱστορίας τοῦ Διονυσίου τὰ μὲν ἐννέα πρῶτα σφύζονται πλήρη, τοῦ δὲ δεκάτου καὶ ἐνδεκάτου τὸ μείζον μέρος καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιτομαὶ καὶ ἀποσπάσματα. Ἐν αὐτοῖς ὁ ἱστορικὸς ἀναπτύσσει ἐτι μᾶλλον τὴν θεωρίαν τοῦ Πολυβίου περὶ τῶν αἰτίων τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων καὶ πειράται ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὗτοι ἦσαν γνησίᾳ ἐλληνικῇ φυλῇ.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι καλλίτερον ἢ τὸ τοῦ Πολυβίου, ἀλλ' ἔχει πολλὴν ῥητορικὴν χροιάν.

Ὁ Διονύσιος ἐγένετο καὶ ἄριστος τεχνοκρίτης καταλιπὼν ποικίλα κριτικὰ καὶ ῥητορικὰ ἔργα.

Χ Φιλοσοφία.—Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία παραμελεῖται καὶ τάσις πρακτικωτέρα ἀναφαίνεται τιθεμένου τοῦ προβλήματος: ποῖον εἶναι τὸ ὕψιστον ἀγαθὸν καὶ πῶς δύναται τις νὰ ζῇ ἐν ἡρεμίᾳ ψυχῆς. Πρὸς λύσιν τούτου ἰδρύθησαν βαθμηδὸν διάφοροι σχολαί, ἰδίᾳ ἐν Ἀθήναις, ὡς ἡ Σκεπτικὴ, ἡ Ἐπικούρειος, ἡ Στωϊκὴ καὶ ἡ τῆς Νέας Ἀκαδημίας.

Καὶ τῆς μὲν Σκεπτικῆς ἰδρυτῆς ἐγένετο Πύρρων ὁ Ἡλείος ἀποθανὼν τῷ 270 π. Χ.: οὗτος ἐδόξαζεν ὅτι ἡ εὐδαιμονία κεῖται ἐν τῇ ἀδιαφορίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀμφιβάλλειν περὶ πάντων. Τῆς δ' Ἐπικουρείου ἀρχηγὸς ἐγένετο ὁ Ἀθηναῖος Ἐπίκουρος (341—270), ὅστις τὴν εὐδαιμονίαν ἔθετεν ἐν τῇ ἡδονῇ, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴν ἡδονὴν ἔθεώρει ἀνωτέραν τῆς σωματικῆς. Ἡ δὲ Στωϊκὴ, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως (342—270), ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις Ποικίλης Στοᾶς, ἐν ᾗ συνεσχόλαζον οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς. Οἱ Στωϊκοὶ ἐδόξαζον ὅτι ἡ εὐδαιμονία κεῖται ἐν τῇ ἀπαθείᾳ καὶ τῇ ἀφοδίᾳ. Ἡ φιλοσοφία τῶν στωϊκῶν ἠκμασεν ἐπὶ αἰῶνας, εἶχε δὲ κοσμοπολιτικὸν χαρακτήρα, διότι ἐθεώρει πάντας τοὺς ἀνθρώπους συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους, ἀπεκήρυττε τὴν δουλείαν καὶ παρήγγελλε τὴν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς εὐεργεσίαν· οὕτω δὲ ἡ ἠθικὴ αὐτῶν προσήγγιζε

τῷ χριστιανισμῷ· μεγάλη δ' ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ ἐν Ῥώμῃ. Τέλος τῆς Νεας Ἀκαδημείας ἰδρυτῆς ἐγένετο ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀρκεσίλαος τῷ 296, ὅστις ἐκλινε πρὸς τὴν Σκεπτικὴν καὶ ἐδόξαζεν ὅτι οὐδὲν καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἀληθές.

Ῥητορεία.—Ἐκλιπούσης ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας τῆς ἐλληνικῆς αὐτονομίας, ἡ μεγάλη ῥητορεία τοῦ πολιτικοῦ βήματος ἐν Ἀθήναις ἐμαράνθη καὶ μόνον εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῶν μακεδονικῶν χρόνων διεκρίθησαν πολιτικοὶ τινες ῥήτορες, ὡς ὁ εὐφυής, ἀλλ' ἀσταθῆς Δημάδης, ὁ ἐνάρετος Φωκίων καὶ ὁ πολυμαθέστατος Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς· μετὰ δὲ ταῦτα ἡ πολιτικὴ ῥητορεία περιωρίσθη ἐν τοῖς συνεδρίοις τῆς αἰτωλικῆς καὶ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑστεροῦσα πολὺ τῆς προτέρας κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ κάλλος· εἰς δὲ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς ῥητορείας ἐγίνοντο ψυχραὶ ἀπομιμήσεις τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων ῥητόρων.

Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων.—Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους πλῆθος ἔργων ἀνεφάνη ἐν διαφόροις ἐπιστήμαις. Καὶ ἐν μὲν τῇ Φιλολογίᾳ πάντας ὑπερέβη ὁ ἐκ Σαμοθράκης Ἀρίσταρχος (222—150), ὅστις, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ζήσας, ἐγένετο ὁ μέγιστος τῶν κριτικῶν καὶ τῶν ἐρμηνευτικῶν· ἐν δὲ τῇ Μυθολογίᾳ διεκρίθη Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, οὗ τὸ σφῆζόμενον ἔργον ἐπιγράφεται *Βιβλιοθήκη*· ἐν δὲ τῇ Μαθηματικῇ διέπρεψεν ὁ ἐκ Σικελίας Εὐκλείδης, οὗτινος σφῆζονται ἔργα τινὰ μαθηματικὰ καὶ ἀστρονομικά· ἀλλ' ὁ μέγιστος μαθηματικὸς τῆς ἀρχαιότητος ὑπῆρξεν ὁ ἐν Συρακούσαις γεννηθεὶς τῷ 287 Ἀρχιμήδης· τούτου σφῆζονται συγγράμματα τινα ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ. Ἐν δὲ τῇ Ἀστρονομίᾳ διεκρίθησαν Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος (238), θεὸς τὰς βάσεις τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας καὶ Ἰππαρχος ὁ Νικαεὺς (160), ὁ μέγιστος τῶν ἀστρονόμων τῆς ἀρχαιότητος. Ἐν δὲ τῇ Γεωγραφίᾳ πάντων ὑπερέχει ὁ Στράβων ἐξ Ἀμασειᾶς, γεννηθεὶς τῷ 66 π. Χ. καὶ συγγράψας τὰ μέχρι σήμερον σφῆζόμενα γεωγραφικά· ἐν αὐτοῖς περιγράφονται οὐ μόνον οἱ τόποι τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ οἱ θεσμοὶ καὶ τὰ ἥθη τῶν κατοίκων.

Β'). ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

(Ἀπὸ τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ ἔκτου).

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ παρακμὴ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων προβαίνει ταχύτερον, παρακολουθοῦσα τὴν ὁσημέραι προϊοῦσαν ἐθνικὴν καὶ κοινωνικὴν κατὰπτωσιν. Καὶ ἐνέχουσεν μὲν εἰς αὐτὰ πολλὴν ζωὴν ἡ φιλομουσία Ῥωμαίων τινῶν αὐτοκρατόρων, ὡς τοῦ Ἀδριανοῦ, τῶν Ἀντωνίνων, τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ ἄλλων, ἰδρυσάντων πολλαχοῦ φιλοσοφικὰς καὶ ῥητορικὰς σχολὰς καὶ πολυειδῶς τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν προστατευσάντων, ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐξέπεμπε τὰς τελευταίας αὐτοῦ ὠχρὰς λάμπεις· διὰ τοῦτο ἡ τῶν γραμμάτων παρακμὴ ἐποίει μὲν βραχὺν τινα σταθμὸν, ἀλλ' ἀπαύστως ἐχώρει, γενομένη ταχύτερα ὅτε Κωνσταντῖνος ὁ μέγας ἀνεγνώρισε τὸν χριστιανισμὸν ὡς θρησκείαν τοῦ κράτους, οὗ ἕνεκα αἱ ἐθνικαὶ σπουδαὶ ἡλαττώθησαν· καὶ ἡγωνίσθησαν μὲν ἐκλεκτὰ τινα πνεύματα, ὅπως ἀναχαιτίσωσι τὴν μοιραίαν κατὰπτωσιν, ἀλλ' αὕτη ἐπὶ πᾶσι δριστικῶς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ κλείσαντος ἐν ἔτει 529 τὰς ἐθνικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ ἡ μὲν πᾶσις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ὀλίγη εἶναι καὶ οὐχὶ φυσική· διότι μόνον τὸ ἔπος παρέχει σημεῖα τινα ζωῆς, ἡ δὲ λυρική καὶ τὸ δράμα εὐρίσκονται ἐν τελείᾳ παρακμῇ· ὁ δὲ πεζὸς λόγος εἶναι μὲν πολὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οὐκ ὀλίγος δὲ καὶ ἐν τῇ σχολαστικῇ λεγομένῃ ῥητορικῇ, ἀλλὰ στερεῖται τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρχαίου· μέρος αὐτοῦ ἀποτελεῖ καὶ ἡ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἀναπτυσχθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ῥητορεία καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ῥητορεία.

α) Ποίσεις.

Ἔπος. — Τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους τῶν χρόνων τούτων κύριος χαρακτηριστὴρ εἶναι ἐπίδειξις πληθύος γνώσεων, ἑλλειψίς ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ λεκτικὸν ἐπιτετηδευμένον. Ἐπισημότεροι δὲ ποιηταί, ὧν τὰ ἔπη σφίζονται, εἶναι Κόϊντος ὁ Συμυρναῖος γράψας κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ Μεθ' Ὁμήρου, Νόννος ὁ Πανοπολίτης ποιήσας κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὰ Διονυσιακὰ καὶ ὁ περὶ τὰ 500 ζήσας Μουσαῖος, οὗ τὰ καθ' Ἡρώ καὶ Λέανδρον εἶναι «τὸ τελευταῖον ῥόδον τοῦ μαρανθέντος κήπου τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως». Χριστιανικῆς δ' ὑποθέσεως ἔπος εἶναι τὰ Ὀμηρόκεντρα τῆς Εὐδοκίας, συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, περιλαμβάοντα ἐν στίχοις ὁμηρικοῖς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ.

Τοῦ δὲ διδακτικοῦ ἔπους, οὗ τὸ θέμα εἶναι ποικίλον, σφίζονται ποιήματά τινα, ὡς τὰ ἀλειτουργικὰ τοῦ Ὀπλιανοῦ, τὰ ἀστρονομικὰ περιεχομένου ἀποτελεσματικὰ τοῦ Μανέθωνος καὶ ἄλλων.

Τοῦ χριστιανικοῦ διδακτικοῦ ἔπους κύριος ἀντιπρόσωπος ἐγένετο Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός.

Χ *Αυσική.* — Ταύτης τὰ μὲν μεγάλα εἶδη παρημελήθησαν ἐντελῶς, ἐπεκράτησε δὲ τὸ ἐπίγραμμα· συλλογὴν δ' ἐπιγραμμάτων ποικίλων, ἧτοι Ἀνθολογίαν, ἐποίησε, πλὴν ἄλλων, καὶ Φίλιππος ὁ Θεσσαλονικεὺς κατὰ τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα. X

Δράμα. — Οὐδὲν γενναῖον παρήχθη ἐν τῷ σπουδαίῳ τούτῳ εἴδει τῆς ποιήσεως, διότι ὁ λαὸς ἠρέσκετο εἰς παραστάσεις γελοιοποιῶν καὶ μίμων, οἵτινες καὶ ἐπεκράτησαν. Ἐν τοῖς θεάτροις σπανίως ἐδιδάσκοντο αἱ τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων χρόνων τραγωδίαί, ἐπεὶ δὴ τὸ δεσποτικὸν τῆς Ῥώμης κράτος ἀπέκρουε τὴν ἐκδήλωσιν ἐλευθέρου φρονήματος, ἥτις ἀφθονεῖ ἐν τῷ ἀρχαίῳ δράματι, ἡ δὲ χριστιανικὴ θρησκεία ἠσθάνετο ἀποστραφὴν πρὸς δράματα, ἐν οἷς ἔδρων ἀρχαῖοι θεοὶ καὶ πρόσωπα ἐθνικά· ἕνεκα τούτου προῆλθεν ἡ ὑπὸ φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν σύνταξις τραγωδιῶν πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον προωρισμένων, ὧν οὐδεμία σφίζεται.

Ἑλληνικὴ Γραμματολογία

9

β) Πεξὸς λόγος.

Ἱστοριογραφία. — Οἱ ἀξιολογώτεροι ἱστορικοὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὧν ἔργα σφύζονται, εἶναι οἱ ἑξῆς :

Φλάβιος Ἰώσηπος. — Οὗτος Ἰουδαῖος ὧν καὶ κατὰ τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα ἀκμάσας ἔγραψεν ἱστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Τίτου καταστροφῆς αὐτῆς (170 π. Χ. — 70 μ. Χ.), καὶ Ἰουδαϊκὴν ἀρχαιολογίαν, γραφεῖσαν εἰς ἑβραϊκὴν γλῶσσαν κατ' ἀρχάς, περιλαμβάνουσαν δὲ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ 66 μ. Χ. *Πλούταρχος* ὁ Χαιρωνεὺς (50—120 μ. Χ.). — Σπουδάσας φιλοσοφίαν ἐν Ἀθήναις καὶ μεταβάς εἴτα εἰς Ῥώμην ἐδίδασκεν αὐτὴν ἐκεῖ εὐδοκίμως. Μεγάλως τιμηθεὶς καὶ λαβὼν σπουδαῖα ἀξιώματα παρὰ τε τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἐπανῆλθεν ἐν τέλει εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ὑπῆρξε πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος καὶ κατέλιπεν ἔργα πολλὰ ἱστορικὰ καὶ φιλοσοφικά. Τὰ ἱστορικὰ αὐτοῦ ἔργα εἶναι 46 παράλληλοι βίοι ἐπισήμων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης συγκρινομένων πρὸς ἀλλήλους· σφύζονται δὲ καὶ τέσσαρες βίοι μεμονωμένοι. Μετὰ ψυχολογικῆς βαθύτητος, δραματικῶν εἰκόνων καὶ θερμοῦ ἐνθουσιασμοῦ περιγράφων ὁ Πλούταρχος ἐν χρόνις μεγάλῃς ἠθικῆς διαφθορᾶς τὰς πράξεις καὶ τὰ ἦθη ἐξόχων ἀνδρῶν, ἐπιζητεῖ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους διεγείρων φρόνημα εὐγενές, ζῆλον τοῦ καλοῦ καὶ ἀποστροφὴν τοῦ κακοῦ. Ἄλλ' ἢ γλῶσσα αὐτοῦ, καίπερ ἀττικίζοντος, ἐν πολλοῖς εἶναι ἀνώμαλος καὶ δυσνόητος.

Φλάβιος Ἀρριανός. — Γεννηθεὶς ἐν Νικομηδεῖα τῆς Βιθυνίας περὶ τὰ 100 μ. Χ. ὁ Ἀρριανὸς ἐγένετο μαθητὴς τοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου Ἐπικητήτου καὶ προήχθη ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς μεγάλα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα, ἀπέθανε δὲ γέρων ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Τὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι ἱστορικὰ (Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου) γεωγραφικὰ (Ἰνδική, περίπλους Εὐξείνου Πόντου), στρα-

τιωτικά (ἔκταξις κατ' Ἀλανῶν, τέχνη τακτική), φιλοσοφικά (Ἐπικλήτου διατριβαί, Ἐπικλήτου ἐγχειρίδια) καὶ μικτὰ (κυνηγετικός). Τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ ἔργων ἀξιολογώτατον εἶναι ἡ Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου, ἐν ᾗ θαυμαστῶς ἀπεικονίζεται ὁ βίος καὶ ἡ πολεμικὴ δρᾶσις τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ὁ συγγραφεὺς ἐν αὐτῇ ἀττικίζει μιμούμενος πολὺ τοὺς τρεῖς μεγάλους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἀππιανός. — Οὗτος σύγχρονος ὢν τοῦ Ἀρριανοῦ ἔγραψεν ἱστορίαν ῥωμαϊκὴν κατ' ἐθνολογικὴν τάξιν ἐκ καλῶν πηγῶν μὴ σφζομένην πλήρη. Εἶναι φιλαλήθης καὶ προσεκτικὸς ἔρανιστής.

Δίων Κάσιος Κοκκηϊανός (155—235). — Ὁ ἱστορικὸς οὗτος γεννηθεὶς ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας καὶ εἰς μεγάλα ἀξιώματα ἀνυψωθείς ἐν Ῥώμῃ συνέγραψε ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρις Ἀλεξάνδρου Σεπήρου (754 π. Χ. — 229 μ. Χ.), τὸ μὲν ἀκεραίαν, τὸ δ' ἐν ἐπιτομαῖς καὶ ἀποσπάσμασι σφζομένην. Ἐμμήθη ἀνεπιτυχῶς τὸν Θουκυδίδην καὶ ἐποίησε μὲν καλὴν χρῆσιν τῶν πηγῶν, ἀλλὰ δὲν ἐνεθάθυε πολὺ εἰς τὰ πράγματα.

Πολύαινος. — Τοῦτου, ζῶντος περὶ τὸ 170 μ. Χ., σφζονται τὰ Στρατηγήματα ἔχοντα ἱκανὴν ἱστορικὴν σπουδαιότητα.

Ἡρωδιανός (170—240). — Ἐκ Συρίας ὢν ἔγραψεν ἱστορίαν τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας, περιλαμβάνουσαν τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου μέχρι τοῦ Γορδιανοῦ συμβάντα (180—238).

Δέξιππος. — Κατὰ τὸν τρίτον μ. Χ. αἰῶνα ἀκμάσας ἐγένετο ἄρχων καὶ στρατηγὸς ἐν Ἀθήναις, συνέγραψε δὲ τὰ μετ' Ἀλεξάνδρου, ἡτοὶ ἱστορίαν τῶν Διαδόχων, Χρονικὴν ἱστορίαν, ἐπιτομὴν δηλονότι τῆς γενικῆς ἱστορίας, καὶ Σκυθικά, περιλαμβάνοντα τὴν ἱστορίαν τῶν συγχρόνων αὐτῷ γοθθικῶν πολέμων· τῶν ἔργων αὐτοῦ σφζονται ἀποσπάσματα μόνον.

Εὐνάσιος. — Ἐν Σάρδεσι γεννηθεὶς καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἀποθανών, συνέγραψε συνέχειαν τῆς Χρονικῆς ἱστορίας τοῦ Δέξιππου ἀπὸ τοῦ 270—404 ὑπὸ τὸν τίτλον ἱστορία ἡ μετὰ Δέξιππον.

Ζώσιμος.—Τὸ ἔργον τούτου, κατὰ τὸν δὸν αἰῶνα ζήσαντος, ἱστορία νέα ἐπιγραφόμενον, πραγματεύεται περὶ τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ διεκρίθησαν πολλοί, ὧν ἀρχαιότατος, ὁ καὶ πατὴρ αὐτῆς ἐπικληθεὶς, εἶναι ὁ *Εὐσέβιος*· τούτου ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία περιέχει τὴν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ *Δικινίου* (324) ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ εἶναι ἐμβριθῶς γεγραμμένη· συνέχεια ταύτης ἐγένετο διαδοχικῶς ὑπὸ *Σωκράτους*, *Σωζομενοῦ* καὶ *Θεοδώρητου*.

Φιλοσοφία.—Ἡ φιλοσοφία κατὰ τοὺς ῥωμαίκοὺς χρόνους εἶναι συνέχεια καὶ μεταρρυθμίσις τῆς προηγουμένης μετ' ἀναμίξεως πολλῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν· καὶ εἶναι μὲν ποικίλη, ἀλλὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν αὐτῇ σύστημα εἶναι· ἡ νέα πλατωνικὴ φιλοσοφία, θεμελιωθεῖσα μὲν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος ὑπὸ *Ἀμμωνίου Σακκά* ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, μεταρρυθμισθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ *Πλωτίνου* οὕτως, ὥστε κύριον γνώρισμα αὐτῆς ἐγένετο ὁ *μυστικισμὸς* καὶ τὸ *ἀόριστον*. Διασημώτατος πάντων τῶν νεοπλατωνικῶν φιλοσόφων ἐγένετο ὁ ἐκ *Λυκίας* καταγόμενος καὶ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ζήσας *Πρόκλος*, ὅστις κατέλιπε πολυάριθμα ἔργα. Ἐκ δὲ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας ἄξιοι μνείας εἶναι ὁ *Ἐπίκτητος*, οὗτινος τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς διέσωσεν ὁ Ἀρριανὸς ἐν ταῖς *Διατριβαῖς* καὶ τῷ *Ἐγχειρίδι* *Ἐπικτήτου*, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ *Μάρκος Αὐρῆλιος* (161-180), οὗ τὰ εἰς ἑαυτὸν εἶναι σπουδαῖον ἔργον περιέχον τὰ δόγματα τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας.

Ῥητορεία.—Ἡ ῥητορικὴ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις συνδέεται στενῶς μετὰ τῆς σοφιστικῆς. Ἐν σχολαῖς διδασκομένη μετὰ θεωρίας καὶ ἐφαρμογῆς ἀναλαμβάνει ζωὴν διὰ τῶν νέων σοφιστῶν, κληθέντων οὕτω κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς παλαιούς. Τὸ ὄνομα αὐτῶν ἀπέβαλε τὴν κακὴν σημασίαν, ἣν εἶχε πάλαι, τιμαὶ δὲ μεγάλαι καὶ ἀμοιβαὶ ἐδίδοντο εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν πόλεων καὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ νέοι σοφισταὶ ἐθήρευσαν τὴν καλλιρρημοσύνην καὶ τὴν πομπώδη ἐπίδειξιν, ὑπῆρξαν δὲ πολυάριθμοι καὶ πολυ-

γραφώτατοι. Ἐπιφανέστατοι ἐξ αὐτῶν, ὧν λόγοι σώζονται, ἐγένοντο Δίων ὁ Χρυσόστομος, Αἴλιος Ἀριστείδης, Ἡρόδης ὁ Ἀττικὸς, Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης, Λιβάνιος καὶ Θεμίστιος. Ἀλλὰ πάντων διεκρίθη ὁ ἐκ Σαμοσάτων τῆς Συρίας κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα ἀκμάσας Δουκιανός. Σπουδάσας ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν ἐν Σμύρνῃ, ἔζησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐπὶ δὲ Μάρκου Αὐρηλίου ἐγένετο διοικητὴς ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ἐχων γονιμωτάτην φαντασίαν καὶ πνεῦμα σκωπτικώτατον ἔγραψε ποικιλώτατα ἔργα, διαλογικὰ τὰ πλεῖστα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἀρίστην ἀττικὴν γλῶσσαν, τὴν χάριν, τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν εὐτραπελίαν· ἐν αὐτοῖς σατυρίζει δριμύτατα καὶ εὐφύεστατα πᾶν ὃ τι εἶχε τότε γελοῖον ἢ θρησκεία, ἢ φιλοσοφία καὶ ἢ κοινωνία.

Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων.—Ὀνομαστότεροι τούτων, ὧν ἔργα σώζονται, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Ἀθήναιος (περὶ τὰ 200 μ. Χ.).—Τὸ ἔργον τούτου Δειπνοσοφισταὶ περιέχει πολὺτιμον ὕλην πρὸς γνῶσιν τῶν ἡθῶν, τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμμάτων τῶν ἀρχαίων.

Κλαύδιος Αἰλιανὸς (περὶ τὰ 180 μ. Χ.).—Ἔργα τούτου εἶναι τὸ περὶ ζώων ἰδιότητος καὶ ἡ Ποικίλη ἱστορία.

Πτολεμαῖος ὁ Ἀλεξανδρεὺς (κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα).—Οὗτος ὑπῆρξε μέγας ἀστρονόμος καὶ σπουδαῖος γεωγράφος ὡς δεικνύουσι, πλὴν ἄλλων, τὰ ἔργα αὐτοῦ μεγάλη σύνταξις τῆς ἀστρονομίας καὶ γεωγραφικῆ ὑφήγησις.

Ἡλιόδωρος ἐξ Ἑμέσης τῆς Φοινίκης (περὶ τὰ 300).—Τούτου ἰσχύεται ὥραϊον μυθιστόρημα τὰ Αἰθιοπικά.

Παυσανίας.—Ζήσας κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα ἔγραψε τὴν Ἑλλάδος περιήγησιν, ἣτις εἶναι πολὺτιμος ὁδηγὸς διὰ τὴν μυθολογίαν, τὴν ἱστορίαν, τὰ μνημεῖα καὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Διογένης Λαέρτιος.—Κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα ἀκμάσας κατέλιπε σπουδαῖον σύγγραμμα περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων

τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων. Ἐν δὲ ταῖς φιλολογικαῖς σπουδαῖς μνημονευτέοι Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος, θεὸς τὰς βάσεις τοῦ Συντακτικοῦ, Ἰούλιος Πολυδεύκης, οὗ σφίζεται τὸ Ὀνομαστικὸν (εἶδος Λεξικοῦ), Δογγίνος, γράψας τὸ σφιζόμενον, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ γνήσιον αὐτοῦ θεωρούμενον ἔργον περὶ ὕψους, ὅπερ περιέχει πλεῖστα ἀποσπάσματα ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἀποτελεῖ ἐν τῶν ἀρίστων μνημείων τῆς τῶν ἀρχαίων αἰσθητικῆς κριτικῆς, καὶ Ἡσύχιος, συγγραφεὺς πλουσιωτάτου λεξικοῦ. Ἐκ δὲ τῶν Συλλογῶν διεσώθη ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος τὸ Ἀνθολόγιον Ἰωάννου τοῦ Στοβαίου περιέχον ἠθικὰς γνώμας.

Καὶ ἡ ἱατρικὴ δὲ ἔσχε μεγάλους ἀντιπροσώπους κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, μάλιστα δὲ τὸν Ἀρεταῖον καὶ τὸν Γαληνόν, ὧν ἔργα σφίζονται.

Χριστιανοὶ συγγραφεῖς. — Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, εὐρύτατα διαδομένη κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ἔχρησίμειυσε τὰ μέγιστα πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὰ πρῶτα δ' ἔργα χριστιανικοῦ περιεχομένου ἐν ἐλληνικῇ γλώσσῃ εἶναι ἡ *Καινὴ Διαθήκη*, τὰ ἔργα τῶν ἀποστολικῶν Πατέρων, ὡς *Κλήμεντος* τοῦ Ῥώμης καὶ Ἰγνατίου τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ τὰ τῶν ἀπολογητῶν, ὡς Ἰουσίνου (ἀπολογία πρώτη ὑπὲρ Χριστιανῶν), Τατιανοῦ (λόγος πρὸς Ἕλληνας), Ἀθηναγόρου (πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν) καὶ ἄλλων. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 2ου αἰῶνος καὶ κατὰ τὸν 3ον, ἤκμασε σχολὴ κατηχητικὴ, ἧς διασημώτατοι ἀντιπρόσωποι ἐγένοντο *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς* καὶ ὁ πολυμαθέστατος καὶ κριτικώτατος *Ὠριγένης*· τοῦ πρώτου σφίζεται λόγος προαιρετικὸς πρὸς Ἕλληνας, *Παιδαγωγὸς* καὶ *Στρωματεῖς*· ἐν τῇ τελευταίᾳ τούτων περιέχονται πλεῖστα περικοπαὶ ἀρχαίων συγγραφέων· τοῦ δὲ δευτέρου μεταξὺ ἄλλων σφίζονται καὶ τὰ ἐξαπλᾶ, ἧτοι κριτικὴ τῶν κειμένων τῶν ἱερῶν Γραφῶν.

Ἀλλ' ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς χριστιανικῆς γραμματείας εἶναι ὁ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὧν διαπρεπέστατοι ἐγένοντο Ἀθανάσιος ὁ μέγας, ὁ πατὴρ τῆς ὀρθοδοξίας, οὗ πλεῖστα ἔργα σφίζον-

ται, ἐν οἷς καὶ πραγματεῖται κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ, Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, γράφας κατηχήσεις, Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, συντάξας ἀπολογία τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἄλλα ἔργα. Ἄλλ' ἐκείνοι, οἵτινες μετὰ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης συνεδύσαν μεγίστην εὐγλωττίαν καὶ ἀνήγαγον τὴν ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος ῥητορείαν εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς περιωπὴν, γενόμενοι ἀνυπερέβλητοι ἐν αὐτῇ, ὑπῆρξαν Βασίλειος ὁ μέγας, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης· τούτων ἀκμασάντων κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα σφύζονται πλείστοι ὁμιλῖαι, λόγοι καὶ ἐπιστολαί, τοῦ δὲ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ ποιήματα. Βαπτισθέντες οἱ πατέρες οὗτοι εἰς τὰ διαυγέστατα καὶ ζωηφόρα νάματα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παιδείας ἐνίσχυσαν δι' αὐτῆς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, μεταχειρισθέντες γλῶσσαν, ἐν ᾗ διαλάμπει σεμνότης, γλαφυρότης, δύναμις καὶ ὕψος πολλάκις μετ' εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων λαμπρῶν.

Γ'.) BYZANTINOI ΧΡΟΝΟΙ

Ἀπὸ τοῦ ἔκτου μ. Χ. αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ δεκάτου πέμπτου.

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Ἡ Βυζαντινὴ γραμματεία κέντρον ἔσχε τὸ Βυζάντιον, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Ἡ ἀρχαία παράδοσις καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων διετηρήθησαν ἀπαύστως ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει μέχρι τῶν ἀρχῶν τῶν νέων χρόνων. Τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων οὐδόλως ἐφάνησαν ὥς τι ξένον καὶ ἄψυχον εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς, ὡς συνέβη ἐν τῇ λατινικῇ γραμματείᾳ κατὰ τὸν Μέσον αἰῶνα. Οὐχ ἥττον ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Βυζαντινῶν ἔχει πολλὴν αὐθυπαρξίαν, διότι πᾶν ὅτι ἐδημιούργησε δὲν εἶναι ἀπλῶς παράρτημα τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἔχει ἰδιάζοντα τύπον

ἐν τῷ ὁποίῳ συνεχωνεύθησαν μὲν ἑλληνικά, ῥωμαϊκά καὶ χριστιανικά στοιχεῖα, ἀλλὰ κρατοῦν ἐν αὐτῷ παρέμεινε τὸ ἑλληνικὸν ἐν ἀδιαπτῶτι ἐνότητι.

Ἡ βυζαντινὴ γραμματεία κατὰ τὴν μακρὰν αὐτῆς πορείαν διέτρεξε ποικίλα στάδια. Καὶ ἀπὸ μὲν Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρακλείου (330—641) εἶναι μεταβατικὴ τις περίοδος ἐκ τοῦ ἀρχαίου πνεύματος εἰς τὸ νέον. Κατὰ ταύτην ἡ ποίησις διακρίνεται εἰς ἐθνικὴν, ἐπικὴν κυρίως οὖσαν, καὶ εἰς ἐκκλησιαστικὴν, ἥτις, λυρική πρὸ πάντων οὖσα, ἀνέρχεται εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀκμὴν κατὰ τὸν 6ον καὶ τὸν 7ον αἰῶνα, ἰδίᾳ διὰ τοῦ Ῥωμανοῦ. Ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ μὲν ἱστοριογραφία ἡ πραγματευομένη οὐχὶ ἐκκλησιαστικὰ γεγονότα ἀκμάζει μεγάλως, ἡ δὲ ῥητορικὴ συνεχίζουσα τὴν τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων παρακολουθεῖται καὶ ὑπὸ τῆς ἀπὸ τοῦ ἁμδωνος ῥητορείας· ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ δὲ ἐπικρατῶν νεοπλατωνισμὸς οὐδὲν γενναῖον παράγει καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ κύριον γνῶρισμα εἶναι συλλογὴ, ἐπεξεργασία καὶ ὑπομνημάτισις τοῦ ἀρχαίου ὕλικου.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου ἐπέρχεται ἀποτόμως μέγα κενὸν ἐπὶ δύο αἰῶνας εἰς πάντα τὰ εἶδη τῆς γραμματείας πλὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο Λέων ὁ Ἰσαυρὸς κλείει τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀκαδημίαν, ὁ δ' αἰὼν τῶν εἰκονομάχων βλάβπτει σπουδαίως τὴν παιδείαν. Ἀλλ' ἀνιδρυθείσης πάλιν κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα ὑπὸ Θεοφίλου τῆς Ἀκαδημείας, νέα καὶ ἰσχυρὰ πνοὴ ἐμφυσᾶται εἰς τὸ ἔθνος, ἰδίᾳ διὰ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, δι' οὗ μεγάλως ζωογονοῦνται καὶ εὐρύνονται αἱ σπουδαὶ τῆς ἀρχαιότητος.

Τῷ αἰῶνι τοῦ Φωτίου ἀκολουθεῖ ὁ οὐχὶ ἐπὶ πρωτοτυπία, ἀλλ' ἐπὶ ζήλῳ πρὸς ἐρανίσματα καὶ συλλογὰς διακρινόμενος δέκατος αἰὼν, ὅστις δύναται νὰ κληθῇ ὁ αἰὼν τῶν ἐγκυκλοπαιδικῶν.

Εἰς δὲ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα διὰ τοῦ πολυμαθεστάτου Μιχαὴλ Ψελλοῦ προσδίδεται χαρακτὴρ ῥητορικὸς καὶ φιλοσοφικὸς, προάγεται δ' ἱκανῶς ἡ ἱστορία καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων εἶναι πολλή

καὶ ἐπιτυχῆς· ἡ ἐπάνοδος δ' αὕτη εἰς τὴν ἀρχαίαν γραμματεῖαν παρήγαγεν ἐν τῇ γλώσσῃ ἀντίδρασιν, ἐξ ἧς ἐμορφώθη δημώδης γλωσσικὸς τύπος εἰσχωρήσας βαθμηδὸν εἰς τὴν γραμματεῖαν.

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων αἱ περὶ τὰ ἀρχαῖα γράμματα σπουδαί λαμβάνουσι μὲν ἔκτασιν καὶ ποικιλίαν, ἀλλὰ στεροῦνται βάθους· καίτοι δὲ τὸ κράτος ἐχώρει εἰς παρακμὴν, οὐχ ἦττον παρήχθη μέγα πλῆθος συγγραμμάτων, μάλιστα δὲ ἱστορικῶν.

Ἐπελθούσης τέλος τῆς ὁσμανικῆς κατακτήσεως πᾶσα ὑψηλὴ πνευματικὴ ἐνέργεια κατεσβέσθη καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐφυγαδεύθησαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως συντελέσωσιν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ἀναγέννησιν.

α) Ποίησις.

Διαιρέσεις καὶ μέτρα αὐτῆς. — Ἡ βυζαντινὴ ποίησις διαιρεῖται εἰς τὴν ἐθνικὴν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν δημώδη. Καὶ ἡ μὲν ἐθνικὴ, πραγματευομένη ποικίλας ὑποθέσεις οὐχὶ ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου, εἶναι κυρίως ἐπικὴ καὶ ἐπιγραμματικὴ, ἡ δ' ἐκκλησιαστικὴ, ὑπηρετοῦσα τῇ χριστιανικῇ διδασκαλίᾳ καὶ πίστει, εἶναι κατ' ἐξοχὴν λυρικὴ· ἡ δὲ δημώδης ἔχει θέμα ποικίλον, ἰδίᾳ δὲ μυθικὰς ἢ ἐθνικὰς ἱστορίας.

Καὶ ἐν μὲν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει παρελήφθησαν πολλὰ μέτρα ἐκ τῆς ἀρχαίας μετρικῆς, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἰδιάζει τὸ ρυθμικὸν ἐκεῖνο σύστημα, ἐν ᾧ βάσις εἶναι οὐχὶ ἡ βραχύτης καὶ ἡ μακρότης τῶν φωνηέντων, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν καὶ ὁ τόνος τῶν λέξεων. Ἐν δὲ τῇ δημώδει ἐπικρατεῖ ὁ λεγόμενος πολιτικὸς στίχος, ὢν δεκαπεντασύλλαβος ἰαμβικός. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις παρέλαβεν εἰς τὰ ἄσματα αὐτῆς ἐκ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς τοὺς τρόπους ἢ τὰς ἀρμονίας αὐτῆς, ἃς ὠνόμασεν ἤχους.

Οἱ σπουδαιότατοι τῶν ποιητῶν τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως. — Τούτων οἱ μὲν κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἀκμάσαντες συνδέονται

πρὸς τοὺς πρὸ αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ὑπάρξαντας κατὰ τε τὸ πνεῦμα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα. οἱ δὲ μετὰ ταῦτα ἀναφανέντες ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν ἐν τῇ γλῶσσῃ καὶ τῇ μετρικῇ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπελθουσῶν μεταβολῶν. Εἶναι δὲ οἱ σπουδαιότατοι αὐτῶν, ὧν ἔργα σφίζονται, οἱ ἑξῆς :

Γεώργιος Πισίδης. — Ἀκμάσας ἐπὶ Ἡρακλείου ἔγραψε ποιήματα, ὧν ἐξέχουσι τὰ δι' ἰάμβων ἐξυμνοῦντα τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὰ εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀδάρων ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναφερόμενον. Εἶναι ὁ ἄριστος τῶν ἐθνικῶν βυζαντινῶν ποιητῶν, ὃν πολλοὶ μετὰ ταῦτα ἐμιμήθησαν. Ἰγνάτιος ὁ διάκονος καὶ Θεοδόσιος ὁ διάκονος. — Ὁ πρῶτος, κατὰ τὸν ἑνατον αἰῶνα ζήσας, ἔγραψε ποίημα δραματικὴν μορφήν ἔχον, τοὺς Στίχους εἰς τὸν Ἀδὰμ, ἐν τῷ ὁποίῳ παρίστανται διαλεγόμενοι ὁ Θεός, ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὕα, ὁ δὲ δεύτερος, κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα ἀκμάσας, ἐποίησε τὴν ἄλυσιν τῆς Κρήτης ἐν ταύτῃ ἀφηγεῖται λαμπρῶς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ. Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων. — Οὗτος, διατελέσας μητροπολίτης τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεως Εὐχαΐτων καὶ κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ζήσας, ὑπῆρξεν ἀνὴρ μεγάλης καὶ ποικίλης παιδείας· σφίζονται διάφορα ποιήματα αὐτοῦ. Θεόδωρος Πιρόδρομος. — Οὗτος, ζήσας κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα καὶ Πτωχοπρόδρομος αὐτοκαλούμενος διὰ τὴν πενίαν, ὑπῆρξε γονιμώτατος ποιητὴς καὶ συγγραφεύς, γράψας ποικίλα ἔργα πεζά, ἐν τισι τῶν ὁποίων, διαλογικοῖς οὔσι, μιμεῖται τὸν Λουκιανόν, καὶ πλεῖστα ποιητικά· τούτων ἐκτενέστατον εἶναι τὸ μυθιστόρημα τὰ κατὰ Ῥοδάνθην καὶ Δοσικλέα, ἐν οἷς πρότυπον εἶχε τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου· σφίζεται δὲ καὶ δραματικὴ τις παρωδία αὐτοῦ, ἡ Γαλεομνομαχία, κατὰ μίμησιν τῆς ὁμηρικῆς Βατραχομνομαχίας, σάτιρά τις κατὰ μακρογενείου γέροντος, καὶ ἄλλα ἔτι ποιήματα. Ὁ Πτωχοπρόδρομος, εἶναι μὲν φιλοπαίγμων καὶ σκώπτῃς ἐν ταῖς ἐπιθέσεσιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἄγροικος καὶ τραχύς.

ἐπιθέσσειν αὐτοῦ, ἀλλ' ἄγροικος καὶ τραχύς.

Μιχαὴλ Ἀπλούχειρ. — Τούτου, ζήσαντος κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα, σφίζεται ποίημα, *Δραμάτων* καλούμενον.

Μανουὴλ Φιλῆς. — Οὗτος, ζήσας ἐν μέρει κατὰ τὸν δωδέκατον καὶ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, ὑπῆρξε γονιμώτατος ποιητής, γράψας ποικιλώτατα ποιήματα. Γενικῶς ὁ Φιλῆς κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἔκφρασιν εἶναι ἄλλος Πτωχοπρόδρομος, ἀλλὰ χείρων αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει περιλαμβάνεται, καὶ τοι ἡ ὑπόθεσις εἶναι χριστιανικῇ, καὶ τὸ κατὰ τὸν ἐνδέκατον ἢ δωδέκατον αἰῶνα συντεθὲν δρᾶμα *Χριστὸς πάσχων*, περιέχον πλείστους στίχους ἐκ τῶν τραγυδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Εὐριπίδου καὶ τῆς Κασσάνδρας τοῦ Λυκόφρονος προσαρμοζομένους εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ δράματι, προωρισμένῳ πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον.

Ἐνταῦθα καταλεκτέον καὶ τὰς συλλογὰς ἐπιγραμμάτων εἴτε *Ἀνθολογίας* τοιαύτης εἶναι ἢ κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα καταρτισθεῖσα ὑπὸ *Κωνσταντίνου Κεφαλᾶ*, ἐξ ἧς κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα συνέταξε συνοπτικωτέραν ὁ μοναχὸς *Μάξιμος Πλανούδης*.

Οἱ ἀξιολογώτατοι τῶν ποιητῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. — Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις εἶναι τὸ μόνον νέον ποιητικὸν δημιουργημα τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἤρξατο δὲ μορφουμένη ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τῶν ὕμνων ἐχόντων κατ' ἀρχὰς μορφήν ποιημάτων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λυρικῆς· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα ἐγράφοντο μὲν καταλογάδην, ἀλλ' ἐνεῖχον ῥυθμὸν καὶ μέτρον βάσιν ἔχον τὸν τόνον μόνον καὶ ἦσαν ποικίλα, διαιρούμενα γενικῶς εἰς εἰρημούς, ἤτοι προτύπους στροφάς, πρὸς ἃς ἄλλαι ῥυθμίζονται, εἰς τροπάρια = στροφάς, εἰς κοντάκια, εἰς ᾄσματα περιληπτικὰ τῶν ἐορτῶν, καὶ εἰς κανόνας, ἐκτενῆ ᾄσματα περιλαμβάνοντα πολλὰς ᾠδὰς, ὧν πάλιν ἐκάστη περιέχει πλείστας στροφάς.

Πλὴν τῶν πρώτων διαπρεφάντων εἰς ποίησιν ὕμνων Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ἀξιολογώτατοι ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταὶ ἐγένοντο οἱ ἐπόμενοι :

Ῥωμανός. — Διὰ τούτου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, ἡ ὕμνογραφία ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Διὰ τὴν εὐρεῖαν φαντασίαν, τὸ βάθος τοῦ αἰσθήματος, τὸ ὕψος καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν πλαστικότητα τοῦ λεκτικοῦ δικαίως ὁ Ῥωμανὸς θεωρεῖται ὁ Πίνδαρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, διακριθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὰ κοντάκια.

Σέργιος. — Εἰς τοῦτον, πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἑρακλείου ὄντα, ἀποδίδεται ὁ πλήρης ὕψους, χάριτος καὶ ὠραίων μεταφορῶν Ἀκάθιστος ὕμνος.

Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (650—720). — Οὗτος, ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ὢν καὶ μηρῆτης τοῦ Ῥωμανοῦ, ἀλλὰ κατώτερος αὐτοῦ γενόμενος, ἐδοξάσθη διὰ τῆς ποιήσεως τοῦ *Μεγάλου κανόνος*.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Κοσμάς ὁ Ἱεροσολυμίτης. — Ἀκμάσαντες ἀμφοτέρω κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα, πρότυπον εἶχον ἐν τῇ ποιήσει Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν καὶ διέπρεψαν εἰς τοὺς κανόνας. Εἰς τὸν πρῶτον, ὀνομασθέντα Χρυσορρόαν διὰ τὰς ἀρετὰς τοῦ λόγου, ἀποδίδεται καὶ ἡ λαμπρὰ μεταρρύθμισις τῆς Ὀκτωήχου.

Κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα πρὸς τούτοις ἀνεφάνη σχολή τις ὕμνογράφων προσελθοῦσα ἐκ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς εἰκονομαχίας καὶ κέντρον ἔχουσα τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μονὴν τοῦ θερμοῦ προμάχου τῆς εἰκονολατρείας Θεοδώρου Στουδίτου· οὗτος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωσήφ, εἶναι οἱ μᾶλλον ἀξιοὶ μνείας ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης, ἧς γνώρισμα κοινὸν ἦτο τὸ πομπῶδες καὶ οἱ πλατυσμοί.

Ἡ ἀκμὴ τῆς ὕμνογραφίας λήγει κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα, ἀλλ' ἐν αὐτῇ δέον νὰ περιληφθῇ καὶ ἡ μόνη ἀξία λόγου βυζαντινὴ ποιήτρια, ἡ κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ἐπὶ Θεοφίλου ζήσασα *Κασσιανή*, ἧς τὰ ποιήματα εἶναι πλήρη εὐφυΐας, πρωτοτυπίας καὶ ζωντανῆς φαντασίας· τούτων ἐξέχει τὸ γνωστότατον ἰδιόμελον αὐτῆς: *Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις κλπ.*

✱ *Ποιηταὶ τῆς δημώδους ποιήσεως.* — Τὰ ἔργα ταύτης ἐξετάζονται κυρίως ἐκ τοῦ χρόνου ἐκείνου, καθ' ὃν ἡ δημώδης γλῶσσα

ἐγένετο αὐτοτελής, ἤτοι ἐκ τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Οἱ ποιηταὶ αὐτῆς διαίρουνται εἰς δύο τάξεις, εἰς τοὺς γράψαντας διδακτικὰ ἢ περιστατικὰ ποιήματα, ὧν ἄξιοι λόγου εἶναι ὁ ἤδη μνημονευθεὶς Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ ὁ ἐπὶ Μανουὴλ ἀκμάσας καὶ χρονογράφος συγχρόνως γενόμενος *Μιχαὴλ Γλυκᾶς*, καὶ εἰς τοὺς ποιήσαντας ἡρωϊκὰ ἔπη· οὗτοι ἐπραγματεύθησαν μυθολογικὰς ἢ ἱστορικὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις. Τὰ ποιήματα αὐτῶν, ψαλλόμενα ὑπὸ βραψφιδῶν περιοδεούντων, δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς κύκλους περιλαμβάνοντας ποιήματα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου· τοιοῦτοι κύκλοι ἀνεφέροντο εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν τῆς Τραπεζοῦντος, εἰς τὴν μυστηριώδη κτίσιν τῆς γεφύρας τῆς Ἀρτῆς καὶ εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς. Ἀλλὰ τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τούτων διὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὴν ἑκτασιν καὶ τὴν καθόλου ἱστορικὴν σημασίαν κατέχει τὸ ἔπος *Διγενῆς Ἀκρίτης* καὶ ὁ περὶ αὐτὸ κύκλος (ἀκριτικός). Ὡρως τοῦ γνησίου τούτου ἔπους τῶν Βυζαντινῶν εἶναι ὁ *Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτης*, τούτου δ' ἐξυμνοῦνται ἐν αὐτῇ αἱ στρατεῖαι, τὰ κατορθώματα καὶ αἱ περιπέτειαι ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς τῶν ἀπίστων κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ἔτερον ἐπικὸν ποίημα εἶναι τὸ *Χρονικὸν τοῦ Μορέως*, ὅπερ εἶναι ἑμμετρος ἑκτενὴς ἡρονογραφία περὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν φραγκικῶν κρατιδίων μετὰ τὸ 1204. Τὸ δὲ περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μυθῶδες ἔπος εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον. X

β) Πεζὸς λόγος.

Ἱστοριογραφία.—Οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι διαίρουνται εἰς ἱστορικοὺς καὶ χρονογράφους. Οἱ μὲν πρῶτοι ἱστοροῦσι μετ' ἀκριδεΐας καὶ κριτικῆς ἐρεύνης σύγχρονα γεγονότα, ἀκολουθοῦντες κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν γλῶσσαν τοὺς ἀρχαίους μεγάλους ἱστορικοὺς καὶ ἀποτεινόμενοι μᾶλλον πρὸς τοὺς λογίους, οἱ δὲ δεῦτεροι ἀφηγοῦνται συνήθως τὴν γενικὴν τοῦ κόσμου ἱστορίαν, μὴ ἐμβα-

θύνοντες εἰς τὴν οὐσίαν τῶν γεγονότων καὶ ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸ πολὺ πλῆθος μετὰ δημῳδούς ἐκφράσεως καὶ θρησκευτικοῦ πνεύματος.

Οἱ διασημότεροι τῶν ιστορικῶν.—Οὗτοι, ὧν τὰ ἔργα σφύζονται, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Προκόπιος (500—562).—Τούτου τὸ ἔργον τῶν καθ' αὐτὸν ιστορικῶν βιβλία ὀκτὼ περιέχει τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὰ δ' Ἀνέκδοτα ἢ Ἀπόρητος ἱστορία εἶναι εἶδος ἀποκρύφου ἱστορίας περὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδοῦρας. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι σαφής, ἔντονος καὶ ἀρχαΐζουσα. Συνέχειαν τῆς ἱστορίας τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπὸ Προκοπίου ἐγράψεν ὁ Ἀγοθίας (536—582) μετὰ ποιητικῆς τινας καὶ ῥητορικῆς χροιᾶς.

Θεοφύλακτος ὁ Σιμωνιάτης.—Τούτου, ἐπὶ Ἡρακλείου ἀκμάσαντος, αἱ ἱστορίαι θέμα ἔχουσι τὴν βασιλείαν τοῦ Μαυρικίου (582—602).

Κωνσταντῖνος Ζ'. ὁ Πορφυρογέννητος.—Οὗτος εἶναι ὁ γνωστός λόγιος αὐτοκράτωρ (912—959), οὗτινος ἔργα εἶναι ἡ ἱστορικὴ διήγησις περὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, αἱ πρὸς τὸν νῦν Ῥωμανὸν συμβουλαὶ περὶ διοικήσεως, τὸ περὶ θεμάτων, περιέχον τὴν τε ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χρόνων στρατιωτικὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους, καὶ ἑκθεσίς τῆς βασιλείου τάξεως, ἐν ᾗ ἐκτίθενται τὰ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Βυζαντίου κρατοῦντα ἔθιμα καὶ νόμιμα.

Ἄννα ἡ Κομνηνή.—Αὕτη, οὖσα θυγάτηρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τυχούσα εὐρείας ἑλληνικῆς παιδείας ἐγράψε τὴν Ἀλεξιάδα ἐν ταύτῃ ἀφηγεῖται τὰς πράξεις τοῦ πατρὸς αὐτῆς, ὃν ἀπεικονίζει ἐν ἰδεώδει καὶ εὐγενεὶ μορφῇ. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι λαμπρὸν μνημεῖον οὐ μόνον τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας διὰ τὴν ἀπτικίζουσαν χάριν.

Νικήτας Ἀκομινᾶτος ἡ Χωνιάτης.—Ἡ ἱστορία τούτου, ζήσαντος κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα, συνεχίζει τὴν τῆς Ἀννης Κομνη-

νῆς μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Γεώργιος Ἀκροπολίτης.—Ζήσας κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα συνεχίζει τὴν ἱστορίαν τοῦ προηγούμενου μέχρι τοῦ 1261· συνέχεια δὲ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1328 εἶναι ἡ τοῦ Γεωργίου Παχυμέρη ἐν γλώσσῃ ἀρχαῖζουσα ἅμα καὶ δημῶδει.

Νικηφόρος Γρηγοράς.—Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία τούτου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα καὶ πολυῖστορος γενομένου, εἶναι συμπλήρωσις καὶ συνέχεια τῆς τοῦ Παχυμέρη, πραγματευομένη γεγονότα ἀπὸ τοῦ 1204—1359.

Λαόνικος Χαλκοκονδύλης.—Ἀθηναῖος ὢν ἔζησε κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα καὶ ἔγραψεν ἱστορίαν, ἐν ᾗ περιλαμβάνονται γεγονότα ἀπὸ τοῦ 1298—1463 ἐν διηγήσει, ἣτις τοῦτο τὸ ἰδιάζον ἔχει, ὅτι στρέφεται οὐχὶ περὶ τὸ βυζαντικὸν κράτος, ἀλλὰ περὶ τὸ τουρκικὸν καὶ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

Κριτόβουλος.—Ἐξ Ἰμβρου καὶ σύγχρονος τοῦ προηγούμενου ὢν ἔγραψεν ἱστορίαν τοῦ Κατακτητοῦ (Μωάμεθ τοῦ Β'), ἣς σφίζονται ἀποσπάσματα ὑπῆρξε μιμητῆς τοῦ Θουκυδίδου.

Δούκας.—Ἱστορικὸς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ὁ Δούκας συνέγραψεν ἱστορίαν περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 1341—1462 συμβεβηκότων, προτάσων ταύτης σύνοψιν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Εἶναι φιλαλήθης καὶ ἡ διήγησις αὐτοῦ ἐναργής καὶ δραματικὴ.

Γεώργιος Φραντζῆς.—Γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1401 συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν ἐτῶν 1258—1478, περιλαβὼν ἐν αὐτῇ τὴν ἱστορίαν τῶν Παλαιολόγων, τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν εἰς τοὺς Τούρκους. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι τὸ τελευταῖον τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας.

Χρονογράφοι.—Ἀξιολογώτατοι τῶν χρονογράφων, ὧν ἔργα σώζονται, εἶναι οἱ ἑξῆς :

Ἰωάννης Μαλάλας.—Ἀκμάσας κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, εἶναι ὁ πρῶτος ἀντιπρόσωπος τῆς χρονογραφίας· ἡ ἱστορία αὐτοῦ, ἀρχομένη ἐκ τῆς μυθικῆς τῶν Αἰγυπτίων ἱστορίας καὶ λήγουσα εἰς

τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἔχει λαϊκὸν τύπον μετὰ ταπεινοῦ λεκτικοῦ.

Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχεύς. — Οὗτος ἔγραψεν *Ἱστορίαν Χρονικὴν*, ἣτις εἶναι *χρονογραφία* ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀρχομένη καὶ εἰς τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Φωκᾶ τελευτῶσα (610). Ἐξήσεν ἐπὶ Ἡρακλείου.

Γεώργιος ὁ Σύγκελλος. — Τούτου σφίζεται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 8ου αἰῶνος *ἐκλογή* *χρονογραφίας*, ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ φθάνουσα μέχρι Διοκλητιανοῦ (284 μ. Χ.). Ταύτης συνέχεια εἶναι ἡ τοῦ Θεοφάνους τοῦ ὁμολογητοῦ φθάνουσα μέχρι τοῦ 813. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁμᾶς τις ἀνωνύμων *χρονογράφων* ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον αὐτοῦ μέχρι τοῦ 961.

Γεώργιος Κεδρηνός. — Οὗτος ἤκμασε περὶ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ἡ σύνοψις τῶν *ἱστοριῶν* αὐτοῦ ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου λήγει εἰς τὴν βασιλείαν Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ. Ὁ Κεδρηνὸς ὑπῆρξε *μιμητὴς* καὶ *ἐνιαχοῦ ἀντιγραφεὺς* μεγάλου *χρονογράφου*, τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτζη.

Ἰωάννης Ξιφιλίνος. — Ζῶν οὗτος κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος καὶ τοὺς ἀρχαίους *μιμηθεὶς* *κατήρτισεν* ἐκ τῶν *ἱστοριῶν* Δίωνος τοῦ Κασσίου *ἐπιτομὴν* τῆς *ῥωμαϊκῆς ἱστορίας*, ἀντικαταστήσας τὰ παντελῶς ἀπολεσθέντα βιβλία ταύτης, συμπληρώσας δὲ καὶ διορθώσας τινὰ τῶν ἄλλων.

Ζωναράς. — Κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ζήσας συνέγραψεν *ἐπιτομὴν ἱστοριῶν ἀρχομένων ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ λήγουσαν* εἰς τὴν βασιλείαν Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο διακρίνεται τῶν ἄλλων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς ὕλης καὶ τὴν μορφήν.

Εὐσιάθιος. — Οὗτος, ὢν ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων λογίων τῆς βυζαντινῆς γραμματείας, ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, προεχειρίσθη δ' ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης τῷ 1175 καὶ ἐγένετο πολυῖστωρ καὶ δεινὸς μύστης τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας. Ἱστορικὸν ἔργον αὐτοῦ λαμπρὸν εἶναι ἡ ὑπὸ Νορμανδῶν ἄλωσις τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ οἱ Βυζαντινοὶ οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔργον παρήγαγον· σφύζεται ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἡ *χριστιανικὴ τοπογραφία* Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων τὸ γεωγραφικὸν λεξικὸν Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου τὸ ἐπιγραφόμενον *Ἐθνικά*.

Φιλοσοφία. — Ὁ ἐπικρατήσας ἐν ἀρχῇ νεοπλατωνισμὸς λαθὼν καίριον τραῦμα διὰ τῆς καταργήσεως τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ, δὲν ἔζησεν ἐπὶ μακρόν. Καὶ ἐν μὲν τοῖς πρώτοις χρόνοις τῆς βυζαντινῆς γραμματείας ἐν τῇ φιλοσοφικῇ πορείᾳ ἐφηρμόσθησαν οἱ τύποι τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας εἰς τὴν δογματικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεκράτησεν ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ ὑπομνημάτισις τοῦ ἀρχαίου ὀλικοῦ καὶ μάλιστα τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Τῆς δ' ἐκκλησιαστικῆς φιλοσοφίας πατὴρ εἶναι ὁ μνημονευθεὶς ἤδη Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός· ἀλλὰ μετὰ τοῦτον ἐπέρχεται φιλοσοφικὴ στείρωσις μέχρι τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, ὅτε ἀναφαίνεται ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς, διὰ τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς ὀξυνοίας τοῦ ὁποίου ἡ φιλοσοφία λαμβάνει νέαν ὥθησιν ἐπιδρωσα ἰσχυρῶς ἐπὶ τὴν θεολογίαν. Τοῦ Ψελλοῦ σφύζονται ποικιλώτατα ἔργα, ἐν οἷς καὶ ὑπομνήματα εἰς Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη. Ἀντάξιος διάδοχος αὐτοῦ ἐγένετο Ἰωάννης ὁ Ἰταλός, ἐρμηνευτὴς ἰδίᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ῥητορεία. — Τὴν ῥητορικὴν οἱ Βυζαντινοὶ ἐθεράπευσαν μετὰ ζήλου, ἀλλ' ἄνευ πρωτοτυπίας. Ἡ ῥητορικὴ παρ' αὐτοῖς, πλὴν τῆς τροπῆς, ἦν ἔλαθεν ἀπὸ τοῦ ἁμδωνος, ἦτο σχολαστικὴ, ὡς διδασκόμενη ἐν σχολαῖς ὅπως ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων· διάσημος δὲ σχολὴ ὑπῆρξεν ἡ τῆς Γάζης ἀκμάσασα κατὰ τὸν πέμπτον καὶ τὸν ἕκτον αἰῶνα· ταύτης τὸ πομπῶδες, θαρὺ καὶ ἀσιατικὴν χροιάν ἔχον ὕφος ἐπεκράτησεν ὑποδειγματικῶς οὐκ ὀλίγον παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Καὶ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν καὶ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἡ ῥητορικὴ ἔλαβε πολλὴν ζωὴν καὶ δύναμιν. Ἐν γένει οἱ Βυζαν-

τιναι εἰς οὐδὲν ἄλλο εἶδος ἐπλησίασαν τοσοῦτον τὴν ἀρχαιότητα, ὅσον εἰς τὴν ῥητορικὴν.

Φιλολογία.—Ἡ φιλολογία παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, στρεφόμενη περὶ τὰ ἔργα τῆς ἀρχαιότητος, ἤκμασε κυρίως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Κορυφαῖοι ἀντιπρόσωποι αὐτοῖς ἐγένοντο ὁ Φώτιος καὶ ὁ ἤδη μνημονευθεὶς ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ *Εὐσταθίος*.

Ὁ Φώτιος γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 820 καὶ λαμπρῶς εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας παιδευθεὶς ἔλαβε διαδοχικῶς μέγιστα ἀξιώματα ἐν τῇ κράτει, τῷ δὲ 857 ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι δείγματα ἀνεξαντλήτων καὶ τεραστίων γνώσεων, μεταξὺ δ' αὐτῶν σπουδαιότατα εἶναι ἡ *Βιβλιοθήκη* εἴτε *Μυριόβιβλος* καὶ ἡ *Συναγωγὴ λέξεων*· τὸ πρῶτον, πλὴν πολλῶν ἀποσπασμάτων ἀρχαίων ἔργων ἀπολομένων μετὰ τῶν προσηκουσῶν παρατηρήσεων, περιέχει καὶ εἰδήσεις καὶ κρίσεις περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων συγγραφέων· τὸ δὲ δεύτερον εἶναι λεξικόν, ὅπερ δὲν διεσώθη πλῆρες. Ὁ Φώτιος γενόμενος ὁ ὑπάτος τῶν λογίων τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους κατέχει καὶ ἐν τῇ ῥητορικῇ τὴν ὑψίστην βαθμίδα ἐν τῇ διαμορφώσει εὐγενοῦς λεκτικοῦ. Τοῦ δ' *Εὐσταθίου* σπουδαιότατα ἔργα εἶναι αἱ *Παρεκβολαὶ* (σχόλια) εἰς τὴν *Ὀμήρου Ὀδύσσειαν* καὶ *Ἰλιάδα* καὶ *Παρεκβολαὶ Πινδαρικῶν*. Κατὰ δὲ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ἀναφαίνεται καὶ ὁ *Ἰωάννης Τζέτζης*, πολυμαθέστατος μὲν, ἀλλ' ἄκριτος συγγραφεὺς· τὸ ἐκτενέστερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι αἱ *Χιλιάδες* περιέχουσαι ἐν πολιτικαῖς στίχοις θέματα μυθολογικά, ἱστορικά καὶ γραμματικά.

Ἐν δὲ τῷ αἰῶνι τῶν Παλαιολόγων σπουδαῖοι φιλόλογοι, ἄλλῳ ὅμως διαφέροντες τῶν προηγουμένων, ὥς ἐπιδοθέντες εἰς σχολειασμὸς ἐργασίας περὶ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἐγένοντο ὁ *Μοσχόπουλος*, ὁ *Θωμᾶς Μάγιστρος* καὶ ὁ *Τρικλίνιος*· τούτων σφύζονται πολλὰ γραμματικὰ ἔργα καὶ σχόλια

ἔχοντα πολλήν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχαίων.
Ἐν δὲ τῇ Λεξικογραφίᾳ διέπρεψεν ὁ κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου
αἰῶνος ζήσας Σουΐδας, οὗτινος σφύζεται λεξικὸν ἐρμηνευτικὸν λέ-
ξεων καὶ πραγμάτων.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή. Ὅρισμός τῆς γραμματείας καὶ τῆς γραμματολογίας. Διαίρεσις τοῦ γραπτοῦ λόγου εἰς γένη καὶ εἶδη. Σημάσια πάσης γραμματείας, καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς. — Διαίρεσις τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας εἰς περιόδους. — Χαρακτηρισμός τῆς μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων γραμματείας ἥτοι τῶν δύο πρώτων περιόδων. — Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ αἱ διαλεκτοὶ αὐτῆς. Σελ. 3—13.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

Ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων χρόνων μέχρι τῶν Ἀλεξανδρινῶν.

Γενικαὶ παρατηρήσεις

- A) *Περὶ ἔπους.* § 1. Ἡ πρὸ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἔπους ποίησις. — § 2. Διαμόρφωσις τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους. — § 3. Ἡρωϊκὰ ποιήματα πρὸ Ὀμήρου καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν. — § 4. Ὅρισμός τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους, ἐσωτερικὰ στοιχεῖα καὶ ὑποθέσεις αὐτοῦ. — § 5. Περὶ Ὀμήρου. — § 6. Περὶ κυκλικοῦ ἔπους. — § 7. Περὶ διδακτικοῦ ἔπους. — § 8. Περὶ Ἡσιόδου. — § 9. Ἡ μετὰ ταῦτα ἐπικὴ ποίησις. — § 10. Περὶ μύθου. Σελ. 14—32.

Β) Περὶ λυρικῆς ποιήσεως. § 1. Φύσις, ἀνάπτυξις καὶ εἶδη αὐτῆς. — § 2. Περὶ μουσικῆς. — § 3. Περὶ ἐλεγειακῆς ποιήσεως. — § 4. Ἑλεγεῖακοὶ ποιηταί. — § 5. Περὶ ἐπιγράμματος. — § 6. Περὶ ἰαμβικῆς ποιήσεως. § 7. Ἰαμβικοὶ ποιηταί. — § 8. Περὶ μελικῆς ποιήσεως. — § 9. Μελικοὶ ποιηταί. — § 10. Περὶ χορικῆς ποιήσεως. — § 11. Ποιηταὶ τῆς χορικῆς ποιήσεως. Σελ. 33—46.

Γ) Περὶ δράματος. § 1. Φύσις, ἀρχὴ καὶ εἶδη τοῦ δράματος. — § 2. Γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας. — § 3. Μέρη ὑποθέσεως καὶ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς τραγωδίας. — § 4. Γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς τραγωδίας. — § 5. Περὶ θεάτρου. — § 6. Περὶ ὑποκριτῶν καὶ χοροῦ. — § 7. Περὶ τραγικῶν ἀγώνων. § 8. Περὶ Αἰσχύλου. — § 9. Περὶ Σοφοκλέους. § 10. Περὶ Εὐριπίδου. — § 11. Σύγκρισις τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν. Ἄλλοι τινὲς τραγικοί. § 12. Γένεσις τῆς κωμωδίας. — § 13. Ἀνάπτυξις τῆς κωμωδίας ἐν Ἀττικῇ. — § 14. Ὑποκριταὶ καὶ χορός. — § 15. Διαίρεσις, γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς κωμωδίας. — § 16. Περὶ τῆς Ἀρχαίας ἢ Ἀττικῆς κωμωδίας. — § 17. Περὶ Ἀριστοφάνους. — § 18. Περὶ τῆς Μέσης κωμωδίας. Σελ. 46—73.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν Ἀλεξανδρινῶν.

Γενικάι παρατηρήσεις

Α) Ἱστοριογραφία. § 1 Ἀρχαὶ αὐτῆς. Λογογράφοι. — § 2 Περὶ Ἡροδότου. — § 3 Περὶ Θουκυδίδου. — § 4. Περὶ Ξενοφάντος. Σελ. 76—87.

Δ Β) Φιλοσοφία. § 1. Ἔργον, ἀρχαὶ καὶ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας.
 — § 2. Οἱ ἀρχαῖοι Ἴωνες φιλόσοφοι. — § 3. Οἱ
 Πυθαγόρειοι. — § 4. Οἱ Ἑλεᾶται. — § 5. Οἱ Φυ-
 σικοὶ τοῦ πέμπτου αἰῶνος. — § 6. Περί σοφιστῶν.
 — § 7. Περί Σωκράτους. — § 8. Περί Πλάτωνος.
 — § 9. Περί Ἀριστοτέλους. Σελ. 87—102.

Γ) Ρητορεία. § 1. Ἀρχαὶ καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς. — § 2. Εἶδη
 τοῦ ρητορικοῦ λόγου. — § 3. Ἐκκλησία τοῦ δή-
 μου καὶ δικαστήρια. — § 4. Λογογράφοι. — § 5.
 Περικλῆς. — § 6. Οἱ ἐξέχοντες τῶν τεχνικῶς δια-
 μορφωθέντων ρητόρων. — § 7. Ἀντιφῶν. — § 8.
 Ἀνδοκίδης. — § 9. Λυσίας. — § 10. Ἰσοκράτης.
 — § 11. Ἰσαῖος. — § 12. Λυκούργος. — § 13.
 Αἰσχίνης. — § 14. Δημοσθένης. — § 15. Ὑπερί-
 δης. — § 16. Δεῖναρχος. — Ἐπίμετρον. Αἱ ἐπιστῆ-
 μαι κατὰ τὴν ἀττικὴν περίοδον. Σελ. 102—117.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων
 μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Α' ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

(Ἀπὸ τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ τρίτου μ. Χ.)

Γενικαὶ παρατηρήσεις

- α) Ποίησις. — Ἔπος. Λυρική. Δραμ. Περί βουκολικῆς ποιήσεως
 καὶ μίμων. Σελ. 120—123.
- β) Πεζὸς λόγος. — Ἱστοριογραφία. Φιλοσοφία. Ρητορεία. Συγγρα-
 φεῖς ποικίλων ἔργων. Σελ. 123—127.

Β' ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

(Ἀπὸ τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ ἔκτου)

Γενικαὶ παρατηρήσεις

- α) *Ποίησις*. — Ἔπος. Λυρική. Δράμα. Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων. Σελ. 129.
- β) *Πεξὸς λόγος*. — Ἱστοριογραφία. Φιλοσοφία. Ρητορεία. Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων. Χριστιανοὶ συγγραφεῖς. Σελ. 230—135.

Γ' BYZANTINOΙ ΧΡΟΝΟΙ

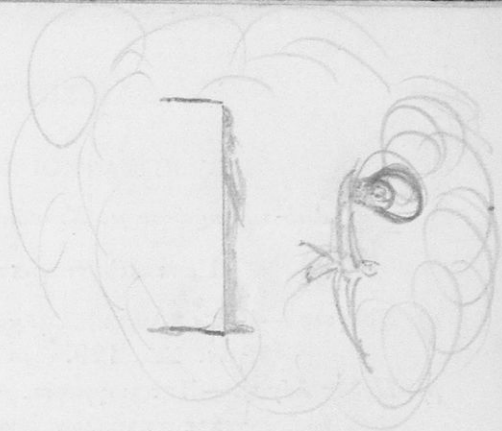
Γενικαὶ παρατηρήσεις

- α) *Ποίησις*. — Οἱ σπουδαιότατοι τῶν ποιητῶν τῆς ἐθνικῆς, τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς δημώδους ποιήσεως. Σελ. 137—141.
- β) *Πεξὸς λόγος*. — Ἱστοριογραφία. Οἱ διασημότετοι τῶν ἱστορικῶν. Χρονογράφοι. Φιλοσοφία. Ρητορεία. Φιλολογία. Σελ. 141—147.

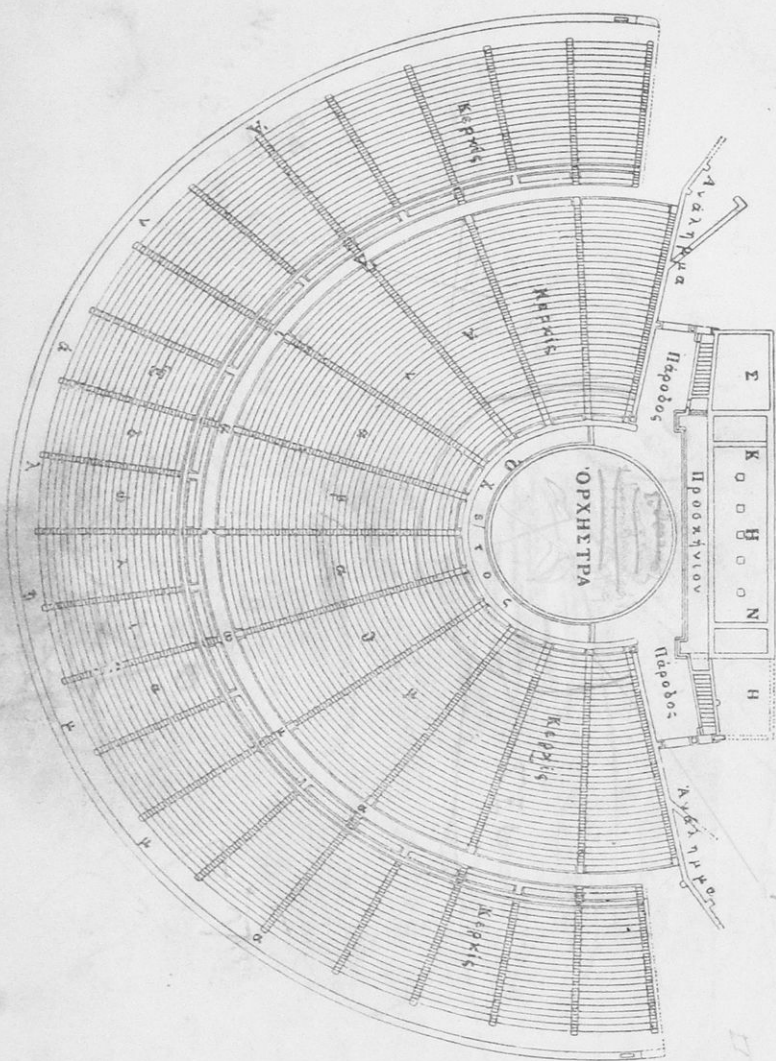
— ΤΕΛΟΣ —

καὶ ἔγγραφοι
καὶ κατὰ ἐξουσίαν

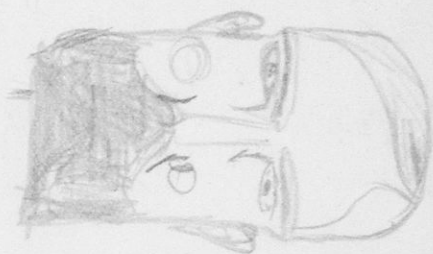
2000

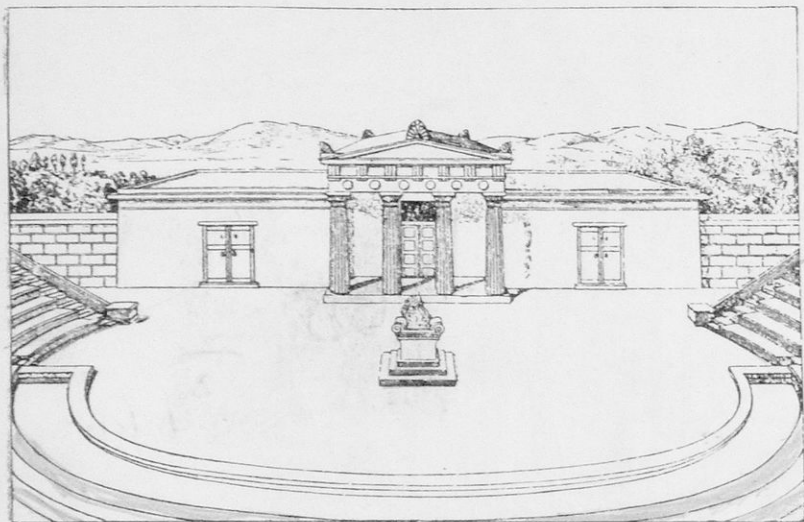

1000

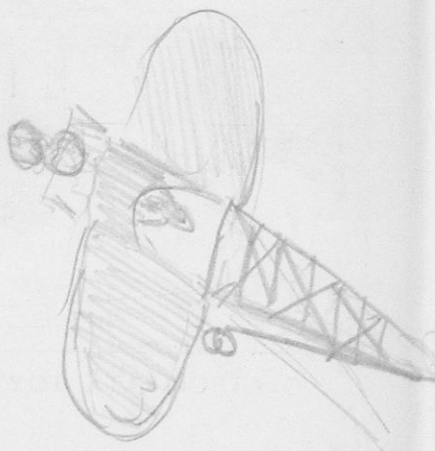
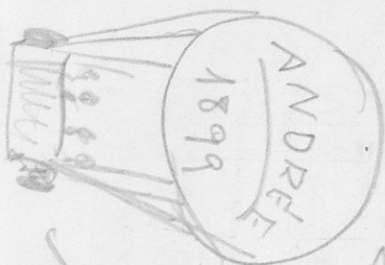

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ (ΤΟ ΕΠΙΔΑΥΡΩ)

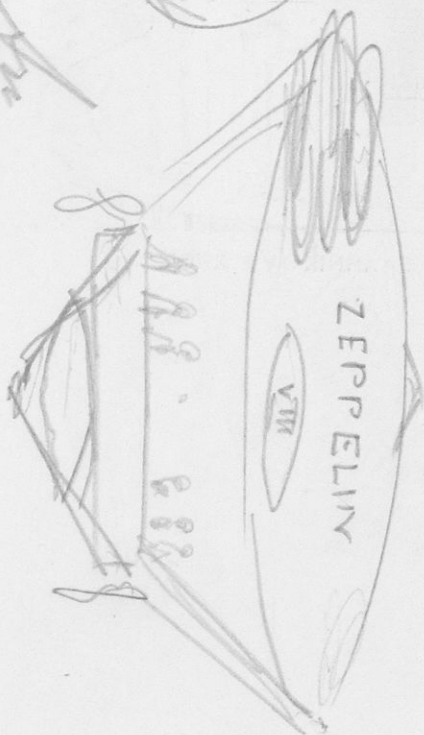

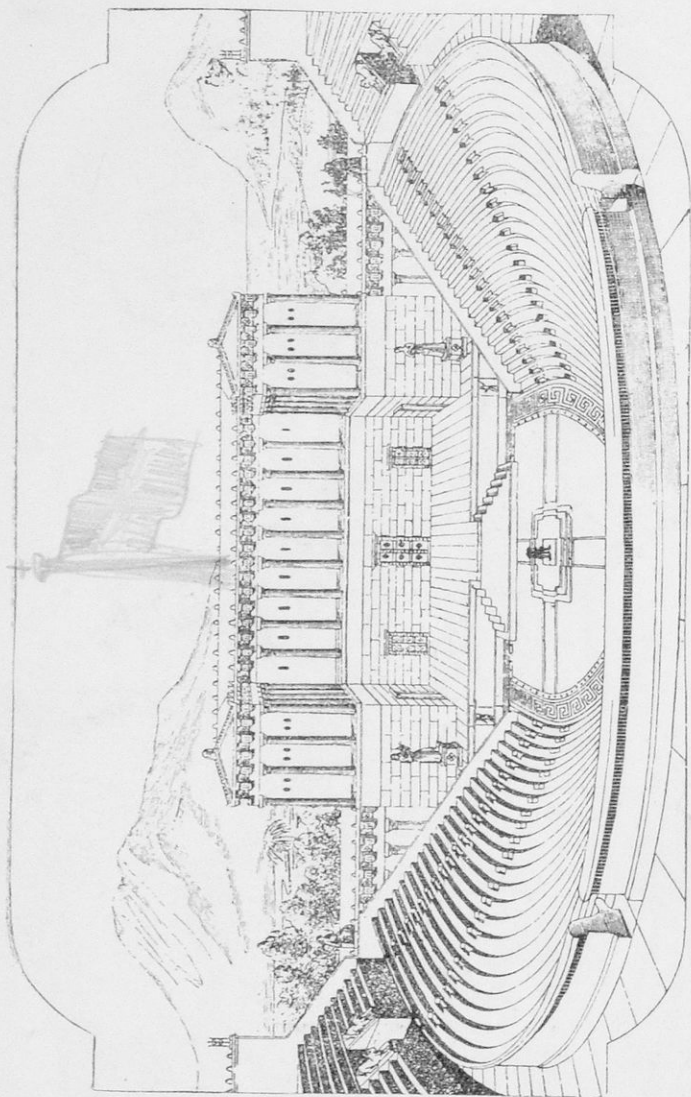

ΘΕΑΤΡΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Blairst
~~Blair~~

ΘΕΑΤΡΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

$$\begin{array}{r} 30 \\ 10 \\ 5 \\ \hline 45 \\ 7 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 20 \\ 10 \\ 30 \end{array}$$

$$2 \overline{) 75}$$

$$\begin{array}{r} 200 \\ 75 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 125 \\ 30 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1 \\ \sqrt{2} \end{array}$$

ἀρχή, εὐαίμων, ὠχλῶ, ὠσῶμαι

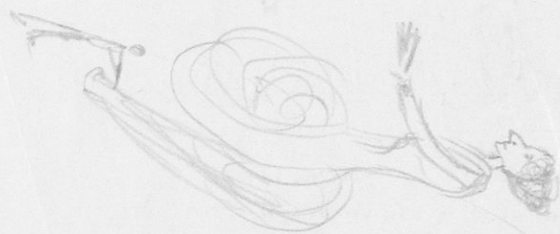
γαῖνα
 χαρῶν
 χαίρων
 }
 ὁδίνος

ΤΡΑΓΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΕΙΑ

ΚΩΜΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΕΙΑ

ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΥΠΟΚΡΙΤΑΙ

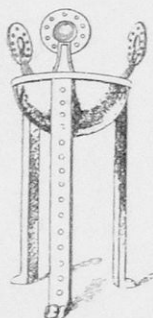
ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΥΠΟΚΡΙΤΑΙ

(*Ὁ παιδαγωγός, ἡ Μήδεια καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς*).

οὐκ ἔστι σοφία
ὅτι οὐδὲν ἐξ ἐσθλῶν
φύσιν

ΗΛΕΚΤΡΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ

ΧΟΡΗΓΙΚΟΣ ΤΡΙΠΟΥΣ

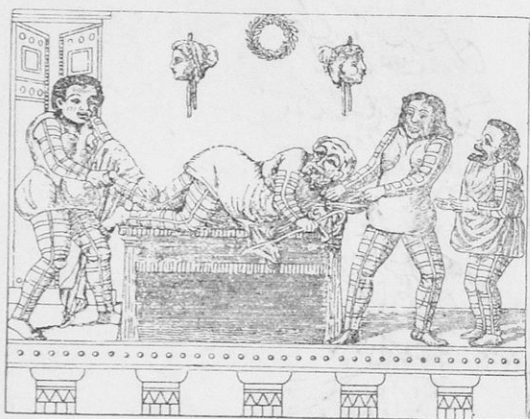
ΠΕΡΙΑΚΤΟΣ

98-99

[illegible]

Dieu lui prout
 son mal de
 la jalousie qu'il avoit
 en son honneur et en son

ὁ δὲ φίλος καὶ ἀδελφεὸς
 δὲ ἄλλος ποταὶ βου-
 ρὸς ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοῦ, καὶ
 γυνὴν καὶ υἱὸν αὐτοῦ ὁ δὲ
 ἄλλος αὐτὸν καὶ τὸν

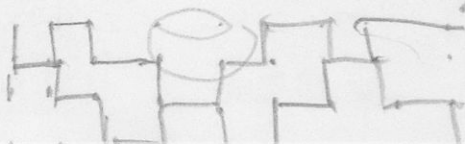
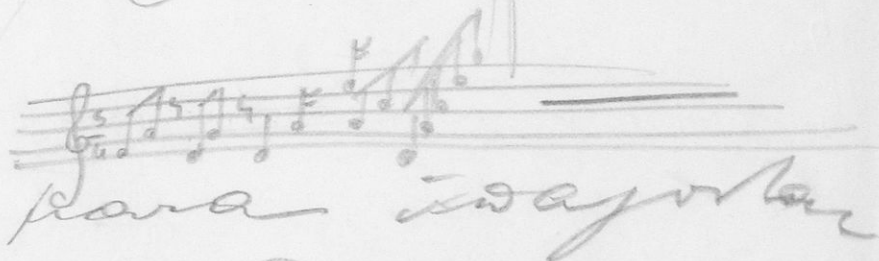

εὐλὴ
 ἰσχυρῶς
 οὐκ
 εἴπω
 ἵππων
 ὑποκρίτης
 ἀποκρί-
 νει καὶ τοῖς

ΥΠΟΚΡΙΤΑΙ ΚΩΜΙΚΟΙ

ὅσων ἔχει τὸ εὖ καὶ καλόν
 Π.χ. καὶ οὐκ οὐκ τὸν οὐκ
 καὶ οὐκ οὐκ αὐτὸν καὶ
 ἔστι καὶ οὐκ ἡ γυνή
 ἔστι αὐτὸν, καὶ ἡ ἡ-
 γουμένη αὐτὸν εἶναι
 ἡ γυνή καὶ οὐκ ἡ γυνή
 τὸν εὖ καὶ καλόν

omi puique fluitante in anni
 or nro madi nati
 δεξιά βαλόντων Τίς το ὄφελος
 εἶναι αὐτῶν Τίς
 ὕδατος γὰρ ἡ ἄσπετος βάσις
 ἡ καὶ τοῦ καὶ οὐδὲν ἔχει
 ἀπὸ τοῦ τοῦ ἔχει τοῦ
 γὰρ γὰρ ἡ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ
 ἡ καὶ τοῦ καὶ τοῦ
 τοῦ τοῦ τοῦ τοῦ
 καὶ εἶναι καὶ τοῦ ἔχει
 καὶ τοῦ τοῦ τοῦ τοῦ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΣ, ξυλογράφος Καταστημάτων Δημ. Τερζοπούλου,
εικόνας ἐποίησε.

θαρμύ είναι παρα τὸν ἑαυτὸν
 τοῦ θεοῦ. ἡ ἐκδοχὴ ~~ἐκδοχὴ~~
 εἰς τὰ μαθηματικά ἐν τῇ
 μαθ' ὅτι καὶ τῇ αὐτῇ οὐκ ἔστι
 ἀμφότερα. ἡ δὲ κατὰ τὰ
 τα ἔχοντες μαθητὴν εἶναι
 ἰδιότητα. εἰς τὸν ὅτι αὐτὸς Α
 β β γ εἰς τὴν αὐτὴν ἡ μί-
 κροτα ἡ μέγιστοι δ
 εἰς τὴν ὅτι καὶ μαθητὴν ἐν
 ὁμοίᾳ δ' οὐ καὶ ὁμοίᾳ
 καὶ μαθ' ἑαυτοῦ
 ΑΒΓ αὐτὸς. τὸ ἐν εἰς
 πρὸς τὴν μαθητὴν μαθητὴν
 ἐκδοχὴν εἰς τὴν ὅτι
 εἰς τὴν αὐτὴν τὸ ἐν τὸ
 μαθητὴν τὸ ἐν τὸ ὁμοίᾳ
 Α.Χ. ἀμφότερα δ' αὐτὸς
 εἰς τὸν ὅτι ἐν τὴν αὐτὴν αὐτὸς
 εἰς τὸν αὐτὸν εἰς τὸν

· 21 ἡ ἀρετὴ ἡ ἡμετέρα
ἡ εὐνομία. ἡμετέρα αὐτὴ
ἐδαφισμένη δὲ πρὸς οὐρανὸν
ἡ ἀνταρξία ἡ ἀνταρξία
ἀνταρξία ἀνταρξία
τοῦτο εἶναι τὸ
πρὸς

οὐρανὸν ἐδαφισμένη
πᾶσα μαθήσασθαι
ἡμετέρα ἡμετέρα

ἡμετέρα ἡμετέρα
ἡμετέρα ἡμετέρα
ἡμετέρα ἡμετέρα
ἡμετέρα ἡμετέρα
ἡμετέρα ἡμετέρα
ἡμετέρα ἡμετέρα
ἡμετέρα ἡμετέρα

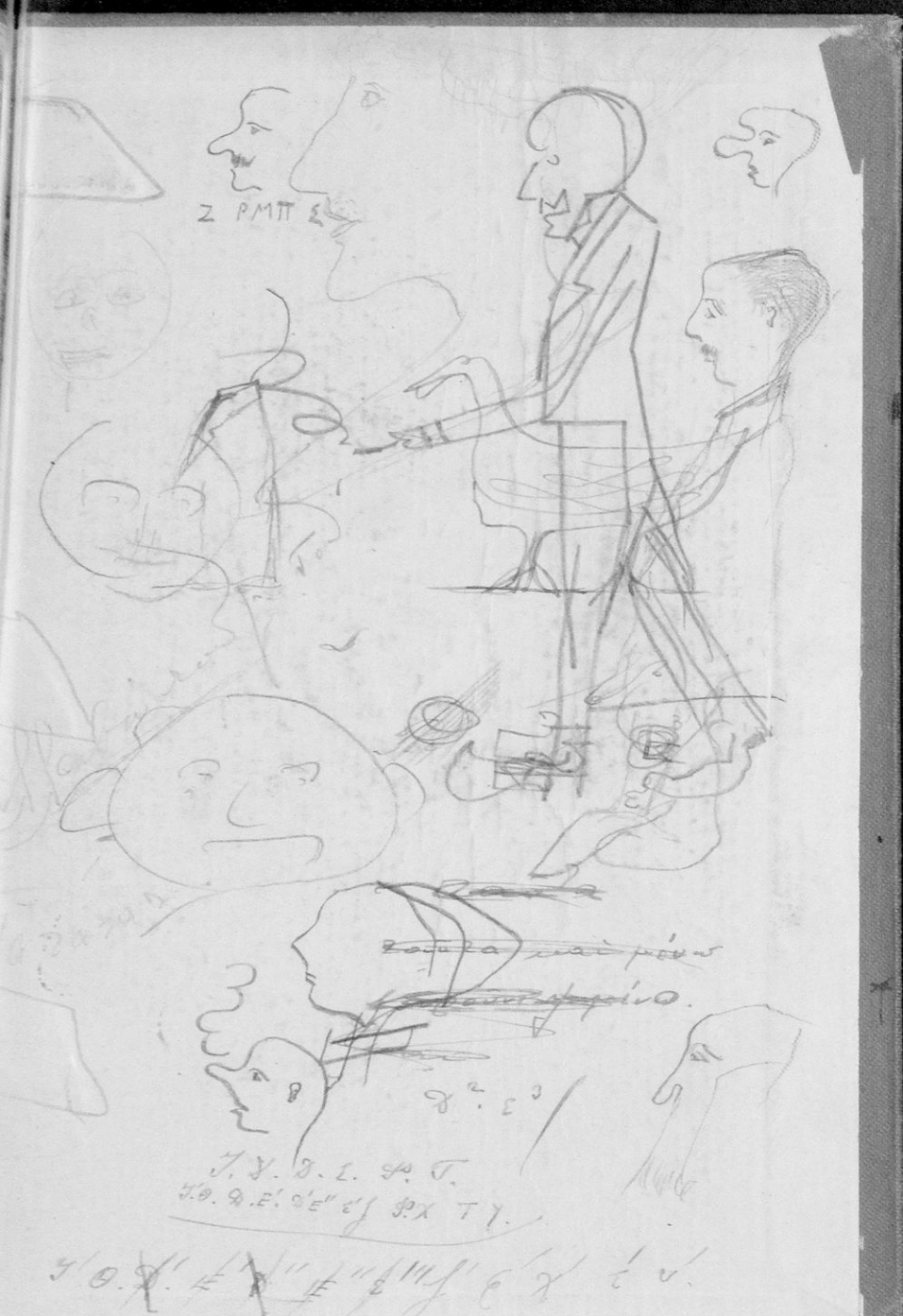
Εγγραφή
σταθμός
για την
παραγωγή
αγροτικών
προϊόντων
στην Ελλάδα
από το 1950
μέχρι το 1959
στην Ελλάδα
από το 1950
μέχρι το 1959

ΠΑΙΔΡΕΟΥ

ΠΑΙ

ΠΑΙΔΡΕΟΥ

ΠΑΙΔΡΕΟΥ

ΙΔΙΟΜΑΡΤ

